

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**KURULUŞUN SOMUT MİRASI: ERTUĞRUL VE OSMAN GAZİ DÖNEMLERİNİN
TARİHİ COĞRAFYASI**

DOKTORA TEZİ

MEHMET CAN ÇETİN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. REFİK ARIKAN

BİLECİK, 2025

10510389

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**KURULUŞUN SOMUT MİRASI: ERTUĞRUL VE OSMAN GAZİ DÖNEMLERİNİN
TARİHİ COĞRAFYASI**

DOKTORA TEZİ

MEHMET CAN ÇETİN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. REFİK ARIKAN

BİLECİK, 2025

10510389

BEYAN

Kuruluşun Somut Mirası: Ertuğrul ve Osman Gazi Dönemlerinin Tarihi Coğrafyası adlı doktora tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	x
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar		...../.....	
tarih/sayı:		.....	

Mehmet Can ÇETİN

.././2025

İmza

ÖN SÖZ

Osmanlı Kuruluş Coğrafyası olarak adlandırdığımız Bursa, Bilecik, Eskişehir, Sakarya, Kütahya tarihi, coğrafi ve iktisadi açıdan son derece önemli yerleşimlerdir. Bu bölgede doğan, yaşayan insanlar çocukluklarından itibaren Edebalı, Ertuğrul ve Osman Gazilerin savaşlarını, anılarını içeren menkıbeleri dinleyerek büyür. Doktora tez konumuzun Osmanlı Kuruluş dönemi ile alakalı olmasında çocukluk dönemimden gelen bir merak olduğu gibi Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesinde Prof. Dr. Refik ARIKAN hocam ile beraber 2015 yılından günümüze kuruluş sahasında yaptığımız gezi ve incelemelerinde büyük etkisi oldu. Böylelikle Hocam Prof. Dr. Refik ARIKAN'ın yönlendirmeleri ve desteği ile Kuruluşun Somut Mirası:Ertuğrul ve Osman Gazi Dönemlerinin Tarihi Coğrafyası başlıklı doktora tezi ortaya çıktı. Tez çalışmamızın ana konusunu kuruluş dönemi menkıbeler ve menkıbelerde bahsi geçen yerlerin saha gözlemleri içermektedir. Bu kapsamda 2021 yılından günümüze kadar Kuruluş dönemi ile alakalı olan Ankara, Bilecik, Bursa, Eskişehir, Sakarya, Kütahya, Yalova ve Bolu il sınırlarında saha araştırmaları ve gözlemleri gerçekleştirildi. Saha gözlemlerinin yanı sıra Kuruluş dönemi Menkıbeleri, Osmanlı Arşivi ve bölgedeki arkeolojik verileri içeren koruma kurul raporları değerlendirildi. Çalışmamızın her safhasında değerli fikirlerini esirgemeyen Danışman Hocam Prof. Dr. Refik ARIKAN'a müteşekkirim. Ayrıca çalışmamın her aşamasında desteğini esirgemeyen Hocalarım Prof. Dr. Mehmet TOPAL, Prof. Dr. Haşim ŞAHİN, Prof. Dr. Vedat TURĞUT, Dr. Öğretim Üyesi Tuba SÜTLÜOĞLU, Dr. Öğretim Üyesi Ali OKUMUŞ, Dr. Öğretim Üyesi Mehmet KAVAK, Dr. Galip VAROĞLU Tarih Uzmanı Osman YİĞİT, Tarih Öğretmeni Ömer Faruk DİNÇEL, Tarih Uzmanı Hakan YILMAZ ve Dr. Öğretim Üyesi Haralambos NİKOLAYİDİS'e minnettarım. Tez Çalışmamın saha çalışmasında büyük özveri ve gayretler ile kendi çalışması gibi sahiplenilen kıymetli büyüklerim ve dostlarım Sadettin BAYRAM, Orhan ŞİŞMAN, İrfan ŞİŞMAN, Orhan KOCAOĞLU, Kemalettin SÜNNETÇİ, Mete KADAN, Erol ÖZDEMİR, Mustafa TEKELİ, Murat KURU ve Şükrü GÜR'e şükranlarımı sunuyorum. Bu süreçte desteğini her an hissettiğim Kıymetli Eşim Hamiyet BİLGİLİ ÇETİN'e teşekkürü borç biliyorum.

Mehmet Can ÇETİN

2025

ÖZET

KURULUŞUN SOMUT MİRASI: ERTUĞRUL VE OSMAN GAZİ DÖNEMLERİNİN TARİHİ COĞRAFYASI

Ertuğrul Gazinin ataları olan Kayı Boyu göç eden diğer Türk boyları ile birlikte ilk olarak Horasan, Merv ve Mahan yakınlarına yerleştiler. Artan Moğol baskısı ile Doğu Anadolu ve Halep dolaylarına göç eden Kayılar bir süre bu bölgede yaşadılar. Daha sonra ikiye ayrılan Kayı boyunun bir kısmı Horasan'a yönelirken diğerleri ise Erzurum Sürmeli çukuru bölgesine göç etti. Ardından Ankara Karacadağ havalisine gelen Kayılar, Ertuğrul Gazi'nin liderliğinde bir süre burada yaşadıkdan sonra Sultan I. Alâeddin'in Kayılara Söğüt-Domaniç hattını yurt olarak vermesiyle Osmanlı kuruluş coğrafyası olarak adlandırdığımız bölgeye yerleştiler. Ertuğrul Gazi kendi döneminde bölgedeki tekfurlarla müdara siyasetini sürdürmüş vefatından sonra yerine oğlu Osman Gazi beyliğin başına geçmiştir. Osman Gazi bir dönem babası Ertuğrul Gazi gibi çevredeki tekfurlarla müdara siyasetini sürdürse de bu siyaset kısa bir süre sonra yerini gaza ve fetih olgusuna bırakmıştır. 1287-88 yıllarında Karacahisarı fetheden Osman Bey, 1299 yılına gelindiğinde Bilecik, Köprühisar, Yarhisar ve İnegöl gibi Bizans'ın mühim topraklarını ele geçirmiştir. Diğer yandan 1302 Senesinde Bizans'la hem Bafeus hemde Dinboz muharebeleri gibi iki önemli muharebe gerçekleştirmiş ve bu muharebelerde zafer kazanarak bölgedeki egemenliğini pekiştirmiştir. 1304-1305 yıllarında Sakarya seferleri gerçekleştirilmiş ve bu seferlerde Osmanlıların zaferi ile sonuçlanmıştır. Osman Gazi döneminde gerçekleşen mücadelelerin büyük çoğunluğu İznik ve Bursa'nın fethinin önünü açmak için bir ön hazırlık niteliğindedir. Kuruluşun Somut Mirası: Ertuğrul ve Osman Gazi Dönemlerinin Tarihi Coğrafyası başlıklı doktora tez çalışması Ertuğrul ve Osman Gazi dönemini menkıbeler üzerinden okuyarak bahsi geçen kaynaklardaki yerleşim, yol, kale ve köylerin günümüzdeki yerlerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ertuğrul, Osman, Bursa, Bilecik, Kayı Boyu.

ABSTRACT

THE TANGIBLE LEGACY OF LIBERATION HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE ERTUGRUL AND OSMAN GAZI PERIODS

Ertuğrul Gazi's ancestors, the Kayı tribe, along with other migrating Turkic tribes, initially settled near Khorasan, Merv, and Mahan. Due to increasing Mongol pressure, the Kayı migrated to Eastern Anatolia and around Aleppo, where they lived for a time. Later, the Kayı tribe split in two; one part headed towards Khorasan, while the others migrated to the Sürmeli valley region of Erzurum. Afterward, arriving in the Karacadağ region of Ankara, the Kayı, under the leadership of Ertuğrul Gazi, lived there for a while before Sultan Alaeddin I granted them the Söğüt-Domaniç region as their homeland, settling in the area we call the Ottoman founding geography. During his reign, Ertuğrul Gazi maintained a policy of compromise with the local Byzantine lords; after his death, his son Osman Gazi succeeded him as bey. Osman Gazi, for a time, continued his father's policy of compromise with the local lords, but this policy soon gave way to ghazawat (holy war) and conquest. Having conquered Karacahisar in 1287-88, by 1299 Osman Bey had captured important Byzantine territories such as Bilecik, Köprühisar, Yarhisar, and İnegöl. Furthermore, in 1302, he fought and won two important battles against the Byzantines, at Bafeus and Dinboz, consolidating his dominance in the region. The Sakarya campaigns took place in 1304-1305, resulting in Ottoman victories. Most of the struggles during Osman Gazi's reign served as preparation for the conquest of İznik and Bursa. The doctoral thesis titled *The Tangible Legacy of Liberation Historical Geography of the Ertugrul and Osman Gazi Periods* aims to reveal the present-day locations of settlements, roads, castles, and villages mentioned in the sources by reading the Ertuğrul and Osman Gazi periods through historical chronicles.

Keywords: Ertuğrul, Osman, Bursa, Bilecik, Kayı Tribe.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1
1. Ertuğrul Gazi Dönemi.....	4
1.1. Ertuğrul Gazi'nin Hayatı.....	4
1.1.1. Ertuğrul Gazi'nin Mensup Olduğu Boy.....	6
1.1.2. Ertuğrul Gazi'nin Atalarının Mezar yerleri.....	8
1.2. Ertuğrul Gazi ve Uc Bölgesinde Faaliyetleri.....	11
1.2.1. Ertuğrul Gazinin Uc Bölgesinde Müdara Siyaseti.....	13
1.2.2. Ertuğrul Gazi Döneminde Uc Bölgesinde Türk Nüfusu.....	14
1.2.3. Kayı Boyunun Yayla Göçü.....	16
1.2.4. Hayme Ana.....	21
1.3. Ertuğrul Gazi Döneminde Bölgedeki Kale ve İstihkâmlar.....	22
1.3.1. Dodurga Kalesi.....	22
1.3.2. Kütahya-İncik Kalesi.....	23
1.3.3. İnönü Kalesi.....	24
1.3.4. Kandilli Kalesi.....	25
1.3.5. Eskihisar Kalesi.....	26
1.4. Yollar ve Derbendler.....	28
1.4.1. Ermeni Beli/Ahi Beli Derbendi.....	31
1.4.2. Söğüt Derbendi.....	32
1.4.3. Paşagan Derbendi.....	33
1.4.4. Karasu Derbendi (Karanlık Derbend).....	33
1.4.5. Domaniç Beli Derbendi.....	34
1.4.6. Akbıyık Derbendi.....	35
1.4.7. Katranlı Derbendi.....	36

1.4.8.	Dıraz Ali Derbendi	36
1.4.9.	Arapuçtu Derbendi	37
1.4.10.	Vezirhan Belbaşı Derbendi.....	38
1.4.11.	Dinboz Derbendi.....	38
1.5.	Ertuğrul Gazinin Vefatı	39
2.	Osman Gazi Dönemi	40
2.1.	Ertuğrul Oğlu Osmancık	40
2.2.	Kumral Abdal'ın Müjdesi.....	42
2.3.	Osman Gazi'nin Evlilikleri	43
2.4.	Bizans'ın Genel Durumu.....	44
2.5.	Bithynia'da Türkopoller	47
3.	Osman Gazi Döneminde Fetih Politikası	49
3.1.	Ermeni Beli Muharebesi	49
3.1.1.	Kulaca'nın Fethi.....	50
3.2.	Domaniç Beli Muharebesi.....	51
3.3.	Karacahisar'ın Fethi	53
3.4.	Köse Mihal.....	56
3.5.	Taraklı-Göynük ve Mudurnu Seferi.....	57
3.5.1.	Taraklı-Göynük-Mudurnu Seferi ve Güzergâhı	59
3.5.2.	Taraklı-Göynük-Mudurnu Seferinin Saha Gözlemleri	61
3.5.3.	Taraklı Kalesi	63
3.5.4.	Göynük Kalesi	64
3.5.5.	Mudurnu Kalesi.....	65
3.5.6.	Bozaniç Kalesi.....	66
3.5.7.	Atalan Kalesi.....	67
3.5.8.	Lâçin Erkeç Kalesi	67
3.6.	Osmanlı-Germiyan Münasebetleri	68
3.7.	Bilecik-Yenişehir hattında Gözetleme Noktaları.....	70
3.7.1.	İncirli Kalesi	70
3.7.2.	Koyunköy Kalesi	71
3.7.3.	Üçok Kalesi	73
3.7.4.	Ayvacık Kalesi	75
3.7.5.	Orhan Kalesi.....	75

3.8.	Kuruluşun Arifesinde İki Düğün	76
3.9.	Köprühisar, Söğüt Derbendi, Bilecik, Yarhisar ve İnegöl'ün Fethi	77
3.10.	Yenişehir Karargâhı.....	81
3.11.	Bizans'ın Bereketli Toprakları.....	83
3.11.1.	Bursa'nın Fethi İçin Hazırlıklar	83
3.11.2.	İznik'in Fethi İçin Hazırlıklar	85
3.11.3.	Bapheus Muharebesi.....	87
3.11.4.	Tahta Kılıçlı Derviş Bineva Baba	89
3.11.5.	Dinboz Muharebesi	90
3.12.	1304-1305 Sakarya Seferleri	94
3.13.	1304/1305 Sakarya Fethinde Ele Geçirilen Kaleler	96
3.13.1.	Mekece Kalesi	97
3.13.2.	Akhisar (Pamukova) Kalesi.....	98
3.13.3.	Geyve Kalesi.....	98
3.13.4.	Leblebici Kalesi (Gölpazarı).....	100
3.13.5.	Çadırılı Kalesi (Bilecik-Bayırköy)	102
3.13.6.	Lefke (Osmaneli) Kalesi.....	104
3.13.7.	Lefke Cambazkaya Gözetleme Kulesi.....	105
3.13.8.	Lefke (Göksu) Gözetleme Kuleleri	106
3.13.9.	Karaçepiş Hisarı.....	107
3.13.10.	Ap Suyu/Harmantepe Hisarı.....	107
3.14.	Adranos Tekfurunun Öldürümesi ve Bursanın Fethi.....	108
3.15.	Osman Gazi'nin Vefatı.....	109
3.16.	Kuruluş Dönemi Arkeolojisi ve Çalışmada İzlenen Metot	110
SONUÇ	.....	111
KAYNAKÇA	.....	114
EKLER	.....	129

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Ankara-Beyazıt-Hırkatepe Köyü	8
Şekil 1.2. Bursa-İnegöl-Kulaca Köyü ve Uludağ Manzarası.....	11
Şekil 1.3. Bursa-Yenişehir'den Uludağ Manzarası.....	13
Şekil 1.4. Eskişehir-Seyitgazi-Seyit Battal Gazi Külliyesi.	14
Şekil 1.5. Bilecik-Bozüyük-Saraycık Köyünden Bursa Uludağ Manzarası.	16
Şekil 1.6. Kütahya-Domaniç-Çarşamba Köyü Hayme Ana Türbesi.	21
Şekil 1.7. Kütahya-İncik Köyü Kalesi.	23
Şekil 1.8. Eskişehir-İnönü-İnönü Kalesi ve İnleri.....	24
Şekil 1.9. Bilecik-Bozüyük-Kandilli Köyü Kalesinden Sarı Su Vadisi.....	25
Şekil 1.10. Bilecik-Kuyubaşı Kalesi Yolu.	28
Şekil 1.11. Domaniç Belinden Ermeni Beli/Ahi Beli Derbendi Manzarası.....	31
Şekil 1.12. İnegöl-Domaniç Yolu	34
Şekil 1.13. Bursa-İznik-Dırazalı Pınarından İznik Manzarası.	36
Şekil 1.14. Bilecik-Osmaneli Arapçtu Derbendi Gözetleme Noktası Kalıntısı.	37
Şekil 1.15. Süheyl Ünver Söğüt Defterinde Ertuğrul Gazi.	39
Şekil 2.1. Bilecik-Söğüt Kepen-Kızılsaray Köyleri Arası Göncek Köyü.....	40
Şekil 3.1. Bursa-İnegöl-Kurşunlu Köyü Cami.....	49
Şekil 3.2. Bursa-İnegöl-Kulaca Köyü Cami.	50
Şekil 3.3. Eskişehir-Odunpazarı-Karacahisar Kalesi Giriş Kapısı.	53
Şekil 3.4. Bilecik-İnhisar-Harmankaya ve Harmanköy Manzarası.	56
Şekil 3.5. Eskişehir-Tepebaşı-Uludere (İtburnu) Ortatekke.	59
Şekil 3.6. Eskişehir-Sarıcakaya-Beyyayla Köyü.	61
Şekil 3.7. Sakarya-Taraklı.....	63
Şekil 3.8. Bolu-Göynük-Zafer Kulesi-Muhtemel Kale Alanı.....	64
Şekil 3.9. Bolu-Mudurnu Kalesi Sur duvarları.	65
Şekil 3.10. Eskişehir-Sarıcakayadan Bozaniç Kayaları.	66
Şekil 3.11. Bursa-İznik-Dikilitaş-Çavdar Tatar Çizimleri.	68
Şekil 3.12. Bursa-Yenişehir-İncirli Köyü Gözetleme Kulesi kalıntıları.....	70
Şekil 3.13. Bilecik-Koyunköy Kalesi Zemin Duvarları.....	71
Şekil 3.14. Bilecik-Çakırpınar Köyünden Bilecik İstikameti.	76
Şekil 3.15. Bilecik-Söğüt-Zeyve (Dereboyu) Köyü Söğüt Derbendi Kalesi Genel Bakış.	77

Şekil 3.16. Bursa-Yenişehir-Yarhisar Şelalesi.....	81
Şekil 3.17. Bursa Balabancık Hisarı Duvarları.	83
Şekil 3.18. Bursa-Yenişehir-Süleymaniye Köyü Kalesi Duvarları.....	85
Şekil 3.19. Yalova-Hersekburnu ve Osman Gazi Köprüsü	87
Şekil 3.20. Bursa-Kestel-Erdoğan(Dinboz)Köyü Dinboz Savaşı Şehitleri Mezarlığı.	90
Şekil 3.21. Sakarya-Pamukova-Mekece Kalesi	97
Şekil 3.22. Bilecik-Gölpazarı Paşaköy Mevki-Leblebici Hisar Kalıntıları.....	100
Şekil 3.23. Bilecik-Bayırköy Çadırlı Kalesi.	102
Şekil 3.24. Bilecik-Osmaneli Kalesinin bulunduğu yer.....	104
Şekil 3.25. Bilecik-Osmaneli Cambazkaya Gözetleme Kulesi Kalıntısı.	105
Şekil 3.26. Bilecik-Osmaneli Göksu Osmaneli İstikameti Gözetleme Kulesi.....	106
Şekil 3.27. Bursa-Orhaneli Kalesi.....	108

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Osmanlı Devletinin kuruluşuna arkeolojik katkı sağlayacak alanlar.....	110
--	------------

KISALTMALAR LİSTESİ

AE: Ali Emiri.

AGE: Adı Geçen Eser.

AGM: Adı Geçen Makale.

AGT: Adı Geçen Tez.

A.DVNS.MHM.D: Divan-1 Hümayun Sicillatı Mühimme Defterleri.

B: Bin.

BOA: Başkanlık Osmanlı Arşivi.

BEO: Bâbîâli Evrak Odası.

C: Cilt.

ÇEV: Çeviri.

DH.MKT: Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi.

DR: Doktor.

ED: Editör.

HAZ: Hazırlayan.

HA: Hektar.

HRT: Haritalar.

İ.DH: İrade Dâhiliye.

KM: Kilometre.

M: Metre.

MÖ: Milattan Önce.

MS: Milattan Sonra.

SMST: Mustafa.

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı.

YY: Yüzyıl

GİRİŞ

Osmanlı Kuruluş Coğrafyası olarak adlandırılan Bursa-Bilecik-Eskişehir havalisinde Türk hâkimiyeti¹ 1071 Malazgirt Zaferi akabinde gerçekleşmiştir². Nitekim 1075 yılında Selçuklulardan Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın İznik'i ele geçirerek Türkiye Selçuklu Devletini kurması bahsi geçen bölgede Türk hâkimiyetinin³ başlangıcını oluşturmaktadır⁴. Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın kurduğu Türkiye Selçuklu Devletinin başkenti İznik'ti. İznik gibi Hıristiyanlık ve Roma tarihi için mühim bir şehrin Türklerin egemenliği altında bir başkent olması son derece önemlidir. Bazı araştırmacılar Türkiye Selçuklularının İznik dönemini silik ve gerçekten uzak olarak adlandırsalar da⁵ İznik surlarında tespit edilen Selçuklu mezar taşları bölgede 1071 Malazgirt Zaferi sonrası erken dönem Türk varlığının tespiti için önemli vesikalardır⁶. 1097 yılında Haçlıların⁷ İznik'i ele geçirmesiyle, Türkiye Selçukluları bölgeden geri çekildi⁸. Bu tarihten sonra uzunca bir dönem Bursa-Bilecik-Eskişehir hattı Selçuklu-Bizans sınırı üzerinde yer aldı. İlerleyen süreçte 1240 yılında Baba İlyas'a bağlı Türkmenlerin devlete isyan etmeleriyle "Babai İsyanı" adı verilen hadise yaşandı. İsyan bastırılrsa da devletin otoritesi ve gücü zayıfladı⁹. Babai İsyanından üç yıl sonra 1243 Köseadağ Savaşında Türkiye Selçuklularının yenilmeleriyle Anadolu, Moğol tahakkümü altına girdi¹⁰. 1243 Köseadağ yenilgisi, askeri felaketin ötesinde sonuçlar doğurdu. Bu tarihten

---

¹ Son yıllarda yapılan araştırmalar 1071 Malazgirt Zaferinden evvel Türklerin Anadolu'da var olduklarını lakin siyasal birlikleri olmadığını göstermektedir. Özellikle Kuman-Kıpçak askerlerinin Bizans yönetimi tarafından İznik'i korumakla görevlendirildikleri bilinmektedir; C. Yalvar (2021). *Anadolu'da Son Türk İskânı: İznik İmparatorluğunda Kuman-Kıpçaklar ve Yalova Kazimiye (Yortan) ile Elmalık (Saruhanlı) Köylerindeki*

² Anadolu, Malazgirt Zaferinden evvel de bünyesinde belirli bir Türk nüfusunu barındırmaktaydı. Nitekim 1071 Malazgirt Savaşında Alparslan karşısında, Bizans ordusunda önemli sayıda Kıpçak ve Peçenek askerlerinin varlığı ve bunların Bizans ordusunu terk etmelerini önlemek için imparatorun onlara Türk töresine uygun bir şekilde ant içtirdiği bilinmektedir. A. Gökbel (2021). *Kıpçak Türkleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 154.

³ Bizans Devleti içerisinde Peçenekler askeri hizmetlerde görevliydi. 1071 Malazgirt Zaferinden sonra Türk kolonizasyonu ve fütuhâtı içerisinde kaynaşan Peçeneklerin, Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya yerleşmelerinde katkıları olmuştur. Nitekim Osmanlı arşiv kayıtlarında Peçenek adını taşıyan yerler de mevcuttur. Bu yerleşim birimleri peçeneklerin Anadolu'da bulduklarının başka bir ispatıdır; A. N. Kurat (2016). *Peçenekler*, (Haz.) Ahsen Batur, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 196, 281. Örneğin Ankara, Bolu, Aksaray ve Şırnak gibi birçok ilde Peçeneklerin adını taşıyan yerleşim birimleri mevcuttur.

⁴A. Sevim (2015). *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 27.

⁵S. Mecit (2017). *Anadolu Selçukluları Bir Hanedanın Evrimi*, (Çev.) Özkan Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 77, 78.

⁶ C. Foss (2004). *İznik Bizans Surları 1330*, Işıl Akbaygil, Halil İnalçık & Oktay Aslanapa (Ed.). *Tarih Boyunca İznik*, İstanbul, s. 260.

⁷ Drakon Savaşı 21 Ekim 1096 tarihinde Sultan I. Kılıçarslan'ın Dragon vadisinde Haçlıların İznik'e gelişini önlemek için yaptığı ve kazandığı savunma muharebesidir; I. Demirkent (2014). *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 27.

⁸ O. Turan (2016). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 130, 131.

⁹ A. Y. Ocak (1991). "Babailik", DİA, c. 4, s. 373,374.

¹⁰ H. Şahin (2015). *Orta Zamanın Türkleri Ortaçağ İslam Ve Türk Tarihine Dair Yazılar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, s.177.

başlayarak, Baycu'nun 1256'daki ikinci seferi ve sonrasında 1270'lerde binlerce göçer, yerleşik yapıya aldırış etmeden Anadolu'ya girdi¹¹. Moğol istilası sonrası, Anadolu da ticari hayat canlılığını devam ettirmiş, hatta 1250'lerden sonra bile yüksek ayarlı gümüşten basılan sikkelerin darp edildiği, darphanelerin sayıları artmıştır. Bu durum XIII. yüzyıl sonunda kurulan çok sayıda aşiret kökenli beyliğin ticareti engellemediğinin, yolları tıkamadığının ve mal akışına müdahale etmediğinin göstergesidir¹². Moğol akınlarından kaçan bazı Türk aşiretleri, İran ve Mezopotamya'dan gelen göçebe Türkmen aileleri ile birlikte Bizans sınırı boyunca kimseye ait olmayan topraklara yerleşmişler ve Selçuklu egemenliğinin çöküşüyle Bizans topraklarına akınlar yapmaya başlamışlardır. Çok geçmeden cihat niteliği kazanan bu akınlarda akıncılar kendilerini gazi olarak görmeye başladılar¹³. Sultan Baybars'ın 1277'de Anadolu'yu, Moğollardan kurtarmak için sefer düzenleyip yeterli destek görmediği için ayrılmasından sonra; Abaka Han, Anadolu'ya büyük bir ordu göndererek binlerce Türkmeni katletti. Bu olay sonrası Anadolu'nun vaziyeti büsbütün karışık bir hal aldı¹⁴. Baybars'ın Anadolu seferi sonrası Anadolu'ya Moğollar tarafından binlerce kişilik Moğol-Türk grupları getirildi ki Eskişehir-Kütahya çevrelerine yerleştirilen Çavdar Tatarları da bunlardandır¹⁵.

İlhanlı idaresinin Doğu ve Orta Anadolu'ya yerleştirdiği bu yeni göçebe aşiretler, o sahalarda yaşamakta olan Türk aşiretlerini Batı Anadolu'nun uçlarına doğru çekilmeye mecbur etmiş ve bu suretle henüz Bizans'a tabi sahil mıntıkalarına doğru yeni bir Türkmen ilerlemesi başlamıştır¹⁶. Moğolların Anadolu Valisi Geyhatu, 1291 yılı Temmuz sonlarında Argun Han'ın ölümü üzerine tahta geçti. Sülemiş, Anadolu'da müstakil bir devlet kurmak için isyan etse de 1298 tarihinde Ankara'da yakalanarak Tebriz'de idam edildi. Moğollar, İreçin Noyan'ın Anadolu ahalisine olan zulmünü fark ettiklerinde, Emir Çoban Bey'i 1314 tarihinde Anadolu'ya gönderdi. Bu arada 1318 yılında Selçuklu hanedanlığı Anadolu'da, Timurtaş döneminde son buldu. Ebu Said Bahadır Han'ın 1335 tarihindeki ölümü ile birlikte 1336 tarihinde İlhanlı Devleti tarihe karışmış ve Anadolu'da Moğol hâkimiyeti son bulmuştur¹⁷. Böyle uzun ve kargaşa dolu bir ortamda Osmanlı Devleti nin temelleri atılmıştır. Osmanlı Devletinin kuruluşu uzunca bir dönem akademik bir sorun olarak tartışılmamış hatta bu döneme çok ta önem atfedilmemiştir. Gibbons'un Osmanlı kuruluşuna dair 1916 yılında

---

¹¹ R. P. Linder (2008). *Osmanlı Tarih Öncesi*, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 12.

¹² *Age*, s. 13.

¹³ J. J. Norwich (2013). *Bizans*, (Çev.) Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 229.

¹⁴ F. Köprülü (1991). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 33.

¹⁵ A. R. Yağlı (2022). Hülâgû Han'dan Emîr Timur'a Anadolu Tatarları, (Haz.) Semiha Nurdan & Muhammed Özler, *XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler X. Cilt*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.59.

¹⁶ F. Köprülü, *Age*, s. 43, 44.

¹⁷ O. Turan, *Age*, s. 618, 639, 640, 653, 659, 665.

ortaya attığı iddialar kuruluş tartışmalarının temelini oluşturmuş ve Fuat Köprülü'nün Gibbons'a cevabı Osmanlı Kuruluş tezlerinin başlangıcını teşkil etmiştir. Nitekim sonrasında Giese ve Wittek gibi isimlerde bu tartışmaya dâhil olmuşlardır. Sonrasında günümüze kadar yerli ve yabancı pek çok akademisyen Osmanlı Devletinin kuruluşunu aydınlatacak çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmaya ilham kaynağı olması açısından Halil İncılık'ın saha incelemelerini de çalışmalarına dâhil etmesi Osmanlı Devletinin kuruluşuna dair farklı ve ayrıntılı bir perspektif oluşturmuştur. Nitekim bu çalışma aynı yoldan ilerleyerek dönemin gizli kalmış noktalarını aydınlatmayı hedeflemektedir.

1. Ertuğrul Gazi Dönemi

1.1. Ertuğrul Gazi'nin Hayatı

Kayılar, batıya göç eden diğer Türk boyları ile birlikte ilk olarak Horasan, Merv ve Mahan yakınlarına yerleştiler. Artan Moğol baskısı ile Doğu Anadolu ve Halep dolaylarına göç edip bu bölgede devlet adına akınlar gerçekleştirdiler. Daha sonra ikiye ayrılan aşiretin bir kısmı Horasan'a yönelmiş; diğerleri ise Erzurum¹⁸ Sürmeli Çukuru bölgesine yerleşmiştir¹⁹. Ertuğrul Gazi'nin ataları Kayıların, buraya kadar bilinen hikâyesi malumdur²⁰. Bu kısımda kronikler üzerinden Ertuğrul Gazi'nin atalarının kökeni tartışılacaktır. Ertuğrul Gazi'nin babası ilk Osmanlı kaynaklarından Aşıkpaşazade²¹, Anonim Osmanlı Kroniği²², Hadidi²³, Oruç Bey²⁴, Neşri²⁵ gibi kaynaklarda Süleyman Şah olarak kaydedilmişse de son araştırmalar onun babasının Gündüz Alp olduğunu ortaya koymaktadır²⁶. Ertuğrul Gazi'nin atalarının silsilesine bakıldığında Tuğrul Bey, Kutluk Han, Kızıl Boğa, Kaya Alp/Kayır Han²⁷ ve babası Gündüz Alp şeklinde bir sıralama görülür²⁸. Kroniklerin bazılarında bahsi geçen Süleyman Şah, kuvvetle muhtemel İznik'i alarak Türkiye Selçuklu Devletini kuran Kutalmışoğlu Süleyman Şah'tır. Erken dönemde Anadolu'da kurulan Türk Devletinin

---

¹⁸Yılmaz'a göre Ertuğrul'un kroniklerdeki iktâ alanının o dönemde tümüyle Kayırhanlılar'a verilen Erzurum'da, Pasinler Ovası ve Aras Nehri havzasında yer alması onun Kayırhanlılar'dan olduğunu düşündüren bir delildir; H. Yılmaz (2021). Yeni Tarihî Bulgularda Osmanlı Ataları /4: Anadolu'ya Yerleşen İlk Ata: 'Şah-Melik Kaya Alp' ya da 'Kayır Hân' (II)", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, LXIX(408), s. 52.

¹⁹R. Arıkan (2023). Bilecik'in Fethinin Osmanlı Kuruluş Tarihi Açısından Önemi, *Vakanüvis-Uluslar Arası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(Dr. Recep Yaşa'ya Armağan Armağan), s. 2176.

²⁰Kayapa, Yaban güvercinine verilen bir isim olsada Erzurum'un Aziziye ilçesi Kayapa köyü ile Bursa'nın Nilüfer ilçesine bağlı Kayapa köyünün isim benzerliğinin Kayı Boyu ile bağlantılı olduğu düşünülebilir. Nitekim Erzurum Aziziye ilçesine bağlı olan Kayapa köyü ile Bursa Kayapa 1455 tahrir kayıtlarında adı geçen eski bir köydür; BOA-AE.SMST.III.00058.04286.001- R. Kaplanoğlu & T. Çalay (2019). Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri Kete Kazası (Keles, Nilüfer, Mudanya, Gemlik ve Armutlu İlçeleri), *Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları*, Bursa, s. 30.

²¹Aşıkpaşazade (2013). *Aşıkpaşazade Tarihi (Osmanlı Tarihi 1285-1502)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, s. 6, 7.

²²*Anonim Osmanlı Kroniği (Osmanlı Tarihi 1299-1512)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, 2015, İstanbul, s.8.

²³*Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2015, s. 24.

²⁴*Oruç Bey Tarihi (Osmanlı Tarihi 1288-1502)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2014, s.9.

²⁵Mevlana Mehmed Neşri (2013). *Cihannüma Osmanlı Tarihi (1288-1485)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, s. 30.

²⁶H. İnalçık (2007) Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg, *Bellekten*, 71(261), s. 490.

²⁷Ertuğrul Gazi'nin askeri faaliyetlerinin Alaüddin Keykubâd zamanında başladığı bilinmekle beraber onun, Moğol istilâsının ortaya ilk çıktığı andan itibaren Ahlat'a atası Kayıg/Kayık/Kayır ile beraber yerleştiği söylenebilir; V. Turğut (2024). Kır/Kayırhanlı Enveri/Aydınoğulları'nın Osmanlılaşma Süreci Ve Vakıfları Üzerine, *Aydın'ın Fethi Ve Aydın Bey*, Kemal Ramazan Haykiran (Ed.), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, s. 62.

²⁸H. Yılmaz (2020). Yeni Tarihî Bulgularda Osmanlı Ataları/1: Mahan'da Hüküm Süren İlk Atalar: Tuğrul Beğ-Tigin ve Seyfû'd-Devle Emir Kutluğ, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, LXVIII(404), s. 29.

temelini oluşturan Süleyman Şah'ın İznik²⁹ gibi Hıristiyanlığın önemli şehirlerinden birini fethetmesi onu "karizmatik"³⁰ bir lider konumuna getirmiş ve belki de bu sebeple kronikler Ertuğrul Gazi'nin babası olarak bu ismi not etmişlerdir.

Ertuğrul Gazi'nin büyük atalarının kim olduğu konusuna gelince, buna dair Osmanlı kroniklerinde Kaya veya Kayık Alp olarak bir kayıt dikkat çeker. Kaya-Kayık Alp'in Harezmi diyarından gelip Ahlat'a yerleştiği ve Oğuzlara liderlik ettiği rivayet edilir. Ahlat'ta ikamet ettikleri dönemde, ailesiyle birlikte Sultan Alâeddin'in fetihlerine destek veren Kaya-Kayık Alp, Harezmi Oğuzları'nın Anadolu'ya yerleşmiş büyük ataları Hüsameddin Kayır Han'dır³¹. Ertuğrul Gazi'nin dedesi olan Hüsameddin Kayır Han'ın türbesi Ahlat'tadır. Nitekim Evliya Çelebi'de eserinde ondan bahsederek Kaya/Kayık Alp'in yaşadığı asırda herkes tarafından tanınan büyük bir Oğuz emiri olduğunu mezarının ise Ahlat'ta bulunduğunu belirtir³². Kaya/Kayık Alp'in Sultan I. Alâeddin'in hizmetine girdikten sonra Sivas başta olmak üzere İç Anadolu'nun farklı noktalarında devlet adına faaliyette bulunduğu bilinmektedir. Nitekim bu civarda onun adıyla anılan pek çok yerleşim biriminin olması onun hatırasının Anadolu'da halen yaşadığının bir kanıtıdır. Zira XVI. yüzyıl tahrir kayıtlarında Sivas, Tokat ve Kayseri civarında Kayır Han, Kayrı, Kayı, Kaya, Kayıroğlu karyesi, Kayırlar mezarası ve Kayı-Bükü mezarası gibi yer adları bunun bir göstergesidir³³. Bunun yanında Ertuğrul Gazi'nin atalarının Anadolu'da ilk yaşadıkları sahalarda yer alan bazı köy isimlerinin, beyliğin kuruluş coğrafyasında da bulunması bu devamlılığın bir göstergesidir. Buna örnek olarak Erzurum merkeze bağlı bulunan Mahanda köyü ile Bilecik Vezirhan beldesine bağlı Mahan köylerinin isim benzerliği verilebilir. Ertuğrul Gazi'nin, Kayır Han soyundan geldiğine dair kuruluş coğrafyasındaki yer isimleri de önemli ipuçları içermektedir. 1530 tarihli Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defterinde, Sultan-Önü Livası sınırları içerisinde, Karaca-Şehir'e bağlı Söğüdcük

²⁹ I. Kılıçarslan zamanında 1096 yılında Haçlılara kaybedilmesinden sonra İznik, bölgedeki Türk beylikleri için bir hedef haline gelmiştir. Nitekim İznik ilk Osmanlı fetihlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Orhan Gazi, Kara Tekin hisarını ele geçirdiğinde; "Benim garazım İzniktir" demiştir; Aşıkpaşazade, *Age*, s. 40.

³⁰ Karizma, istisnai güç ve niteliklerle donatılmış kişilere denirdi. Peygamberler, savaştaki kahramanlar bu özelliklere sahiptir. Karizmatik otorite durağan kalmaz ya gelenekselleşir ya rasyonelleşir ya da her ikisinin birleşimi haline gelir. Bu dönüşümün altında yatan temel neden karizmatik liderin takipçilerinin amaçları ve çıkarları konusudur. Süleyman Şah'ta uc bölgesinde gaza politikası ile hareket eden Türk topluluklarında böylelikle karizmatik lider olmuştur. Hatta Orhan Gazi'nin oğlu Rumeli Fatih Süleyman Paşa'ya, Kutalmışoğlu Süleyman Şah'a atfen bu isimde verilmiş olabilir; M. Weber (2023). *Max Weber Kitaplığı Ekonomi Ve Toplum* c.1, (Çev.) Latif Boyacı, Runik Kitap, İstanbul, s. 231-235.

³¹ H. Yılmaz (2021). /4: Anadolu'ya Yerleşen İlk Ata: 'Şah-Melik Kaya Alp' ya da 'Kayır Hân' (II)", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, LXIX(408), s. 46.

³² Evliya Çelebi (2013). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1.-6. Kitaplar*, (Haz.) Seyit Ali Kahraman & Yücel Dağlı, 4. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, s. 110, 111.

³³ H. Yılmaz (2021). Yeni Tarihî Bulgularda Osmanlı Ataları /7: Anadolu'ya Yerleşen İlk Ata: 'Şah-Melik Kaya Alp' ya da 'Kayır Hân' (V), *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, LXIX(412), s. 56.

yakınlarında Kayır Han mezrasının yer alması bunun bir göstergesidir³⁴. Diğer taraftan Kayırhanlı Türkmenlerin, sadece çalışmaya konu olan bölgede değil Batı Karadeniz’den Ege’ye kadar uzanan geniş bir coğrafyada fetih faaliyetleri ile var olmuşlardır³⁵. Onların başta gelen temsilcilerinden Ertuğrul Gazi ya da bir diğer ismi ile Seyfeddin Tuğrul 1223 yazında Domaniç’in fethiyle başlayıp 1224 yılında Karacahisar’ın ve 1225 yılında ise Söğüt’ün fethini tamamlayarak bölgeyi kendine yurt edinmiştir³⁶. Aynı dönemde aşiretin önde gelenleri arasında Ertuğrul’un amcası Gök Alp ve Babası Gündüz Alp’te bulunmaktaydı. Onların vefatı ile beraber idare tamamen Ertuğrul Gazinin eline geçmiştir³⁷.

1.1.1. Ertuğrul Gazi’nin Mensup Olduğu Boy

Ertuğrul Gazi’nin ve Atalarının mensup olduğu boyun Kayı Boyu olduğu ilk dönem kroniklerinde ve diğer kaynaklarda yer almaktadır. Kayılar’ın IX. asırdan itibaren Selçukîlerle birlikte Ceyhun Nehri’ni geçerek İran, Horasan, Merv ve Mahan taraflarına yerleştiklerine dair bilgiler vardır. Moğol baskısı ile birlikte bu topraklardan ayrılan Kayılar, Harezmsahlılar ile birlikte Azerbaycan ve Doğu Anadolu taraflarına göç ettiler³⁸. Anadolu’nun farklı bölgelerine yayılan Kayılar, 24 Oğuz Boyundan bir tanesidir. Osmanlıların, Kayı Boyuna mensup olduğuna dair ilk kaynak II. Murad devri tarihçilerinden Yazıcıoğlu Ali’ye aittir³⁹. II. Murad devri sikkeleri, silahlar ve XVI. yüzyıl Osmanlı topları üzerinde Kayı Boyu tamgası olduğu bilinen bir işaret vardır. Ayrıca Sultan II. Murad’ın torunlarının Oğuz Han ve Korkut isimlerini taşıması da atalarına karşı duydukları saygının bir göstergesidir⁴⁰. Osmanlıların mensup olduğu boyun Kayı Boyu olup olmadığı hususu bazı araştırmacılar tarafından şüpheli olarak görülmektedir. Osmanlıların, Oğuzların Kayı Boyuna mensup bir devlet olmadığı, bunun Sultan II. Murad döneminde siyasi sebeplerle kurgulandığı tezi; 1938 yılında Paul Wittek tarafından ortaya atılmıştır⁴¹. Wittek’in bu iddiasına ilk tepki Fuat Köprülü’den

---

³⁴ Agm, s. 58.

³⁵ Kuruluş coğrafyasında yer alan Bozüyük, Dodurga, Söğüt, Ortaca, Karadona gibi isimler Muğla il sınırları içerisinde bulunması tesadüf değildir. Kayırhanlılar’ın bu bölgelere kadar geldiklerini ve aynı yer adlarını farklı yerlerde de kullandıklarını göstermektedir.

³⁶ H. Yılmaz (2021). Yeni Tarihî Bulgularla Osmanlı Ataları /4: Anadolu’ya Yerleşen İlk Ata: ‘Şah-Melik Kaya Alp’ ya da ‘Kayır Hân’ (II)”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, LXIX(408), s. 47.

³⁷ Agm, s. 52.

³⁸ İ. H. Uzunçarşılı (2011). *Osmanlı Tarihi Cilt I, Türk Tarih Kurumu*, Ankara, s. 98.

³⁹ Yazıcızade Ali (2017). *Tevarih-i Ali Selçuk (Oğuzname-Selçuklu Tarihi)*, (Haz.) Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul, s. 694.

⁴⁰ F. Sümer (2022). “Kayı”, *DİA İslam Ansiklopedisi*, c. 25, s.77.

⁴¹ P. Wittek (2013). *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, (Çev.) Fatmagül Berktay, Pencere Yayınları, İstanbul, s. 21.

gelmiştir. Köprülü kuruluş coğrafyasında Kayı adını taşıyan yerler⁴² olduğunu belirtse de⁴³ R. Paul Lindner⁴⁴ ve Cemal Kafadar, Osmanlı coğrafyasındaki bu yer adlarının⁴⁵ Osmanlıların Kayı Boyuna mensup olduğunu ispat edecek yeterlilikte olmadığı görüşünü savunmaktadır⁴⁶.

Buna mukabil Ahlat'taki Kayı Emiri Cami'nin duvarlarındaki Oğuz lisanı ile yazılan ve Kayıların göç hikayesinden bahseden ibareler Kayı Boyunun Osmanlı kroniklerindeki anlatısıyla örtüşmektedir. Bunun yanında Ahlat'taki tarihi Kayı Mezarlığı ve Osman ve Orhan Gazi dönemine ait sikkelerdeki Kayı tamgası⁴⁷ da bu iddiaları destekler niteliktedir⁴⁸. Aynı zamanda Söğüt ve Bilecik arasında yer alan Yeniköy'de tespit edilen Kayı tamgalı taş, Osmanlıların Kayı Boyundan olduğunu gösteren diğer bir delildir⁴⁹. Nitekim Yeniköy Bilecik Tekfurluğu ile Osmanlılar arasında sınırı tespit eden bir noktada yer almaktaydı. Kayı Boyu tamgalı taş ise bu sınırı gösteren bir işaret olarak kullanılmıştır. Burada bu tamganın kullanılması bölgede yaşayanların menşei hakkında önemli bir ipucu barındırmaktadır. Bundan başka bölgede Kayı⁵⁰ isimli köylerin⁵¹ olması da Osmanlıların Kayı Boyuna⁵² mensup olduklarının bir başka göstergesi olarak kabul edilebilir. Oğuz geleneğine göre hükümdarlar çoğunlukla Salur ve Kınık boylarından olurdu. Bu sebeple Osmanlılar kendilerine uydurma bir soy seçme gayesi içerisine olsalardı Kayı Boyundan ziyade Kınık

⁴² Hayme Ana'nın kabrinin bulunduğu Domaniç Çarşamba köyüne yaklaşık 40 km mesafede bulunan Kütahya Tavşanlı ilçesine bağlı Kayı köyü ile Eskişehir Han İlçesi Kayı Köyü bölgedeki Kayı Boyu varlığını göstermesi bakımından önemlidir.

⁴³ M. F. Köprülü (2018). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (Haz.) Orhan Köprülü, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 235.

⁴⁴ R. Paul Lindner, *Osmanlı Tarih Öncesi*, (Çev.) Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 32-34.

⁴⁵ Yer isimleri bölgede yaşayanların menşeleri ile ilgili ipuçları barındırır. Nitekim bu bölgede bulunan bazı yerleşiklerin aşiret ve yer isimlerine bakıldığında onların kuman Türkleri ile ilişkili oldukları iddia edilebilir. Kuman kabile isimlerine baktığımızda Karabörklü adında bir kabile vardır; L. Rasonyi (2019). *Doğu Avrupa'da Türklük*, (Haz.) Yusuf Gedikli, Selenge Yayınları, İstanbul, s. 131. Diğer yandan Mihaliççik'da Kızıl börüklü adında eski bir manav köyü de vardır. Toponomi Türk tarihi araştırmalarında bu sebeple son derece önemlidir.

⁴⁶ C. Kafadar (2010). *İki Cihan Aresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, (çev.) Ceren Çıkin & Mehmet Öz, Birleşik Yayınevi, Ankara, s. 250.

⁴⁷ Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyü-Himmet Baba Türbesi Kapı Kenarında bulunan Kayı Tamgasıda bölgedeki Kayı varlığının delillerinden birisidir. Bakınız Ek-150.

⁴⁸ H. Yılmaz (2020). Osmanlı 'Kayı' Menşeinin Yeni Tarihî ve Nümizmatik Kanıtları", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, C. LXVIII(402), s. 28, 29.

⁴⁹ R. Arıkan & M. C. Çetin (2019). *Bilecik Küplü Osmanlı Mezar Taşları Ve Kitabeleri*, Babıali kültür yayıncılığı, İstanbul, 2019, s. 58.

⁵⁰ Eskişehir Mihaliççik ilçesi Kayı, Tatarcık ve Aydınlar köyü sınırları içerisinde tespit edilen Kayı köyü Oğuzlarını mevkisinde yerleşim ve nekropol alanı bulunmaktadır. TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu, Karar Tarih: 25.07.2017, No: 5426.

⁵¹ Tapu Parsel kayıtlarında Eskişehir Mihaliççik Dağcı Köyü sınırları içerisinde Kayı Yaylası adında bir yayla bulunmaktadır.

⁵² Bilecik-Pazaryeri-04.07.1947 Bozüyük Doğumlu S*****n B*****m ile yapılan Sözlü Mülakatta Bilecik Pazaryeri İlçesi Fıranlar Köyünde Kayı Sırtı, Kayı deresi, Kayıevleri, Kayı mezarlığı ve Han yeri gibi yer adlarının olduğunu aktarmıştır. Bahsi geçen bu yer adları aynı zamanda Tapu Parsel kayıtlarında da geçmektedir. Sadettin Bayram'ın Fıranlar Köyündeki Kayı yer adlarından verdiği bilgilerden yola çıkarak Tahrir kayıtlarında Karye-i Kayı olarak geçen köyün Pazaryeri Fıranlar olması kuvvetle muhtemeldir: Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 170.

Boyunu seçmeleri daha doğru olurdu. Bunuda İstanbulu kuşatacak kadar güçlendikleri Sultan II. Murad döneminde değil henüz beyliğin varlığını ispat etme devri olan Osman Gazi döneminde yapmaları beklenirdi. Tüm bu veriler Osmanlıların Kayı Boyuna⁵³ mensup olduklarını güçlendiren delillerdir⁵⁴.

1.1.2. Ertuğrul Gazi'nin Atalarının Mezar yerleri

Şekil-1.1. Ankara-Beypazarı-Hırkatepe Köyü.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Ertuğrul Gazi'nin büyük atalarının mezarlarının Ahlat ve Erzurum dolaylarında olduğu bilinmekle birlikte, uc bölgesine yerleştikleri dönemdeki atalarının mezar yerleri ile ilgili bilgilere ilk dönem kroniklerinde genel olarak raslanmaz. Sadece Neşri'nin eserinde buna dair bilgiler yer alır. Ahlat'tan 340 hanenin Ankara yakınında Karacadağ'a yerleştiklerini, reislerine ise Kayık Alp dendiğini belirtmektedir. Kayık Alp'in önderliğinde Kayı Boyu Karacadağ'dan Çepni adlı yere gelmişlerdir. Burada Kayık Alp'in vefatı üzerine oğlu Sarkuk'un yerine geçmiş, onunda Kara-Öyük'te vefat etmesi üzerine Gök Alp Bey⁵⁵

⁵³ Hüdavendigâr livası tahrir kayıtlarında Ermenipazarı yani Pazaryeri ve İnegöl'de Kayı adını taşıyan köyler bulunmaktadır. Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 86, 170.

⁵⁴ F. Köprülü, *Age*, s. 69, 72.

⁵⁵ Kaynaklarda beyliğin Kayık Alp'in oğullarından Gök Alp'e verildiği ancak zamanla diğer oğul Gündüz Alp ile birbirlerine düşman kesildikleri, her iki bey taraftarlarının birbirleriyle mücadele ettikleri, sonucunda Gökalp'in zehir ile öldürüldüğü geniş biçimde anlatılmaktadır; H. Yılmaz (2021). Yeni Kaynaklar, Arşiv Kayıtları Ve Toponomik Kanıtlar Işığında Gündüz Alp Ve Er-Tuğrul Gâzi'nin Batı Anadolu'ya Yerleşme, Emâret Ve Ölüm Tarihleri, *Bursa Günlüğü*, (12), s. 71.

olmuştur. Gök Alp'in Şaraphanede vefatı üzerine aşiretin başına Gündüz getirilmiş, Gündüz Alp'te ölümü üzerine Söğüt'ün Saray karyesine defnedilmiştir. Bu gelişme sonrası Ertuğrul aşiretin beyi olmuştur⁵⁶. “Kuruluşun Somut Mirası: Ertuğrul ve Osman Gazi Dönemlerinin Tarihi Coğrafyası” başlıklı doktora tez çalışmasının saha araştırmaları kapsamında Ankara-Beyazıt-Bolu-Mudurnu-Eskişehir ve Söğüt havalisinde yapılan araştırmalarda kroniklerdeki bilgilerin önemli bir kısmının saha verileriyle örtüştüğü görülmektedir. Nitekim Karacadağ, Ankara'nın Haymana ilçesi ile Konya'nın Kulu ilçesi sınırlarında bulunmaktadır. Karacadağ havalisine Kayık Alp önderliğinde yerleşen Kayı Boyu buradan Haymana⁵⁷-Polatlı-Beyazıt-Nallıhan üzerinden Mudurnu Çepni istikametine gitmiş olması ihtimaller dâhilindedir. Bahsi geçen Mudurnu Çepni 1519 ve 1568 tahrir kayıtlarında kayda geçilmiş bir köy⁵⁸ olmasının yanı sıra civarında; Çepni yaylası, Pelitözü, Göncek ve Dodurga gibi Osmanlı kuruluş coğrafyasının merkezi Söğüt ve çevresindeki yer adlarının bu bölgede de olması onların ilk Osmanlılarla bir bağı olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte Mudurnu-Çepni ilk Osmanlı atalarının at sürdüğü Ankara-Eskişehir hattına yakındır. Bahsi geçen bölgede başka Çepni bulunmamaktadır⁵⁹. İlaveten Ertuğrul Gazi döneminde Kayı Boyu ile Söğüt havalisine gelen Samsa Çavuş, İnegöl Tekfuru'nun baskınlarından yıldığında boyunu alıp Mudurnu'ya göç etmiştir⁶⁰. Samsa Çavuş'un Mudurnu'ya göç etmesi onun bu bölgeye yabancı olmadığını göstermesi bakımından da önemlidir. Kayık Alp'in Çepni'de vefat etmesinin akabinde yerine geçen oğlu Sarkuk ise Eskişehir Odunpazarı ilçesine bağlı olan Karahüyük köyüne gelmiş ve burada vefat etmiştir⁶¹. Karahüyük köyünde gerçekleştirilen saha çalışmasında, Porsuk Çayı'nın kenarında kurulmuş eski bir Türk köyü olan Karahüyük'te Roma döneminden kalma köprü ile Antik dönemden kalma büyük bir höyük ve yanında büyük devşirme mermer parçalarının olduğu bir mezarlık bulunması köyün eski bir yerleşim alanı olduğunu göstermektedir⁶². Mezarlık alanının içerisinde ise bir türbe vardır. Burada yapılan incelemede köyde Manav Türklerinin yerleşik olduğu türbenin daha önceden

⁵⁶ Mevlana Mehmed Neşri, **Age**, s. 32.

⁵⁷ Haymana esasen Ertuğrul Gazi'nin annesi Hayme Ana'ya atfen verilmiş bir isimdir. Kayı Boyunun bölgedeki hatırasını yaşatması bakımından önemlidir.

⁵⁸ K. Z. Taş (1993). *Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 251.

⁵⁹ Bilecik ili Bozüyük ilçesinde eski adı Çepni günümüzdeki adı Dibekli olan bir köy bulunsa da kroniklerde bahsi geçen Çepni'nin, Mudurnu Çepni olması muhtemeldir. Çünkü Bozüyük'e bağlı Çepni köyü daha batıda yer alıp Osmanlıların Söğüt Domaniç civarına yerleşmelerinden sonra topraklarına dâhil olmuştur.

⁶⁰ Aşıkpaşazade (2013). *Aşıkpaşazade Tarihi (Osmanlı Tarihi 1285-1502)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, s. 21.

⁶¹ Mevlana Mehmet Neşri, **Age**, s.32.

⁶² 1882 yılında Anadolu'ya gelen Humann ve Puchstein, Eskişehir Odunpazarı'nda bulunan Karahüyük'ün 200 adım uzunluğunda 80 adım genişliğinde 15 metre yüksekliğinde bir tepe olduğunu doğu tarafında Darnschwamin da bahsettiği gibi bir mezarlık olduğunu burada pek çok antik eser ve yazıt bulunduğunu söyler; S. Albek (1991). *Dorylaiondan Eskişehir'e*, Anadolu Üniversitesi Basım Evi, Eskişehir, s.149.

burada bulunan mevcut yatır üzerine inşa edildiği belirtilmiştir⁶³. Bu türbenin Sarkuk Bey'e ait olması kuvvetle muhtemeldir. Sarkuk'un vefatından sonra bey olan Gök Alp ise yukarıda belirtildiği üzere Şaraphane köyünde medfundur. Yani günümüzdeki adıyla Zemzemiye⁶⁴ köyünde vefat etmiş ve buraya gömülmüştür. Şaraphane köyünün adı 1885-86 tarihlerinde Zemzemiye olarak değiştirilmiştir⁶⁵. Köy eski ve yeni Zemzemiye olarak ikiye ayrılmaktadır. Gök Alp'in mezarında herhangi bir yazılı taş olmadığı için yerini kesin olarak tespit etmek mümkün olmasa da Zemzemiye'deki eski mezarlıklardan birisinde olması kuvvetle muhtemeldir. Diğer yandan köyde yapılan saha incelemelerinde; köyün bir manav köyü olduğu, köyde Göncek soy isimli kişilerin bulunduğu ve bu ismin Osman Gazi'nin doğduğu Göncek köyü ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir⁶⁶. Gök Alp'in vefatı ile yerine geçen Gündüz Alp'in mezarının ise Kroniklere göre⁶⁷ Söğüt'ün Kızılsaray köyünde olduğu belirtilir. Ancak burada bir karışıklık olmuş ve Ertuğrul Gazi'nin oğlu gündüze ait olan mezar sanki babası Gündüz Alp'in⁶⁸ mezarıymış gibi kroniklere girmiştir⁶⁹. Nitekim Sultan II. Abdülhamit dönemindeki bir vesikada Söğüt Kızılsaray'daki Gündüz Alp Türbesi'nin altına Şehzade Gündüz Bey notu düşülmüştür⁷⁰. Ertuğrul'un babası Gündüz Alp ise kâfirlerle giriştiği mücadelede Beypazarı'nın Kızılsaray, Sekli, Körpaç, Hırka ve Kırka gibi isimlerle bilinen köyünde vefat etmiştir(Ek-1). Zira 1873 tarihli Ankara Salnamesinde, Beypazarı'na üç saat mesafede Kızılsaray karyesinde Cedd-i Pak-i Osmaniyan'dan Gündüz Alp'in medfun bulunduğu ifadesi yer almaktadır⁷¹. Diğer yandan Gündüz Alp'in mezarının bulunduğu Hırka Tepe köyü, Osmanlı tahrir kayıtlarında Hırka adıyla kayıtlıdır. Hırkatepe köyü sınırları içerisinde yer alan Körpaç⁷² adlı köy günümüzde terk edilmiş durumdadır.⁷³ Diğer adı Sekilü

⁶³ Karahüyük köy Muhtarı 15.01.1962 Eskişehir doğumlu A*****h B****ç ile yapılan sözlü mülakatta; köyün Manav Türkleri tarafından kurulduğunu Öyük dibinde yatır olduğunu sonraki yıllarda yatırın üzerine türbe inşa edildiğini eskiden bu mezarlıktan çok heykel çıktığını aktarmıştır.

⁶⁴ V. Turğut (2015). Osmanlı Devletinin Kuruluş Coğrafyasında Vakıflar Ve Şehirleşme (16.Yy Bilecik Ve Çevresi) Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 231. XVI. yüzyılda Söğüt'ün Şaraphane karyesi ilk sayımda 21 nefer nüfusu bulunmaktayken son sayımda nüfusu 78 nefere çıkmıştır.

⁶⁵ BOA, DH.MKT.01450.00086.001.

⁶⁶ Zemzemiye Muhtarı Y***n G*****i ile yapılan Sözlü mülakatta; Köyün Manav Türkleri tarafından kurulduğunu eski bir köy olduklarını kendisinin Göncek soyadının ise Söğüt Göncek köyünden çok eskiden atalarının gelip Zemzemiye'ye yerleştiğini bu sebeple bu soyadını aldıklarını belirtmiştir.

⁶⁷ Mevlana Mehmet Neşri, **Age**, s. 32.

⁶⁸ H. Bilgili (2022). *Bilecik Türbeleri*, Tunç Yayıncılık, İstanbul, s.78.

⁶⁹ Söğüt Kızılsaray Karyesi 1487 sayımlarında Ahmed Bey'in Timarı olarak kaydedilen karyede beş hane ve bir mücerreden oluşan altı nefer bulunmaktaydı. Karyede Murad Fakih'in Orhan Gazi zamanından bir vakıf yeri de bulunmaktadır; V. Turğut, **Age**, s. 232.

⁷⁰ *Ottoman Arcadia The Hamidian Expedition To The Land Of Tribal Roots 1886*. Bahattin Öztuncay-Özge Ertem (Ed). Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, 2018, s. 36.

⁷¹ *Ankara Vilayeti Salnamesi (1290/1873)*, s. 106.

⁷² Tapu parsel kayıtlarında Hırkatepe köyü sınırlarında Körpeç Sırtı adında bir mevki adı da bulunmaktadır. Bu köylerden günümüze Hırka ve Sekli ulaşmıştır. Diğerleri muhtemelen Osmanlı'nın küçük buzul çağı döneminde

olan Kızılsaray köyü⁷⁴, Hırka köyünün yanında Sekli köyü⁷⁵ olarak varlığını sürdürmektedir⁷⁶. Mezarın günümüzde Hırka köyünde bulunmasına rağmen Ankara salnamesinde Kızılsaray olarak belirtilmesi bir kafa karışıklığı yaratmamalıdır. Bu köyler birbirine çok yakın olup muhtemelen o dönemde Kızılsaray adıyla genel olarak adlandırılmışlardır. Gündüz Alp'in mezarının olduğu alan bölge için son derece önemli olup Hıdrellez kutlamaları da yıllarca burada yapılmıştır. Türbenin bulunduğu yerin tapu parsel kayıtlarında "Beyyeri" olarak geçmesi de mezarın burada olduğunun bir başka delilidir⁷⁷. Diğer yandan Ankara salnamesinde Gündüz Alp'in Türbesi Beypazarı Kızılsaray olarak kaydedilse de bu Kızılsaray-Hırka-Körpaç-Sekli hepsi aynı alan içerisinde bulunan köyler olması sebebiyle Gündüz Alp'in Türbesinin Hırka'da olması akla yatkındır. Nihayetinde Kayık Alp Mudurnu Çepnide, Sarkuk Karaöyükte, Gökalp Zembemiyede, Gündüz Alp ise Beypazarı Hırka'da medfundur.

1.2. Ertuğrul Gazi ve Uc Bölgesinde Faaliyetleri

Şekil-1.2. Bursa-İnegöl-Kulaca Köyü ve Uludağ Manzarası.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

---

terk edilerek var olan bu köylere katılmıştır; Vi An Lu (2018). Xiv. Ve Xvii. Yüzyıllarda İklimsel Ve Doğal Şartların Osmanlı İmparatorluğu'na Etkisi, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), s. 216.

⁷³ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 604.

⁷⁴ Söğüt'te Kızılsaray ve Dudaş köyleri vardır. Aynı köy adları Beypazarı'nda da mevcuttur.

⁷⁵ Sekli köyü 1979 yılında yaşanan yangın hadisesinden sonra eski bulunduğu yerden aşağıya taşınmıştır. C. Koç & A. Koç (2024). Afet Sonrası Taşınan Yerleşmelerin Değerlendirilmesi: Sekli Köyü (Beypazarı) Örneği, *Journal Of Environmental And Natural Studies*, 6(1), s. 1-22.

⁷⁶ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 603.

⁷⁷ Beypazarı Hırka Tepe köyünden 10.01.1967 doğumlu İ*****m S****i ve 01.01.1965 Doğumlu Y****s A*****u ile yapılan sözlü mülakatta Hırkatepe köyünde Saraylı ve Körpaç adında bir mevki olduğunu bu iki mevkiinin arasında dede yatır olduğunu eskiden buraya gidip mum yaktıklarını aktarmışlardır. Gündüz Alp'in mezarının olduğu alanda ise geçmişten günümüze Hıdrellez kutlamalarının yapıldığı bir alan olduğunu belirtmişlerdir.

Ertuğrul Gazi⁷⁸ hakkında kroniklerde bir takım bilgiler bulunsada Selçuklu ve Bizans kaynaklarında yeterli bir bilgi bulunmamaktadır⁷⁹. Ona dair ilk bilgiler XV. yüzyıl başlarında yazılan ilk Osmanlı kroniklerinde yer almaktadır⁸⁰. Bu kaynaklarda Osmanlı Devletinin Kurucusu Osman Bey'in babasının adının Ertuğrul olduğu, Oğuzların Kayı Boyuna mensup olduğu anlatılmaktadır⁸¹. Ertuğrul'un uc bölgesi Eskişehir havalisine(Ek-7) gelene kadar olan süreçte onun ataları Horasan-Azerbaycan-Irak havalisinde 175 sene kadar yaşadılar⁸². Ardından Ahlat-Erzurum-Sürmeliçukur-Pasinler bölgesinde bir dönem kalıp devlet adına bu bölgede gaza faaliyetlerinde bulunduktan sonra Sultan I. Alaeddin Keykubat, Ankara Karacadağ havalisindeki Arı Tepesini Ertuğrul'a bıraktı⁸³. Bir dönem Ankara havalisinde yaşayan, Ertuğrul Gazi ve Kayı Boyu, Sultan I. Alaeddin'in gaza faaliyetlerinde onun yanında savaşmışlardır⁸⁴. Osmanlı kroniklerine göre Ertuğrul Bey'in⁸⁵ ,oğlu Savcı Bey'i Sultan I. Alâeddin'e gönderip yeni yurt istemesi ve meydana gelen diğer siyasî gelişmeler üzerine⁸⁶ Söğüt-Domaniç taraflarına gelerek bölgeyi yurt edindiler⁸⁷. Ertuğrul Gazi uc bölgesine geldikten sonra onun zamanında kâfirler hareket edemez oldular⁸⁸. Ertuğrul'un bölgeye gelişinde Bithynia'nın verimli toprakları⁸⁹ kadar Moğol baskısı⁹⁰ önemli sebeplerdendir⁹¹.

⁷⁸ F. Başar (1995). Ertuğrul Gazi, *DİA*, c. 11, s. 314.

⁷⁹ M. H. Yinanç (2017). Ertuğrul Gazi, *Makaleler*, (Haz.) Fahmeddin Başar, İlyas Gökhan & Ömer Hakan Özalp, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 407.

⁸⁰ N. Öztürk (2011). Osmanlı Kroniklerine Göre Ertuğrul Gazi. Azmi Özcan & Mehmet Öz (Ed.). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Meseleleri Sempozyumu*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, s. 23.

⁸¹ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 8, 9.

⁸² H. Yılmaz (2022). Sultan Osman Ve Oğlu Orhan'ın Yeni Bulunan Orijinal Şeceresi ve Kuruluş'u Anlatan En Eski Osmanlı Târihi Metni, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 72(429). s. 35.

⁸³ *Agm*, s. 35.

⁸⁴ Ertuğrul Gazi'nin 1222-1231 yılları arasında Sakarya Nehri havalisindeki gaza faaliyetlerini babası Gündüz Alp'e bırakarak Sivas'taki Hevük Kalesi civarında Çarmagon Noyan'ın baskınına karşı Sultan I. Alaeddin'in safında yer aldığı tahmin edilmektedir. Nitekim Çarmagon'un geriye dönmesine sebep olan baskın Osmanlı kroniklerine "Taşakyazusu" şeklinde geçmiştir; V. Turgut (2017). Germiyanogulları'nın Menşei, Vakıfları Ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine, *Sosyal Ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), s. 7.

⁸⁵ Ertuğrul'un Gündüz, Sarıyatı (Savcı) ve Osman adında üç oğlu vardı; Hadidi Tarihi, *Age*, s. 25.

⁸⁶ H. İnalçık (2020). Osman I, *DİA*, c. 33, s. 443, 444.

⁸⁷ *Anonim Osmanlı Kroniği (Osmanlı Tarihi 1299-1512)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, 2015, İstanbul, s. 8.

⁸⁸ *Hacı Bektaşî Veli Velayetname*, (Haz.) Hamiye Duran, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2022, s. 349.

⁸⁹ Bithynia bölgesinin verimliliği her dönemde övülmüş ve yüceltilmiştir. Bitinya çok sulak bir bölgedir. Günümüzde İstanbul'un sebze deposu gibidir. Vaktiyle Konstantinopolis'in bahçesi olduğu gibi Uludağ'ın eteklerindeki bol verimli bitki örtüsüne sahiptir. Nitekim yükseklik ve arazi durumuna göre Bithynia'da zeytinden kestaneye çeşitli ağaçların yetiştiği ve üzüm bağları için elverişli alanlardı; J. Lefort (1997). Osmanlı Beyliği (1300-1389). *13. Yüzyılda Bitinya*, Elizabeth A. Zachariadou (Ed.), Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz & Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 106-107.

⁹⁰ Moğoların günümüz Eskişehir ili sınırlarına yerleşmiş olduklarının delili ise, Sivrihisar ilçe merkezinde halen görülebilmektedir. Bu delil Moğol komutanı Baltu Noyan'ın oğluna ait olan ve kitabesinden H. 726, M. 1325-1326 yılında inşa olunduğu anlaşılan Alemşâh Kümbeti'dir; C. Boz (2020). *Anadolu Selçuklu, İlhanlı Ve Beylikler Döneminde Sultan Öyüğü (Eskişehir)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 103.

⁹¹ F. Sümer (2016). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, s. 234.

Söğüt havalisine, aşağı Sakarya havzasına yerleşen Kayı Boyu bu dönemde hiçbir surette Ermeni Beli'nin ötesine geçmemiş ve Sakarya Nehri'nin diğer kıyısına ayak basmamıştı. Söğüt merkezli olmak üzere, Domaniç ve Ermeni dağlarının güney kesiminin tamamında hüküm sürüyordu⁹². Nitekim Kroniklerdeki “Ertuğrul zamanında cengi cidal olmadı yaylalarında yayladılar kışlalarında kışladılar” ifadesi o dönemdeki siyasi durumu özetler niteliktedir⁹³. Diğer yandan XIII. asrın sonlarında Ertuğrul fiili olmasa da nazari olarak önce Konya, daha sonra İlhanlılara tabii Kayı Boyuna mensup uc aşiretinin reisi konumunda Türk-Bizans hududunda yaşamaktaydılar⁹⁴.

1.2.1. Ertuğrul Gazinin Uc Bölgesinde Müdara Siyaseti

Şekil-1.3. Bursa-Yenişehir'den Uludağ Manzarası.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Sultan I. Alâeddin Keykubat'ın Ertuğrul Gazi'ye verdiği Söğüt-Domaniç hattında Kayı Boyu tekfurlarla müdara politikası içerisinde varlığını sürdürdü. Kuruluş Coğrafyası olarak adlandırılan Bilecik ve havalisinde Kayı Boyu'nun yerleşim alanlarından bahseden kaynaklar Söğüt-Domaniç telaffuzunu sıkça kullanmaktadır. Hâlbuki burada Söğüt ve Domaniç'ten bahsederken ilk Osmanlıların yerleştikleri alanlardan olan Bozüyük, Pazaryeri, Eskişehir, İnönü, Dodurga, Hoca Yedigâr, Günyarık gibi yerlerden de bahsetmek gerekir.

⁹² J.W. Zinkeisen (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. 1, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, s.51.

⁹³ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 8, 9.

⁹⁴ M. F. Köprülü (2018). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (Haz.) Orhan Köprülü, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 123.

Nitekim Ertuğrul Gazi evkafından olan Günyarık köyünde 10 hane ve 2 mücerred olmak üzere 2 nefer kayıtlıdır⁹⁵. Köyde yakın dönemde tespit edilen kilisenin XIII. yüzyılın ilk yarısı ya da Laskarisler döneminde yapıldığı düşünülmektedir⁹⁶. Bahsi geçen bu yerleşim alanlarında yaşayan Ertuğrul Gazi ve Kayı Boyu 1231 yılında Selçuklular ile İznik Rum İmparatorluğunun Ermeni Derbendinde gerçekleştirdikleri savaşta sultanın yanında yer almış ve Selçuklular bu savaştan zaferle ayrılmışlardır. Akabinde Sultan Karacahisar kalesini⁹⁷ kuşatmış⁹⁸ Moğolların Anadolu'ya geldikleri haberini alınca muhasarayı Ertuğrul Gazi'ye bırakarak ayrılmıştır. Sonunda Karacahisar kalesi⁹⁹ Ertuğrul tarafından fethedilmiş ve Kayı Boyu uc bölgesinde iddialı bir konuma gelmiştir¹⁰⁰. Kroniklerde Ertuğrul Gazi zamanında Germiyanlılar ile birbirlerini pek sevmediklerine ilaveten Germiyan yurdundan gelen Çavdar Tatarlarının uc bölgesindeki saldırılarını ise Ertuğrul Gazi'nin durdurduğuna değinilir¹⁰¹.

1.2.2. Ertuğrul Gazi Döneminde Uc Bölgesinde Türk Nüfusu

Şekil-1.4. Eskişehir-Seyitgazi-Seyit Battal Gazi Külliyesi.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

⁹⁵ V. Turğut, *Age*, s.223.

⁹⁶ R. P. Lindner (2014). *Osmanlı Tarih Öncesi*, (Çev.) Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 63.

⁹⁷ Karacahisar Kalesi, Ertuğrul Gazi döneminde fethedilse de sonraki yıllarda bilmediğimiz bir sebeple Kayı Boyu'nun elinden çıkmıştır. Osman Gazi zamanında tekrar fethedilmiştir. Nitekim menkıbelere göre Karacahisar, Sultan I. Alaeddinin vefatıyla Türklerin elinden çıkmıştır: Mevlana Mehmed Neşri, *Age*, s. 32, 33.

⁹⁸ Lindner ise Karacahisar kalesini Osman Gazi zamanında Kayıların Bizans'tan değil Germiyanlılardan alındığını iddia etmektedir. R. P. Lindner, *Age*, s. 84.

⁹⁹ Karacahisar Kuşatması başladıktan sonra Tatar'ın baskın yaptığı belirtilen Ereğli, Konya Ereğlisi değil, Karadeniz Ereğlisi olduğu iddia edilmektedir; H. Yılmaz (2021). Göç, Fetih Ve Yerleşim Yollarının Kesiştiği En Stratejik Nokta: "Sultan-Önü" (Kayır-Hanlı Uç Beyliği'nin Bilinmeyen Tarihçesi), *Fetih Ve Medeniyet T.C. Eskişehir Valiliği Şehir Ve Değer Araştırmaları Dergisi*, 1(4), s. 210.

¹⁰⁰ F. Başar, *Agm*, s. 315.

¹⁰¹ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 8, 9.

Kayılar bölgeye geldiklerinde Eskişehir ve civarında zaten bir Türk nüfusu vardı¹⁰². Nitekim Köseadağ savaşından sonra Moğolların, Türkmenleri baskı altına alması batı ucuna doğru bir Türkmen akını başlattı¹⁰³. Diğer yandan Selçukluların Eskişehir Emiri Cacaoğlu Nureddin'in 1272 tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesinde; Eskişehir'de Abdullah El-Bedevisi Zaviyesi ile 17 camiyi tamir ettirmesi, han ve cami yaptırdığının yazılması, bölgede yoğun ve yerleşik Türk nüfusunu göstermesi bakımından önemlidir¹⁰⁴. İşte bu bakiye Ertuğrul Bey ve aşiretinin bölgede tutunmasına da olanak sağladı¹⁰⁵. Bölgedeki Türk nüfusu hakkında bir Bizans kroniği, Moğollar tarafından püskürtülen Türkmenler vilayetleri istila ediyor ve Rumları sıkıştırıyorlardı, Moğolların önünden kaçan Türkler, Rumlar karşısında tahakküm kuruyorlardı. Bu sebeple Moğol istilası onların felaketine değil saadetine sebep oluyordu. Şeklinde bahsetmiştir. Kaynaklar 1261 den önce Denizli havalisinde 200.000 bin Kastamonu¹⁰⁶ bölgesinde 100.000 ve Kütahya-Afyon hattında ise 30.000 çadır yani takriben 5 milyon göçebe Türkmen'in yaşadığını yazar¹⁰⁷. Diğer yandan bahsi geçen bölgelere erken dönemde gelip yerleşmiş olan bu Türk nüfusu mimari açıdan kıymete haiz eserler bırakmışlardır. Bu eserler sırasıyla Yoncalı Hamamı (1234)¹⁰⁸, Balıklı Cami (1237), Hıdırlık Cami (1243), XIII. Yüzyılın ilk yarısında inşa edilen Hezari Dinari Cami, Kütahya'daki vakıf eserlerdir. Eskişehir'de¹⁰⁹ ise Alâeddin Cami (1267-68), İnönü'de Hoca Yedigâr B. Sultan Ali Cami (1396), Seyitgazi'de XIII. yüzyıla ait eserler¹¹⁰ ve Sivrihisar'daki¹¹¹ erken dönem Türk mimarisi halen ayaktadır¹¹².

¹⁰² Eskişehir Beylikova Doğanoglu köyü sınırları içerisinde Karasakal Tekkesi ve mezarlığı bulunmaktadır. Müslüman mezarları ile XI-XII. yüzyıla tarihlenen devşirme malzeme parçaları ve kilise kalıntısı da bulunmaktadır; TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 21.05.2015 ve No: 3221.

¹⁰³ F. Sümer (2002). Köseadağ Savaşı, *DİA*, c. 26, s. 272, 273.

¹⁰⁴ 13. asırda Anadolu'yu ziyaret etmiş olan seyyah İbn Said'in, Sultan Öyüğü'nden Kütahya'ya kadar uzanan dağlarda 30 bin çadır Türkmen bulunduğunu belirtmesi de, Eskişehir ve havalisindeki Türk nüfusun yoğunluğunu göstermesi açısından önemlidir; C. Boz, *Agt*, s. 101.

¹⁰⁵ A. Temir (1989). *Caca Oğlu Nur El-Din'in Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Türk Tarih Kurumu, İstanbul. s. 97.

¹⁰⁶ Osman Bey, Kastamonu Uc Emiri Çobanoğulları emri altında Bizans'a karşı savaşan bir boy beyi ve alp idi. Kastamonu uc beyleri Bizans'a karşı gaza faaliyetlerini gevşek tuttıkları halde Osman uçlarda gaza faaliyetlerini atılganlıkla sürdürmekteydi. Böylece gazi alpların gerçek önderi durumuna geldi; H. İncik (2015). *Seçme Eserleri-II Devlet-İ Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 10. İnegöl Alibey Köyünden 03.05.1955 doğumlu R****t B*****r ile yapılan sözlü görüşmede Manav Türkü olduklarını atalarının bölgeye Kastamonu tarafından Osman Gazi'ye destek için geldiklerini aktarmıştır.

¹⁰⁷ O. Turan (2012). *Selçuklular Ve İslamiyet*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 71,72.

¹⁰⁸ A. S. Ünver (2014). *Selçuk Tababeti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.104.

¹⁰⁹ Osmanlı kayıtlarında Eskişehir-Günyüzü civarında, Kara Geyüklü, Karaca Ahmed ve Yunus Emre Zaviyesi vardır; M. Topal (2017). 16. Yüzyıl Tahrir Kayıtlarına Göre Günyüzü Vakıfları, *Geçmişten Günümüze Sivrihisar*, Zafer Koşlu & Haşim Şahin (Ed.), Sivrihisar Belediyesi Yayınları, İstanbul, s. 81.

¹¹⁰ Eskişehir Seyid Gazi'de bulunan XIV. yüzyıl sonunda Kurd Abdal tarafından Seyid Battal Gazi vakfına yapılan mülk bağışlarını kaydeden kitabedeki Kurd Abdal, Germiyan Hükümdarı Süleyman Şah B. Mehmed'in oğludur. 1369 tarihli kitabe Anadolu'da Türkçe yazılmış en eski kitabe olması bakımından önemlidir; P. Blessing (2018). *Moğol Fethinden Sonra Anadolu'nun Yeniden İnşası Rum Diyarında İslami Mimari (1240-1330)*. Merve Özkılıç (Çev.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 197.

1.2.3. Kayı Boyunun Yayla Göçü

“Tomalic Dağı derler Rum içinde ki yok ab-u havası Rum-u Çinde” Hadidi.

Şekil-1.5. Bilecik-Bozüyük-Saraycık Köyünden Bursa Uludağ Manzarası.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Söğüt-Domaniç¹¹³ Osmanlıların uc bölgesine geldikleri dönemde yayla ve kışla hayatını; yaşadıkları bölgeyi belirtmek için kullanılmıştır. Kuruluş devri kronikleri olan Anonim Osmanlı Kroniği, Hadidi¹¹⁴, Oruç Beg¹¹⁵, Aşıkpaşazade¹¹⁶ ve Neşri'nin¹¹⁷ eserlerini incelendiğinde Ertuğrul Gazi ve Kayı Boyunun uc bölgesine geldiği dönemde Karacahisar ile Bilecik Tekfurunun Selçuklu Sultanına tabi olup haraç verdikleri, bu iki tekfurluğun arasında

---

¹¹¹ Sivrihisar Kalesi Justinianus zamanında inşa edilmiştir. Osmanlı zamanında kale içerisinde bir mescid bulunmaktaydı. 1486-1521 Tahrir kayıtlarında Abdi Fakih ve Evliya Veledi Zeyneddin Fakih kalede imamlık görevi yapıyorlardı. İlaveten Osmanlı kuruluşundan evvel bir Türk yerleşimi haline gelen Sivrihisar'da Seydi Mahmud, Ahi Rüstem, Ahi Ali, Seydi Nureddin, Cafer Tayyar, Ahi Hoca, Polad Bey, Ahi Fahreddin Zaviyeleride bulunmaktaydı; H. Doğru (1997). *XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 19, 49, 52.

¹¹² R. P. Lindner, *Age*, s. 73.

¹¹³ Osman Bey'in yaylak olarak kullandığı alan Domaniç Dağları ve Ermeni Belidir; Y. Koç (2011). Osmanlı Devletinin Kuruluş Problemi Ve Tahrir Defterleri, Azmi Özcan & Mehmet Öz (Ed.) *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Meseleleri Sempozyumu*, s. 104-120.

¹¹⁴ Hadidi, *Age*, s. 27.

¹¹⁵ Oruç Bey, *Age*, s. 9.

¹¹⁶ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 8.

¹¹⁷ Mevlana Mehmed Neşri, *Age*, s. 31.

kalan Söğüt¹¹⁸, Domaniç Dağı, Yarhisar, Ermeni Beli gibi bölgelerin Kayı Boyuna verildiği belirtilmektedir¹¹⁹. Bahsi geçen diğer yerleşimlerin birçoğu Kayı Boyunun konar-göçer kültürde yayla alanıdır. Kayı Boyunun yayla alanı olan Pazaryeri ve Dodurga'da, Karaamcalı, Aydoğdu ve Dünder Yolu gibi isimler kuruluş dönemi toponomisi açısından kıymetlidir¹²⁰. Söğüt, Kayı Boyunun bölgeye geldiği dönemde yerleşik düzene geçtiği ve bölgeyi kontrol ettiği merkezdir¹²¹. Yıllık 630 mm. olan yağış miktarı ve verimli toprakları ile hem önemli bir ticari yol üzerinde bulunuyor hem de Eskişehir'in kuzeyindeki akarsuları geçebilen herkesi yerleşik tarım yapmaya davet ediyordu¹²². Göçebeler yayla ve kışlaklarda yaşarlardı. Kendi ihtiyaçları kadar ziraat ile meşgul olmakla birlikte hayvan sürüleri yetiştirerek geçimlerini temin etmekteydiler. Orta Asya'dan getirdikleri halıcılık sanatı ve nakliyecilik onlar için önemliydi. O zamanlar Anadolu'nun meşhur atlarını yetiştiren ve halılarını dokuyanlar konar-göçer Türklerdi¹²³. Uclar, yalnız göçebe veya yarı göçebe Türkmen aşiretlerine mahsus yaylak ya da kışlak sahalar değildi. Uçlarda birçok köyler, küçük kasabalar, hatta mühim noktalarda müstahkem mevkiiler de vardı. Bunların gerisinde ise sayıları çok olmamakla birlikte şehirler de vardı ki bunlar uc beyliklerinde merkez görevi görmekteydiler¹²⁴. Konar-Göçer yaşamın Türk toplumlarında neyi ifade ettiği ve İlk Osmanlılara sultan tarafından verilen arazilerin nereleri kapsadığına değindikten sonra esas konu olan Söğüt-Domaniç arası göç yolu ve güzergâhı bu başlık altında tartışılacaktır. Kuruluş devrinde Kayı Boyu'nun Söğüt'ten Domaniç'e göçünün hangi güzergâh üzerinden gerçekleştiği kroniklerde belirtilmediği için kesin bir bilgi vermek mümkün değildir. Ancak İnegöl Tekfuru ile olan mücadeleler sebebiyle güzergâhın Söğüt-Pazaryeri-Kurşunlu düzlükleri oradan da Domaniç yaylalarına doğru

---

¹¹⁸ 1573'te 450-500 arasında nüfusu vardı. Cizye vergisi ödemekle mükellef olan gayri Müslimler arasında Karaca, Karagöz ve Kurd gibi Türkçe adları taşıyanların varlığı bunların gayri Müslim Türkler olabileceği intibahını uyandırmaktadır; İ. Şahin (2009). Söğüt, *DİA*, c. 37, s. 390.

¹¹⁹ Anonim Osmanlı Kroniği, *Age*, s. 8.

¹²⁰ Osman Gazi'nin Ağabeyi Gündüz Bey'in oğlu Aydoğdu ile Amcası Dünder'in ve kuruluş döneminde yaşamış bir şahıs olan Kara Amca adlarının göç yolları üzerinde günümüzde halen varlığını sürdürmesi önemlidir.

¹²¹ Sakarya ırmağının güneyinde etrafı tepelerle çevrili derin ve dar bir boğaz olan Söğüt deresinin ağzında denizden yaklaşık 650 metre yükseklikte yer alır; İ. Şahin, *Agm*, s. 389. Osmanlı Devletinin beşiği olarak kabul edilen söğütte halkın büyük bölümü Hıristiyandı. Vergi mükellefleri iki vakıf iki timar sahibi ve sultan arasında paylaşılmıştı. Barkana göre 1487'de sekiz Hıristiyan ve beş Müslüman vardı. Ancak 1521'de veriler o kadar belirsizdir ki barkan 20 vergi mükellefinin dini hakkında bir şey söylemeye cesaret edememiştir. Bunun nedeni o dönemde birçok Hıristiyan'ın Grekçe ve kutsal kitaptan alınmış adların yanı sıra Türkçe, farsça ve Arapça adlar taşımalarıydı. Barkana göre 1573'e gelindiğinde Söğütte Hıristiyan kalmamıştır; I. Beldiceanu-Stemhenn (1997). Osmanlı Beyliği (1300-1389), *İstanbul-Bitinya'da Gayrimüslim Nüfus (14.Yüzyılın İkinci Yarısı-15.Yüzyılın İlk Yarısı)*, Elizabeth A. Zachariadou (Ed.), (Çev.) Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz & Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 12, 13. 1573 tarihinde Söğüt'te hıristiyan nüfus kalmasa da Tanzimat döneminde Gayrimüslim mahallelerinin varlığı bilinmektedir. R. Arıkan & H. Demiryürek (2019). H.1246-M.1831 Ve H.1254-M.1839 Tarihli Nüfus Defterlerinde Söğüt, Babialı Kültür Yayıncılığı, İstanbul, s. 81.

¹²² R. P. Lindner, *Age*, s.49.

¹²³ F. Köprülü, *Age*, s.46.

¹²⁴ *Age*, s. 77.

olduğu düşünülmektedir. Nitekim Halil İnalıcık'ta bahsi geçen güzergâhı kabul etmektedir. Diğer yandan Lindner, göç hususunda bir takım problemlere dikkat çekmektedir. Lindner'e göre Domaniç yamaçları oldukça ormanlıktı ve oralara sürü güdenler kadar göçer oduncularda uğramaktaydı. Bu yamaçlardaki ormanların yoğunluğunun hayvancılıkla uğraşan erken dönem göçerlerin sayısı ve sürülerin büyüklüğü hakkında şüphe uyandırdığını belirtmiştir. Bunlara ilaveten Clive Foss Domaniç otlaklarının Söğüt otlaklarından daha yüksekte olmadığı hususuna dikkat çekmektedir¹²⁵. Osmanlıların göç esnasında tamamının Domaniç'e göç edip etmediği konusunda bir takım şüpheler barındırır da Söğüt-Domaniç arasında devam eden göç tamamen bir hayvancılık faaliyeti olmayıp aynı zamanda bir egemenlik göstergesiydi. Çünkü Osmanlılar kendilerine verilen bu toprakları kullanmak suretiyle egemenliklerini temin etmekteydiler. Bu durum yukarıda işaret edilen Söğüt ve Domaniç arasındaki yükselti farklılığının az olma yaklaşımını da açıklamaktadır. Nitekim kalabalık nüfus ve hayvan sürülerinin ihtiyacını karşılamak için Söğüt-Bozüyük-Pazaryeri-Dodurga ve Domaniç arasında bulunan yaylalar, verimli arazilerin bu dönemde kullanıldığı muhakkaktır. Diğer yandan göç zamanında obaların farklı bölgelerden farklı yaylalara gitmesi durumu olağandır. Doğal olarak Pazaryeri'nde yaşayan konar-göçerlerin İnegöl yolunu tercih etmeleri coğrafya gereği bir zorunluluktur. Ancak Söğüt merkezli yaşayanların Bozüyük-Dodurga güzergâhını kullanmaları ve bu bölgedeki verimli arazilerden istifade etmeleri akla yatkındır. Çünkü ilk Osmanlıların sürekli problem yaşadığı İnegöl Tekfuru ile ilişkilerine bakıldığında bu yolun çokta güvenli olmadığı görülmektedir. Diğer yandan kroniklerde Osman Bey'in İnönü tekfuru ile olan dostluğu Bozüyük-Dodurga istikametini daha emniyetli kılmaktadır. Dolayısıyla Osmanlıların göç güzergâhı ve yaşantıları üzerinde Dodurga'nın önemli bir yerleşim olduğu aşikârdır. Nitekim Dodurga yakınlarında bulunan Kömürsü¹²⁶, Batan, Çiçekli, Camili ve Sofular¹²⁷ yaylası gibi verimli araziler, Osmanlı konar-göçerleri tarafından tercih edilmiştir. Tez çalışması kapsamında Dodurga'da bulunan yaylalarda yapılan saha çalışmalarında bölgenin bitki örtüsü ve su kaynakları bakımından zengin olduğu görülmektedir. Dodurga yaylalarında kış dönemi yağın karların erimesi haziran ayına kadar devam etmektedir. Bu yaylalar Uludağ, dağ silsilesinin devamında yer alan alanlar olması sebebiyle kış aylarında yoğun kar yağışı görmektedir. Bölgedeki tepelerin yükseltileri de yaylaların özelliği hakkında ipuçları barındırmaktadır. Bunlar sırasıyla Demirli Tepe 1910 m, Bakacak Tepesi 1814 m,

---

¹²⁵ R. P. Lindner, *Age*, s. 59.

¹²⁶ Kömürsü Yaylası 40 ha. açık, 50 ha. Orman alanı olmak üzere toplam 90 ha. araziye sahiptir. Göknar, Karaçam, Ardıç gibi ağaçlar bulunan yaylanın su kaynakları boldur; N. T. Altaş (2009). *Bozüyük Kent Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.179.

¹²⁷ Sofular yaylası 105 ha. alana sahiptir; *Agt*, s. 179.

Yirce Dağında Üçtepeler 1790 m, Camiliyayla'da Kale Tepe 1779 m ve Dodurga'da 1456 metre yükseklikte olan Karakuz Tepesidir. Özellikle Demirli Tepe ve Kale Tepe isimleri dikkat çekicidir. Demirli Tepe dönemin metal eşyalarının ve savaş aletlerinin üretiminde kullanılmış olabileceği gibi Kale Tepede bir güvenlik ve gözetleme noktası olarak ön plana çıkmaktadır. Dodurga civarında bulunan Akarsu yatakları ise Karasu, Sarısu, Aharcık, Derepinar, Yunak, Devlez Boğazı, Çayırboyu, Yağır, Kale, Aşağı yayla, Değirmen Dere, Domuz Deresi, Karabatak, Karaburun, Aksu ve Mezit dereleridir. Dodurga'ya yakın konumda bulunan Dombay Çayırı, Ketenlik, Yeşilçukurca, Göynücek isimli köyler ve Dodurga-Domaniç sınırında bulunan Obalar Mevkii hayvancılık açısından önemli bölgelerdir.

Konar-Göçer toplumlarda yayla hayatı ehemmiyet kesbilmektedir. Hayvanların etinden ve sütünden faydalanarak çeşitli mamuller üretildiği gibi derisinden de istifade edilmektedir. Deri tabaklama işinde su kaynağının önemini düşündüğümüzde Dodurga-Domaniç yaylaları deri tabaklama faaliyetlerine müsaittir. İlaveten göçebe toplumlarda yaygın olan halı-kilim dokumacılığında kullanılan kök boya malzemesi¹²⁸ bahsi geçen çiçekli yayla gibi yaylalardan karşılanmış olabilir. Diğer yandan Söğüt ve Domaniç etrafında 1487 tarihlerinde çok sayıda yerleşik tarımla geçinen köylerin bulunması konar-göçer kültürün uzun süre devam etmediğini de göstermektedir¹²⁹. Nitekim Osmanlılarda yerleşik düzenin yaygınlaşması ile birlikte Söğüt-Domaniç hattında var olan göçün azaldığı ve yayla olarak köylere yakın yerlerin kullanıldığı düşünülmektedir. Domaniç'in Çukurca beldesi örneğinde görüleceği üzere yakın zamanlara kadar köyün doğu kesiminde Dodurga sınırında bulunan Kızılsaray ve Acısu Yaylaları köylüler tarafından kullanılmıştır. Bir diğer örnek ise Pazaryeri üzerinden verilebilir. Pazaryeri Bakraz ile İnegöl'e bağlı Tekkeköy arasındaki büyük alan küçükbaş hayvancılık için mera alanı olarak kullanılmaktaydı. XIX. Yüzyılın sonlarında bu bölgede Sülüklü, Arpadere ve Arapdede gibi muhacir köyleri kuruldu. Dolayısıyla bir süre sonra Söğüt-Domaniç arası ahalinin tamamının Söğüt'ten Domaniç'e göç etmediği göçün bahsi geçen bölgede bulunan Pazaryeri, Bozüyük, Dodurga arası yaylalarda yayıldığı muhakkaktır¹³⁰. Kayı Boyu'nun bölgeye gelişinden Osmanlı Devletinin kuruluşuna kadar geçen sürede Söğüt-Domaniç arası yol güzergâhı aktif olarak Osmanlıların kullandıkları bir güzergâhtı. Bu güzergâh nereden başlayıp nerede son buluyordu? Bu konuda yapılan araştırmalar iki güzergâhı işaret etmektedir. İlk güzergâh Pazaryeri ve İnegöl üzerinden

¹²⁸ Kök Boya eskiden beri bilinen kırmızı renge boyama için kullanılan bir bitkidir; A. Bakır (2005). *Orta Çağ İslam Dünyasında Tekstil Sanayi Giyim-Kuşam Ve Moda*, Bizim Büro Yayınları, Ankara, s. 329.

¹²⁹ N. Kahraman & R. Arıkan (2017), Osmanlı Aşiretinin Göçebeliği Ve Göç Yolları, *Osmanlıda Yönetim Ve Savaş*, Mehmet Yaşar Ertaş & Hacer Kılıçaslan (Ed.), Mahya Yayınları, İstanbul, s. 41-56.

¹³⁰ *Agm*, s. 45.

Domaniç'e gitmektedir. İkinci güzergâh ise Söğüt-Dodurga-Domaniç güzergâhıdır. Yapılan saha araştırmalarında göç yolunun Söğüt-Savcıbey-Düzdağ-Metristepe-Yeniçepni-Yörükçepni-Bozüyük-Saraycık-Bozalan-Darıdere ve Dodurga'ya ulaştığı şeklindedir. Dodurga'dan sonra kabileler farklı yayla noktaları olan Erikli-Camili Yayla-Devlez-Dombayçayır ve Domaniç'e dağılıyorlardı¹³¹. Söğüt'ten başlayan bir diğer güzergâh ise Sabuncu Derbendini takiben Bozüyük'e ulaşmaktaydı. Bozüyük'ten Saraycık yolunu takiben Dodurga'ya ulaşmaktaydı. Dodurga'da bulunan bir kervansarayın varlığı bölgenin yol güzergâhı üzerinde önemli bir durak noktası olduğunu göstermektedir¹³². 2016 yılında Darıdere-Dodurga arasında yapılan saha çalışmasında bölgede yerel halk tarafından kervansaray olarak adlandırılan bir mevki olduğu tespit edilmiştir. Bahsi geçen kervansaray mevkiinin, Dodurga Kervansarayı ile bağlantılı olması muhtemel olmakla beraber Darıdere köyünden İbrahim Öztürk ile yapılan mülakat neticesinde kervansarayın esas yerini bilmediğini çocukluğundan beri Bozüyük-Dodurga yol güzergâhı üzerinde kervansaray adında bir mevki olduğunu Yörüklerin burada konakladığını kervansaray mevkiinden yolun Eskişehir, Kütahya, Bursa şeklinde üçe ayrıldığını aktarmaktadır. Ayrıca Darıdere köyünde bulunan eski köprü kalıntısı da bu yolun kullanıldığına işaret etmektedir. Sonraki dönemlerde de Dodurga aktif olarak kullanılan Yol güzergâhları üzerindeki yerini korumuştur. Devletin kurulduğu Söğüt ve çevresi ilerleyen yıllarda da önemini muhafaza etmiştir¹³³.

---

¹³¹ Agm, s. 41-56.

¹³² Orhan Cezmi Tuncer (2007). *Anadolu Kervan Yolları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 114.

¹³³ M. C. Çetin (2021). *Bilecik Dodurga Osmanlı Nüfus Ve Temettuat Defterleri*, Tunç Yayıncılık, İstanbul, s. 40, 45.

1.2.4. Hayme Ana

Şekil-1.6. Kütahya-Domaniç-Çarşamba Köyü Hayme Ana Türbesi.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Hayme Ana Gündüz Alp'in eşi, Ertuğrul Gazi'nin annesi, Osman Gazi'nin ise ninesidir. Kayı Boyu ile uc bölgesine gelmiş muhtemelen yayla döneminde Domaniç-Çarşamba'da vefat etmesi üzerine buraya gömülmüştür. Mezarının yeri ise Sultan II. Abdülhamit döneminde bulunmuştur¹³⁴. Nitekim Sultan II. Abdülhamid devletin kuruluş coğrafyası olan Söğüt, Bilecik, Eskişehir, Kütahya ve çevresine ilgi göstermekteydi. Bu dönemde Kuruluş coğrafyasının fotoğrafları çekildi bu coğrafya'da birçok kasaba ve köy devletin imar faaliyetleri ile şenlendi. Örneğin Sultan II. Abdülhamid Bilecik'in Bozüyük İlçesinde eski adı Kumral Baba olan Kovalıca Köyünde kendi adına bir cami inşa ettirdi. Kendi döneminde bunun gibi sayısız eserler inşa edildi. İşte bu dönemde 1886 tarihinde Ertuğrul Gazi'nin annesi Hayme Ana'nın mezar yerinin bulunması için Domaniç'e bir heyet gönderildi. Domaniç Çamlıca Köyünden Ömer Ağa adında birisi gelen heyete deri üzerine yazılmış bir belge getirdi. Belgeden Hayme Ana'nın kabrinin Çarşamba köyünde olduğunun anlaşılması üzerine¹³⁵ mezar kazıldı ve bir sanduka bulundu. Sanduka içerisinde Hayme Ana'nın kemikleri gümüş muhafaza içerisindeydi. Yanında hiç bozulmamış atlas bir yazma çıktı bu

¹³⁴ H. İnalçık (2017). *Osmanlı Tarihinde Efsaneler Ve Gerçekler*, Kronik Yayınları, İstanbul, s. 51.

¹³⁵ M. Ziya (2008). *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, (Haz.) Mehmet Fatih Birgül & Levent Ali Çanaklı, Bursa İl Özel İdaresi, Ankara, s. 169.

olayın akabinde türbenin ahşap sandukası Armenak Efendi tarafından, türbe ise Kütahyalı Rum ustalar tarafından tamamlanarak 1892 yılında törenle açıldı¹³⁶.

1.3. Ertuğrul Gazi Döneminde Bölgedeki Kale ve İstihkâmlar

Ertuğrul Gazi'nin uc bölgesine geldiği dönemde komşuları arasında Bizans, Germiyan, Çavdar Tatar ve Moğollar vardı. Yukarıda zikredildiği gibi çevresindeki bu baskın gücü müdara politikası ile idare etti. Diğer yandan başta Bizans olmak üzere çevredeki güçlerin bölgede kale ve istihkâm mevkileride bulunmaktaydı. Bu başlık altında Ertuğru Gazi döneminde kroniklere yansıyan ya da kaynaklarda yer almasada yapılan saha çalışması sonucu tespit edilen kaleler ve istihkâmlar teferruatlı olarak değerlendirilmiştir.

1.3.1. Dodurga Kalesi

Bu çalışma kapsamında Kuruluş sahasında gerçekleştirilen arazi çalışmalarında Dodurga sınırlarında bir kale yapısı tespit edildi. Eski dönemlere ait bu yapının net olarak tarihlendirmesini yapmak mümkün değildir. Bu yapı ile ilgili yapılan araştırmalarda herhangi bir bilgiye tesadüf edilmedi. Sadece tapu parsel kayıtlarında “Kale Tepe”, “Düzağaç Kalesi Tepesi”, “Göynücek Kale Tepesi” olarak kayıtlı olan bu alanda 2024 yaz aylarında saha çalışması gerçekleştirildi(Ek-22). Dodurga Kalesine Dodurga-Camiliyayla-Orman yolundan yangın kulesine kadar araçla ulaşıldı. Oradan da yaklaşık 2km yürüyerek kalenin bulunduğu alana ulaşıldığında iki farklı tepe üzerine kesme blok taştan oluşan, çevresi oldukça geniş bir alan tespit edildi. Kalıntıların bulunduğu alan çevreye oldukça hâkim olup buradan bakıldığında Domaniç istikameti rahatlıkla görülmekte ve kontrol edilmektedir. Bahsi geçen bu alanın hangi dönemde kimlerce yapıldığı bilinmemekle birlikte evvelce yapılan saha çalışmalarında tespit edilen Bizans kale yapılarına benzemediğinden hareketle daha eski dönemlere tarihlendirileceği söylenebilir. Ancak Kuruluş döneminde, burada bulunan hâkim tepenin Türklerin kontrolünde olduğu muhakkaktır. Diğer yandan kale konumu itibariyle Bursa-Kütahya-Eskişehir ticaret yolu ile göç yolunun emniyeti bakımından da kullanılmış olabilir. Günümüzde orman gözetleme kulesi olarak kullanılan bu alanın geçmişte de bir kontrol ve gözetleme noktası olarak kullanılmış olması ihtimaller dâhilindedir.

---

¹³⁶ H. İnalçık, *Age*, s. 45, 46.

1.3.2. Kütahya-İncik Kalesi

Şekil-1.7. Kütahya-İncik Köyü Kalesi.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Kütahya İncik Kalesi bilinen diğer adıyla Kayser Kale, Kütahya merkez'e bağlı köylerden olan İncik'te tapu parsel kayıtlarında Kayser Tepe olarak adlandırılan alanda bulunmaktadır. Kale ilk olarak 1984 yılında Clive Foss tarafından Ortaçağ Kaleleri araştırması kapsamında tespit edilmiştir. Kütahya'nın kuzey doğusunda bulunan İncik Kalesi, yüksek ve dik bir tepenin üzerine inşa edilmiştir. Nisbi yüksekliği ve çevreye hâkim konumuyla Kütahya, Eskişehir ve Uludağ'ı rahatlıkla bu bölgeden gözlemleyebilme imkânı vardır. Sur duvarları ile çevrilen bu kale, kare kesilmiş kireçtaşı bloklarından ve tuğlalardan yapılmıştır. Kalenin zemin duvarlarında Eskiçağa ait bulgular olsa da onun üzerine inşa edilen sur duvarları ve yapılar, XII. Yüzyıla aittir. Kalenin ortasında tamamen harap durumda ki yapı, kule platformudur¹³⁷. Kale alanında yapılan saha çalışmasında yapının etrafı detaylı olarak taranmış ve gözlemlenmiştir. Kale bulunduğu konum itibariyle Eskiçağlardan Bizans dönemine ve oradan Germiyanogullarına başkentlik yapmış önemli bir şehir olan Kütahyanın ön karakollarından birisi olması ihtimal dâhilindedir. Nitekim kaleden, Karacahisar Kalesi 44 km, İnönü 59 km, Bozüyük-Kandilli 68 km, Dodurga Kalesi 60 km ve Kütahya merkez ise yaklaşık 40 km mesafededir. Kalenin bulunduğu alan ile yukarıda bahsi geçen yerlerin

¹³⁷ C. Foss (1985). 1984 Yılı Kocaeli Ve Kütahya Ortaçağ Kaleleri Araştırması, T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, s.140.

mesafelerinin verilmesinin ana sebebi bu yapıların Kütahyayı koruyan bir sınır karakolu olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Zira Dodurga-Kandilli-İnönü-İncik ve Karacaşehir Kale yapıları harita üzerinden incelendiğinde Kütahya önünde bir sınır bariyeri oluşturan hemen hemen aynı dönemde inşa edilmiş Bizans kaleleridir. Diğer yandan Kütahya İncik kalesi ve yukarıda zikrettiğimiz kalelerin önemli bir kısmı bir dönem Bizans'a hizmet ettiği gibi farklı dönemlerde Germiyanoglu ve Osmanlıların eline geçmiş olduğu da muhakkaktır.

1.3.3. İnönü Kalesi

Şekil-1.8. Eskişehir-İnönü-İnönü Kalesi ve İnleri.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Eskişehir'in İnönü ilçesinde bulunan kale'nin sur duvarları ve İnönü'ne adını veren İnler, İnönü ilçe merkezinde ki Alâeddin Cami (Hoca Yadigâr)'ın bulunduğu alandan rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Kalan sur duvar parçalarından anlaşılacağı üzere Bizans yapısı olan Kale'nin, XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde muhafızlarının timar kayıtları mevcuttur¹³⁸. İnönü'nün Osmanlı Devletinin kuruluşunun arifesinde Türk yerleşimi olduğu muhakkaktır¹³⁹. Nitekim 541 numaralı evkaf defterinde adı geçen İdris Battal Bey'in İnönü Beyi olması da muhtemeldir¹⁴⁰. Diğer yandan Neşri'de İnönü Beyi ile Osman Bey'in dost

¹³⁸ R. Kaplanoğlu (2023). *Sultanönü Livası Tahrir Defterleri İnönü Kazası*, Asa Kitabevi, Bursa, s. 10.

¹³⁹ İnönü'de Seydi Süleyman Baba Zaviyesi İdris Battal Bey döneminde kurulmuştur. İlaveten İnönü'de Aluca Şeyh, Kulavuz Şeyh, Ahi Hoca, Şeyh İshak, Bahşayış, Seydi Ali zaviyeleri kadimden zaviye olup Merdanlı ise İnönü'de kadimden imarettir; V. Turğut, *Age*, s.65.

¹⁴⁰ *Age*, s. 181.

olduklarına değinmektedir¹⁴¹. İnönü Kalesi hakkında dönemin kronikleri kaleyi, İnönü'deki inlerden dolayı İnhisar olarak adlandırmış harabe bir hisar olduğunu zamanında kalede İnönü beylerinin sarayları ve evleri olduğuna değinmiştir¹⁴².

1.3.4. Kandilli Kalesi

Şekil-1.9. Bilecik-Bozüyük-Kandilli Köyü Kalesinden Sarı Su Vadisi.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Bilecik ili Bozüyük¹⁴³ ilçesi'nin¹⁴⁴ Kandilli köyü sınırları içerisinde yer alan kale tapu parsel kayıtlarında Eski Kale Tepe ve Kale Tepe olarak adlandırılan alandadır. 1. Derece sit alanı olan kalenin temel yapısı Demirçağ dönemine tarihlenmektedir. Ancak burada yapılan araştırmalar Doğu Roma döneminde¹⁴⁵ de bir kale inşa edildiğini ve kullanıldığını göstermektedir¹⁴⁶. Nitekim İnönü Yenice Mahallesi ile Kandilli köyü arasında bulunan Üreğil

¹⁴¹ Mevlana Mehmed Neşri, *Age*, s. 35.

¹⁴² *Age*, s. 36.

¹⁴³ XIX. Yüzyıl'a kadar İnönü'ye bağlı köy durumunda olan Bozüyük'te kale bulunmamaktadır. Bozüyük'ün köyü Günyarık'ta Asar Tepe adlı bir kale yeri vardır.

¹⁴⁴ Kandilli Köyüne yaklaşık 7 km mesafede bulunan Saraycık köyünde Doğu Roma Nekropolü tespit edilmiştir. TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu, Karar Tarih: 02.03.2018-No: 6161.

¹⁴⁵ Kandilliye 15 km mesafede bulunan Bozüyük'ün Dodurga Beldesinde Karacaoğlan yerleşim alanında Doğu Roma ve Erken Osmanlı dönemlerine ait keramik parçaları tespit edilmiştir; H. Nikolayidis (2016). *Antik Kaynaklar Ve Epigrafik Veriler Işığında Bilecik İli Tarihi Coğrafyası (M.Ö. 6. Yüzyıldan Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, s. 34.

¹⁴⁶ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu-Karar Tarih: 16.05.2017-No:5216.

mevkiinde Doğu Roma yerleşim alanı da koruma kurulu tarafından tespit edilmiştir¹⁴⁷. Kalenin sur duvarlarının bazı kısımları ile gözetleme kulesi halen ayakta. Bulunduğu alan itibariyle Sarısu Çayının¹⁴⁸ hâkim olduğu vadide inşa edilen kaleden Doğu'da Eskişehir, Batı'da ise Bursa istikameti rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Kale eski dönemde Bursa-Eskişehir hattını kontrol eden bir konumda olup İnönü-Karacahisar-Kütahya-İncik Kalesi ile birlikte Kütahya'nın bir ön karakolu idi. Osmanlı kuruluş döneminde kuvvetle muhtemel Osmanlıların eline geçen kale hakkında kroniklerde herhangi bir bilgi olmadığından Ertuğrul Gazi veyahut Osman Gazi dönemlerinin hangisinde Osmanlı hâkimiyetine girdiği bilinmemektedir¹⁴⁹.

1.3.5. Eskişehir Kalesi

Eskişehir Kalesi ile ilgili Neşri'de çeşitli bilgiler mevcuttur. İlki Osman Bey, Eskişehir'a giderken İtburnunda Mal Hatun'u görüp beğenir. Mal Hatun'u aynı zamanda Eskişehir Beyi de beğenmektedir. Bu sebeple Osman Bey ile Eskişehir Beyi arasında mücadele olur¹⁵⁰. İkincisi ise Germiyan'dan gelen Çavdar Tatarlar Karacahisar'ın pazarına saldırırlar Osman ise bu sırada Eskişehir'da at nallatmaktadır¹⁵¹. İlaveten Neşri'de farklı yerlerde Sultanöyüğü Beyi¹⁵², Eskişehir Beyi, Eskişehir Beyi gibi telaffuzlarda bulunmaktadır¹⁵³. İncalcık Eskişehir'i Muttalıp yolundaki Şarhöyük'e konumlandırmıştır¹⁵⁴. Bu sebeple Eskişehir hakkında araştırma yapmak için Şarhöyük kazı başkanı Mahmut Bilge Baştürk ziyaret edildi(Ek-14). Çalışmaya katkı sağlaması açısından kazı alanı hakkında bilimsel verileri paylaştı. Şarhöyük'te yapılan kazılarda Höyük MÖ. 4 binin son çeyreğinden MS. 13. yüzyıla kadar kesintisiz bir yerleşime sahne olmuştur¹⁵⁵. Bizans ile Selçuklular arasındaki Miryokefalon Savaşı Dorylaion'daki Bizans hâkimiyetinin sonunu getirdi.

¹⁴⁷ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu-Karar Tarih: 25.06.2015-No: 3345.

¹⁴⁸ Sarısu Çayı, güneybatıdaki Yeşiladağ'dan doğar, kuzeye doğru akışını sürdürür. Üzerinde Dodurga Barajı kuruludur. Kandilli Köyü yakınlarda Bozüyük ilçe sınırlarını terk eder. Eskişehir Sümer mahallesinde Porsuk çayı ile birleşir: M. C. Çetin, **Age**, s. 23.

¹⁴⁹ Kalenin bulunduğu Alanda Dodurga, Eceköy, Üreğil gibi Osmanlı kuruluş zamanında bölgede iskân olan Eski Türk beldeleri ve köyleri bulunmaktadır: **Age**, s. 52.

¹⁵⁰ Mevlana Mehmed Neşri, **Age**, s. 36.

¹⁵¹ **Age**, s. 53.

¹⁵² 1215'te Eskişehir'e gelen Müslüman Seyyah El-Herevi Rumlar arasında ılıcalarıyla ünlü olan Sultanönü adıyla bilinen bu şehrin sıcak sularının yıkılmış kemerlerin arasından fişkırdığını ve Eskişehir'e şifa arayan hastaların geldiğine değinmektedir. R. P. Lindner, **Age**, s. 71.

¹⁵³ Mevlana Mehmed Neşri, **Age**, s. 35, 36.

¹⁵⁴ H. İncalcık, **Agm**, s. 444.

¹⁵⁵ A. Yurtsever & M. B. Baştürk (2024). Şarhöyük / Dorylaion Mimari Bezeme Parçaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Arkeoloji Dergisi*, 1(32), s. 100.

Şarhöyük, bu dönemde Bizans ordusunun kaleyi boşaltması ile beraber terk edildi¹⁵⁶. Höyüğün Bizans dönemine ait parçaları genel bir tahribata maruz kalmıştır. Bu tahribat 1894-1896 yılları arasında Eskişehir tren yolu inşaatı esnasında höyüğün taş ocağı olarak kullanılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu aşamada Bizans surları ve anıtsal yapılar sökülüp demiryolu inşaatında kullanılmıştır. Bu dönemden sonra höyükteki son tahribat ise Kütahya-Eskişehir muharebeleri esnasında höyük üzerinde açılan siperler nedeniyle gerçekleşmiştir¹⁵⁷. Dolayısıyla Höyük'te yapılan arkeolojik¹⁵⁸ kazılar höyüğün üzerindeki kale yapısının Miryokefalon savaşından sonra hiçbir dönemde kullanılmadığını ve yerleşime sahne olmadığını açıkça ortaya koymaktadır¹⁵⁹. Dolayısıyla Kroniklerde bahsi geçen Eskişehir'in burada olması mümkün değildir. Peki, kroniklerde adı geçen Eskişehir neresidir? Bu soru ilk dönem Osmanlı araştırmacıları için dikkate değer bir konudur. Kroniklere dönecek olursak Osman Bey Eskişehir'a giderken İtburnu'nda Malhun Hatun'u görüyor. Eskişehir Tepebaşı ilçesine bağlı İtburnu (Uludere) köyü¹⁶⁰ haritadan da görüleceği üzere Söğütönü üzerinden Eskişehir şehir merkezine yakındır. Yani Osman Bey'in eskiden Eskişehir olduğu iddia edilen Muttalıp tarafında kalan Şarhöyük'e gitmesi mantıklı görünmemektedir¹⁶¹. Kroniklerde geçen ikinci husus Çavdar Tatar, Karacahisar pazarını bastığında Osman Bey Eskişehir'da at nallatıyor. Yani burada bir şehir ve pazar alanı olduğu aşikâr. Dolayısıyla Eskişehir'in, Eskişehir'in merkezinde olduğu ve Evliya Çelebi'nin Eskişehir'i ziyareti esnasında; *Kalesi Bursa Tekfuru tarafından yapılmıştır. Harap durumda olduğundan dizdarı yoktur*¹⁶². Şeklinde not düştüğü kalenin, kroniklerde bahsi geçen Eskişehir olma ihtimali mümkündür. Sultanönü Beyi¹⁶³ ise o dönemde Selçuklulara bağlı bir validir. Eskişehir ve İnönü beyleri ise bu valiye tabi dönemin

---

¹⁵⁶ M. B. Baştürk (2022). Şarhöyük-Dorylaion Kazıları: Eskişehir'in Binlerce Yılıın Özeti, *Fetih Ve Medeniyet Dergisi*, 2(5), s. 110.

¹⁵⁷ M. B. Baştürk, *Age*, s. 105.

¹⁵⁸ 1893 yılında Şarhöyük'te kazı gerçekleştiren Radet, höyüğün tepesinde 8 kule ve bu kuleleri birbirine bağlayan kale duvarlarının olduğuna değinir; S. Albek (1991). *Age*, s. 63, 64.

¹⁵⁹ 1894 tarihinde Şarhöyük'e gelen Alfred Koerte ilginç bir hususa değinir. Muttalıplıların Şarhöyükten sık sık mermer parçalarını köye taşıdıklarını ya evlerde yapılar da ya da mezarlarında kullandıklarını, kolera salgını sırasında ise artık oradan köye mezar taşı getirmediklerini ölümlerini Şarhöyük'e gömdüklerini aktarmıştır; *Age*, s. 155.

¹⁶⁰ Şeyh Süleyman Zaviyesi Vakfı Eskişehir İtburnu yani Uludere köyündedir. Köyde Beşkardeş Sultan Zaviyesi de bulunmaktadır; R. Kaplanoğlu (2023). *Sultanönü Livası Tahrir Defterleri Karacaşehir Kazası*, Asa Kitabevi. Bursa, s.103, 104.

¹⁶¹ Eskişehir-Bozüyük arasında çok sayıda höyük ve yerleşim mevcuttur. Bunlardan en dikkat çekici olanı Çukurhisar'dır. Çukurhisar eski bir türk yerleşimi olup adından da anlaşılacağı üzere burada bir hisar olması mümkündür. Çukurhisar'daki höyük'te yapılacak arkeolojik kazılar Osmanlı kuruluşuna da ışık tutacaktır.

¹⁶² H. N. Atsız (2013). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 263.

¹⁶³ Mevlana Mehmed Neşri, *Age*, s. 36.

kaymakamı durumunda olabilirler. Nitekim kroniklerdeki *Sultan Alaedin'in, Sultanöyüğü'nün Eskişehir'inde ve İnönü'nde naipleri vardı*¹⁶⁴. Pasajı bu düşünceyi doğrular niteliktedir.

1.4. Yollar ve Derbendler

Şekil-1.10. Bilecik-Kuyubaşı Kalesi Yolu.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Toplumlar tarih boyunca yolları iktisadi ve siyasi ilişkilerini tesis etmede kullanmışlardır. Nitekim insanların yol güzergâhları üzerindeki ticaretleri ve yaşam biçimleri bu yolların ipek yolu, baharat yolu, hac yolu ve ordu yolu gibi isimlerle de anılmasına sebep olmuştur. Çalışmanın asıl konusu Osmanlı Kuruluş Devrinde¹⁶⁵ özellikle Ertuğrul ve Osman Gazilerin bölgeye geldiği dönemde oluşmuş olan yol ağı, derbendler ve Osmanlı devletinin sonraki süreçlerinde bahsi geçen bu derbend ve yolların durumunu aydınlatmaktadır. İlk Osmanlı kroniklerine bakıldığında Ertuğrul ve Osman Gazi'nin Söğüt ve çevresine geldiklerindeki hareket alanı Eskişehir, İnönü, Bozüyük, Söğüt, Bilecik, Vezirhan, Lefke, İznik, Yenişehir, Pazaryeri, Domaniç, İnegöl, Bursa, İnhisar, Mihalgazi, Sarıcakaya, Gölpaazarı, Taraklı, Göynük ve Mudurnu gibi yerleşimlerin bulunduğu şehirlerdedir. Osmanlı kuruluşunun menkıbeleri yukarıda bahsi geçen yerleşim alanlarında geçmektedir. Bölgenin antik dönem yol ağını incelediğimizde ise özellikle İznik-Gölpaazarı hattında yol antik

¹⁶⁴ Age, s. 35.

¹⁶⁵ Osmanlı beyliğine ait en eski yazılı belge 1324 tarihli farsça bir vakfiyedir; A. C. S. Peacock (2023). *Moğol Anadolusun'da İslam Edebiyat Ve Toplum*, (Çev.) Renan Akman, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 217.

dönemde sahada incelenen mil taşlarından toplanan verilere göre İznik-Karadin-Arapuçtu-Düzmeşe-Osmaneli-Büyükyenice-Medetli ve Gölpazarı'ı Üyük köyü şeklindedir¹⁶⁶. Haçlı Seferleri esnasında Haçlıların kullandığı iki farklı güzergâh vardır. Bunlardan ilki İznik-Köprühisar-Pazaryeri-Bozüyük-Eskişehir hattı olabileceği gibi ikinci güzergâh ise İznik-Lefke-Söğüt-Eskişehir hattıdır. Ortaçağ seyyahı İbn Hurdazbih ise İzmit-İznik ve İnönü'ye uğrar¹⁶⁷. XIII. yüzyılda bu coğrafyayı ziyaret eden Arap seyyah İbn Battuta; Balıkesir-Bursa-Gürle buranda muhtemelen Yenişehir üzerinden İznik-Geyve-Taraklı-Göynük ve Mudurnu güzergâhını kullanmıştır¹⁶⁸. Osmanlı döneminde ise Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi menzili, Ermeni Derbendi-Bozüyük-Çukurhisar-Eskişehir¹⁶⁹ güzergâhıdır¹⁷⁰. Aynı güzergâhı Kanuni Sultan Süleyman ve IV. Murad'da doğu seferlerinde kullanmıştır¹⁷¹. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış Matrakçı Nasuh ise kuruluş coğrafyasındaki güzergâhı şu şekilde vermektedir; İzmit-Kazıklı Derbendi-İznik-Akbıyık-Ermeni Derbendi-İnönü-Kütahya, Bir başka güzergâh; Dikilitaş, Yenişehir, Zincirlikuyu, Bozüyük¹⁷² şeklindedir. İlaveten Bursa-İznik-Geyve-Göynük-Mudurnu ve Bolu güzergâhlarını da kullanmıştır¹⁷³. Yine aynı dönemin Seyyahları Hans Dernschwam¹⁷⁴ ve Busbecq¹⁷⁵ Kazıklı-İznik-Yenişehir-Akbıyık-Pazarcık-Bozüyük güzergâhını kullanmışlardır. Evliya Çelebi ise genellikle İzmit-Hersek'ten Yalova-İznik-Lefke-Söğüt-Eskişehir güzergâhını kullanmıştır. Başka bir seyahatinde Sapanca'dan Geyve-Taraklı-Göynük-Beypazarı gibi farklı güzergâhlarda seyahat etmiştir¹⁷⁶. Taeschner ise Osmanlı döneminde sıkça kullanılan Gebze-Dil Boğazı-Hersek-Gemlik Körfezi-İznik-Bursa ile İznik-Lefke-Söğüt-Eskişehir, Bursa-Kestel-Yenişehir-İznik, Bursa-Aksu-Kurşunlu-Pazarcık-Bozüyük, Lefke¹⁷⁷-Vezirhan¹⁷⁸-Söğüt, Afyon-Kütahya-İnönü-

¹⁶⁶ H. S. Öztürk (2022). *Nikea Egemenlik Alanı Epigrafik-Tarihi Coğrafya Araştırmaları I Osmaneli/Lefke (Bilecik)*, Homer Kitapevi, İstanbul, s. 21.

¹⁶⁷ İbn Hurdazbih (2008). *Yollar Ve Ülkeler*, (Çev.) Murat Ağarı, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 97.

¹⁶⁸ İbn. Battuta (2016). *İbn Battuta Seyahatnamesi*. (Çev.) A. Sait Aykut. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 294, 302.

¹⁶⁹ Çoban Mustafa Paşa tarafından 1515-1526 yılları arasında Eskişehir'de külliye inşa edilmiştir; K. İnce (2002). Kurşunlu Külliyesi, *DİA*, c. 26, s. 448.

¹⁷⁰ O. C. Tuncer, *Age*, s. 43.

¹⁷¹ *Age*, s. 49, 51, 54, 59.

¹⁷² 1525-1528 yıllarında Cezeri Kasımpaşa tarafından Bozüyük'te inşa edilen külliye Osmanlı yol ağındaki önemli yapılardandır; A. Denkinalbant (2001). Kasım Paşa Külliyesi, *DİA*, c. 24, s. 550.

¹⁷³ Matrakçı Nasuh (2014). *Beyan-I Menazili Seferi Irekeyn*, Gazi Yurdaydın (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 42, 54.

¹⁷⁴ H. Dernschwam (1992). *İstanbul Ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (Çev.) Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı, Ankara, s. 213, 223.

¹⁷⁵ O. G. Busbecq (1977). *Türkiyeyi Böyle Gördüm*, Tercüman, İstanbul, s. 51, 53.

¹⁷⁶ H. N. Atsız, *Age*, s.100, 244, 248, 257, 265.

¹⁷⁷ Hac yolu üzerinde önemli bir durak noktası olan Lefke'ye, Kanuni dönemi vezirlerinden Rüstempaşa tarafından yaptırılan bir kervansaray bulunmaktadır. Günümüze sadece duvarları ve bazı müstemilatın parçaları kalan kervansaray yolun lefke'den geçtiğini gösteren önemli eserlerdendir; N. Kahraman & R. Arıkan (2017).

Eskişehir güzergâhlarını vermiştir¹⁷⁹. Genel olarak Osmanlı kuruluş coğrafyasında antik dönemden Osmanlı dönemine kadar kullanılan yol güzergâhlarında çok büyük değişiklikler olmamakla birlikte bu güzergâhlar üzerinde derbentlerde bulunmaktaydı. Bu derbentlerden geçecek olan yolcuları, kervanları, hacıları koruyan derbentçiler ve bu görev ile sorumlu derbent köyleri Osmanlı Devletinde önemli bir teşkilata sahipti. Nitekim Osmanlı zamanında yolların ve seyahat edenlerin emniyetinin sağlanması için ufak kale şeklinde kurulmuş olan karakollara “Derbend” adı verilirdi. Derbend ismini Osmanlı arşivlerinde XV. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Farsça der (Geçit) ve bend (tutma) kelimelerinden meydana gelen derbend engel, geçit, boğaz, set, sınır bölgeleri ve dağlar arasında güçlükle geçilen yerler için kullanılmıştır¹⁸⁰. Önemli geçit ve yollarda inşa edilen kalelerde derbend kategorisinde değerlendirilmesi gerekir. Bu kaleler yolların ve geçitlerin en tehlikeli olanları üzerinde bulunuyordu¹⁸¹. Derbentçiler bir nevi jandarma kuvveti olarak yollarda ve geçitlerde asayiş temin etmekle yükümlüydüler. Derbend güzergâhındaki yolların tamir ve muhafazasını yapmak ıssız yerleri şenlendirmek onların vazifeleri arasında yer alırdı¹⁸². Diğer yandan buldukları bölgenin emniyetini temin etmenin yanı sıra ihtiyaç halinde yolculara rehber olarak hizmet verirdi¹⁸³. Derbentler’de Osman Gazi ve Orhan Gazi zamanında da varlıklarını bildiğimiz Martolozlar, kale muhafızlığı, derbend ve geçitlerde bekçilik yaparlardı¹⁸⁴. Osmanlı Kuruluş Coğrafyasının bulunduğu saha da birçok derbent vardır. Bunlar sırasıyla Söğüt Derbentleri, Bozüyük-Karaköy arasında Karasu Derbendi, Pazaryeri-İnegöl hattında Ermeni/Ahi/Geçid, İnegöl-Domaniç arasında ise Domaniç Beli Derbendi, Akbiyık, Paşağan, Katranlı, Dırazali, Arapuçtu, Belbaşı ve Dimbos adlı derbentler bulunmaktadır. Bahsi geçen derbentlere aşağıda teferruatlı olarak değinilecektir.

İstanbul’u Anadolu’ya Bağlayan Kadim Yol Üzerinde Tarihi Bir Yapı: “Lefke Rüstempaşa Kervansarayı”, *Asos Journal*, (46), s. 226.

¹⁷⁸ Vezirhan’da Köprülü Mehmet Paşa tarafından 1660’da yaptırılan Külliye yolcular için önemli bir durak noktasıydı; A. V. Çobanoğlu (2013). Vezirhan Külliyesi, *DİA*, c. 43, s. 94.

¹⁷⁹ F. Taeschner (2010). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, (Çev.) Nilüfer Epçeli, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, s. 121, 143, 147, 163, 168, 172.

¹⁸⁰ Y. Halaçoğlu (1994). Derbend, *DİA*, c. 9, s. 162.

¹⁸¹ C. Orhonlu (1990). *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, s. 24.

¹⁸² *Age*, s. 65.

¹⁸³ *Age*, s. 40.

¹⁸⁴ *Age*, s. 85, 87.

1.4.1. Ermeni Beli/Ahi Beli Derbendi

Şekil-1.11. Domaniç Belinden Ermeni Beli/Ahi Beli Derbendi Manzarası.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Osmanlı Kuruluş Devri¹⁸⁵ ve sonraki dönemlerde ordunun yol güzergâhı hakkında yapılan araştırmalarda adına sıkça tesadüf edilen Ermeni Beli/Ahi Beli Derbendi¹⁸⁶ Bilecik'in Pazaryeri İlçesi ile Bursa'nın İnegöl İlçesi arasında bulunmaktadır¹⁸⁷. Pazaryeri'den geçip İnegöl'e inen Ahi Dağındaki geçit bu isimle adlandırılmaktadır. Eskişehir'den hareket edip Bursa istikametine giden yolcuların önünde iki önemli durak noktası bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Bozüyük ikincisi ise Bozüyük üzerinden Karasu Derbendini aşarak Pazaryeri'ydi¹⁸⁸. Pazaryeri'nde dinlenen kervanlar Pazaryeri'nden çıktıktan sonra Orta Köprü'den geçerek Geçid (Bahçe Sultan)-Ahi Beli (Nazif Paşa)¹⁸⁹ derbentçilerinin eşliğinde

¹⁸⁵ Osmanlı kroniklerinde Osman Gazi'nin Kumral Abdal'a Ermeni Derbendinde zaviye yaptırdığını belirten kayıt olsa da bu zaviye günümüze ulaşmamıştır. Zaviyenin muhtemelen eskiden Bahçe Sultan veya Nazif Paşa köyünde olma ihtimali vardır; İbn Kemal (1991). *Tevarih-i Ali Osman I. Defter*, Şerafettin Turan (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 91, 92.

¹⁸⁶ Matrakçı Nasuh'un Beyan-ı Menazil-i Seferi İrakeyn adlı eserinde burası Ermeni Derbendi olarak geçmektedir. Güzergâh ise İnönü-Bozüyük-Ermeni Derbendi-Zincirlikuyu-Akbıyık-Yenişehir ve İznik şeklinde devam etmektedir; Matrakçı Nasuh, *Age*, s. 223.

¹⁸⁷ Tapu Parsel kayıtlarında Ermeni/Ahi Beli Derbendi olarak adlandırılan derbendin güzergâhı üzerinde Deveci yolu, Han Yeri, Beyçayırı, Han Tepe, Han Sırtı, Ovacık Boğazı gibi isimler bahsi geçen derbend'in toponomik verileri açısından önemlidir.

¹⁸⁸ Pazarcık'ın eski adı Ermenipazarıdır. Kuruluş döneminde adına sıkça tesadüf edilen Ermeni Derbendi Pazarcık'a giden yoldadır. Güzergâh ise Yenişehir-Akbıyık-Pazarcık ve Bozüyük şeklindedir; F. Taeschner, *Age*, s. 164, 165.

¹⁸⁹ Ermeni Derbendi zamanla Ahi Beli Derbendi olarak adlandırılmıştır. Bunun en önemli nedeni tahrir kayıtlarından da anlaşılacağı üzere derbend'in ilk vazifelisi ve derbentçi başı olan "reis-i derbentçi" ünvanlı kişi

Ahi Beli'ne ulaşmaktaydı. Gece Ahi Beli'nde Kadızade Hanı'nda¹⁹⁰ konaklayan kervanlar ertesi sabah derbentçiler ile beraber yola çıkarak Ahi Dağı'ndan geçip¹⁹¹ İnegöl-Kurşunlu Köyü'ne oradan da İnegöl'e ulaşmaktaydılar¹⁹². Yukarıda bahsi geçen 19 nefer nüfuslu Geçid köyünün geliri timardır¹⁹³. Köyde bulunan okçular Kütahya Kalesine bağlı olup her sene 1.600 ok vermekle mükelleftiler. Diğer derbentçi köy Ahi Beli'nde ise ilk sayımda yedi derbendci ile 11 Haymana'dan yeni yazılmış derbendci ve toplamda 18 nefer bulunmaktadır¹⁹⁴. Pazaryeri'nin Osmanlı yol ağındaki önemine değinilecek olursa Yavuz Sultan Selim 1514-1515 Çaldıran Seferi, 1516-17 Memluk (Rıdaniye) Seferi, Kanuni Sultan Süleyman 1534-1536 I. Irak Seferi, 1548-49 Seferi, IV. Murat 1635 Revan Seferi, 1638-1639 Bağdat Seferi sebebiyle Pazaryeri'nden geçmiş ve burada konaklamışlardır¹⁹⁵. Önceki dönemlerde de kervansaray gibi tesisler olduğunu bildiğimiz Pazaryeri¹⁹⁶ XV. yüzyıl sonlarında Mustafa Paşa'nın girişimleri ile önemli bir imara sahne olmuştur. Mustafa Paşa burada zaviye, cami, mektep ve kervansaray inşa ettirmiştir¹⁹⁷.

1.4.2. Söğüt Derbendi

Osmanlı Kuruluş Coğrafyası olan Söğüt ve çevresine Ertuğrul Gazi'nin geldiği dönemde bölgede birçok derbend bulunmaktaydı. Bu derbendler arasında Söğüt Derbendi önemli bir yer teşkil etmekteydi. Nitekim Söğüt kazasında bulunan derbent tehlikeli bir yerde kurulmuştu. Bölgenin zarara uğramaması için piyade ve süvari tarafından emniyeti sağlanmaktaydı. İstanbul tarafına giden yolcuların Lefke'ye (Osmaneli) emniyetli bir şekilde

---

Ahi namılı birisidir. Onun uzun müddet hizmet yürüttükten sonra ölümü ile derbendin sorumluluğu Ahi'nin oğlu Ali'ye geçmiş ve bu görevi sürdürmüştür; Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s.163-164.

¹⁹⁰ Ermenipazarı'nda Ahi Beli Derbendindeki han ve Kınık karyesindeki köprü için 10.000 akçe vakfeden Kadızade, köprü ve hanın tamiri şart koşmuştur; V. Turğut, *Age*, s. 161.

¹⁹¹ Bu bölgede özellikle Geçid (Bahçesultan)-Ahi Beli (Nazifpaşa) köylerinin çevresinde sık ormanlık alanlar bulunmaktadır. Ekim ve ziraat yapabilmek için kendi baltalarıyla ağaç keserek ziraat yapan bu köylülere devlet öşür vergisini kaldırmıştır; S. Sevim (2004). Ermeni Derbendi (Hüdavendigâr Ve Sultanönü Sancakları Arasındaki Ulaşım), *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(7). s. 67.

¹⁹² *Agm*, s. 68.

¹⁹³ Geçid köyü yakınlarında derbend içerisinde bulunan Okçular köyü, son sayımda kaydedilmiş olup üçü okçu, biri bazdar ve biri de şahinci kayası olmak üzere toplamda 14 vergi neferi mevcuttur; V. Turgut, *Age*, s. 269.

¹⁹⁴ *Age*, s. 268, 270.

¹⁹⁵ O. C. Tuncer, *Age*, s. 43, 45, 49, 51, 54, 59.

¹⁹⁶ Pazaryerinin Bursa yolu üzerinde olması sebebiyle Ogier Ghislain de Busbecq, Ludwig Von Rauter, John Sanderson ve Hans Dernschwam gibi seyyahlar Pazaryerinden geçmiştir. Seyyah Dernschwam eserinde bahsi geçen mescid ve kervansarayın banisi hakkında bir malumat vermemiştir. Zira Dernschwam seyahatnamesini Kanuni Sultan Süleyman zamanında yani 1555 tarihinde kaleme almıştır. Arıkan ve Kahraman tarafından Bilecik ve havalisinde yapılan saha araştırmaları neticesinde Bilecik Osmaneli'nde Rüstem paşa tarafından yaptırılan Kervansaray, İnegöl'e bağlı Tekke Köyde bulunan Akbıyık Rüstempaşa Kervansarayı gibi yol güzergâhları üzerinde Kervansaraylar tespit edilmiştir. Söz konusu kervansaraylar Rüstem Paşa tarafından inşa edilmiştir. Dolayısıyla Hans Dernschwam'ın eserinde zikredilen kervansarayında Kanuni Sultan Süleyman zamanında Rüstem Paşa himayesinde inşa edilen Kervansaraylardan birisi olabileceğini akla getirmektedir; M. C. Çetin & H. Bilgili (2019). *Pazaryeri Osmanlı Nüfus Defterleri Ve Kitabeleri*, Tunç Yayıncılık, İstanbul, s. 17, 18.

¹⁹⁷ S. Sevim, *Agm*, s. 62, 63.

ulaşmalarını sağlamakla mükellefler¹⁹⁸. Bu derbend Orta Anadolu ile Kuzey Batı Anadolu'da yer alan en önemli derbendlerden birisidir¹⁹⁹. Aynı zamanda derbendlerde ki yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak için zaviyeler kurulur bu mekânlar gelen geçen yolcuya hizmet ederlerdi. Nitekim Söğüt Derbendinde Sekizpınar adıyla bilinen mevkide bir çiftlik yer, Akbaş Derviş Zaviyesine vakfedilmiřtir²⁰⁰. Diğer yandan Osmanlı Arşivlerinde yapılan incelemelerde Söğüt'te Söęüt²⁰¹, Dokuz Dolamba²⁰², Elmapınarı²⁰³, Küre²⁰⁴, Franca Derbendi²⁰⁵ gibi derbendlerde vardır.

1.4.3. Paşağan Derbendi

Tahrir kayıtlarında Hüdevandigar'a bağlı Mezra-i Paşağan Derbendi olarak geçen bu yer kayıtlarda Bilecik-Pazaryeri İlçesinin Ahmetler Köyü ve Bilecik'in Bekdemir köyleri ile aynı bölümde yazılmıřtır²⁰⁶. Yukarıda zikredilen köylerin etrafında tapu parsel kayıtları üzerinde yapılan incelemelerde Ballı-kaya mezrası Bekdemir'e bağlı görünmektedir. Bahsi geçen bu mezra günümüzde Demirköy-Şukraniye üzerinden geçip Bekdemir'e giden yol üzerindedir. Zira bu güzergâh üzerinde Karaamcalı Tepesi, Aydoğdu Tepesi, Kale Tepe, Binektaşı, Palalı Dede Yatırı, Ballıkaya adlı yerler bulunmakta olup yol Ballıkaya'dan Bekdemir'e inmektedir. Araştırmanın asıl konusu olan Paşağan Derbendi'nin bu güzergâhta olabileceği gibi günümüzde Demirköy'den Küplü'ye kadar giden karayolu güzergâhında olması da ihtimaller dâhilindedir.

1.4.4. Karasu Derbendi (Karanlık Derbend)

Kaynaklarda Karani Derbend karyesi olarak bilinen günümüzdeki adı Karaköy olan derbent köyü, Bozüyük'ten çıkan yolcuları Bozüyük Cezaevi çıkışından hemen sonra

¹⁹⁸ Söğüt Derbendinin muhafazası için hüdevandigar ve sultanönü piyadelerinden derbentçi yazılan kişiler arasından kırk kişinin seçilip derbentçi olarak tayin edilmeleri ve derbendin iki yakasına yerleştirilmeleri hakkında hüdevandigar sancak beyine hüküm yazılmıştır; BOA, A.DVNS.MHM.D.00007.

¹⁹⁹ C. Orhonlu, **Age**, s. 67, 68.

²⁰⁰ V. Turęut, **Age**, s. 117.

²⁰¹ Söğüt Derbendi Söğüt-Zeyve (Dereboyu)-Bozüyük ve Bilecik İstikametine giden yol için tanımlanabilir. Mevlana Mehmet Neşri, **Age**, s. 26.

²⁰² Söğüt Dokuzdolamba Derbendi Osmanlı Arşivinde tespit edilen haritaya göre Küre istikametinden gelerek Söğüt'ün dışından bugün Zeyve (Dereboyu) köyünün karşısındaki Sörmaş fabrikasının olduğu alandan Kurtköy istikametine gitmektedir; BOA, HRT.1500.

²⁰³ Söğüt-Kızılsaray, Elmapınarı ve Pazaryeri Karaniderbend (Karaköy) ahalisi tarafından hisarlık adıyla bilinen ekip biçilen bir alan olduğu kayıtlarda bilinmektedir. Elmapınarı Derbendi dediğimiz alanın Söğüt-Pazaryeri-Bilecik üçgeninde olması muhtemeldir; V. Turęut, **Age**, s. 235, 236.

²⁰⁴ Bu derbent Adından da anlaşılacağı üzere Küre'den geçmektedir. İlaveten arşivlerde tespit edilen bilgiye göre Küre Derbendi 1884-1885 yılları arasında tamirat görmüştür; BOA, HRT.1500. BOA, İ.DH.00963.

²⁰⁵ Bahsi geçen bu derbend Söğüt'ün Eskişehir istikametinde Gündüz Bey köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. BOA, DH.MKT.1441/17. Franca Derbendi olarak bahsi geçen derbendin adı günümüzde Parsel kayıtlarında Derbentsırtı mevki olarak varlığını ismende olsa devam ettirmektedir.

²⁰⁶ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, **Age**, s. 166.

Derbentbaşı olarak adlandırılan tepe istikametinden Karaköy'e kadar getirip yolcuların buradan emniyetli bir şekilde Pazaryeri ya da Bilecik istikametine gitmelerini sağlardı. Bu derbentin Karani olarak yazılmasının sebebi ise Karaköy-Bozüyük arası tepelerle çevrili sık ağaçlık bir güzergâh olmasıdır. Günümüzde bile akşamları araç seyahati esnasında Karaköy-Bozüyük arası mevsim fark etmeksizin karanlıktır. Karaköy ya da Karani Derbent adının bu güzergâhın ay ışığı görmemesinden dolayı bu şekilde adlandırıldığı muhtemeldir. Bu derbentin adının Karasu²⁰⁷ veya Karaköy Derbendi²⁰⁸ olması kuvvetle muhtemeldir. Diğer yandan köyde tamamı derbentçi olan 56 nefer bulunmaktadır²⁰⁹. Gelen geçen yolcuya hizmet eden bu derbent köyü vergilerden de muaf tutulmuştur. Kayıtlara göre derbentçilerden vefat eden olursa onun yerine evladı hizmete devam etmektedir²¹⁰.

1.4.5. Domanıç Beli Derbendi

Şekil-1.12.İnegöl-Domanıç Yolu.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Osmanlı Kuruluş devri kaynaklarında adına sıkça tesadüf edilen Bizans ile Osman Gazi arasında İkizce/Domanıç Beli Muharebesi olarak tarihe geçen savaşın yapıldığı yerdedir.

²⁰⁷ Osmanlı Arşivinde tespit edilen haritada bahsi geçen bu derbent karasu derbendi olarak geçmektedir; BOA, HRT.1500.

²⁰⁸ Tahrir kayıtlarında Dilgücek Nam-ı Diğer Samakof olarak bilinen köy tapu parsel kayıtlarında Bilecik'in Kurtköy sınırlarında Somuköy mevkiindedir. Diğer yandan 04.02.1983 Doğumlu M*****m B*****n ile 03.04.2025 tarihinde yaptığımız sözlü mülakatta burada eski antik dönem taş parçaları olduğunu, bölgenin Samakof, Samako ve Samakof olarak bilindiğini aktarmıştır; V. Turğut, **Age**, s. 162.

²⁰⁹ **Age**, s. 236.

²¹⁰ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, **Age**, s. 278.

Derbent²¹¹ İnegöl Gündüzlü (Muzal/Mızal) Köyünden başlayarak Domaniç Çukurca Köyünde son bulmaktadır²¹². Arşiv kayıtlarında Derbentçilik vazifesi ile bulunanların Baltaları ile açtıkları ormanlarda ziraat yapmalarına müsaade edilmiş ve öşür vergisinden de muaf tutulmuşlardır²¹³. Mızal/Muzal karyesi Domaniç Beli'ni korumakla görevli iken Kurşunlu, Eymür, Kınık, Özlüce, Çitli köyleri Mızal/Muzal'ı korumakla görevli köylerdir²¹⁴.

1.4.6. Akbıyık Derbendi

Adını Osmanlı Kuruluş döneminin önemli dervişlerinden Şeyh Akbıyık'tan alan Derbend Osmanlı Ordu yolu üzerinde bulunmaktadır. 17 Mart 1555 yılında Akbıyık Derbendi güzergâhını kullanan Alman Seyyah Hans Dernschwam'ın notlarına göre Yenişehir'den²¹⁵ hareket eden yolcular Akbıyık'a buradan Pazarcık'a oradan da Bozüyük'e ulaşmaktadır²¹⁶. Yenişehir Yarhisar Köyünde Kureyş dağında Akbıyık'ın Zaviyesi yolculara hizmet vermektedir. Vakıf kayıtlarında Akbıyık köyünde 20 nefer bulunmakla beraber bu neferlerin 8 tanesi daha sonraki dönemde Söğüt Samrı ya göç edip o bölgeye yerleşmişlerdir²¹⁷. Bahsi geçen Derbend eskiden beri önemini korumuş olacak ki Kanuni Sultan Süleyman zamanının Vezirlerinden Rüstem Paşa tarafından buraya bir kervansarayda²¹⁸ inşa edilmiştir²¹⁹. Diğer yandan İnegöl Kurşunlu köyü tahrir kayıtlarına göre Ahi Beli, Domaniç Beli ve Akbıyık Derbendlerinin korunması ile görevlidir²²⁰. İnegöl Kurşunlu köyünde yaşayanlar Osmanlı Döneminde yukarıda zikrettiğimiz derbendleri korumakla görevliydi.

²¹¹ Muzal Sırtı, Kuleli Sırtı, Derbent Tepesi, İkizce Tepesi, Koca Yayla, Topuk Yayla, Sivrice Tepe Tarihi derbent üzerinde toponomik açıdan önemli yer adlarıdır.

²¹² 1671 yılında Domaniç dağında eşkiya elinden kurtulan Evliya Çelebi, Domaniç'ten Çukurca'ya, oradan Selim Baba Köyüne gelir. Evliya Çelebi Çukurca'dan Tavşanlı'ya geçer; K. Güler (2012). Evliya Çelebi'nin Gözüyle Kütahya, *Doğumunun 400. Yılında Uluslar Arası Evliya Çelebi Sempozyumu Bildirileri*, Yusuf Akçay (Haz.), İstanbul Gelişim Üniversitesi, s. 175.

²¹³ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s.180.

²¹⁴ *Age*, s. 95, 97.

²¹⁵ Osmanlı arşivinde tespit edilen Haritada Bilecik-İlyasbey köyü istikametinden İncirli ve Köprühisar istikametine giden bir derbent vardır. İlaveten tapu parsel kayıtlarında bu derbent üzerinde Kervanhisar tepesi adlı bir tepede vardır. Diğer yandan Osmaneli'den Düzmeşe köyü istikametinden Osmaneli Çiftlik köyü sınırları içerisinde bulunan Kuleler Boğazı mevki olarak geçen çalışmamızda Samsa Çavuş Kalesi olarak adlandırdığımız kale alanını ve Göksu çayını takiben Köprühisar'a ulaşan eski bir güzergâhta vardır; BOA. HRT.1500.

²¹⁶ H. Dernschwam, *Age*, s. 219, 224.

²¹⁷ V. Turğut, *Age*, s. 150.

²¹⁸ Kervansaray'ın kalıntıları ile Şeyh Akbıyık'ın kabri günümüzde Yenişehir Akbıyık Köyüne yaklaşık 5 km mesafede bulunan İnegöl'e bağlı Tekkeköy'de bulunmaktadır.

²¹⁹ N. Kahraman & R. Arıkan (2016). İznik-Eskişehir Osmanlı Yolu Üzerinde Tarihi Bir Yapı: Akbıyık Rüstempaşa Kervansarayı, *Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı*, Murat Ercan, Ali Ayata & S. Ece Altınok Çalışkan (Ed.), Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, s. 1670.

²²⁰ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 95.

1.4.7. Katranlı Derbendi

Yenişehir'i İznik'e bağlayan Katırlı dağlarını geçerek Yalova'nın Samanlı Köyüne ulaşan bu derbend tahrir kayıtlarında Katranlı Derbendi olarak adlandırılmaktadır²²¹. Derbendin etrafında bulunan Çardak, Sartı-oğlu, Makri, Dimboz ve Menteşe Köyleri Derbendin emniyetini sağlamakla görevli köylerdendir²²². Yukarıda zikredilen köylerin hemen hemen tamamı bugün aynı isimlerle günümüze ulaşmış Yenişehir'in köyleridir²²³.

1.4.8. Dıraz Ali Derbendi

Şekil-1.13. Bursa-İznik-Dırazali Pınarından İznik Manzarası.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Dıraz, Farsçada uzun anlamına gelmekle beraber kuruluş devrinde derbendin muhafazasını ve bölgenin kontrolünü sağlayan “Uzun Ali” adında birisinden adını almış olduğu kuvvetle muhtemeldir. Osman Gazi'nin İznik'i kuşattığı dönemlerde adına sıkça tesadüf ettiğimiz Dıraz-Ali²²⁴ İznik'e hâkim konumuyla gelen giden yolcuların rahatlıkla takip edileceği bir noktadır. Osmanlı zamanında da Dıraz-Ali köyü önemini korumuş, bu bölge Dıraz-Ali Derbendi olarak adlandırılmıştır. Özellikle Yenişehir-Köprühisar

²²¹ Age, s. 223.

²²² Age, s. 224.

²²³ Çardak, Mekri ve Menteşe köyü günümüzde ismini muhafaza ederken, Dimboz ise günümüzde Erdoğanköydür.

²²⁴ Anonim Osmanlı kroniği, Age, s. 11.

istikametinden gelen yolcular Kızıl-Hisar²²⁵ Derbendini takiben Dıraz-Ali Derbendine gelmekte ve güvenli bir şekilde İznik’e ulaşmaktadır²²⁶.

1.4.9. Arapçtu Derbendi

Şekil-1.14. Bilecik-Osmaneli Arapçtu Derbendi Gözetleme Noktası Kalıntısı.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Arapçtu Derbendi Günümüzde Osmaneli-İznik yolu üzerinde yer almaktadır. Osmaneli (Lefke)’den Eski İstanbul yolu istikametinden İznik’e yol ayrılır. Buradan güzergâh Arapçtu Derbendine oradan Osmaneli Gaziler köyü ve Beşevler’e ulaşarak Mekece-Çerkeşli istikametinden gelen İznik yoluna inilir. Buradan Karadin ovasını aşarak İznik’e yol ulaşır. Yol eskiden muhtemelen Gaziler köyünün arkasından iniyordu. Nitekim tapu parselde “Devrent” diye bir mevki var. Bu Devrent mevkiinin, Derbendi temsil ettiği aşikâr zira oradaki yolda Gazilerin içerisinden geçerek İznik yoluna iniyor. Çalışmada bahsi geçen Arapçtu Derbendi bu güzergâh üzerinde İznik-Osmaneli (Lefke) istikametinde giden gelen yolcuların emniyetini sağlamakla görevli eski bir derbendir. 2016 yıllarında başka bir konu sebebiyle tarafımızca yapılan saha incelemelerinde Arapçtu mevkiinde bir gözetleme alanı tespit edildi. Muhtemelen Bizans döneminde yapılmış olan bu yapı İznik-Lefke hattının

²²⁵ Yenişehir’in Kızılhisar köyünde Bağlık Kalesi, Küçük Kale ile İznik’in Derbent köyü Dırazali Derbendi ile alakalı verilerin sahadaki topografik izlerini işaret etmesi bakımından önemlidir. Nitekim kaleler ve gözetleme noktaları derbentlerin güvenliğini sağlamakla görevli karakollardır. Bahsi geçen güzergâhtaki kaleler de derbentin emniyetini sağlayan güvenlik birimleriydi.

²²⁶ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 224.

kontrolünü sağlamaktaydı. Nitekim Osmanlı arşiv belgelerinde de Vezirhan Belbaşı Derbendinde görevli zabtiyenin İznik-Osmaneli (Lefke) arasında bulunan Arapuçtu Derbendine nakledilmesi hakkındaki vesika²²⁷ bu hattın bir gözetleme noktası görevi gördüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

1.4.10. Vezirhan Belbaşı Derbendi

Osmanlı Arşivlerinde bahsi geçen Vezirhan Belbaşı Derbenti²²⁸ arşivdeki bilgi ve haritalardan hareketle muhtemelen Vezirhan Zobran'dan Söğüt'e giden istikamette bulunan derbenttir. Adından da anlaşılacağı üzere bir dağ geçidinin başında bulunduğundan Belbaşı olarak adlandırılmıştır. Nitekim tapu parsel kayıtlarında burada Selbükü-Ören-Kuyubaşı'nın üstünde Vezirhan istikametinde derbend sırtı vardır. Bu derbend 1920'lerde çizilen haritada da gösterilmekle beraber²²⁹ Selbükü-Ören (Viran)-Kuyubaşı (Damlar) olarak kaydedilmiştir. Yol buradan Akmedek ya da Ahmedet çeşmesi dediğimiz noktadan Küre üzerinden Söğüt'e gitmektedir. Arşiv kayıtlarında tesadüf edilen belgelerde bu güzergâhı doğrular niteliktedir²³⁰.

1.4.11. Dinboz Derbendi

İlk Osmanlı kroniklerinde Dinboz, Dimbos gibi adlarla bilinen Erdoğanköy 1303 yılında Osman Gazi ile Bursa, Kite, Adranos, Bedenos ve Kestel tekfurlarının bir araya gelerek Osmanlıların Bursa ovasına açılmalarını önlemek amacıyla yapılan savaşa sahne olmuştur²³¹. Dimbos Derbendi ise Yenişehir ovası ile Bursa ovası arasında bir geçit alanıdır. Bu özelliği Dimbos Derbendini önemli bir geçiş noktası haline getirmektedir. Yenişehir'den Bursa istikametine gidenler bugün dahi Dimbos Derbendini geçmektedirler. Köy tahrir Kayıtlarında Derbend köyü olup Sultan I. Bayezid'den nişanları vardır. Şeklinde bahsedilir²³².

---

²²⁷ BEO, 000354.026537.001.

²²⁸ BEO, 000354.026537.001.

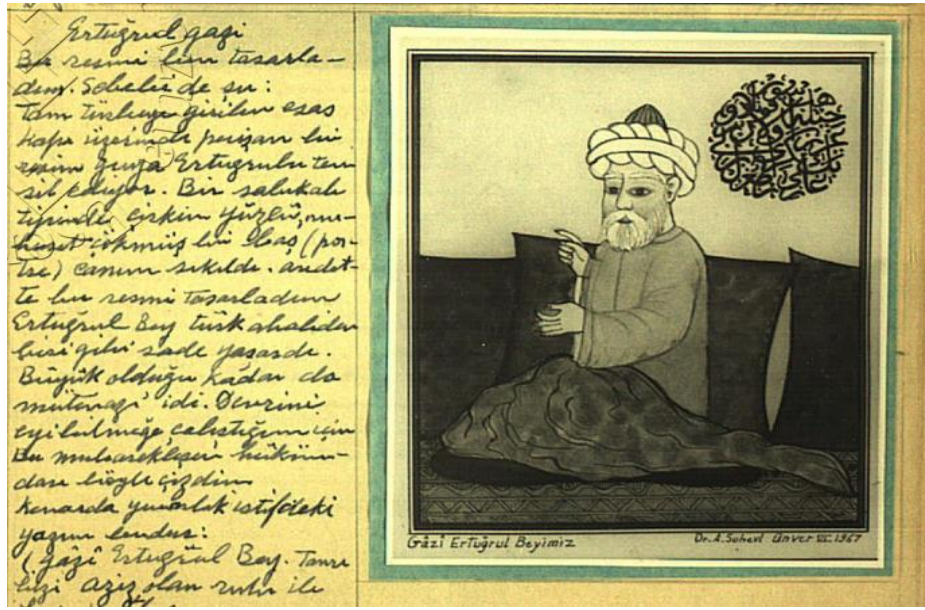
²²⁹ BEO, HRT.1083.

²³⁰ Bu belgede Bilecik'te Akdere Derbendi adlı derbend bulunsa da yeri tespit edilemedi. Bilecik-Bursa/Yenişehir sınırında Akdere isimli bir köy olsa da belgede bahsi geçen Akdere Derbendi ile Yenişehir/Akdere köyünün bir alakası olup olmadığı hususunda net bir bilgiye ulaşamadı; BEO, İ.DH.00963.

²³¹ Anonim Osmanlı kroniği, **Age**, s. 14.

²³² Ö. L. Barkan & E. Meriçli, **Age**, s. 252.

1.5. Ertuğrul Gazinin Vefatı

Şekil-1.15. Süheyl Ünver Söğüt Defterinde Ertuğrul Gazi.

Kaynak:(Söğüt Defterleri, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, SUHEYLUNVER780)

Kaynaklardan da anlaşılacağı üzere Ertuğrul Gazi son dönemlerinde beyliğin ve uc bölgesinin idaresini oğulları Gündüz, Savcı ve Osman'a bırakmıştı²³³. Genel olarak Selatinname ve Anonim Tevarih, Ertuğrul Gazi'nin vefat ettiğini, yerine Osman'ın geçtiğini yazar²³⁴. Hadidi ise Ertuğrul'un vefatından sonra Bilecik'e yakın olan Söğüt'e defnedildiğini ifade eder²³⁵. Neşri, Ertuğrul Gazi'nin 93 yaşında 1288'li yıllarda öldüğünü söyler²³⁶. Kaynaklarda hangi rahatsızlıktan vefat ettiği belirtilmese de yaşadığı döneme göre 93 yaşında vefat eden birisinin yaşlılık hastalıklarından vefat ettiği muhakkaktır. Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra hatırasını yaşatmak için Osmanlı döneminden günümüze her yıl onun adına şenlikleri düzenlenmektedir. Karakeçili Yörükleri ve diğer Yörük toplulukları şenlik zamanı yurdun Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Konya, Eskişehir ve diğer yerlerden gelerek çadırlarını kurarlar burada ki şenliklere katılırlar. Türbe ziyaretinden sonra kurbanlar kesilir dualar edilir ardından kuzu ve zerdeli pilav gelen misafirlere ikram edilirdi. Bu şenlikler harman zamanı sonrasında yapıldığından bir şükür toyu niteliği taşır. 1956 yılında Ertuğrul

²³³ Rivayete göre Osman Gazi babasının vefatından sonraki süreçte Hünkâr Hacı Bektaş ile bir araya gelir. Hünkâr Osman'a sefa geldin Osman'ım kadem getirdin başındaki sarığı çıkar kavuğunla yanına gel dedi. Osman Bey hünkârın yanına gitti elini öptü ve hünkâr ona tac giydirip gaza yolunda teşvik etti. Sultan Alaeddin'de hünkârın Osman Bey'i gaza makamına uygun görmesi üzerine Sultanönü sancağının yönetimini Osman'a verdi; Hacı Bektaş'ı veli, **Age**, s. 353, 355.

²³⁴ Anonim Osmanlı Kroniği, **Age**, s. 8.-İbn Kemal, **Age**.-Selatinname (Manzum Osmanlı Tarihi-684-895/1296-1490), Necdet Öztürk (Haz.), Bilge Kültür Sanat, İstanbul, s. 17.

²³⁵ Hadidi, **Age**, s. 28.

²³⁶ Mevlana Mehmed Neşri, **Age**, s. 36.

Gazi anma etkinliklerine katılan İbrahim Hakkı Konyalı “Hiçbir tören Ertuğrul Gazi anma etkinlikleri kadar samimi, içten ve ihtişamlı olmamıştır.”Şeklinde görüşünü aktarmıştır²³⁷.

2. Osman Gazi Dönemi

2.1. Ertuğrul Oğlu Osmancık

Şekil-2.1. Bilecik-Söğüt Kepen-Kızılsaray Köyleri Arası Göncek Köyü.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Ertuğrul Gazi Sultan I. Alâeddin döneminde Türk-Bizans ucunda Kayı Boyu'nun lideriydi. Kaynaklara göre üç oğlu vardı²³⁸. Bunlardan ilki Gündüz, ikincisi Savcı (Saruyatı) ve en ufak oğlu ise Osmancık yani Osman'dı²³⁹. Osmanlı hanedanına adını veren Osmanlıların kurucusu Osman Gazi²⁴⁰ Söğüt'te doğmuştur²⁴¹. Kaynaklara göre Sultan I. Alâeddin vefat ettiğinde Osman Gazi Söğüt'te doğmuş ve bir yaşındaymış²⁴². Ne zaman nerede doğduğu yapılan araştırmalar sonucu aydınlığa kavuşmuştur. Osmanlı Tarihi

²³⁷ İ. H. Konyalı (1959) *Söğütte Ertuğrul Gazi Türbesi Ve İhtifali*, Sinan Matbaası, İstanbul, s. 3, 33, 52.

²³⁸ Osman Gazi'nin ağabeyi Gündüz Alp'in mezarı Söğüt Kızılsaray köyünde diğer Ağabeyi Savcı Bey'in mezarı ise Söğüt'te Ertuğrul Gazi'nin Türbesinin yanındadır.

²³⁹ Anonim Osmanlı kroniği, *Age*, s. 8.

²⁴⁰ Osmanlılar söğütteyken henüz padişah olmamışlardı. Bursa ve Rumeli fethedilmemişti. Rumeli Siroz şehrinde Margarit adlı manastırın keşişleri gördüler ki Söğütten bir padişah kopup onun soyundan birisi Rumeli'ni fethedecek. Altın ve gümüş getirerek denizi geçip Anadolu'ya Söğüt'e vardılar. Merhum Osman Bey'e yalvardılar Rumeli fetholunduğu vakit manastırın vakıf köyleri ve keşişleri haraçtan ve avarızdan muaf ve müsellemler olsun. Osman Bey Margarit manastır keşişlerinin isteğini kabul etmiş diğer sultanlar zamanındada o hüküm yenilenmiştir. Yazıcızade Ali (2017). *Tevarih-i Ali Selçuk (Oğuzname-Selçuklu Tarihi)*, Abdullah Bakır (Haz.), Çamlıca Yayınları, İstanbul, s. 758.

²⁴¹ H. İnalçık, *Agm*, s. 443, 453.

²⁴² Oruç Bey, *Age*, s. 9.

takvimlerinde Osman Gazi'nin "Gönücek" adlı köyde doğduğunu, bu Gönücek'in Bilecik Bozüyük ilçesine bağlı Göynücek köyü olduğu iddia edilmiştir²⁴³. Bu iddia bahsi geçen Göynücek'in²⁴⁴ ilk Osmanlıların göç yolları üzerinde olması sebebiyle mantıklı bulundu²⁴⁵. Ancak sonraki süreçlerde doktora tez çalışması kapsamında Osmanlı kuruluş sahasında yapılan detaylı saha çalışmalarında Söğüt'te Göynücek²⁴⁶, Göncek²⁴⁷ adlı terk edilmiş eski bir Türk köyü olduğu tespit edildi(Ek-28). Bunun Söğüt-Kepen²⁴⁸-Kızılsaray²⁴⁹ köyleri arasında tapu parsel kayıtlarında ise Göncek Tepesi, Göncek Tarlası, Göncekpınar, Yukarı Göncek ve Göncek gibi adlarla kaydedilen yerler olduğu görüldü. Buradan hareketle Osman Gazi'nin doğduğu²⁵⁰ yer olarak iddia edilen köy, Bozüyük Göynücek'te değil yukarıda bahsi geçen Söğüt Göynücek'te olduğu kanaatine varıldı. Diğer taraftan burada eski bir yerleşim alanı olduğu ve bu alanın koruma kurulu tarafından birinci derece sit alanı ilan edildiği görüldü²⁵¹. Buna ilaveten Osmanlı kayıtlarında ilk sayımda Ahmet Bey'in Timarı olarak kayıt edilen Göynücek köyünde üç hane ve üç mücerredten oluşan altı nefer bulunduğunu ve Ahmet Fakih'e ait bir vakıf arazisi olduğu bilinmektedir²⁵². Osmanlı kuruluş tarihinde yukarıda adını sıkça zikrettiğimiz bu Göncek karyesinin Kayı Boyu için hayvancılık ve ziraat yönünden elverişli, sulak ve havası güzel bir arazi olduğu yapılan saha çalışmalarında tespit edildi. Nitekim Oruç Bey tarihinde Ertuğrul, Osman'a küçükken çift sürdürürdü şeklinde var olan ibareden hareketle Osman Gazi'nin çocukluk yıllarında tarla sürdürdüğü alanın bahsi geçen Göncek olması akla yatkın görünmektedir²⁵³.

²⁴³ H. Yılmaz (2021). Yeni Kaynaklar, Arşiv Kayıtları Ve Toponomik Kanıtlar Işığında Gündüz Alp Ve Ertuğrul Gâzi'nin Batı Anadolu'ya Yerleşme, Emâret Ve Ölüm Tarihleri, *Bursa Günlüğü*, (12), s. 77.

²⁴⁴ Bozüyük Göynücek köyüne şüpheli yaklaşmamızın ana nedeni 1877-78 Osmanlı-Rus harbi sonrası gelen muhacirler tarafından kurulan köy olması sebebiyledir.

²⁴⁵ H. Yılmaz, *Age*, s. 77.

²⁴⁶ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 272-273.

²⁴⁷ Söğüt Zemzemiye Köyü Muhtarı Y***n G*****i ile yapılan sözlü mülakatta Göncek soyadının, Göncek köyünden geldiğini eskiden atalarının o köyde yaşadıkları için kendilerine bu soyadı verildiğini aktarmıştır.

²⁴⁸ Kepan karyesi 15 hane 5 mücerred toplamda 20 nefer kayıtlıdır; V. Turğut, *Age*, s. 230.

²⁴⁹ Harita üzerinden incelendiğinde Osman Gazi'nin doğduğu Göncek köyünün etrafı Kepen-Kızılsaray-Savcıbey ve Gündüzbey köyleriyle çevrilidir. Diğer yandan Bozüyük Göynücek köyüne bu ismin verilmesi Osman Gazi'nin Doğduğu, Göncek'in hatırasını yaşatmak için olabilir. Nitekim Söğüt'ün Gündüzbey ile Savcıbey köyleri'de Bozüyük Göynücek gibi 1877-78 Osmanlı-Rus harbinden sonra gelen Muhacirler tarafından kurulmuş ve Osmanlı Kuruluş Devri hatıralarını yaşatmaları için bu isimlerle adlandırılmışlardır.

²⁵⁰ Kaynaklara göre Osman Bey 1258'de Söğütte doğmuştur; İ. H. Uzunçarşılı, *Age*, s.104.

²⁵¹ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 2020, No: 1302.

²⁵² V. Turğut, *Age*, s. 233.

²⁵³ Oruç Bey, *Age*, s. 9.

2.2. Kumral Abdal'ın Müjdesi

Osman Gazi'nin karanlıkta kalan gençlik yılları eski ozan ve tarihçilerin hayallerine konu olmuştur. Yine de gerçek ve rivayetin birbirine girdiği bu bilgiler göz ardı edilemez. Osman'ın çocukluğu Şeyh Molla Hünkâr'ın duaları ve münzevi Kumral Abdal'ın²⁵⁴ heyecanlı kehanetleri ile doludur²⁵⁵. Kroniklerde saltanat müjdesi olarak bilinen rüya hadisesini Oruç Bey Tarihinde Ertuğrul Gazi görürken²⁵⁶ Aşıkpaşazade²⁵⁷ ve Neşri²⁵⁸ Tarihinde Osman Gazi görür ve Kumral Abdal tarafından rüya yorumlanır. Osman Gazi ile Kumral Abdal Ermeni Derbendi savaşıdan dönerken Bozüyük'te karşılaşmışlardır. Osman Gazi'ye saltanat müjdesi Bozüyük'te Öyükdibi mahallesinde verilmiştir. Kumral Abdal Aşıkpaşazade'ye göre Şeyh Edebalı'nın mürididir²⁵⁹. Müellif böylece onu Baba İlyas geleneğine bağlamaktadır. Rüya yorumlayan Kumral Abdal'a Osman Gazi, Kumral Baba, Kumral Seydi ve Karaağaç köylerini, kılıç ve maşrapasını²⁶⁰ bağışlar²⁶¹. İlaveten Ermeni Derbendinde onun adına bir zaviye de inşa ettirir²⁶². Kaynaklar II. Bayezid zamanında Osman Gazi tarafından Kumral Abdal'a verilen arazilere ait nişanların Kumral Abdal ailesinde olduğunu açıklamaktadır²⁶³. Diğer yandan İlk Osmanlı kroniklerinde yer alan bir takım motifler daha önce başka yerlerde kullanılan örneklerden iktibas edilmiştir. Rüya hadisesi Cüzcani'de Gazneli Sultan Mahmud'un doğumu öncesi babası Sevük Tekin'in rüyasına benzemektedir. Raşidüddin'in Cami'el-Tevarih'inde de benzer örnekler vardır. Bilecik'in fethi için kullanılan yükler arasına gizlenmiş adamları kaleye sokma şekli de Semerkant'ın fethi konusu işlenirken yine Cüzcani'nin Tabakat-ı Naşiri'sinde, Danişmend Gazi'nin Anadolu romanında ve Evliya Çelebi'de benzer şekillerde işlenmektedir²⁶⁴.

²⁵⁴ Osmanlı kuruluşundan evvel uc bölgesine gelmiş gaza faaliyetlerinde bulunmuş Türkmen şeyhidir; O. F. Köprülü (1988). Abdal Kumral, *DİA*, c. 1, s. 63.

²⁵⁵ J.W. Zinkeisen, *Age*, s. 52.

²⁵⁶ Oruç bey, *Age*, s. 10.

²⁵⁷ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 11, 12.

²⁵⁸ Mevlana Mehmet Neşri, *Age*, s. 37, 38.

²⁵⁹ H. Şahin (2020). *Dervişler, Fakihler, Gaziler Erken Osmanlı Toplumunda Dini Zümreler (1300-1400)*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 101.

²⁶⁰ Türklerde ve Moğollarda kupa ya da maşrapa prensin bekası için vazgeçilmez bir eşya olarak görünür. Kupa kan için kullanılır bu kan tanrı için toplanır ve dökülür; J. P. Roux (2021). *Kral mitler ve simgeler*, (Çev.) Nuri Fudayl Kıcıroğlu, Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 273, 275.

²⁶¹ H. Doğru (1991). XVI. Yüzyılda Eskişehir Ve Sultanönü Sancağı Ahiler Ve Ahi Zaviyeleri, Kültür Bakanlığı, Ankara, s. 183.

²⁶² A. Y. Ocak (2020). Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı, Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 243.

²⁶³ H. Doğru, *Age*, s. 182.

²⁶⁴ Fuat Köprülü (1984). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 8, 9.

2.3. Osman Gazi'nin Evlilikleri

Osman Gazi'nin kaç tane evlilik yaptığı tam olarak bilinmesede kronikler ve vakıf belgelerinden hareketle iki evlilik gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bunlardan ilki Şeyh Edebali'nin kızı Rabia Bala Hatun diğeri ise Ömer Bey'in kızı Malhun Hatundur. Bu evliliklerden Alaüddin Ali Paşa, Orhan Gazi, Çoban Bey, Pazarlı Bey, Hamit Bey, Melik Bey, Savcı Bey adında oğulları ve Fatma adında bir kızı vardır²⁶⁵. Osman Gazi'nin gençlik yılları, çevredeki tekfur lar ve Selçuklu naipleri ile dostluk içerisinde geçmiştir. Kronikler Ertuğrul Gazi'nin bu dönemde devlet işlerini bıraktığını evlatlarının beyliği yönettiklerini ifade eder²⁶⁶. Bu dönemde Osman Gazi, Eski hisar'a giderken İt burnu köyünde Malhun Hatun adında birisini görüp beğenir ve Ertuğrul Gazi köye adam gönderip oğlu Osman Gazi'ye Malhun Hatun'u ister. İlk başta bu evliliğe Malhun Hatun rıza göstermemiştir. Bu esnada Eski hisar beyinin de kızı beğendiğini fark eden Osman Gazi, Malhun Hatun'u kaçıırır. Kendisi, ağabeyi Gündüz ve yarenleri ile birlikte İnönü Beyi'ne misafirliğe giderler. Zira kronikler İnönü Bey'i ile Osman Gazi'nin dost olduğunu işaret etmektedir. Diğ er yandan Sultanönü Bey'i, İt burnu köyünden Osman Gazi'nin Malhun Hatun'u kaçırdığını öğrenince askerlerini İnönü'ye gönderir ve İnönü Bey'inden Osman Gazi'yi ister. İnönü Bey'i Osman Gazi'yi teslim edip etmeme konusunda kararsız kalınca Osman Gazi dostu olan İnönü Bey'ini zor duruma sokmamak adına askerlerle savaşa tutuşur. Harman kaya Bey'i Köse Mihal'de Osman Gazi'ye bu mücadelede yardım eder. Eski hisar Bey'ini yendikten sonra Söğüt'e geri dönerler²⁶⁷. Burada açıklanması gereken üç husus vardır; İlk Eski hisar, Sultanönü ve Eskişehir Bey'i hususudur ki bu konuya evvelce yukarıda Eski hisar Kalesi başlığı altında değ inilmiştir. İkinci husus, kronik'te İnönü'yü tarif ederken; “İnönüdeki İn hisar ileyhinde haraba hisar yeriki ol vakit İnönü beğlerinin tevabıyla ve levahıkıyla sarayları ve evleriydi” şeklindeki açıklama, yanlış değerlendirilerek İnönü Bey'inin kontrolünde Bilecik İn hisar ilçesinde bir kale olduğunu²⁶⁸ Osman Gazi'nin bu kaleye sığındığını açıklasa da kroniklerde tarif edilen İn hisar İnönü'nün kendisidir. Nitekim İnönü adını inlerden oluşan mağaralardan almakla beraber bu inlerin önünde bugün halen görülebilen hisar yani kalenin sur duvarları, kronikte İn hisar olarak işaret edilmektedir. Diğ er yandan Bilecik'in İn hisar ilçe merkezinde herhangi bir kale yerleşimi de bulunmamaktadır²⁶⁹. Son olarak üçüncü husus ise Malhun Hatun'un kim olduğu konusudur. Genellikle klasik

²⁶⁵ V. Turğut (2019). Osman Gazi'nin Hanımları Ve Çocukları, *Vakanüvis Uluslar Arası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4 (Söğüt Özel Sayı), s. 68.

²⁶⁶ Mevlana Mehmet Neşri, *Age*, s. 35.

²⁶⁷ *Age*, s. 36.

²⁶⁸ H. Doğru, *Age*, s. 56.

²⁶⁹ M. Topal (2021), *Osmanlı Döneminde İn hisar*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, s. 23-25.

dönem tarihçileri tarafından Edebalı'nın kızı olarak kabul edilse de²⁷⁰ yapılan son araştırmalarda Malhun Hatun'un babasının Ömer Bey olduğu Ömer Bey'in diğer adının ise Edebalı ile aynı türbede medfun bulunan Molla Hattap olduğu ortaya çıkmıştır. Şeyh Edebalı'nın kızı Osman Gazi'nin diğer eşi olan Rabia Bala hatundur²⁷¹.

2.4. Bizans'ın Genel Durumu

Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi zamanında Bizans'ın genel durumunu ortaya koymak Osmanlıların genişlemesini anlamak için elzemdir. Doğu Roma İmparatorluğu yani Bizans'ın 1096 yılında başlayan Haçlı Seferlerine olan desteği 1204 yılına kadar sürmüştü ve bu son seferde haçlılar aynı dine mensup fakat ortodoksluk mezhebine tabi olan Bizanslıların elinden İstanbul'u almış ve büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. 1204 yılında 1261 senesine kadar 57 sene sürecek İstanbul merkezli bir Latin İmparatorluğu kurulmuştur. Bizans Hanedanı ise imparatorluklarının merkezini kadim şehirlerinden olan İznik'e taşımıştır²⁷². Bizans Hanedanının İznik'te ikamet ettikleri dönemde Bithynia olarak adlandırılan bölgede Bizans'ın gücü büyük ölçüde artmış olsa da 1261 senesinde İstanbul'u Latinlerin elinden alan hanedan, başkentlerini İznik'ten İstanbul'a naklettiler. Bu durum Anadolu'daki Bizans hâkimiyetinin zayıflamasına neden oldu. Yerel Bizans ahali ise merkezi otorite tarafından yalnız bırakıldığını düşünerek Türkmen akınları ile mücadele etmek yerine onlarla işbirliği yoluna gittiler. Bu politikayı sadece Osmanlılar değil Menteşe Beyliği de uyguladı. Bizanslı denizciler ve yerel ahali ile ittifak içerisinde hareket ederek bölgede otoritesini tesis etti²⁷³. Diğer yandan 1261 yılında İstanbul'un geri alınması Bizans için yeniden doğuş anlamına gelse de imparatorluk ciddi ekonomik problemlerle meşguldü. XIV. Yüzyıl'da hanedanlar arası ihtilaf ve dini meseleler yönetimde istikrarsızlık oluşturmaktaydı. Bu dönemde Türkler Bizans ucunda rahat hareket²⁷⁴ etmekteydiler²⁷⁵. İmparator Mihail Paleologos, Sakarya'daki savunma hattının güneybatıdaki Bursa'ya kadar bozulduğuna ilişkin haberler alınca, 1280 yılının Ağustos ve Eylül aylarında Sakarya boyunca sıralanan istihkâmları denetlemiş ve bir yıl sonra ordusuyla bölgeye gelmiştir. Bu seferde istihkâmlar güçlendirilmiş, yeni tahkimatlar

²⁷⁰ F. Emecen (2019). Mal Hatun, *DİA*, Ek-c. 2, s. 182-183.

²⁷¹ V. Turğut (2019). Osman Gazinin Hanımları Ve Çocukları, *Vakanüvis Uluslar Arası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(Söğüt Özel Sayı), S. 68.

²⁷² I. Demirkent (1996). Haçlılar, *DİA*, C. 14, s. 539.

²⁷³ Y. Ayönü (2016). XIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIV. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Menteşe Beyliğinin Güney Batı Anadolu'daki Faaliyetleri, *Menteşeoğulları Tarihi Bildiriler*, Adnan Çevik & Murat Keçiç (Ed.). Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 4, 5.

²⁷⁴ C. Cahen (2014). *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev.) Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 357.

²⁷⁵ U. Eco (2016). *Ortaçağ 3 Şatolar, Tüccarlar, Şairler*, (Çev.) Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Tarih, İstanbul, s. 175.

yapılmış, eski kaleler onarılmış ve geçişin kolay olduğu yerlere yeni kaleler inşa edilmiştir. Kaleler arasında boş kalan alanlara ise at sırtındaki göçerlerin yaklaşmasını önlemek için, Pahimeres'in bildirdiğine göre yüz ayak genişliğinde bir alana, kesilen ağaçlar dalları ile birlikte ırmağın batı kıyısına "yılanların bile zor geçeceği" bir sıklıkla istiflenerek nehirden karşıya geçişler engellenmeye çalışılmıştır. Yapılan bu tahkimat muhtemelen 1302 Sakarya nehrinin yatak değiştirdiği döneme kadar faal kalmıştır²⁷⁶. Bu yapı Osmanlıların neden Karasu'yu geçip Bilecik'in arka tarafına sarktıklarını da açıklayan bir durumdur. Çünkü daha kuzeyden nehri geçip İznik tarafına geçmek mümkün olmamıştır. II. Andronikos zamanında Bizans çok sayıda problemle karşılaştı ve yenilgilere uğradı. Bu dönemde hanedan ailelerinden Paleologoslara mensup kişiler genellikle yerel vali yani tekfur olarak görevlendirildiler. Dolayısıyla imparatorluğun bir bölümünde yarı bağımsız yönetici konumunda hareket ettiler. 1290 yılında Bizans, Epiros ile Teselya'ya müdahale etti. Epiros arazisine girerek Ioannina'yı kuşattı. Kısa zaman içerisinde İmparatorluk tekrar Adriyatik kıyılarında görülse de bu dönemde Dyrhakhion'da Bizans'ın eline geçti. Sırp larla Bizanslılar arasında uzun süren mücadelelerin sonucunda II. Andronikos kızı Simonisi Sırp hükümdarına eş olarak verdi. 1299 tarihinde Sırp lar ile Bizanslılar arasında sulh anlaşması imzalandı²⁷⁷. II. Andronikos devletin mali yapısını düzeltebilmek için ordusunu küçülttü. Denizlerde ise umudunu Cenevizlilerle yaptığı ittifaka bağlayarak donanmasını tasfiye etti. Bizans'ın donanmasını tasfiye etmesi Latinlerin onları küçümsemesine neden oldu. Donanmanın olmaması Türklerin deniz kıyılarına ilerlemelerinin de önünü açtı²⁷⁸. 1304 senesinde ek bir arazi vergisi uygulamaya koyarak bazı vergi muafiyetlerini de kaldırdı²⁷⁹. Bu durum halkın mali yönden ezilmesine neden olduğu için genel bir memnuniyetsizlik vardı²⁸⁰. Diğer yandan Venedik ve Cenevizliler arası 1294 yılında çıkan savaş 1299'da anlaşma ile son bulmuştur. Donanması olmayan Bizans, Venediklilerle mücadele etmeye çalışsa da başarılı olamamış 1302 yılında Venediklilerle barış anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır²⁸¹. Diğer yandan bu dönemde uc bölgesindeki Türk saldırılarına²⁸² karşı koyabilmek adına Kafkasya bölgesindeki Alanlardan bir birlik getirirse de başarı sağlanamadı. 1302 yılı Bizans açısından çok hareketli

²⁷⁶ R. P. Linder, *Age*, s. 117.

²⁷⁷ G. Ostrogorsky (2015). *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev.) Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 450, 451.

²⁷⁸ D. M. Nicol (2016). *Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453*. (Çev.) Bilge Umar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 141.

²⁷⁹ T. E. Gregory (2016). *Bizans Tarihi* (Çev.) Esra Ermert, Yky Yayınları, İstanbul, s. 347, 348.

²⁸⁰ G. Ostrogorsky (2015). *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev.) Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 447.

²⁸¹ T. E. Gregory, *Age*, s. 351.

²⁸² 1297'de Trabzon İmparatorluğu Alexis öncülüğünde Giresun'a kadar uzanan Türkmenlere karşı mücadele etti. Onları mağlubiyete uğratarak dağlık bölgelere çekilmelerini sağladı; J. P. Fallmerayer (2011). *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, Celalettin Yavuz & İsmail Hacifettahoğlu (Haz.). (Çev.) Ahmet Cevat Eren, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 151.

bir yıld. Sakarya nehrinin yatak değiştirmesi Türklerle olan sınır hattının bozulmasına yol açtığı gibi²⁸³ bu dönemde kilise mensubu Patrik XII. İoannes, II. Andronikos ile ters düştü. 1302 Temmuzunda Patrik istifa edecekmiş gibi yapıp istifa etmemesi kilise içerisinde kargaşa çıkarmış II. Andronikos ise doğu sınırında Türklerin kazandığı Bapheus Zaferinin haberini almıştı. İmparator bu esnada 13 savaş gemisi ve 7 korsan gemisinden oluşan bir Venedik filosunun Haliç'e girmesi ve sarayın karşısındaki Bizans mülklerini ateşe vermesi zerine Venediklilerle anlaşma yoluna gitti²⁸⁴. Ertesi sene 1303'de deprem olmuş ve Türklerle Dinboz'da muharebe kaybedilmiřti²⁸⁵. 1303 yılında İspanyadan getirilen Katalanlar 1304 yılında Roger De Flor öncülüğünde başarılı olsalar da ücretlerini alamadıkları için Bizans'a saldırmaya bařlardılar²⁸⁶. Makedonya'ya girmeden evvel Katalan birlikleri Trakya'yı yakıp yıktılar²⁸⁷. II. Andronikos'un oğlu IX. Mikhail 1320'de 43 yaşında öldü. Bu hadiseden evvel II. Andronikos ile torunu III. Andronikos arasında şiddetli bir taht mücadelesi yařandı²⁸⁸. IX. Mikhail'in oğlu III. Andronikos²⁸⁹ İoannes, Kantakuzenos gibi arazi sahibi aristokratların desteğini yanında toplayarak 1321'de dedesi II. Andronikos ile anlaştı 1325 yılında dede torun eşit haklara sahip imparator oldular²⁹⁰. 1328 yılına gelindiğinde ge Andronikos tahtın tek sahibi konumuna geldi²⁹¹. Bu dönem hızlı bir yükseliş içerisinde olan Balkanlarda Sırp Devleti, doğuda ise Osmanlı Devleti²⁹² Bizans'ı askeri ve mali bakımdan zor duruma soktu²⁹³. Bizans bu kargaşa ortamının içerisinde giderek otoritesini hem içeride hem dışarıda kaybetti.

---

²⁸³ C. İmber (2006). *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, (ev.) şiar Yalçın, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 13.

²⁸⁴ D. M. Nicol, *Age*, s. 141, 142.

²⁸⁵ *Age*, s. 129, 130.

²⁸⁶ Bizans'ın batıdaki mücadelelerinde ordusunu kullanması doğu hattında asker ihtiyacını paralı askerlerle gidermesine sebep olmuştur. Bu paralı askerler ücretleri ödenmediğinde savaş alanlarını terk etmiştir. Dönemin Bizans kaynakları Türklerin böylece kolaylıkla Bizans kontrol noktalarını ele geçirdiğini aktarmaktadır. İmparatorluk kaynaklarını tüketen hanedan, açığı kapatmak için halkına ağır vergiler yüklemiş bu vergileri ödeyemeyen ahali ise çareyi Türklerin tarafına geçmekte bulmuştur; Y. Ayn (2014). *Selçuklular Ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 272.

²⁸⁷ T. E. Gregory, *Age*, s. 352, 353.

²⁸⁸ 1295'te II. Andronikos ilk eşinden olan büyük oğlu IX. Mikhail'e imparatorluk tacı giydirdi. IX. Mikhail babasından evvel 1320 senesinde öldü. IX. Mikhail'in oğlu II. Andronikos'un torunu olan III. Andronikos babasının hayatta olduğu dönemde dedesinin gözdesiydi. Fakat havai bir hayat tarzına sahip gönül işleriyle fazla meşgul olan III. Andronikos böyle bir hadisede büyük kardeşini kazayla öldürdü bu durum dedesinin ona karşı olan yaklaşımını tamamen değiştirdi. Dede torun arası mücadeleyi torun III. Andronikos kazandı. Dedesi II. Andronikos ise son günlerini keşiş olarak tamamladı ve 1332 senesinde öldü; A. A. Vasilev (2016). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (ev.) Tevabil Alkaç, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 653, 654.

²⁸⁹ IX. Mikhail'in oğlu III. Andronikos 1282'de Ortodoksluğun geri geldiğini ilan etti. Annesi Theodora 1283'te düzenlenen Kilise meclisinde kocasının fikirlerini kınayan bildiriye imza attı. Katolik ve Ortodoksluğu birleştirme yanlısı olan din adamları tasfiye edildi; A. Cameron (2015). *Bizanslılar*, (ev.) zkan Akpınar, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 65.

²⁹⁰ John Haldon (2017). *Bizans Tarih Atlası*, (ev.) Ali zdamar, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 182.

²⁹¹ T. E. Gregory, *Age*, s. 353.

²⁹² 1300'l yıllarda ken Bizans otoritesi karşısında Türk aşiretleri Bithynia bölgesine hâkim konuma geldiler; G. Ostrogorsky, *Age*, s. 454.

2.5. Bithynia'da Türkopoller

Selçuklular Anadolu'ya gelmeden evvel Balkanlarda Bulgar, Hazar, Peçenek, Uz ve Kuman gibi Türk toplulukları ile karşılaşan Bizans, bu Türk kavimlerin bir kısmını Anadolu'ya yerleştirdi²⁹⁴. 1071 Malazgirt savaşında Alparslan karşısında Bizans ordusunda önemli ölçüde Kıpçak ve Peçenek askerlerinin varlığı da bilinmektedir. Savaş esnasında bunların Bizans ordusunu terk etmelerini önlemek için imparatorun onlara Türk töresine uygun bir şekilde ant içtirdiği de dönemin kaynaklarına yansımıştır²⁹⁵. Nitekim Kayseri'de Bulgar Sevindük, Musa gibi isimlere rastlanması Kapadokya bölgesinde Hıristiyan Türklerin var olduğunu göstermektedir. Diğer yandan Bizans'ın etkisiyle Hıristiyan olan bu Türk toplulukları, ibadetlerini Türkçe yapıyor Türkçe isimler kullanıyorlardı. Bu Türkler Bizans'ın Rumlaştırma politikasına boyun eğmeseler de Bizans'ın birleştirici kimliği olan Ortodoks Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Dolayısıyla gerek Selçuklu gerek Osmanlı döneminde bu gurupların varlığı bilinmekte ve kimliklerini korudukları görülmektedir. Türklerin Bizans'da ücretli asker veya komutan olmak için Hıristiyanlığı kabul edenlerine Türkopol denilirdi. Türkopol kelimesi sadece askerler için değil onların Rum kadınlarla olan evliliklerinden doğan çocukları içinde kullanılırdı. Türkopollerin²⁹⁶ doğrudan Selçuklu veya Türkmen paralı askerlerin soyundan geldikleri düşünülmektedir. Nitekim Bizans kaynaklarında Türkopoller, Peçenek²⁹⁷ ve Kumandanlar ayrı olarak bahsedilmektedir²⁹⁸. Diğer yandan Türkopol adı verilen bu topluluklar Osmanlı devri Kayseri kadı sicillerinde Müslümanlığa geçmiş Karakeçili boyuna mensup oldukları açıkça ifade edilmektedir²⁹⁹. Bizans'ın İznik İmparatorluğu döneminde orduda ilk dönemlerinden beri Türkopollelere yer verildiği kaynaklarda ifade edilmektedir. Üstelik bunların sadece ücretli asker olmadıkları aynı

---

²⁹³ Age, s. 442.

²⁹⁴ Kuman ve Peçenek Türklerinin Bizans içerisinde varlıkları dönemin kaynakları tarafından da doğrulanmaktadır; A. Komnena (1996). *Alexiad*, (Çev.) Bilge Umar, İnkılap Kitapevi, İstanbul, s. 224.

²⁹⁵ A. Gökbel, Age, s. 154.

²⁹⁶ Haçlılar Kudüs yolculuğu sırasında tehlike olarak Alexios Komnenos ve onun Grek ve Türkopollerden oluşan ordusunu görmekteydi. Kudüs yolculukları sırasında haçlılara refakat eden Türk asıllı kumandan Tatikios için hain, melun, rezil gibi sıfatları kullanmaktan kaçınmamıştır; M. B. Çelik & E. Akbaş (2022). *XII. Yüzyıl Latin Kroniklerine Göre Haçlıların Alexios Komnenos Algısı*, Kriter Yayınları, İstanbul, s. 81.

²⁹⁷ Bizans Peçenekleri Askeri hizmetlerde bulunmaları için Anadolu'ya göndermiştir. Peçenekler 1071 Malazgirt zaferini müteakiben Selçuklu hareketi içerisindeki Müslüman Türk unsurlar ile kaynaşmıştır. Nitekim Osmanlı arşiv kayıtlarında Peçenek adını taşıyan yerlerin sayısı oldukça fazladır. Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya muhkem şekilde yerleşmelerinde Peçeneklerin rolü mühimdir; A. N. Kurat, Age, s. 196, 281.

²⁹⁸ N. Altunsoy (2019). *Türkiye Selçukluları Döneminde Gayrimüslimler*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kırklareli, s. 59, 60, 62.

²⁹⁹ M. H. Yinanç (2013). *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I. Cilt*, Refet Yinanç (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 20.

zamanda bölgede timar sahibi oldukları kaynaklarda görülmektedir³⁰⁰. 1259 senesinde İznik ordusunda 1.500 Türk ile birlikte 2000 Kuman hizmet vermekteydi³⁰¹. Bizans'ın askeri ve siyasi tarihi içerisinde önemli olaylara dâhil olan Türkopoller 1303-1305'de Katalan birliğine katıldıkları gibi, II. Andronikos ve torunu III. Andronikos arasındaki iç savaşa Türklerde dâhil olmuş ve II. Andronikos'un yanında savaşmışlardır³⁰². Gerek Osmanlı gerek Bizans kayıtlarından da anlaşılacağı üzere Anadolu'da Selçukludan evvel gelmiş olan ücretli asker olarak görev yapan Türk topluluklarının Osmanlının kuruluşuna katkılarının olduğu muhakkaktır.

---

³⁰⁰ M. Daş (2005). Laskaris Hanedanı Döneminde İznik Ve Çevresinde Türk Varlığı, *Uluslar Arası İznik Sempozyumu*, İznik Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, s. 84, 85

³⁰¹ M. Yağcı & Hüseyin Şen (2021). Moğol İstilasına Karşısında İznik Rum İmparatorluğu: III. İoannes Vatatzes Dönemi, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(1). s. 100.

³⁰² R. Shukurov (2023). *Bizans Türkleri 1240-1461*, (Çev.) Hakan Abacı, Alfa yayınları, İstanbul, s. 170, 173.

3. Osman Gazi Döneminde Fetih Politikası

Ertuğrul Gazi'nin 1281 yılındaki ölümü sonrası babasının yerine geçen Osman Bey'in kısa süre sonra çevredeki tekfurlarla mücadeleye başladığı görülür. Babasının zamanından beri Kayı Boyu'nun Söğüt'ten Domaniç'e göçü sırasında Söğüt-Bozüyük-Dodurga hattında Germiyan baskısı olduğu gibi Söğüt-Pazaryeri ve İnegöl hattında da İnegöl Tekfuru Aya Nikola'nın saldırıları göçerlerin kayıplarına sebep olmaktadır. Bu durum Osman Gazi'yi yeni önlemler almaya zorladı. Osman Gazi için artık babasının sürdürdüğü müdara politikası yerine Gaza politikası ön plandaydı.

3.1. Ermeni Beli Muharebesi

Şekil-3.1. Bursa-İnegöl-Kurşunlu Köyü Cami.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Osmanlılar, İnegöl Tekfurunun baskınlarını Bilecik Tekfuruna³⁰³ şikâyet edip kıymetli mallarını göç döneminde Bilecik Kalesine emanet olarak bırakırlardı. Osman Gazi, İnegöl Tekfurunun saldırılarına son vermek için muhtemeldir ki göç döneminde, gece vakti İnegöl'e 70 kadar adamıyla baskın yapmaya karar verir. Bu durumu casuslardan birisi İnegöl

³⁰³ Bilecik Tekfuru bölgedeki diğer yerli tekfur arasında en güçlü olanıydı. Selçuklu-İlhanlı egemenliğini tanıyan bu tekfura karşı Osman Bey'de ilk zamanlarda "mudârâ" göstermiştir. Bunun en önemli sebebi Osman Bey'in göç yolunda sorunlar yaşadığı İnegöl Tekfuruna karşı Bilecik Tekfurunun desteğine muhtaç olmasıdır; H. İnalçık, *Agm*, s. 446.

Tekfuruna bildirir. Tekfur Ermeni Beli'nin³⁰⁴ bittiği noktaya pusu kurar. Pusuyu, Osman Gazi'ye "Aratun" adında bir casusun haber vermesi üzerine Osman Gazi ve yeğeni pusunun üzerine yürüdüler. İki tarafında büyük kayıplar verdiği bu mücadelede Savcı Bey'in oğlu Bayhoca şehit düşmüştür. Kaynaklar onun mezarının Bursa'nın İnegöl ilçesinin Hamza Bey köyünde, mezarının yanında ise harap durumda bir kervansaray kalıntısı olduğunu nakleder. Ermeni Beli mücadelesinde büyük kayıplar veren Osman Gazi, kalan adamları ile birlikte savaş alanından yaylaya dönmüştür. Osmanlı kuruluşunu bir çıkmaz veya kara delik olarak görmek yerine ilk Osmanlı menkıbelerdeki bilgilerle saha verilerinin karşılaştırılması son derece elzemdir. Nitekim Ermeni Beli olarak adlandırılan derbend, Pazaryeri'nden başlayarak bugün Kurşunlu önlerine kadar gelmektedir. Kuvvetle muhtemel savaş kroniklerdeki "Ermeni Belinin tükendiği yerde pusu kurdular" ifadesinden hareketle Kurşunlu dolaylarında başlamış Hamzabey köyüne kadar olan alana yayılmıştır³⁰⁵. Nitekim Bay Hoca'nın şehit düştüğü Hamza Bey köyü³⁰⁶ ile Kurşunlu arası ortalama 20 km mesafededir. Dolayısıyla yukarıda bahsettiğimiz bilgiler, ilk Osmanlı menkıbeleri ile saha verilerinin örtüştüğünü göstermesi bakımından son derece önemlidir.

3.1.1. Kulaca'nın Fethi

Şekil-3.2. Bursa-İnegöl-Kulaca Köyü Cami.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

³⁰⁴ Ermeni ve Ahi Beli Derbendi gibi adlarla bilinen bu eski geçit noktası hakkında derbendler başlığı altında teferruatlı bilgi verilmiştir.

³⁰⁵ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 10, 11.

³⁰⁶ İnegöl Hamzabey köyü Muhtarı S*****h A**a (18.10.1965) ile 01.06.2023 tarihinde yapılan sözlü mülakatta kendilerinin manav türkü olduklarını söylemiştir. Köylerinde Bay Hoca'nın türbesi, tarihi cami ve harap durumda kervansaray kalıntısı olduğunu bu kalıntıların türbenin önündeki sokaktan başlayarak yolun sonuna kadar devam ettiğini kalıntıların olduğu alanlarda şu an evler olduğunu aktarmıştır.

İnegöl Tekfuru Aya Nikola'nın göç yollarında Türklere verdiği baskınlara ilaveten Ermeni Beli'nde Savcı Bey'in oğlu Bay Hoca'yı şehit etmesi Osman Gazi ile arasındaki düşmanlığı büyütüştür. Menkıbeler Osman Gazi'nin adamları ile birlikte gece İnegöl'ün ön karakolu olan Kulaca'yı basıp kalesini yaktığını aktarır. Sabah Kulaca'daki durumu öğrenen İnegöl Tekfuru, Karacahisar Tekfuruna yardım etmesi için haber gönderir³⁰⁷. Bu hadiseden sonra Kulaca artık Osman Gazi'nin kontrolündedir. Osmanlı zamanında tahrir kayıtlarında Kulaca, Savcı oğlu Süleyman Bey'in mülküyken daha sonra kızı Hatice Hatun'un mülkiyetine geçmiştir³⁰⁸. Bugün İnegöl şehir merkezine yaklaşık 7 km mesafede Eskişehir-Bursa karayolu kenarında olan Kulaca köyü salça üretimi ve diğer zirai faaliyetler ile geçimini sürdürmektedir. Köyün yanından Göksu Çayı geçmektedir. Köyde yapılan saha çalışmasında Kulaca Kalesi ile alakalı köylülerin farklı iddiaları olsa da kalenin günümüze kalıntısına ulaşamamıştır³⁰⁹. Kalenin günümüze ulaşmaması ile ilgili menkıbelerden hareketle Kulaca Hisar'ın ihrak'ı yani yakılması ibaresi ipucu barındırmaktadır³¹⁰. Nitekim 737 yıl önce yakılan bu ahşap yapının günümüze ulaşması mümkün değildir. Diğer yandan köy farklı dönemlerde Göksu (Kocasu)'nun yaptığı taşkınlar nedeniyle yer değiştirmiştir³¹¹. Bu da tarihi verilerin günümüze ulaşmasını engellemiştir.

3.2. Domaniç Beli Muharebesi

Ermeni Beli'nde, Bay Hoca'nın şehit olması Kulaca'nın fethinin önünü açtığı gibi Kulaca'nın Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi yeni bir hadiseyi tetiklemiştir. İnegöl Tekfuru, Kulaca'nın kaybindan dolayı Karacahisar Tekfurundan yardım istemiş, Karacahisar Tekfuru, kardeşi Kalanoz'u askerleriyle İnegöl'e yardıma göndermiştir. Maksatları Osman Gazi'yi yaylada basmak olan tekfurlar, Osman Gazi ile Domaniç Beli'ni aştıkları yerde İkizce'de karşılaştılar³¹². Domaniç Beli Muharebesinde her iki taraf ta kayıplar vermiştir. Bu

³⁰⁷ Mevlana Mehmed Neşri, *Age*, s. 38, 39.

³⁰⁸ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 119.

³⁰⁹ Kulaca köylüleri kalenin yeri ile alakalı çeşitli noktalar gösterebilir de gösterilen alanlarda kale ile alakalı hiçbir ize tesadüf edilmediği gibi diğer bir kısmı ise kalenin ne temelini nede yeri ile alakalı herhangi bir bilgiyi hiçbir zaman öğrenemediklerini aktarmıştır.

³¹⁰ Mevlana Mehmet Neşri, *Age*, s. 38, 39.

³¹¹ Kulacadan S****k B****1 (18.09.1971) ile 19.04.2024 tarihinde yapılan sözlü mülakatta köyün geçmiş dönemlerde çayın yatak değişimleri sebebiyle üç kere yer değiştirdiğini ve Kulaca'nın üstündeki ormanların tapu kayıtlarında kale ormanları olarak geçtiğini aktarmıştır.

³¹² Araştırmacı İrine Beldicenu Steinher, kroniklerdeki İkizce'nin yanlış okunduğunu doğrusunun "Alınca" olarak okunması gerektiğini belirtmesi üzerine Aşıkpaşazade, Neşri, Oruçbey gibi farklı ilk Osmanlı kroniklerinde Domaniç Beli Muharebesi başlığı altındaki İkizce kısmının okunuşu ile alakalı edebiyat ve tarih alanında uzman, farklı akademisyenlere ilgili bölümü gösterip okumaları istenmiştir. Nihayetinde İkizce'nin "Alınca" olarak okunamayacağını, açıkça İkizce, Egerce, Ekizce olarak okuduklarını ifade etmişlerdir. Steinher İkizce'yi Alınca olarak okuyup iki ordunun karşılaştığı yerin Pazaryeri Alınca köyü olduğunu iddia etse de kaynaklar ve saha verileri savaşın Domaniç'te olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bahsi geçen muharebe

mücadelede Osman Gazi ağabeyi Savcı Bey'i; Domaniç'te, "Kandilli Çam" mevkiinde kaybetmiştir. Savcı Bey'in şehit olması üzerine Kalanoz'un peşine düşen Osmanlı birlikleri Kalanoz'un karnını yarıp öldürmüşlerdir. Öldüğü yer ise "İt-eşeni" adıyla anılmıştır. Savcı Bey'i ise Söğüt'e Ertuğrul Gazi'nin yanına defnetmişlerdir³¹³. Kaynaklar bu savaşı İkizce, Eğrice ve Domaniç Muharebesi olarak adlandırmaktadır³¹⁴. Müneccimbaşı Tarihi'nde savaşın Eğrice'de³¹⁵ yapıldığını, Peçevi'de ise Domaniç Boğazında, Eğrice adlı bir kalenin tamir edilmesinden bahsedilmesi konuya dair ipucu niteliğindedir³¹⁶. Savaşın yapıldığı alan ile alakalı kapsamlı araştırmalar yapan Dinçel³¹⁷, Savcı Bey'in şehit düştüğü Kandilli Çam mevkinin Domaniç Beli'nin bittiği yerde: Domaniç Domurköy'ün 2 km kadar doğu tarafında olduğunu, çamların bulunduğu alanda tarihi mezarların olduğunu, çamın ise 1967 yılında kesildiğini ifade etmektedir³¹⁸. Yöre ahali ile yapılan görüşmelerde Kandilli Çam'ın dibinde 40 tane mezar olduğunu, çocukluk zamanlarında tek tek bu mezarları saydıklarını ifade eden Domaniçliler, mezarların ahşap kalaslardan birbirine geçme şeklinde olduğunu, bu alanda ok uçları da bulduklarını belirtmişlerdir³¹⁹. Menkıbelere göre savaşın yapıldığı alanlarda Dinçel'in rehberliğinde saha incelemeleri ve gözlemleri yapılmıştır. Kuruluş devri araştırmalarında, Domaniç Beli Muharebesi ile alakalı birçok konu yapılan araştırmalarla açıklığa kavuşsa da Kalanoz'un öldürülüp gömüldüğü İt-eşeni konusu halen muallâk bir konu olarak yerini korumaktadır. Bu bağlamda İt-eşeni'nin günümüzdeki mevcut yerini tespit edebilmek oldukça zor olsa da farklı araştırmalar³²⁰ ve çalışma kapsamında yapılan incelemeler İt-eşeni'nin, Pazaryeri ve çevresinde aranması gerektiği konusunda görüş birliği oluşturmaktadır. Tahrir kayıtlarında İt-eşeni, Karye-i Ermeni'de İt-Eşen, Yenişehir Yayası Sancağı Beyi Hızır Bey'in tasarruf ettiğini bahsi geçen köyün sınırlarını tarif ederken Tavukalanı, Emirhansırı ve Çayır-ı Bozgun ifadeleri kullanılmakla beraber Pazaryeri ahalesinin burada ziraat faaliyeti yürüttükleri ifade edilir³²¹. İlaveten bu köyde "Baba Avşar" adlı bir dervişin zaviyesinin bulunduğu bilinmektedir. Araştırmacı Sevim, İt-Eşeni'ni eski

---

Domaniç Beli Muharebesi olarak geçmektedir. İddia edildiği gibi olsaydı II. Ermeni Beli Muharebesi olarak ta adlandırılabilirdi.

³¹³ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 14.

³¹⁴ Ö. F. Dinçel (2019). *Domaniç İkizce Savaşı*, Domaniç Kültür Derneği, Ankara, s. 28.

³¹⁵ İhtifalci Mehmet Ziya'da eserinde bu savaşı Eğrice olarak kaydetmiştir; M. Ziya, **Age**, s. 178.

³¹⁶ Ö. F. Dinçel, **Age**, s. 50.

³¹⁷ Dinçel'in Domaniç'te yaptığı saha çalışmalarında, Domaniç merkezin eski adının hisar olduğu, Domaniç Durabey köyü Ketenlik mevkinde kale yeri, Çarşamba ile Saruhanlar köyü arasında duvarları halen ayakta olan Bizans kalesi ve yine aynı köyde Asartepe ve Sivrice Tepede kale kalıntıları olduğu tespit edilmiştir; **Age**, s.63.

³¹⁸ **Age**, s.52, 59.

³¹⁹ **Age**, s.62, 63.

³²⁰ S. Sevim, **Agm**, s. 65.

³²¹ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, **Age**, s. 164.

yerleşim ve kilise kalıntısı dolayısıyla Pazaryeri Doğanlar Mevkiinde göstermektedir³²². Sevim'e ilaveten çalışma kapsamında yapılan araştırmalarda İt-eşeni'nin neresi olabileceği hususunda farklı öneriler verilebilir. Örneğin; Pazaryeri'ne sınır İnegöl Güzelyurt köyünde Üçlermezarı Sırtında Tavukburnu, tahrir kayıtlarındaki Tavuk Alanına atfen örnek verilebileceği gibi Pazaryeri Doğanlar mahallesi Yeniceköy mevkideki eski yerleşim alanları İt-eşeni'nin muhtemel yerlerinden birisi olabilir. Diğer yandan Beldicenau, arşiv kayıtlarında Alınca yaylağının İt-eşenine yakın konumda olduğuna değinir³²³. Pazaryerinde iki tane Alınca vardır. İlki Çerkes Alınca ikincisi ise Muhacir Alınca'dır. Çerkes Alınca'nın bulunduğu alanda Pazaryeri Bulduk, Küçükelmali ve Kınık³²⁴ köyleri bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen Baba Avşar'a³²⁵ atfen Çerkes Alınca'nın yakınında Bulduk köyü yanında tapu kayıtlarında Türkmenbaba mevki vardır. Bahsi geçen diğer Alınca ise Pazaryeri-Fıranlar Alıncası yani günümüzde Bozüyük'ün köyü olan Çamyayladır. Arşiv kayıtları ve saha gözlemleri Kalanoz'un öldürüldüğü İt-eşeni'nin Bilecik-Pazaryeri ilçesinde olduğunu göstermektedir.

3.3. Karacahisar'ın Fethi

Şekil-3.3. Eskişehir-Odunpazarı-Karacahisar Kalesi Giriş Kapısı.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

³²² S. Sevim, *Agm*, s. 65.

³²³ İ. B. Steinherr (2002). Osmanlı Devletinin Kuruluşunun İncelenmesinde Tahrir Defterlerinin Önemi, *XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler c. III*. Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 1316, 1318.

³²⁴ Pazaryeri Kınık köyünde Eşen Çayırı adlı bir mevkide vardır.

³²⁵ Kaynaklarda bahsi geçen Baba Avşar'ın adı Pazaryeri Yenimahalle'de Avşar mevkii olarak günümüze kadar gelmiştir.

Karacahisar Kalesi Osmanlı kuruluş devri araştırmalarında farklı görüşlere kapı aralayan kuruluş tarihinin önemli noktalarından birisidir. İlk Osmanlı kaynakları kalenin Ertuğrul Gazi zamanında ele geçirildiğini, ancak bir süre sonra Selçuklular'ın kaleyi vergiye bağlayarak Karacahisar'daki hâkimiyetlerini terk ettiklerini ifade eder³²⁶. Nitekim kronikler, Bilecik ve Karacahisar tekfurunun Selçuklu Sultanına harac ödediklerine değinmektedir³²⁷. Karacahisar'ın fethinin Osman Gazi döneminde gündeme gelmesi, Domaniç-Beli Muharebesinde, Karacahisar Tekfurunun kardeşi Kalanoz'u Osman Gazi üzerine göndermesi ve bu mücadelede ağabeyi Savcı Bey'i kaybetmesiyle de ilgilidir. Aşıkpaşazade Tarihi'ndeki "Germiyanoğlu o garibleri sevmezdi. Kâfirlerin hareketi onların ihmalindedir." Neşri'deki "Osman'ın Germiyanoğlu ile düşmanlıkları vardı. Kâfirler bu düşmanlıktan dolayı rahat hareket etmekteydiler"³²⁸. Şeklindeki pasajlar tekfurların Germiyanlılar'dan bir zarar gelmeyeceği düşüncesiyle Osman Gazi üzerine yürüdüklerini açıkça ifade etmektedir³²⁹. Zira Osman Gazi batı ucunda Bursa-İznik hattına ilerlerken gerisinde Germiyanoğlu ve İlhanlılar gibi bir tehdidin olduğu ortamda Karacahisar'ı fetih politikasının önünde bir engel olarak görmekteydi. Osman Gazi yaşanan bu hadiselerin akabinde H.687/M.1288 Tarihinde Karacahisar Kalesini fethetti(Ek-17). Şehrin evlerini yanındaki yoldaşlarına verdi. Karacahisar'ı İslam şehri haline getirdi. Fethi haber alan Selçuklu Devleti, Osman Gazi'ye hükümdarlık alametlerini hediye olarak gönderdi. Germiyan vilayetinden çok insan geldi şehre yerleşti. Pazar kuruldu. Kale içerisindeki bir kilise mescide çevrildi. Cuma Hutbesi Karacahisar'da Dursun Fakih tarafından o mescitte okundu. Akabinde Bayram Hutbesi Eskişehir'de okundu, namaz'da orada kılındı³³⁰. Kalenin Osmanlı Kuruluş tarihi açısından önemine ilk olarak 1999 yılında Halil İncik dikkat çekti³³¹. Halil İncik'in girişimleri neticesinde farklı dönemlerde kendisi, Halime Doğru, Ebru Parman, Erol Altınsapan³³² ve son olarak Hasan Yılmazyaşar tarafından arkeolojik kazı çalışmaları yapılırken bir taraftan da yayınlar çıkarıldı. Bizanslılar tarafından Ortaçağ'da inşa edilen kale, Eskişehir'in 7 km güney batısında, Porsuk Çayı'nın kenarında, 1010 metre yüksekliğinde bir plato üzerinde bulunmaktadır³³³. 2011-2014 yılları arasında gerçekleşen kazılarda Bizans İmparatorları Focas (602-610), II. Mikhael (820-829), VII. Konstantinos (913-959) ve X.

³²⁶ Mevlana Mehmet Neşri, *Age*, s. 32, 33.

³²⁷ Anonim Osmanlı kroniği, *Age*, s.8.

³²⁸ Mevlana Mehmet Neşri, *Age*, s. 40.

³²⁹ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 15.

³³⁰ *Age*, s. 16, 17, 28, 29.

³³¹ H. Yılmazyaşar (2021). Bilgiyi Ararken: Karacahisar Kalesi Araştırma-Kazı Süreci (1999-2020), *Fetih Ve Medeniyet-T.C. Eskişehir Valiliği Şehir Ve Değer Araştırmaları Dergisi*, 1(1). s. 14, 15.

³³² A. Kılıç, E. Altınsapan & A. Gerengi (2018). Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazılarında Bulunan (2011-2014) Ok Uçlarının Hız Ve Menzil Analizleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(69), s. 2.

³³³ E. Altınsapan & A. Gerengi (2017). Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazı Çalışmalarında Bulunan Bir Grup Sikke, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(58), s. 2.

Konstantinos (1059-1067) sikkelerin bulunması kalenin VII. ve XI. yüzyıllar arasında meskûn olduğuna işaret eder³³⁴. İlk dönem Osmanlı kaynaklarında kale ile ilgili teferruatlı bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple kalenin XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hangi sıklıkla kullanıldığını kaynaklar üzerinden takip etmek mümkün değildir. Kalede Osman Gazi döneminde başlayan iskân Fatih dönemine kadar devam etmiş sonrasında ise kale terk edilmiştir³³⁵. Fatih döneminde kalenin terk edilmesinin³³⁶ sebebi ise II. Murad zamanında Germiyanoğlu Beyliği'nin, Osmanlılara dâhil olmasıyla porsuk vadisinden gelecek herhangi bir tehdidin kalmamasıdır. Su sıkıntısı da aşağıya yeni Karacaşehir'i inşa etmelerine sebep olmuş olabilir³³⁷. Kuruluş devri araştırmalarında Karacahisar'ın yeri genel kabul görse de Halil İnalçık'a kuruluş devri Bursa araştırmalarında rehberlik eden Kaplanoğlu, Karacahisar'ı İnegöl Eskikaracakaya köyüne konumlandırmaktadır³³⁸. Bu çalışma kapsamında Karacahisar kazı başkanı Yılmazyaşar'a farklı zamanlarda ziyaretlerde bulunuldu. Kazı başkanı ve ekibinden Karacahisar Kale kazısı ile alakalı bilimsel faaliyetleri yerinde dinleme ve inceleme fırsatı bulunuldu. İlaveten Kaplanoğlu tarafından işaret edilen Karacakaya hakkında da hem arşiv hemde saha araştırmaları gerçekleştirildi. İnegöl'e bağlı Yenikaracakaya ve Eskikaracakaya olmak üzere iki farklı köy vardır. Genel olarak bu iki köy Muhacir, Manav, Abaza, Gürcü, Laz ve Yörükler tarafından iskân olunmuştur³³⁹. Mevzubahis bu köylerden Kaplanoğlu'nun işaret ettiği Eskikaracakaya köyüdür. Eskikaracakaya köy muhtarı A**n Ö***n (D.15.05.1967) ile 20.05.2024 tarihinde yapılan sözlü mülakatta, köyde kale veya kale kalıntısı olmadığını, kilisecik ve darphane gibi mevkilerin olduğunu bu mevkilerde eski dönemlerden kalma taş parçaları olsa da herhangi bir sur duvarı veya kale kalıntısının köyde bulunmadığını ifade etmiştir. Binaenaleyh yukarıdaki teferruatlı örnekler ve bilimsel araştırmalardan da anlaşılacağı üzere kroniklerde bahsi geçen Karacahisar'ın Eskişehir dışında aranması kuruluş devri araştırmalarını bilimsel zeminden uzaklaştırmaktadır.

³³⁴ H. Yılmazyaşar (2023). Karacahisar Kalesi Örnekleri Işığında I. Murad Sikkeleri, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(1), s. 1030.

³³⁵ **Agm**, s. 1032, 1033.

³³⁶ Karacahisar zaman içerisinde atıl vaziyete düşmüş 1893 tarihli bir Osmanlı vesikasında kalenin taşlarının Kütahya'da yapılacak olan demiryolu köprüsü için demiryolu işçilerinin söküp kullandıkları tespit edilmiştir; E. A. Aksakal (2021). Karacahisar Kalesi Taşlarının Akıbetine Dair, T.C Eskişehir Valiliği Şehir Ve Değer Araştırmaları Dergisi, 1(1). s. 107.

³³⁷ H. Doğru (2005). *XVI. yy Eskişehir Ve Sultanönü Sancağı*, Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları, Eskişehir, s. 62.

³³⁸ R. Kaplanoğlu (2023). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Dair Yeni Tespitler, *Sultan I. Ahmed Dönemi Ve Bursa*, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, s. 351, 352.

³³⁹ 1964 İnegöl/Yenikaracakaya Doğumlu İ***n Y***z ile 20.04.2024 Tarihli Sözlü Mülakat.

3.4. Köse Mihal

Şekil-3.4. Bilecik-İnhisar-Harmankaya ve Harmanköy Manzarası.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Köse Mihal Bilecik'in İnhisar ilçesine bağlı olan Harmankaya köyünde Osmanlı kuruluş zamanında yaşamış(Ek-42), Bizans'a tabi yerel bir vali, yani tekfurdu. Kronikler onun Osman Gazi ile dost olduğunu ve bölgedeki gerek Germiyan gerek farklı bir tekfurun saldırılarında birbirlerine destek olup yardım ettiklerine değinir. Hatta kaynaklar Osman Gazi'nin yoldaşlarından bahsederken, bu gazilerin hizmetkârı Harmankaya kâfirleriydi diyerek aralarındaki dostluğu işaret etmesi bakımından önemlidir³⁴⁰. Köse Mihal'in ne zaman Müslüman olduğu tam olarak bilinmese de kaynaklarda 1304'teki Sakarya Seferinde Müslüman olup Abdullah adını aldığı ifade edilmektedir³⁴¹. Köse Mihal, Osman Gazi'nin bütün savaşlarına katılmış ve Sakarya havzasında gerçekleştirilen akınlarda orduya rehberlik etmiştir. Kuruluş döneminde Bursa'nın sulh yoluyla alınmasına da öncülük eden Köse Mihal, bu hadiseden sonra muhtemelen ölmüş veyahut kenara çekilmiş olacak ki kroniklerde bir daha bahsi geçmemektedir. Fakat onun soyundan gelenler daha sonra Rumeli'nin fethiyle birlikte Avrupa Kıtası'na geçmişlerdir. Akıncı beyi olarak Osmanlı Devleti'ne uzun yıllar hizmetlerde bulunmuş, Mihaloğulları adıyla meşhur olmuşlardır³⁴². Mihaloğulları Ailesi'nin ve Köse Mihal'in kökeni araştırmacılar arasında tartışma konusu olmuştur. Mihaloğulları soyundan

³⁴⁰ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 19, 20.

³⁴¹ Hadidi, *Age*, s. 33.

³⁴² Fahameddin Başar (2020). Mihaloğulları, *DİA*, c. 30, s. 24.

gelen Mahmut Ragıp Gazimihal atalarının bölgedeki “Türkopol” adı verilen Hıristiyan Türklerden olduğunu savunmuştur³⁴³. Yakın dönem araştırmacılarından Yurttaş ise Köse Mihal’in Rum kökenli olduğu tezini savunmaktadır³⁴⁴. Varolan kaynaklar Köse Mihal’in Bizans’ın bölgedeki Tekfurlarından biri olduğunu, Osman Gazi ile ortak çıkarlarda buluştuklarını göstermektedir. Diğer yandan Harmankaya bölgesinde yapılan saha çalışmalarında³⁴⁵ Harmankaya Tekfurluğunun İnhisar Harmanköy Yarıkaya mevkiinde bulunan kale kalıntıları yerinde incelenmiştir³⁴⁶. Ekrem Hakkı Ayverdi’de Harmankaya Kalesi ve Köse Mihal’in malikânesinin, Yarıkaya’da olduğuna değinmektedir³⁴⁷. Türbesi İnhisar Harmanköy’de³⁴⁸ bulunan³⁴⁹ Köse Mihal, Osmanlı kuruluş devrine katkılarda bulunmuş önemli bir şahsiyettir.

3.5. Taraklı-Göynük ve Mudurnu Seferi

Ertuğrul Bey’in Bizans-Selçuklu sınırı olan uc bölgesine yerleştiği dönemde onunla birlikte Akça Koca, Konur Alp, Turgut Alp, Gündüz Alp, Aykut Alp, Hasan Alp, Saltuk Alp, Mahmud Alp, Samsa Çavuş³⁵⁰ ve kardeşi Sülemiş Çavuş, Abdurrahman Gazi, Akbaş, Kara Oğlan, Kara Mürsel, Bahtlı, Kara Teke, Şeyh Mahmud ve Karatekin gibi beyler de gelmişlerdir³⁵¹. İnegöl Tekfurunun Türk boylarının yaylaya yaptıkları göçlerinde onlara saldırılar düzenlemesi, maddi ve manevi zararlar vermesi, bu beyler içerisinde Samsa Çavuş ve aşiretini rahatsız ediyordu. Bu sebeple Samsa Çavuş’un aşireti³⁵² bu bölgeden Mudurnu’ya

³⁴³ Mahmut R. Gazimihal (1958). İstanbul Muhasaralarında Mihâloğulları ve Fatih Devrine Ait Bir Vakıf Defterine Göre Harmankaya Malikânesi, *Vakıflar Dergisi*, 4, s. 134, 135.

³⁴⁴ Fatih Yurttaş (2018). *Balkanlarda Bir Uç Beyi Ailesi; Mihaloğulları 1300-1600*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 27, 29.

³⁴⁵ Harmanköy’de sıcak su kaynağı ve doğal havuz oluşumu vardır. Burada bulunan su kaynağı kuruluş döneminde yaşayan insanların temel ihtiyaçlarını karşılaması bakımından önemlidir.

³⁴⁶ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 08.05.2014 ve No: 2432.

³⁴⁷ E. H. Ayverdi (1989). İstanbul Mimari Çağının Menşei Osmanlı Mimarisinin İlk Devri Ertuğrul, Osman, Orhan Gaziler Hüdevendigar Ve Yıldırım Bayezid 1230-1402, c. I, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, s. 5, 6.

³⁴⁸ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 313.

³⁴⁹ H. Bilgili, *Age*, s. 55.

³⁵⁰ Çavuşluk mevkiinin Osmanlı kuruluşundan evvel mevcut olduğu ve kelimenin Türk kökeninden geldiği bilinmektedir. Osmanlılar, Bizanslıları değil bilhassa Türkiye Selçuklularını taklit etmişlerdir. Dolayısıyla Osman Gazi dönemi silah arkadaşlarından olan Samsa Çavuş’un unvanı Selçuklu devrinden kalma bir unvandır; F. Köprülü (2002). *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, s. 70.

³⁵¹ Nişancızade Mehmed Efendi (2022). *Osmanlı Tarihi (1299-1566) Mir’atü’l-Kainat*, Göker İnan (Haz.), Bilge Kültür Sanat, İstanbul, s. 27

³⁵² Kuruluş coğrafyasında Samsa Çavuş’un ismini taşıyan dört köy bulunmaktadır. Bunlar İnegöl’e bağlı Çavuşköy, Bilecik’e bağlı Çavuşköy, Mudurnu’ya bağlı Çavuşköy ve Çavuşdere köyleridir. Bahsi geçen köylerden Çavuşdere köyü dışında tamamında Samsa Çavuş’a ait mezarlar bulunmaktadır. Samsa Çavuş’un, İnegöl tekfuru ile yaptığı mücadeleye dair hala toplum hafızasında yaşayan bir takım rivayetler vardır. Samsa Çavuş, Bilecik yakınlarında oturduğu dönemde İnegöl Tekfuruna saldırmış ve bunun intikamını almak için İnegöl Tekfuru da Samsa Çavuş aşiretinden pek çok kişinin öldüğü bir sefer düzenlemiştir. Şeyh Edebalı, kendisinin iznini almadan İnegöl Tekfuruna saldıran Samsa Çavuş’a gönül koymuş ve bu durumun yansıması

göç ettiler³⁵³. Ertuğrul Bey'in vefatından sonra Osman Bey bir dönem babası gibi bölgedeki tekfurularla müdara siyasetini sürdürse de İnegöl Tekfurunun göç yolları üzerindeki saldırgan politikasını sürdürmesi üzerine mücadeleye başlamıştır. Bu mücadelelerin ardından Osman Bey 1288 yılında Karacahisar'ı fethederek bölgedeki egemenliğini tesis etmenin ilk adımını da attı. Karacahisar'ın fethini takiben Osman Bey, Köse Mihal'e Tarakçı Yenicesine sefer teklifinde bulunması üzerine, Köse Mihal teklifi kabul etti. Samsa Çavuş'a da haber salalım oda bizimle beraber olsun teklifini sundu. Böylelikle Osman Bey'in Taraklı-Göynük ve Mudurnu seferi planlanmış oldu³⁵⁴. Karacahisar'ın fethedilmesi bu seferin planlanmasına öncülük etti. Zira Ertuğrul Bey döneminden beri Söğüt'ün güneydoğu istikametinde Karacahisar Tekfurluğu ve batı istikametinde ise İnegöl Tekfurluğu Kayı Boyu'nu adeta bir çember içerisinde alarak göç yolları ve yaylalarına yaptıkları baskınlar ile bölgedeki Türk aşiretlerini yıpratmıştır. Nitekim Ertuğrul Bey döneminde onunla beraber bölgeye gelip faaliyetlerde bulunan Samsa Çavuş'un bu sebeplerden dolayı Mudurnu tarafına göç ettiği görülür. Dolayısıyla Karacahisar Tekfurluğunun, Osman Bey döneminde alınması güneydoğu istikametindeki tehdidi bitirmiş, beyliğin Batı istikametindeki sefer hazırlıklarına başlamadan evvel kuzeydoğu istikametinde bulunan Taraklı-Göynük ve Mudurnu hattına yapılacak sefer ile hem ganimet elde edilecek hem de bahsi geçen güzergâh üzerindeki Bizans tahkimat noktaları da kontrol altına alınmış olacaktır.

---

olarak da Çavuşköylüler o zamandan bu güne "Kadı yoran" olarak adlandırılmışlardır. Halen Çavuşköy'den olanlara köylerinin ismiyle değil yukarıda zikredilen lakapla seslenilmektedir.

³⁵³ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 21.

³⁵⁴ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 20, 21.

3.5.1. Taraklı-Göynük-Mudurnu Seferi ve Güzergâhı

Şekil-3.5. Eskişehir-Tepebaşı-Uludere (İtburnu) Ortatekke.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Bizans, Sakarya Nehri vadisinde doğu istikametinde İstanbul ve İznik hattını muhafaza edebilmek için Sakarya Nehri boyunca tahkimatlar yaptırdı. Yapılan bu kale ve kontrol noktaları Sakarya Nehrinin yatağını değiştirdiği 1302 ilkbaharına kadar Bizans'a fayda³⁵⁵ sağladı³⁵⁶. Bu dönemde Osman Bey'in Karacahisar fethi ile Taraklı-Göynük ve Mudurnu hattına olan doyum seferi dışında askeri faaliyetine rastlanmaz. Nitekim 1288-1289 yıllarında gerçekleştirilen bu seferde maksat, toprak almak değil gazilere ganimet elde etmektir. Kroniklere göre bu sefer hazırlığında bir ekip Karacahisar'dan bir diğer ekip ise Harmankaya'dan Beştaş Zaviyesine gelerek burada hem Şeyh Edebalı'nın sefer için rızasını almış hem de Sakarya Nehrinin³⁵⁷ geçiş için en uygun olduğu zamanı beklemişlerdi³⁵⁸. Geçiş noktası olarak günümüzde ki Eskişehir'in Sarıcakaya ilçesi seçildi. Geçiş noktasının Sarıcakaya olmasının sebebi coğrafi olarak müsaitliğinin yanı sıra muhtemelen bu bölgenin

³⁵⁵ Sakarya Nehrinin taşmasının akabinde 1303 tarihinde de deprem hadisesi yaşandı. Bu da o bölgeyi Osmanlılar için avantajlı hale getirdi; D. M. Nicol (2016). *Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453*. (Çev.) Bilge Umar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 130.

³⁵⁶ C. İmber (2006). *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, (Çev.) Şiar Yalçın, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 13.

³⁵⁷ Sakarya Nehrinin su seviyelerini günümüzdeki gibi değerlendirmemek gerek XIX. Yüzyıl ve XX. yüzyıl Osmanlı dönemi fotoğraflarında Sakarya Nehrinin günümüzden çok daha fazla geniş ve yoğun aktığı görülmektedir. Nitekim Seyyah İbn Battuta Sakarya Nehrine "sakarı" diyerek cehenneme benzetmiştir; İbn Battuta, *Age*, s. 298.

³⁵⁸ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 21.

Köse Mihal'in egemenliğinde olması ve Bizans'ın, Sakarya'nın doğu hattında hâkimiyetinin zayıflığıdır. Aynı zamanda bu sefer ile birlikte Sakarya'nın doğu istikametinde Türk egemenliğinin pekiştiği iddia edilebilir. Nitekim bu hat üzerinde, Sarıcakaya'nın hemen karşısında Bozaniç Kayasında(Ek-147) Roma Dönemine ait bir kale ve Lâçin'de Erkeç kayalığında Bizans dönemine ait kale bulunmaktadır³⁵⁹. Mevzu bahis bu kalelerin Bizans'ın Türklerle olan sınır hattını muhafaza etmek için yapılan Bizans kontrol ve gözetleme noktaları olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu kalelerin Taraklı-Göynük ve Mudurnu seferinin yapıldığı dönemde Osmanlıların kontrolüne girdiği muhtemeldir. Beştaş Zaviyesi'nden³⁶⁰ yola koyulan Osmanlı birlikleri Sarıcakaya üzerinden Sorgun'a geçerler ve burada Samsa Çavuş ile buluşurlar. Buradan Mudurnu, Göynük ve Taraklı'dan elde ettikleri ganimetle seferi tamamlarlar. Taraklı üzerinden Göl-Flanoz-Harmankaya ve Karacahisar'a dağılırlar. Bu sefer ile ilgili iki önemli husus vardır; ilki buluşma yeri olan Sorgun'un hangi Sorgun olduğu tartışma konusudur. Nitekim Yenipazar Çöte'nin³⁶¹ eski adının Sorgun olduğu³⁶² gibi Sorguncukahiler köyünün tahrir kayıtlarına göre Çötede ki Sorgun'a göre daha eski bir yerleşim olması³⁶³ ilaveten Göynük'e bağlı birden fazla Sorgun köyünün bulunması net bir yaklaşımı zorlaştırmaktadır³⁶⁴. Bir diğeri ise Göl-Flanoz meselesidir. Flanoz bilindiği üzere 1286 senesinde Domanic-Beli Muharebesinde Osman Bey'in ağabeyi Savcı Bey'i şehit etmesi üzerine İteşeni köyünde³⁶⁵ öldürülerek oraya gömülmüştür, aynı zamanda Köse Mihal'inde dünürüdür³⁶⁶. Buradaki Göl-Flanoz, Flanoz'un adını taşıyan bir köy veya mezradır. Nitekim tahrir defterlerinde de Göynük'e bağlı Falanos³⁶⁷ olarak kayıtlarda

---

³⁵⁹ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 20.09.2018. No: 6792.

³⁶⁰ Eskişehir ili Tepebaşı ilçesi Uludere (İtburnu) mahallesi sınırları içerisinde olan Beştaş Zaviyesinin yeri ile ilgili farklı varsayımlar bulunmaktadır. Uludere mahalle merkezine yaklaşık 3 km mesafede bulunan bir tepe üzerindeki antik dönemden kalma 5 adet taş parçasından mütevellit Beştaş Zaviyesinin yerinin bahsi geçen alan olduğunu iddia edenler olsa da burada 5 adet sütun parçasından başka hiçbir kalıntıya rastlanmamaktadır. Uludere Mahallesi içerisinde Ortatekke adıyla mimari olarak 14. yüzyıla tarihlendirilen yapının, kroniklerde adına tesadüf edilen Beştaş Zaviyesi olması muhtemeldir. Diğer yandan mahalle dışında bir tepe üzerinde bulunan antik döneme ait 5 adet sütun parçası ise muhtemelen Beştaş Zaviyesine giden yolu belirlemede kullanılmaktaydı. Bu sebeple zaviyenin adı Beştaş Zaviyesi kalmış olabilir; E. Altınsapan (1997). *Ortaçağda Eskişehir Ve Çevresinde Türk Sanatı*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 104.

³⁶¹ Sorgun diğer adıyla Çöte olarak adlandırılan köyün Nişancı Mehmet Paşa vakfına dâhil olduğu, karyede ilk sayımda 23 son sayımda 60 neferin vergi nüfusuna kayıtlı olduğu görülmektedir; V. Turğut, *Age*, s. 253.

³⁶² Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 316

³⁶³ *Age*, s. 300.

³⁶⁴ *Age*, s. 593, 594.

³⁶⁵ *Age*, s. 164.

³⁶⁶ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 14, 23.

³⁶⁷ Dodurga nahiyesinde Kalanoz nam mevzide Hacı İlyas Çeribaşı Mescidi ve Kervansarayı Bulunmaktadır; K. Z. Taş, *Agt*, s.194, 214. Kalanoz mevzi adını Köse Mihal'in dünürü Göl-Falanoz'dan almaktadır. Bahsi geçen bu Kalanoz Bolu Merkez Dodurga veyahut Mudurnu Dodurga'da olabilir.

geçmektedir³⁶⁸. Zira kroniklerde sefer güzergâhında Göl-Flanoz'dan bahsedildiği için yerini tam olarak tespit etmek önemlidir. Yöre ahalisinden, 28.10.1966 Gölpazarı doğumlu H***n T***ı ile 10.01.2024 tarihinde yapılan mülakatta; “Gölpazarı'na adını verdiği söylenen bu Falanos köyü günümüzde; köylülerin “Alan Mevki” diye adlandırdıkları Gölpazarı ilçesine bağlı Gökçeözü köyünden başlayarak Sakarya'nın bir kolu olan Çatak Suyu vadisine kadar inen ve Göynük İlçesine bağlı Kilciler köyü arasında uzanan geniş vadinin bulunduğu bölgede aranmalıdır” şeklinde görüşlerini paylaşmıştır. Eğer Göl-Flanoz, Gökçeöz ve Kilciler köyü arasında ise Taraklıdan Gökçeözü-Yenipazar-Harmanköy-Karacahisar şeklinde rotanın tamamlanmış olması muhtemeldir, zira kronikteki bilgilerle öne sürülen güzergâhta uyuşmaktadır³⁶⁹.

3.5.2. Taraklı-Göynük-Mudurnu Seferinin Saha Gözlemleri

Şekil-3.6. Eskişehir-Sarıcakaya-Beyyayla Köyü.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

³⁶⁸ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 586.

³⁶⁹ Bahsi geçen bölgede yapılan tapu parsel araştırmaları ve H***n T***ı'dan aldığımız bilgilere göre bölgede Alan Türklerinin toponomi açısından çok fazla yer ismi bıraktıkları görünmektedir. Gölpazarı: Alan Mevkii Gökçeözü köyü kuzey doğusu, Alankaya Tepe Yağcılar köyü 2 km güneydoğusu, Alaniçi Dere Yağcılar köyü 1 km güneyi, Alan Deresi Söğütçük köyü 1,5 km güneyi, Alantarla Sırtı Üyük köyü 2,5 km doğusu, Göynük Alancık Köyü, Alanköy, Alanyüzü Mevkii Dağşeyhleri köyü 650 m kuzeyi, Alancık Mevkii Mustanlar yaylası 850 m kuzeyi, Alantarla Mevkii Karafakılar köyü 2 km kuzeybatısı, Alanbeleni Tepe Aşağıkınık köyü 1750 m kuzeybatısı, Alanbaşı Tepe Alanyüzü mevkiinin 850 m kuzeyi, Alan Tepe Kabakulak köyü 450 m güneybatısı, Alanarkası Tepe Çalica köyü 980 m güneydoğusu, Alancık Tepe Muratlar köyü 1100 m kuzeybatısı, Taraklı: Alan Çeşme Dedeler Yaylası, Yenipazar: Alanyaka Dere Sorguncukahiler köyü 1150 m kuzeybatısı, Alansırtı Kösüre köyü 1 km batısı, Alanyaka Çeşme Esenköy 1 km kuzeybatısı. Bu veriler kuruluş dönemi ve öncesinde bölgedeki türk varlığını göstermesi bakımından önemli toponomik kayıtlardır.

Osman Bey ve nökerlerinin fetihten ziyade ganimet ve bölgedeki ilişkileri tesis etmek için gerçekleştirdikleri Taraklı-Göynük-Mudurnu seferi ile ilgili gerçekleştirilen saha çalışmalarında ilk olarak sefer güzergâhı Gölpazarı-Taraklı-Göynük ve Mudurnu ve oradan Eskişehir Beyyayla köyünden³⁷⁰ Sarıcakaya'ya inerek tamamlandı. Daha sonraki saha çalışmalarında İnhisar-Mihalgazi-Sarıcakaya-Lâçin-Nallıhan istikametine gidildi. Bu güzergâhta defalarca saha gözlemleri gerçekleştirildi. Yapılan bu araştırmalarda özellikle Taraklı-Göynük-Mudurnu Seferi ve Güzergâhı başlığı altında değindiğininilen Lâçin, Bozaniç, Atalan, Taraklı³⁷¹ ve Mudurnu da kale kalıntılarına tesadüf edildi³⁷². Göynükte³⁷³ de evvelden bir kale olsa da bugün günümüze ulaşan herhangi bir kale veya kalıntıları bulunmamaktadır. Sakarya Vadisinde bahsi geçen kaleler'in kuruluş döneminde özellikle bu sefer esnasında Osman Bey'in hâkimiyetine girdiği muhtemeldir. Bahsi geçen kaleler aşağıda ayrı başlık altında değerlendirilmiştir. Diğer yandan Kuruluş coğrafyası hangi başlık altında değerlendirilirse değerlendirilsin sadece tarihi açıdan değerli kılmaya çalışmaktan ziyade coğrafi açıdan da oldukça verimli ve kıymetlidir³⁷⁴. Nitekim bol su kaynakları verimli tarım arazileri ve sıcak su kaynaklarının bu bölgede olması eski medeniyetlerin bahsi geçen Sakarya vadisinde yaşamalarına da imkân sağlamıştır. Zira Sarıcakaya sıcak su kaynakları ile meşhur iken Lâçin ise mineralli suyu ile meşhur bir bölgedir.

---

³⁷⁰ Eskişehir Sarıcakaya beyyayla köyünde Beşiktaş mevkiinde nekropol tespit edilmiştir; TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 28.03.2018. No: 6179.

³⁷¹ Taraklı Kemaller köyü 15.07.1942 doğumlu S**i Y****z ile yapılan sözlü mülakatta köyünün eski adının Dodurga olduğunu manav yani yerleşik köyü olduklarını eskiden manda boynuzundan tarak yaptıklarını Taraklı merkezdeki Hisar Tepenin ise Taraklı Kalesi olduğunu aktarmıştır.

³⁷² Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Göynük ve Taraklı Kalelerinin Osman Bey tarafından 1312-1313 tarihlerinde fethedildiğine değinir. Mudurnu kalesinden bahsetmez, bahsi geçen kaleler içerisinde sadece Göynük Kalesi ile ilgili hiçbir iz günümüze ulaşmamıştır. O kalenin varlığını Evliya Çelebi seyahatnamesi'nden öğrenilmektedir; H. N. Atsız, **Age**, s. 245, 247.

³⁷³ Göynük'ü Orhan Bey zamanında ziyaret eden Seyyah İbn Battuta halkının Hıristiyan Rumlardan olduğuna değinmiştir; İbn. Battuta, **Age**, s. 299.

³⁷⁴ Mikroklima yani çevresindeki büyük iklim özelliklerinden ayrılan küçük yerel iklim alanı olan Sarıcakaya, Mihalgazi ve İnhisar hattının çevresine göre korunaklı bir morfolojik yapıya sahip olması, bahsi geçen yerlerin mikroklima iklimine sahip olma olanağını sağlamaktadır. Depresyon tabanını çevreleyen Köroğlu ve Sündiken dağlarının etkisiyle sahada hüküm süren Akdeniz iklimi, bitki örtüsüne, tarımsal ürün çeşitliliğine ve yaşam tarzına doğrudan etki eder; Ö. Gökmen (2023). *Orta Sakarya Havzasında Sarıcakaya, Mihalgazi Ve İnhisar İlçelerinde Arazi Kullanımı Ve Planlama Önerileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük, s. 28.

3.5.3. Taraklı Kalesi

Şekil-3.7. Sakarya-Taraklı.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Günümüzde Sakarya'ya bağlı ilçe olan, Osmanlı Kroniklerinde Tarakçı Yenicesi³⁷⁵ olarak geçen Taraklı³⁷⁶, İpek Yolu güzergâhında bulunan eski yerleşimlerdenidir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Taraklı'yı Osman Bey'in fethettiğini, kalesinin günümüzde viran durumda olduğunu, kaleyi ise Bursa Tekfurunun yaptırdığına değinir³⁷⁷. Burada yapılan saha çalışmasında Taraklı Kalesinin bulunduğu alan ziyaret edilmiş, kalenin³⁷⁸ duvar kalıntıları pek fazla olmasa da aynı Bilecik Kalesi gibi ufak kalıntıları ve yeri bellidir. Kale alanı Taraklı'da parsel kayıtlarında hisar tepesi olarak geçen alandır. Bu alan taraklı şehir merkezinden görünmekte ve kolaylıkla ulaşılabilir.

³⁷⁵ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 22.

³⁷⁶ Evliya Çelebi Taraklı adının yörede yaşayan herkesin kaşık ve tarak işlediği için Taraklı denildiğini aktarmaktadır; H. N. Atsız, **Age**, s. 247.

³⁷⁷ **Age**, s. 247.

³⁷⁸ Halk arasında hisar olarak bilinen Roma dönemi kalelerinden olan Taraklı kalesinin zirvesinde iki tane su sarnıcı bulunmaktadır. Kalenin bulunduğu tepenin eteğindeki caminin adı Hisar Camisidir; F. Yıldırım (2004). *Sakarya Kaleleri*, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Adapazarı, s. 104.

3.5.4. Göynük Kalesi

Şekil-3.8. Bolu-Göynük-Zafer Kulesi-Muhtemel Kale Alanı.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Günümüzde Bolu'ya bağlı ilçe olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Torbalı ve Türbeli Göynük olarak geçen Göynük, Akşemseddin Hazretlerinin de kabrinin bulunduğu eski bir yerleşimdir³⁷⁹. Evliya Çelebi seyahatnamesi'nde Göynük'ü, Osman Bey'in fethettiğini belirtmekle beraber kalesinin Bursa Tekfuru tarafından yaptırıldığını aktarmıştır. Göynük'e yapılan saha çalışmasında herhangi kale kalıntısına tesadüf edilemedi. Göynük Kalesinin yeri ile alakalı net bir bilgi olmasa da 01.05.1964 Göynük doğumlu İ*****m K*****n ile yapılan sözlü mülakatta Zincirlikaya denilen dağ silsilesinin hemen başında aşağıda gözetleme kulesi olduğunu lakin günümüze ulaşmadığına değinmiştir. Bir ihtimal Göynük Zafer Kulesinin olduğu alanda Göynük Kalesi olabilir. Zira Evliya Çelebi kalenin yerinden bahsederken Göynük'te yüksek bir kaya üzerinde olduğuna değiniyor. Göynük merkezde yüksek bir kaya üzerinde bugün Zafer Kulesi bulunmaktadır. Muhtemeldir ki Göynük Kalesinin olduğu alana 1923 yılında dönemin kaymakamı Hurşit Bey tarafından Milli mücadele anısına Zafer Kulesi inşa edilmiştir.

³⁷⁹ H. N. Atsız, **Age**, s. 244, 245.

3.5.5. Mudurnu Kalesi

Şekil-3.9. Bolu-Mudurnu Kalesi Sur duvarları.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Günümüzde Bolu'ya bağlı Mudurnu ilçesi İbn Battuta seyahatnamesi'nde Muturni olarak geçmektedir. Ahi zaviyesi bulunan kasabanın yolcusunun da çok olduğuna değinen Battuta burada belirli bir süre konakladıktan sonra Bolu'ya gitmiştir³⁸⁰. Mudurnu, Osman Bey'in sefer güzergâhında önemli ve zengin yerleşimlerdenidir. Nitekim kronikler Mudurnu'da yaşayanlarla Osman Bey'in iyi geçindiğini, bu sebepten Mudurnu'yu Osman Bey'in onlara bıraktığını ve ganimet almadığına değinir³⁸¹. Yapılan saha çalışmasında Mudurnu Kalesinin beden duvarları aşağıdan rahatlıkla görünmekle beraber Mudurnu Hisaraltı Sokak istikametinden de görülüp incelenebilir. Beden duvarlarının yapısı itibariyle Bursa'daki kaleleri andırmaktadır. Muhtemeldir ki Mudurnu Kalesi de Bizanslılar tarafından inşa edilmiştir.

³⁸⁰ İbn. Battuta, **Age**, s. 301, 302.

³⁸¹ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 22.

3.5.6. Bozaniç Kalesi

Şekil-3.10. Eskişehir-Sarıcakayadan Bozaniç Kayaları.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Eskişehir'in Sarıcakaya ilçesinin Bozaniç Mahallesi, Sakarya Vadisinin verimli toprakları üzerinde kurulmuş eski bir yerleşimdir. Bozaniç'i önemli kılan hadise ise Osman Bey'in Taraklı-Göynük ve Mudurnu seferi esnasında Sakarya Nehrini Sarıcakaya'dan³⁸² geçmesi ve geçtiği noktada bulunan Bozaniç Kalesi ise bu sebeple önem arz etmektedir. Muhtemeldir ki kroniklerde Sarıkaya'dan suyu geçen Osman Bey ve nökerleri Bozaniç gibi yola hâkim bir kaleyi de kendi kontrollerine almışlardır. Osmanlı arşiv kayıtlarında Mihalgazi'ye bağlı olan Bozaniç köyünde, Ahi Gündüze ait bir vakıf yeri de bulunmaktadır³⁸³. Bozaniç Kalesinin olduğu alan esasen coğrafyacılardan tarafından Bozaniç volkanitleri olarak adlandırılmakla beraber Bozaniç Dağına sivri görünüm veren kayalıkların 4 ayrı volkan bacası olduğu, yapılan araştırmalarca bilinmektedir³⁸⁴. Bozaniç Kayalıklarının önemli kılan unsur Osmanlı kuruluş dönemindeki rolü ve Bozaniç kayalıklarında ki kale

³⁸² Seyyah Tounefort, Ayaş-Beypazarı hattından gelerek geceyi Mihaliççik Kayı köyünde geçirmiştir. Oradan hareket eden Seyyah Muttalıp'a varmış ve buradan Eskişehir'e ulaşmıştır; S. Albek, **Age**, s. 143. XVI. Yüzyıl seyyahlarından Tounefort'un kullandığı güzergâh ilk Osmanlı kuruluş devrinde de kullanılan güzergâhlardandır. Muttalıp'a inilmediğinde yol, Mihaliççik'tan Sarıcakaya-İnhisar ve Söğüt'e kadar devam etmektedir. Nitekim Eskişehir Mayıslar köyünde yol tamiri ile alakalı bir vakıf kaydı da bulunmaktadır; Ö. L. Barkan & E. Meriçli, **Age**, s.705.

³⁸³ R. Kaplanoğlu (2023). *Sultanönü Livası Tahrir Defterleri Karacaşehir Kazası*, Asa Kitabevi, Bursa, s. 119.

³⁸⁴ G. Büyükkahraman (2013). *Bozaniç (Sarıcakaya-Mihalgazi, Eskişehir) Eosen Volkanitlerinin Petrolojisi Ve Jeodinamik Evrimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir, s. 36-37.

yapısıdır. Bu bölgeye yapılan saha çalışmalarında kayalıkların arasında kale kalıntısına tesadüf edildi. Yapılan incelemelerde 2.5-3 metre yüksekliğinde, 10 metre uzunluğunda, aralıklarla devam eden sur duvarları ve Sakarya Vadisini kontrol eden yıkılmış bir gözetleme alanı da tespit edildi. Aynı zamanda Bozaniç ile alakalı yaptığımız literatür araştırmalarında, Von Diest Bozaniç Kayalıklarının altında, Sakarya'nın kıyısında köprü temelleri, Bozaniç Kayalığında ise Harçsız bir duvar tahkimatı olduğunu bildirmiştir³⁸⁵. Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde Bozaniç'te tespit edilen kale alanının Osman Bey tarafından kontrol altına alındığı ihtimalini güçlendirmektedir.

3.5.7. Atalan Kalesi

Eskişehir Tepebaşı ilçesi sınırları içerisinde Atalan ve Atalantekke adıyla iki köy bulunmaktadır. Atalan Kalesi, Atalan köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Kalenin bulunduğu alan tapu parsel kayıtlarında Kalekaya mevki olarak geçmektedir³⁸⁶. Kalenin bulunduğu alan Sakarya Vadisine inen yolu kontrol altında tutar. Günümüzde kalenin önünden geçen yol vasıtasıyla, Sakarya Nehri kenarında bulunan Eskişehir Mihalgazi ilçesi Alpagut ve Karaoğlan köylerine gidilmektedir. Bu kale seferin yapıldığı dönemde muhtemelen Sarıcakaya'dan Beştaş Zaviyesine giden Osman Bey ve nökerlerinin kontrolü altındadır.

3.5.8. Lâçin Erkeç Kalesi

Eskişehir'in Sarıcakaya ilçesi Lâçin Mahallesi'nde Bizans dönemine ait bir kale bulunmaktadır. Bahsi geçen kale Lâçin Erkeç kayalıklarında tespit edilmiştir. Kale, Lâçin-Düzköy aralığındaki Erkeç kayalıklarında bulunmasından dolayı Erkeç Kalesi ismiyle de bilinmektedir. Bölgeye hâkim bir konumda olan kalenin, gözetleme alanı ve sur duvarlarının bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Bozaniç ile beraber gözetleme noktalarından bir diğerini de Lâçin Erkeç Kalesi oluşturmaktadır³⁸⁷.

---

³⁸⁵ C. Foss (2022). *The Beginings Of The Ottoman Empire*, Oxford Universty Press, Oxford, s. 49, 50.

³⁸⁶ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 21.09.2018. No: 6818.

³⁸⁷ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 20.09.2018. No: 6792.

3.6. Osmanlı-Germiyan Münasebetleri

Şekil-3.11. Bursa-İznik-Dikilitaş-Çavdar Tatar Çizimleri.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Kuruluş döneminde Osmanlı-Germiyan ilişkileri yazılı kaynaklardan hareketle birbirlerini düşman olarak gören iki beyliğin hikâyesinden ibarettir. Bu başlık altında hem Osmanlı-Germiyan münasebetlerine değinilecek hem de Osmanlı-Çavdar Tatar ilişkileri ele alınacaktır. Ertuğrul Gazi, uc bölgesi olarak adlandırdığımız Söğüt ve çevresine geldiğinde Germiyanlıların ve Çavdar Tatarların Karacahisar ve Bilecik'e yaptıkları saldırılardan bahsedilir³⁸⁸. Ertuğrul Gazi'nin bölgede etkinliğini arttırması ile Germiyanlılar ve Çavdar Tatarları bahsi geçen bu alanlara eskisi kadar baskın yapamamışlardır. Ertuğrul Gazi'nin vefatının ardından beyliğin başına geçen oğlu Osman Gazi, etrafındaki tekfurularla babası zamanından kalma bir politika olan "Müdarâ" yani iyi geçinme siyasetini sürdürürken Germiyanlı ile düşmanlığı giderek arttı³⁸⁹. Osman Gazi, Eskişehir'de Hamam yöresinde pazar kurar, etraftaki Hıristiyanlar ve Germiyan'dan dahi gelenler bu pazarda alışveriş yaparlardı. Bilecik'li Hıristiyanlardan birisi bu pazara bardak satmaya gelir, bardağı satın alan Germiyanlı parasını vermeyince bu durum Osman Gazi'ye nakledilir. Osman Gazi, bardağı

³⁸⁸ Osmanlıların ortaya çıktığı topraklarda otorite boşluğu vardı ve bu topraklar Bizans ile Germiyan Beyliği arasında "No man's land" olarak adlandırılıyordu: S. Dıvıçoğlu (2008), *Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu*, Eren Yayınevi, İstanbul, s. 13.

³⁸⁹ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 8, 9.

alan Germiyanlıdan, Bilecikli Hıristiyan'ın hakkını almıştır³⁹⁰. Yine bir başka zaman diliminde Osman Gazi, Karacahisar kalesini aldıktan sonra Germiyanlıdan bir adam gelip pazarın işletme hakkını satın almak istedi. Osman Gazi, kızıp adamı kovsa da adam ısrarcı olunca pazara yük getirip satan 2 akçe versin satmayan hiçbir şey vermesin dedi ve böylece anlaştilar³⁹¹. Kroniklerden Hadidi³⁹² ve Neşri'de Germiyanlı'nın Osman Gazi'yi bölgede istemediğini ve onların ihmalinden çevresindeki tekfurların Osman Gazi'ye saldırmada cesaret bulduğuna açıkça değinmektedir³⁹³. Diğer bir hadise ise Orhan Gazi, Eskişehir'de atına bakım yaparken Karacahisar Pazarına Çavdar Tatarların saldırdığı haberi gelir. Orhan Gazi, Çavdar Tatarların peşine düşer, Oynaş Hisarı denen dağlar arasında viranca bir hisar'da tatarları yakalayarak Karacahisar'a getirir³⁹⁴. Orhan Gazi ile Çavdar Tatarların Karacahisar Kalesi'nden başlayıp Oynaşhisar'a kadar süren kovalamaca hikâyesini yerinde tetkik edebilmek adına bölgeye saha çalışması gerçekleştirildi. Oynaşhisar'ın ilk yeri 1896 yılında Von Diest tarafından tespit edilmiştir³⁹⁵. Kaynaklarda bahsi geçen Oynaşhisar³⁹⁶, Eskişehir Seyitgazi ilçesi Kümbet Mahallesi sınırları içerisinde. Bölgede Oynaş adında bir köy olsa da burası asıl Oynaş yani Kümbet Mahallesi'nin yaylası olmakla beraber Muhacirler tarafından kurulmuş bir köydür. Kovalamaca hadisesi muhakkak ki Karacahisar'dan Seyitgazi'ye oradan da Kümbet Mahallesine kadar sürmüştür. Kaplanoğlu, bu hadisenin Afyonkarahisar'da gerçekleşmiş olabileceğini, sebebinin ise Karacahisar Kalesi'nin Oynaşhisar'a uzak olduğu konusu üzerinde durmaktadır³⁹⁷. Foss, bu hadisenin yaşandığı yerlerin birbirlerinden uzak noktalarda olduğunu iddia etsede³⁹⁸ Orhan Gazi'nin kovaladığı Çavdar Tatarlar'ın Seyit Gazi Kümbet köyünde, Himmet Baba Türbesinin duvarlarında çizimleri³⁹⁹ vardır⁴⁰⁰. Türbe duvarındaki bu çizimler o bölgede Çavdar Tatarların yaşadığını göstermesi bakımından önemlidir. İlâveten Kaynaklar Orhan Gazi'nin, Tatarların pazara

---

³⁹⁰ **Age**, s. 19, 20.

³⁹¹ **Age**, s. 30.

³⁹² Hadidi, **Age**, s. 40.

³⁹³ Mevlana Mehmet Neşri, **Age**, s. 39, 40.

³⁹⁴ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 37, 38.

³⁹⁵ C. Foss, **Age**, s. 33, 34.

³⁹⁶ Oynaş'ın eski adının Metropolis olabileceği düşünülmektedir; E. Parman & E. Altınşapan (2001). Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyü'nde Himmet Baba Türbesi Ve Devşirme Malzemesi, *Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Araştırmaları*, Baha Tanman & Uşun Tükel (Haz.), Simurg Kitapçılık, İstanbul, s. 115.

³⁹⁷ R. Kaplanoğlu (2000). *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, s. 22.

³⁹⁸ C. Foss, **Age**, s. 33, 34.

³⁹⁹ Çavdar Tatarlara ait çizimlere İznik-Dikilitaş, Seyitgazi-Kümbet-Himmet Baba Türbesi ve Kütahya Çavdarhisar Aizonai'de görmek mümkündür. Çavdarhisar'daki çizimler akademik bir makaleye konu olmuştur; M. Beyazıt (2014). Aizanoi Antik Kentinde Bulunan Graffitilerde Kopuz Ve Âşıklar, *Sanat Tarihi Dergisi*, XXIII(1). S. 83-119.

⁴⁰⁰ M. K. Şahin & S. Varis (2017). Eskişehir Seyitgazi Kümbet Köyü Himmet Baba Kümbeti Üzerine Yeni Düşüncüler, *XX. Uluslararası Orta Çağ Ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, c. 2, s. 610-621.

saldırıldığı esnada açıkça Eskişehir’de olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan Karacahisar Kalesinden Oynaşisar yaklaşık 90 km mesafededir. Bu mesafe o dönem gaza faaliyetleri yürüten gaziler için uzak bir nokta değildir. Osmanlılar ile Germiyanlıların aralarındaki husumet tahmin edildiğinden fazla olacak ki dönemin seyyahlarından İbn Battuta Germiyanolu ahalisi hakkında, Yezid. B. Muaviye soyundan olduklarını eserinde yazmıştır⁴⁰¹. Orhan Gazi’nin eşi Nilüfer Hatun’u ziyaret eden bu seyyah Osmanlı bürokrasisinin etkisi altında bu düşüncelerini dile getirmiş olabilir. Aralarındaki bu düşmanlığın temelinde farklı sebepler olsa da ilk Osmanlı kronikleri bunu açıkça ifade etmemektedir. Türkiye Selçuklularının dağılma sürecinde etraftaki Türkmenleri kendi yanlarında toplayıp bölgede mutlak güç olma, Osmanlılar kadar Germiyanlılarında muhakkak ki hedeflerinden⁴⁰² birisidir⁴⁰³.

3.7. Bilecik-Yenişehir hattında Gözetleme Noktaları

3.7.1. İncirli Kalesi

Şekil-3.12. Bursa-Yenişehir-İncirli Köyü Gözetleme Kulesi kalıntıları.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

⁴⁰¹ İbn Battuta, *Age*, s. 279.

⁴⁰² Sultan I. Murad kızını Karaman oğlu Alâeddin Bey’e vermesinden sonra Germiyan Beyi, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasındaki yakınlaşmadan endişe duymuş ve Osmanlı topraklarına saldırarak Sultan Öyüğü bölgesini ele geçirmiştir; C. Boz, *Agt*, s. 97.

⁴⁰³ Başkenti Kütahya olan Germiyanlılar, Türk-Bizans hududunda kurulmuştur. Hanedanın soyu, Selçuklularda önemli görevlerde bulunmuş bir aileye dayanmaktaydı. Aydın Beyliği’nin kurucusu Germiyanlı bir askerdi. Batıdaki beylikler Germiyandan bağımsız olsalar da eski koruyucu bir devlet olduğu için Germiyana karşı saygılı bir tutumları vardı; P. Wittek (2013). *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, (Çev.) Fatmagül Bertay, Pencere Yayınları, İstanbul, s. 53, 54.

Bursa'nın Yenişehir ilçesine bağlı olan İncirli köyü Yenişehir-Bilecik yolu üzerinde kurulmuş etrafı incir ağaçları ile çevrili tahrir kayıtlarında adı geçen eski bir köydür⁴⁰⁴. Köy ahalisinden 03.05.1966 İncirli doğumlu M*****a S****m ile yapılan sözlü görüşmede köyün ilk kurulduğu yerin Yılandı Tepesi olduğunu, buradaki İncirli ahalisinin vazifesinin Köprühisar'ı gözetlemek olduğunu aktarmıştır. Daha sonra köyün ikinci yeri olan Sokak Yolları mevki ise hırsızlık ve eşkıyalık sebebi ile terk edilmiştir. Üçüncü yer ise Eski İncirli denilen yerdir. Bu köyden de 1952 senesinde sel ve yangın sebebiyle bugün Bilecik-Yenişehir yolu kenarındaki son yerlerine taşınmışlardır. Köy ahalisinden 03.01.1959 İncirli doğumlu M*****a C*n ile yapılan sözlü görüşmede Dünder Bey'in mezarının İncirli'de olduğunu iddia etse de bu iddiayı destekleyecek herhangi bir veri elimizde bulunmamaktadır. Diğer yandan köyde Kale Tepe mevkiinde zirve noktasında yığma taştan kale kalıntılarına tesadüf edildi. Yola hâkim konumda olan kalenin bulunduğu alandan Köprühisar-Yenişehir rahatlıkla gözlenmektedir. Kitabesi ya da inşa tarihi ile alakalı herhangi bir kaynaktan bilgiye tesadüf edilmeyen kale alanı ve duvarları, defne tahribatına uğradığından net bir ölçü vermek doğru değildir.

3.7.2. Koyunköy Kalesi

Şekil-3.13. Bilecik-Koyunköy Kalesi Zemin Duvarları.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

⁴⁰⁴ Ö. L. Barkan & E. meriçli, *Age*, s. 205.

Osmanlıların bu bölgeye sızmasında ve yerleşmesinde kullandıkları yol, Söğüt'ten Pazaryeri'ne gelmekteydi⁴⁰⁵. Buradan ise Bakraz ve Arpadere Köylerini⁴⁰⁶ geçerek Osmanlıların bu havalideki ilk yerleşimlerinden olan Koyunköy Kalesi'ne kadar uzanmaktaydı⁴⁰⁷. Koyunköy Kalesi⁴⁰⁸, Bilecik'in batısında yer alan ve il merkezine 23 km uzaklıkta bulunan ve kale ile aynı ismi taşıyan köyün kuş uçuşu 1,5 km kuzeybatısında bölgeye hâkim 823 m rakımlı bir tepe üzerinde yer almaktadır. Kale 40°88'38.72" K ve 29°44'32.47"D koordinatlarındadır. Kale ilk olarak bölgedeki tekfurlar arasındaki ana bağlantı yollarını kesmektedir. Bilecik'ten İnegöl'e uzanan yol⁴⁰⁹ üzerinde bulunan kale, bu iki tekfurun bağlantısını kontrol altına aldığı gibi birbirlerine gönderebilecekleri yardımı kesmek için de stratejik bir yerdedir. Kale, hemen kuzey yamacından geçen yol vasıtası ile de Bilecik ve Yarhisar tekfurlarının bağlantı noktasına hâkimdir. Diğer taraftan Koyunköy Kalesi tarihi bir güzergâhta önemli duraklardan biri olan Akbıyık'a da 8 km kadar uzaklıkta olup Bahçecik ve Tekkeköy üzerinden bu hattı da rahatlıkla kontrol etmektedir. Yenişehir'den Pazarcık ve oradan Bozüyük'e uzanan yol (eski ordu yolu), Hac Yolu ile rekabet edemeyip eski önemini yitirmiştir. Yenişehir ile Pazarcık arasında yer alan ve Rüstem Paşa tarafından kervansaray yaptırılan Akbıyık Köyü, bu güzergâhın önemli noktalarından olup bu yol Kanuni döneminde bakıma alınmıştır. Bahsi geçen kervansaray bunun delilidir⁴¹⁰. Bu yol, Vezirhan'da XVII. yüzyılda Köprülü Mehmet Paşa Kervansarayının yapılması sonrası zamanla ıssızlaşmıştır⁴¹¹. Kalenin tarihini bildiren herhangi bir kitabe ya da kaynaklarda kale ilgili malumat bulunmamaktadır. Diğer kale kalıntıları⁴¹² ile aynı mimari ve dönem özelliklerini taşıyan bu

⁴⁰⁵ Bu istikamet Osman Bey'in İnegöl Tekfuru ile ilk karşılaşmasında kullandığı ve aynı zamanda göç yolu olarak da kullanılan istikamettir. Söğüt'ten Dömez ve Karaköy üzerinden Pazaryeri'ne ve buradan da İnegöl'e kadar uzanan hattır.

⁴⁰⁶ Ermeni olayları sırasında gürcü oldukları anlaşılan iki şahsın 60 yolcuyla soyması üzerine alınan tedbirler sırasında yol güzergâhı olarak Künceğiz, Sarnıç, Arpadere ve Bakraz civarı verilmekte ve burada Bakraz köyü yakınlarında Kışla Mevkiinden bahsedilmektedir; A. S. Torun & M. Uygun (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk Ve İskânı*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, Ankara, s. 307.

⁴⁰⁷ Osmanlıların buralarda daha erken dönemde at koşturduklarına dair rivayetler de halk arasında hala yaşamaktadır. Yarhisar Köyü'nden A**f D****ş, Orhan Bey'in köylerinin sınırlarında ve Günece Köyü tarafında yer alan "Akbayır Bağları"nda avlandığını ve bir gün av dönüşü Yarhisar'da Nilüfer'i (Holofira) görerek âşık olduğuna dair hikâyenin nesillerdir anlatıldığını ifade etti.

⁴⁰⁸ Kale, bölgede yaşayanlar tarafından "Asar Tepe" olarak adlandırılmakta olup "Koyun Köy Kalesi" tabiri bulunduğu yerden dolayı tarafımızdan verilmemiştir. Köylüler ile yapılan mülakatlarda kalenin tarihi ile ilgili bir malumat elde edilememiştir. Kalenin güneye açılan kapısından aşağı doğru takip edilen yol, kısa bir düzlükten sonra köyden bu tarafa uzanan tarla yolu ile birleşti. Bu yol iki tarafı da taş duvarlarla desteklenmiş ve yüzyıllardan beri kullanılmakta olan bir yoldur. Bu yolu takip ederek köyün girişine kadar gidilebilir.

⁴⁰⁹ Bu yolun kalıntıları kısmen durmaktadır.

⁴¹⁰ F. Taeschner, *Age*, s. 166.

⁴¹¹ *Age*, s. 168.

⁴¹² İncirli, Koyunköy, Üçok, Ayvacık ve Orhan Kaleleri yığma taş tekniği ile inşa edilmiş kalelerdir.

kalenin XIII. yüzyıl sonunda inşa edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir⁴¹³. Kale güney ve doğu istikametinden bakılınca dikdörtgen bir plana sahipken kuzey ve batı istikametinde dairesel bir özellik kazanmaktadır. Kalenin doğu ve güney istikametinde genişlikleri 3 m olan iki tane kapısı bulunmaktadır. Bu kapılardan doğu istikametinde yer alanın yolu ormanlık alan sebebiyle belirli değilken, güneye açılan kapıdan çıkan yol kaleye ana ulaşımı sağlamaktadır. Nitekim bu yolun 300 m sonra düzlüğe çıktığı noktada yer alan duvar kalıntıları burada bir nöbet alanının da varlığına işaret etmektedir. Çevresi 350 m olan kalenin iç genişliği ise 60 metredir. Duvar kalınlığı 2,5 m olan kalenin güney duvarlarının tamamı ve doğu duvarlarının ekseriyeti daha iyi korunmuştur. Bu duvarlar içinde zaman zaman 80 cm kadar ayakta kalan kısımlar olduğu gibi yıkılan duvarların taşları da duvarın hemen iki yanına yayılmışlardır. Özellikle kuzey ve kuzeydoğu tarafındaki duvarlar daha fazla tahrip olmuştur. Burada 10 m kadar bir alanda temel taşları haricinde sur tamamen dağılmıştır. Kalede yapı malzemesi olarak bölgede çok yaygın şekilde görülen kireç taşı kullanılmıştır. Kalenin içinde ve çevresinde bu taştan bol miktarda hala gözlenmektedir. Kale yığma tekniği ile yapılmış olup taşları birbirine yapıştırıcı herhangi bir harç kullanılmamıştır. Toprakta 20 cm kadar bir temel açılarak duvar üzerinde yükseltilmiş olup, kalan duvar yapısından ve çevreye yayılan taşlardan, kalenin duvar yüksekliğinin 2-2,5 m civarında olduğu görülmektedir. Yapının iç ve dış sınırı büyük taşların kullanılması ile düzgün bir şekilde örülmüş ve arasına daha küçük taşları ile dolgu yapılarak duvar tamamlanmıştır.

3.7.3. Üçok Kalesi

Üçok kalesi Bursa ilinin Yenişehir ilçesi Çiçekközü köyü sınırları içerisinde kalmaktadır. Çiçekközü köyünün güneydoğu istikametinde yeni inşa edilen sulama göletinin istinat duvarının doğusunda yer alan 572 m rakımlı tepenin üstünde inşa edilmiştir. Kalenin bulunduğu tepe kuzeydoğu istikametine açılmakta ve bu bölgede bulunan yol ağına bağlanmaktadır⁴¹⁴. Kuzeydoğusunda bulunan Bilecik merkeze bağlı Abadiye köyü ile kuzeybatısında bulunan Çiçekközü köylerine yaklaşık aynı mesafede yer almaktadır. Ancak yukarıda zikredilen her iki yerleşim biriminin de XIX. yüzyıl sonunda gerçekleşen göçlerle kurulduğu dikkate alındığında kuruluş itibari ile tarihleri çok daha eski olan yerleşim birimlerinden kaleye en yakın olanları Koyunköy ile Karaamca köyleridir. Bu açıdan kale

⁴¹³ Kalenin duvarlarının bir kısmının tespit edilen diğer kalelerle aynı özellikleri taşımasına rağmen diğer bölümünün daha fazla deforme olması bu kalede bir tamirat olabileceğinin de göstergesidir. Osmanlıların Söğüt-Pazaryeri istikametinden bu havaliye inebilecekleri en önemli güzergâh bu istikamettir. Buradan hareketle bu kale Osmanlılar tarafından yapılmış ya da kullanılmış ilk kaledir.

⁴¹⁴ Kaleye çıkılırken güneydoğu tarafının tercih edilmesi kolaylık olur. Burada eğim ters tarafa göre oldukça azdır. Yoğun çalılık ve meşe ağaçları vardır.

yerleşim birimlerinin uzağında, korunaklı bir vadi içerisinde ve bölgeye hâkim bir tepe üzerinde yer almaktadır. Üçok kalesi çok stratejik bir noktada inşa edilmiştir. Pazaryeri istikametinden bölgeye sokulan Osmanlılar, bu kale ile İnegöl-Bilecik bağlantısına hâkim olurken diğer taraftan Akbıyık'tan Pazaryeri'ne uzanan İznik-Eskişehir hattına da kolaylıkla ulaşma imkânına sahiptiler. Hemen kalenin 500 m güneyinde yer alan ve yeni inşa edilen göletin suları altında kalan tek kemerli köprü de burada bir başka ulaşım hattına işaret etmektedir ki bu kale bu hattın karakolu gibidir. Diğer taraftan Osmanlılar Üçok, yukarıda bahsedilen Koyunköy ve aşağıda yer alan Orhan kaleleri vasıtası ile Yarhisar tekfurunu abluka altına almışlar ve onun hem Bilecik hem de İnegöl tekfuru ile arasındaki bağlantıyı kesmişlerdir. Bu kalelerin tamamı bir yönü ile de yapılacak fetihlerin kurgulandığı bir önemi işaret eder ki hepsi Yenişehir ovasına hâkim noktalarda yer alırken diğer taraftan buraya inen yolları da ellerinde tutmaktadırlar. Kalenin tarihine dair Bizans ve Osmanlı kaynaklarında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Literatürde de bu kaleler gündeme hiç gelmemiştir. Kalenin ismi bir tespit yapmak için bazı ipuçlarını barındırmaktadır. Bölge halkı, yaptığımız görüşmelerde, bu kalenin yüzyıllardır bu isimle anıldığını ifade ettiler. Diğer taraftan Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bize ait olmayan yapılara "Gâvur Kalesi" gibi isimlendirmeler yapıldığı malumdur. Yine Bilecik merkez köylerinden Yeniköy yakınlarındaki dere halk arasında hala "Aleksi Deresi" olarak adlandırılmaktadır⁴¹⁵. Bu kalede kullanılan Üçok tabiri rastgele konulmuş bir isim olmamalıdır. Kalenin batı tarafında kalan arazi de "Üçok Mevkii" olarak 1960'lı yıllarda hazırlanmış haritalarda yer almaktadır. Sonuç olarak bu kalenin XIII. yüzyılın son dönemine ait olduğu ve Bursa'nın fethine kadar Osmanlılar tarafından aktif olarak kullanıldığı kuvvetle muhtemeldir. Kalenin hilali andıran bir planı var. Kuzeydoğu-güneybatı istikametinde duvar yoktur. Ancak bu kısım hem kayalık hem de eğimi çok fazladır. Kalenin çevresi 310 m ve ortalama genişliği 105 m civarında olup kalenin duvar olmayan ancak yerli kayaların doğal bir tahkimat oluşturduğu tarafı ise 110 metredir. Kalenin kapısı kuzeybatı istikametinde ve buradan hem Abadiye tarafından hem de Koyunköy cihetinden gelen yollara bağlanmaktadır. Kalenin yapı malzemesi ve yapım tekniği, yukarıda zikredilen Koyunköy kalesi ile aynı. Fakat bu kale Koyunköy'deki kaleye göre çok daha iyi korunmuş durumdadır. Bazı kısımlarında 2 m civarında sağlam kalan duvarları mevcut. Kapı kısmı çok net bir şekilde görülebilmektedir. Duvarlarının bir kısmı kaçak kazılar sebebiyle daha çok tahrip olmuş, Sağlam kalan duvarlar ile yıkılan kısım birlikte değerlendirildiğinde bu kalenin duvarlarının en az 2,5 m olduğunu söylemek mümkündür. Malzeme çevreden

---

⁴¹⁵ Aleksi Bursa'da bulunan Sultaniye imaret vakfına bağlı olup 438 numaralı icmal defterde 126 hane, 21 mücerred ve bir imamdan müteşekkil 148 nefere sahip bir köydür; V. Turğut, **Age**, s. 213.

tedarik edilmiş olmalı, çünkü kalenin içi de dâhil olmak üzere çok miktarda kireç taşı doğada bulunmakta.

3.7.4. Ayvacık Kalesi

Ayvacık, Bilecik-İnegöl-Köprühisar (İznic) üçgeninde yolların kesiştiği stratejik önemi çok yüksek bir yer olup bu özelliğine binaen köyün hem güney, hem de kuzeyinde iki farklı kale kalıntısı bulunmaktadır. İlk ve büyük olan kale, Bilecik merkezine 18 km uzaklıkta bulunan Ayvacık Köyü'nün güneyinde yer alan 960 m rakımlı tepe üzerinde yer almaktadır. Köye uzaklığı kuş uçuşu 350 m kadardır. İkinci ve ilkinde nispetle oldukça küçük olan kale ise köyün kuzeyinde 880 m yüksekliğindeki tepelik alanda olup köye uzaklığı 1 km civarındadır. Kalelerin önemini anlayabilmek için bölgenin yol ağını açıklamak gerekirse; Bilecik'ten Çakırpınar-Dereşemsettin ve Kepirler üzerinden gelen yol buradan Ayvacık'a ulaşır. Ayvacık'ta ikiye ayrılan yol güneybatı istikametinde Yarhisar ve İnegöl'e yönelirken, kuzeybatıya devam eden yol ise Karaağaç üzerinden Köprühisar'a ulaşmaktadır. Kepirler'den Ayvacık'a giden yolun önemli bir kısmı iyi korunmuş olup, kaldırım taşlarında tekerlek izleri çok yerde görülebilmektedir. Yolun her iki yanında yer alan yaşlı ağaçlar ve su kuyusu ile tarihi vasfını gösteren yolun devamında Ayvacık köyünün girişinde, kalenin sırtlarında taş kaldırım yol aralıkları olsa da sapsağlam durmaktadır. 1000 m civarında çevre uzunluğu olan ve tespit ettiğimiz kaleler arasında en büyüğü olan Ayvacık'taki ilk kale, kuzeydoğudan güney batıya doğru daralan kaba bir üçgen şeklindedir. Güneydoğu tarafından girişi olan kalenin bu noktasına kadar yollar uzanmaktadır.

3.7.5. Orhan Kalesi

Konumu ve Jeopolitik Önemi Bilecik'e 25 kilometre mesafede yer alan bu kale, Bilecik sınırları içinde konumlanmış olup, Abadiye, Künceğiz ve Yenişehir'e bağlı Gökçesu ile Yarhisar köyleri arasında bulunmaktadır. 822 m rakımlı ve bölgeye en hâkim tepe üzerinde yer alan kaleye ulaşan pek çok yol vardır. Kaleye çıkan ve yakınından geçen yolların çoğu taş kaldırım yollar olup, bu yollardaki taşlar üzerinde kolaylıkla görülebilen tekerlek aşındırmaları, bu yolların yoğun bir şekilde kullanıldığını da kanıttır. Orhan Kalesi, Osman Bey'in bölgeyi hâkimiyetine almasında çok önemli bir rol oynamıştır. Burası doğrudan Yarhisar tekfurunu tehdit eden, baskı altında tutan çok hâkim bir yerde olduğu gibi, verimli Yenişehir ovasını ve buraya inen yolları da kontrol altında tutmaktadır. Diğer taraftan bu kale Koyunköy Kalesi ile birlikte, Bilecik-Yarhisar, Bilecik-İnegöl ve Yarhisar-İnegöl yollarını tehdit ettiği gibi Yarhisar-Köprühisar yolu da bu kalenin etki alanı içerisindedir. Tarihi Bu kalenin inşa tarihine dair kesin bir bilgi bulunmasa da bu yapı halk arasında yüzyıllardır

"Orhan Kalesi" olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Orhan Bey'in Yarhisar tekfurunun kızıyla evlenmiş olması kalenin inşa tarihine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Diğer taraftan kaynaklardan Osman Bey'in Yarhisar tekfuru ile mücadele ettiğini öğrendiğimize göre kale, bu mücadelenin üssü olarak kullanılmış olmalıdır. Buradan hareketle bu kale muhtemelen XIII. yüzyıl sonunda yapılmış ve konumu itibari ile Bursa'nın ve İznik'in fethine kadar kullanılmıştır⁴¹⁶.

3.8. Kuruluşun Arifesinde İki Düşün

Şekil-3.14. Bilecik-Çakırpınar Köyünden Bilecik İstikameti.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Ertuğrul Gazi döneminde uc bölgesinde başlayan müdara siyaseti Osman Gazi zamanında yerini gaza, ganimet ve fetih olgularına bıraktı. Özellikle Osman Gazi döneminde Bizans ile girişilen Ermeni Beli, Kulaca, Domaniç Beli, Karacahisar'ın fethi ve Taraklı-Göynük-Mudurnu'ya gerçekleştirdikleri doyum seferleri uzunca bir dönemdir barış içinde yaşadıkları başta Bilecik tekfuru olmak üzere diğer tekfurları da yaklaşan gaza tehlikesi için önlem almaya zorladı. Tamda bu dönemde kroniklere iki farklı düşün hadisesinin yansıması görülmektedir. Bunlardan birisi Köse Mihal'in kızını, Göl-Falanoz Beyi'nin oğlu⁴¹⁷ ile evlendirmesi, diğeri ise Bilecik Tekfurunun oğlunu, Yarhisar Tekfurunun kızı ile

⁴¹⁶ R. Arıkan (2023). Bilecik'in Fethinin Osmanlı Kuruluş Tarihi Açısından Önemi, *Vakanüvis-Uluslar Arası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(Dr. Recep Yaşa'ya Armağan Armağan), s. 2189.

⁴¹⁷Göl-Falanoz'un kimliği hakkında Taraklı-Göynük-Mudurnu Seferi başlığı altında teferruatlı bilgiler verilmiştir.

evlendirmesi hadisesidir. Bu iki farklı düğünün tarihi hakkında net bir çıkarım yapmak mümkün olmasa da her iki düğünde birbirine yakın zamanlarda, 1299 tarihinden önce olduğu muhakkaktır. Köse Mihal'in kızının düğünde Osman Gazi halılar, kilimler ve sürü ile koyunları düğün alanına getirerek hediye etti. Üç gün süren düğünde tekfurular Osman Gazi'ye hayran kaldılar⁴¹⁸. Diğer yandan bu düğün Domaniç Beli muharebesinden evvel olmuş olacak ki Köse Mihal'in dünürü Göl-Falanoz, sonraları bahsi geçen bu mücadelede Osman Gazi'nin ağabeyi Savcı Beyi şehit etmişti. Kendisinde Pazaryeri'nin İt-eşen adlı köyüne gömülmüştür⁴¹⁹. Zira Domaniç Beli muharebesinden sonra Karacahisar'ın fethi ve akabinde Taraklı-Göynük-Mudurnu seferi, Kalanoz kardeşlerin⁴²⁰ ortadan kaldırılmaları ile Osmanlıların Eskişehir-Bolu-Gölpazarı havalisindeki hareket alanlarını arttığını göstermektedir. Bilecik Tekfurunun Düğünü ise uzun süredir bölgedeki Türklerle iyi geçinen Bizans otoritesi arasındaki iplerin tamamen koptuğu hadiselerden birisidir. Bu olaydan sonra Osman Gazi'ye dost tekfur kalmamıştır. Düğünden evvel Osman Gazi, Bilecik tekfuruna sürü ile koyunlar göndermiş düğün yeri olarak Bilecik'in ufak olduğunu daha geniş bir alanda yapılması gerektiğini belirtmiştir. Osman Gazi'nin talebini kabul eden Bilecik Tekfuru düğünü bugün Bilecik merkez'e 7 km mesafede bulunan Çakırpınar köyünde yapmayı kabul etmiştir⁴²¹.

3.9. Köprühisar, Söğüt Derbendi, Bilecik, Yarhisar ve İnegöl'ün Fethi

Şekil-3.15. Bilecik-Söğüt-Zeyve (Dereboyu) Köyü Söğüt Derbendi Kalesi Genel Bakış.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

⁴¹⁸ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 23.

⁴¹⁹ **Age**, s. 14, 23.

⁴²⁰ Kalanoz kardeşlerin birisi Göl-Falanoz Göynük-Gölpazarı arası bir yerin beyiyken diğeri ise Karacahisar tekfurudur. Kulaca'nın Osmanlıların eline geçmesi üzerine İnegöl Tekfuru kendilerinden yardım istemiştir; Ö. L. Barkan & E. Meriçli, **Age**, s. 586./ Aşıkpaşazade, **Age**, s.14.

⁴²¹ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 24, 25.

Neşri ve Aşıkpaşazade Kroniklerinde H.699 (M.1299/1300)'e tarihlenen, Köprühisar, Söğüt Derbendi Kalesi, Bilecik, Yarhisar ve İnegöl gibi önemli yerlerin fethi vardır. Bu kale ve yerleşimlerin tamamının aynı tarihlerde alınmış olması mümkün olabileceği gibi birbirlerine yakın yıllarda alınmış olabileceği ihtimaliden hareketle müellifin fetihleri aynı tarih aralığına yazdığı da akla gelmektedir. Bu fetih silsilesinin ilk adımı Köprühisardır⁴²². Köprühisar, Bilecik-Yenişehir yolu üzerinde Göksu Nehri kenarında kurulmuş eski ve yol güzergâhları üzerinde kritik öneme sahip bir yerleşimdir. Zira yol Köprühisar'dan Yenişehir'e ve İznik'e gitmektedir. Köprühisar'ın fethi hakkındaki kayıtlar son derece önemlidir⁴²³. Bilecik'in fethi hadisesinden kısa süre önce Köprühisar Tekfuru ile Bilecik tekfuru arasındaki anlaşmazlıkta, Bilecik Tekfuru Osman Bey'in yardımını istemiş ve nihayetinde Osman Bey'in yardımı ile bu tehlikeyi bertaraf edebilmiştir⁴²⁴. Diğer taraftan İncirpınarı'nda tekfurun elini öptürmesinden rahatsız olan Osman Bey'in, Bilecik'e saldırma isteğine muhalefet eden ve barışın devamından yana olan Dünder Bey⁴²⁵, bu tartışma esnasında yeğeni Osman Bey tarafından öldürülmüştür⁴²⁶. Bu olay nihayetinde şunu göstermektedir ki; bölgeyi zaten bilmekte olan, hatta tespit edilen Yenişehir-Bilecik hattındaki kaleler vasıtası ile bölgeyi kontrol altında tutmakta olan Osman Bey, Köprühisar hadisesi ile birlikte bölge tekfurularının

⁴²² Köprühisar'a gerçekleştirilen saha çalışmalarında, Köprühisar'da Osmanlı döneminden kalma köy meydanında bir hamam, özel bir mülk içerisinde günümüzde ahır olarak kullanılan kervansaray duvarları ile yine özel bir mülkün içerisinde Köprühisar'ın sur duvarlarının temellerine tesadüf edilmiştir. Köprühisar'dan 10.07.1958 Doğumlu R***p S***n ile yapılan sözlü mülakatta eskiden köprünün yunan geçmesin diye köylüler tarafından patlatıldığını 1990'lı yıllarda dere ıslah çalışmaları esnasında ayakları kalan köprünün tamamen ortadan kalktığını aktarmıştır. Bir diğer mülakat ise Köprühisar'dan 27.11.1963 doğumlu A*****h A**i ile yapılan mülakatta, köyde 12 metre dolgu olduğunu sur kalıntılarının toprağın altında olduğunu, köydeki çökmeleri hamam üzerinden de fark edebileceğimizi ifade ettiler.

⁴²³ Köprühisar eskiden kalma ve sonraları tamir edilen tek gözlü köprüsü ile meşhurdur. Osman Gazi buradaki Bizans kalesini fethetmişti. Diğer yandan İhtifalci Mehmet Ziya Köprühisar'da Orhan Gazi zamanından kalma Kervansaray'ı gördüğünü eserinde aktarmıştır; M. Ziya, **Age**, s. 167,220.

⁴²⁴ Bu olay sonrası Bilecik Tekfurunun İncir Pınarı bölgesinde Osman Bey'in onuruna bir ziyafet tertip ettiği ve bu esnada Osman bey'e hil'at giydirdirip elini öptürdüğüne dair bilgiler vardır; Mevlana Mehmed Neşri, **Age**, s. 42. yapılan arazi taramalarında bu ziyafetin verildiği yer ile ilgili bir takım çıkarımlar yapıldı. Köprühisar'dan Bilecik istikametinde İncirli Köyü'nün eski yerleşim yolu üzerinde, günümüzde "Sarıkoz" olarak adlandırılan bir düzlük bulunmaktadır. Buranın çevresi dere ile çevrili ve doğu tarafındaki kaya kütesinin hemen altında büyük gövdeli tarihi ağacın altında su çıkmaktadır. Bölgede böyle bir ziyafeti verilebilir. Diğer taraftan bahsettiğimiz bölge bir doğa harikası olmakla birlikte aynı zamanda son derece güvenlidir. Bir diğer yer ise İncirpınarı köylülerinin köy içerisinde gösterdiği İncirpınarı kaynağının çıktığı alanda toplanma yerlerinden birisi olabilir.

⁴²⁵ Dünder bey'in ölümü ile ilgili olarak bu hadisenin farklı zamanlarda olduğuna dair çeşitli bilgiler de mevcuttur. Neşri, Dünder Bey'in mezarının Köprühisar ile Çakırpınarı arasında yol kenarında olduğunu ifade ediyor. Yine alan araştırmalarımız sırasında Bilecik merkeze bağlı Karaağaç köyünün hemen kuzey çıkışında yolun sol tarafında iki tane mezar tespit ettik. Mezarlardan batı istikametinde olanın eski bir mezartaşı var ancak üzerinde isim yok. Bilecikli yerel araştırmacılar Y***f G****n ve İ****I Y*****z halkın bunları eskiden beri Dünder Bey ile ilişkilendirmesinden, mezarların konularından ve mezar taşlarından yola çıkarak Dünder Bey ile Hasan Alp'e ait olduklarını tespit edip yeni mezar taşları da yaptırmışlar. Bu mezarların bulunduğu alanda çok yaşlı iki çınar ağacı vardır ve bu mezarlar yüksekçe bir yere konuşturulmuşlar ve mezarların çevresi de özellikle batı tarafından bir ihata duvarı ile desteklenmiştir. Burada gördüğümüz mezar taşının aynı bu köyün yakınında bulunan Alpagut köyü'nde Aykut Alp'e ait olduğu ifade edilen mezarda da bulunmaktadır; M. M. Neşri, **Age**, s. 42.

⁴²⁶ **Age**, s. 42.

gücünü ölçme şansına malik olmuş ve artık zamanın geldiğini düşünerek saldırıya geçmiştir. Bilecik'in fethinden evvel onun bir ön karakolu konumunda olan Söğüt Derbendi Kalesini ele geçiren Osman Gazi, böylece Söğüt'ün emniyetini sağlayarak yanı başındaki tehlikeyi de bertaraf etmiştir. Kaynaklar, Söğüt Derbendi Kalesinin, Harunreşid zamanında Müslümanların eline geçtiğini ancak daha sonraları Rumların eline geçtikten sonra Gazan Han⁴²⁷ zamanında Osman Gazi tarafından alındığına değinmektedir⁴²⁸. Neşri'deki bilgilerden hareketle Söğüt'te bahsi geçen kalenin yerini tespit etmek için saha çalışması gerçekleştirildi(Ek-60). Söğüt'ün Eskişehir istikametinde altın madeni arama sahası içerisinde yer alan bölge de Sırhoca-Dudaş köyü sınırlarında Asar Tepesi ve Asar Alanı bulunsa da burada antik dönemden kalma taş parçalarından başka bir şeye tesadüf edilmedi. Söğüt Derbendi Kalesinin bulunduğu alan Dereboyu (Zeyve) köyü Erenler mevkiindedir. Koruma kurulu tarafından Dereboyu kalesi olarak tescillenen⁴²⁹ alanda yapılan arkeolojik yüzey araştırmalarında, kale Kızıldamlar Barajı mevkiine yakın tepede kuruludur. Düz bir tarla üzerinde yükselen yamacında dere olan kalenin, sur duvarları etrafını çevrelemektedir. Kale alanının içerisinde yoğun seramik parçaları ve yer yer kaçak kazı alanlarına da tesadüf edilmiştir⁴³⁰. Bahsi geçen alana yapılan saha çalışmasında Arkeolojik verilerin doğruluğunun yanı sıra burasının kuruluş tarihi açısından son derece önemli yerlerden birisi olduğu aşikârdır. Nitekim Ertuğrul Gazi zamanında Söğüt'ün yanı başında Dereboyu köyündeki kalenin fethi neden Osman Gazi zamanına bırakılmıştır? Bu sorunun cevabı kalenin bulunduğu alanda açıkça görülmektedir. Kalenin bulunduğu alandan Bilecik rahatlıkla gözlenmektedir. Muhtemeldir ki Ertuğrul Gazi, bölgeye geldiğinde bu kale Bilecik Tekfurunun himayesinde bir kale olacak ki kroniklerdeki bilgilerden hareketle Bilecik'in fethine kadar bu kaleye de dokunulmamıştır. Bilecik Kalesi ile beraber Söğüt Derbendi Kalesi de ele geçirilmiştir. Mevzubahis kale, Derbend Kalesi adından da anlaşılacağı üzere Bilecik istikametini kontrol eden bir noktada bulunması dolayısıyla Bilecik Tekfurunun himayesinde olduğu aşikârdır. Köprühisar ve Söğüt Derbendi kalesinin fethinin akabinde Osman Bey yönünü asıl hedefi olan Bilecik-Yarhisar ve İnegöl'e çevirmiştir. Kroniklerde Bilecik'in fethi ile ilgili verilen bilgilerde düğün münasebeti ile Osman Bey'in tuzağa düşürülmesinin planlandığı ve buna gerekçe olarak da Osman Bey'in bölgedeki

---

⁴²⁷ 1295-1304 yılları arasında hüküm sürmüştür; A. Yuvalı (1996). Gazan Han, *DİA*, c. 13, s. 429.

⁴²⁸ M. M. Neşri, *Age*, s. 26.

⁴²⁹ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 25.06.2015.

No: 3346

⁴³⁰ H. Nikolayidis, *Agt*, s. 37, 38.

faaliyetlerinden duyulan rahatsızlık gösterilmektedir⁴³¹. Eğer yazıldığı gibi olaylar vuku bulduysa o zaman Karasu ve Sakarya Nehri'nin batısında hiçbir faaliyeti olmayan ve bölgedeki tekfurlar arasında en güçlüsü olan Bilecik Tekfuru ile iyi ilişkiler tesis etmiş olan Osman Bey'e karşı niçin böyle bir tuzak ve ittifak kurulduğunun açıklaması yoktur. Kaynakların ifade ettiği gibi Bilecik'te düğün yapacak geniş alan olmadığından Çakırpınar'da düğün gerçekleşmiştir. Bu esnada Osman Bey, alplerinin kadın kılığında Bilecik Kalesine girmelerini sağlamıştır. Düğün alanında Osman Bey'in peşine düşen Bilecik Tekfuru, Osman Bey ile Bilecik'te Kaldırayık Deresinde⁴³² karşılaştılar⁴³³. Osman Bey tekfurun kellesini bu derede aldı(Ek-43). Buradan Yarhisar'a hareket etti. Yarhisar tekfurunun kızını oğlu Orhan'a aldı, adını Lülüfer koydular⁴³⁴. Bu esnada Turgut Alp'i İnegöl üzerine gönderdiler. Aya Nikola kaçmadan onu öldürüp İnegöl'ü ele geçirdiler⁴³⁵. Yapılan fetihlerin akabinde Osman Bey Karacahisar Sancağını oğlu Orhan'a, Yarhisar'ı Hasan Alp'e, İnegöl'ü Turgut Alp'e, Bilecik'i Şeyh Edebalı'ya verdi. Kendisi yanındaki gazilerle beraber Yenişehir'e hareket etti. Yenişehir'de gazilere evler yaptırdı⁴³⁶. Diğer yandan Osman Gazi'nin 1299 fetihleri sonrası beylik merkezini Yenişehir'e taşıması daha sonraki hedeflerini göstermesi adına önemlidir⁴³⁷. Osmanlı kuruluşunda sıkça bahsi geçen Bilecik Kalesi(Ek-48) ve Bilecik Tekfurluğunun bulunduğu alan Edebalı Türbesi ve çevresine saha çalışması gerçekleştirildi. Bu alan arşiv kayıtlarında Bilecik Hisar Mahallesi olarak bilinmektedir⁴³⁸. Yapılan incelemelerde kalenin, Orhan Gazi Caminin olduğu alandan başlayarak yukarıda Edebalı Türbesi ve Türbe arkasındaki alana kadar uzadığı görülmektedir. Ayrıca sur duvarlarının bir kısmı da parça parça takip edilebilmektedir. İlaveten Kalenin bulunduğu zirve noktası olan günümüzde Türk ve Kayı Boyu bayrağının dalgalandığı alanın karşısındaki tepede de Bilecik Kalesinin gözetleme noktası tespit edildi. Bu gözetleme noktası gözden uzak bir nokta da kaldığından almaşık sistem olarak tabir edilen taş-tuğla örgü sistemli sur duvarları günümüze kadar

⁴³¹ M. M. Neşri, *Age*, s. 45.

⁴³² 01.02.1955 Bilecik Doğumlu Y***p G****k ile yapılan sözlü görüşmede Kaldırayak, Kaldirek, Kaldırayuk olarak adlandırılan derenin Ulupınar'dan çıktığını Askeriyenin olduğu alanda Hamsu'ya oradanda Karasu'ya karıştığını ifade etmiştir.

⁴³³ Kaldırayık/Kaldırayak Deresi olarak kroniklerde bahsi geçen Bilecik Tekfurunun öldürüldüğü yer yapılan saha incelemeleri ve arşiv vesikaları ile neticelenmiştir. Bu köy Bilecik İsmetpaşa Mahallesinden Askeriye'nin yanından Çakırpınar köyüne giden yol güzergâhı üzerinde ufak bir deredir. Dere takip edildiğinde ilerisinde Osmanlı zamanından kalma su kemerleride bulunmaktadır. Tapu parsel kayıtlarında Beşiktaş Mahallesi sınırlarında kalan bu alan Kaldırayak olarak ta kayıtlıdır. Kaldirek veyahut Kaldırayak bir bitki türüdür. Bu sebeple bölge bu isimle adlandırılmaktadır. 1530 yılı icmal defterinde Bilecik'e tabi olan Kaldırayık köyü 1791 tarihli bir belgede Mehmet b. Seyyid Mehmet'in tasarrufundadır; R. Kaplanoğlu (2023). *Sultanönü Livası Tahrir Defterleri Bilecik Kazası (Bilecik İlçesi)*, Asa Kitabevi, Bursa, s. 75, 76.

⁴³⁴ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 25, 27.

⁴³⁵ M. M. Neşri, *Age*, s. 45.

⁴³⁶ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 31.

⁴³⁷ H. İnalçık (2020). Osman I, *DİA*, c. 33, s. 448.

⁴³⁸ F. Emecen (1992). Bilecik, *DİA*, c. 6, s. 154.

ulaşmıştır. Fethedilen diğer yerlerden olan Yarhisar'da yapılan incelemelerde kalenin sur duvarları günümüze ulaşmasa da kale alanı incelendi. Hâlihazırda çok büyük bir yer olmaması burada büyük bir kale olmadığını da düşündürmektedir. Son olarak İnegöl Kalesi eskiden olsa da günümüze ulaşmadığından farklı yerlerde konumlandırarak yanlış çıkarımlar yapmak doğru değildir. Zira bu kale günümüze ulaşmış olsaydı İnegöl'ün merkezinde olurdu.

3.10. Yenişehir Karargâhı

Şekil-3.16. Bursa-Yenişehir-Yarhisar Şelalesi.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Yenişehir İznik'e 22, İnegöl'e 28, Bursa'ya 55 ve Bilecik'e 40 km mesafesiyle ilk Osmanlıların yerleştikleri Söğüt'ü anımsatmaktadır. Nitekim Söğüt'te o dönem genişleme alanları olan Eskişehir-Bilecik-Bozüyük-Osmaneli (Lefke) gibi noktalara yakın konumuyla Osmanlıların Başşehirleri ve karargâhlarıydı. Yenişehir'in yerleşme alanı olarak tercih edilmesinin en önemli nedeni batıya yani Bursa istikametine ilerleme isteği Söğüt'ten sonraki karargâhın Yenişehir'de kurulmasına olanak sağladı. Kaynaklar 1299 seferlerinde Söğüt, Köprühisar, Bilecik, Yarhisar ve İnegöl'ün fethinden sonra Osman Gazi ve alplerinin Yenişehir'e yerleştiklerini ifade etmektedir⁴³⁹. Osman Gazi Yenişehir'de gazilere evler

⁴³⁹ Yenişehir'de Osman Gazi kendi adına sikke de bastırılmıştır; H. Yılmaz (2019). Osman Gâzi'nin 700/1300-1301'de Yenişehir'de Bastırdığı Üçüncü Sikkesi, *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(Söğüt Özel Sayısı). s. 83, 84, 87, 88.

yaptırmıştır⁴⁴⁰. Yenişehir'i imar ederken çevredeki Ermeni ustalardan istifade etmiştir. Ayrıca Yenişehir'de yükselen bey sarayı içinde gerekli malzemeyi⁴⁴¹ Afşar ve Karabahadır altlarında eski bir şehir olan Anitos şehrinin harabelerinden getirtmiştir⁴⁴². Şemseddin Sami Yenişehir'de Osman Gazinin sarayının bazı harabelerinin halen mevcut olduğuna değinmiştir⁴⁴³. Bu saraydan, hamamdan ve sarayın diğer müstemilatlarından Ekrem Hakkı Ayverdi'de eserinde bahsetmektedir⁴⁴⁴. Osmanlı döneminde şehri ziyaret eden Texier, Yenişehir'i Müslümanlığın temeli olarak görüldüğünü ama onun döneminde harabe bir şehir haline geldiğine değinir. Şehirde her Cuma büyük bir pazar kurulduğunu, başlıca ticaretin ise Tatarların getirdiği atlar üzerine olduğuna değinir. Ayrıca yazar Yenişehir'den bahsederken İznik'e olan saldırılarında Süleyman'ın hareket üssü olduğunu yazmıştır. Buradaki Süleyman Kutalmışoğlu Süleyman Şah ise Selçuklulardan bu yana bilinen bu yere Osman Gazi'nin yerleşmesi ise bir tesadüf değildir⁴⁴⁵. Kronikler Yenişehir'i Osman Gazi kurmuş gibi tanıtırsa da esasen Yenişehir Ovasında gözlenen sayıca fazla Bizans ve öncesine ait kalıntılar, burada Osmanlılardan öncede yaşam olduğuna işaret etmektedir⁴⁴⁶. Diğer yandan bölgedeki Burcun, Karaamca, Demirboğa, Mentеше, Köprühisar, Yarhisar, Koyunhisar gibi köyler Osmanlı kuruluş devrine ışık tutan köylerdendir. Yenişehir'in askeri ve stratejik⁴⁴⁷ özelliklerinin yanı sıra tarımsal faaliyetler açısından da son derece verimli topraklar olduğuna değinmek gerek zira Yenişehir binyıllar boyunca polen tutan tarım açısından verimli bir zemine sahiptir⁴⁴⁸.

---

⁴⁴⁰ Anonim Osmanlı kroniği, **Age**, s.10.

⁴⁴¹ Yenişehir'i inşa ederken Süleymaniye (Örencik) köyü ile Müşküle köyü arasında kalan tarihi kaleden de malzeme getirilmiş olabilir. Kale hakkında teferruatlı bilgi aşağıda Müşküle Kalesi başlığı altında verilmiştir.

⁴⁴² S. Erol (2014). *Belgeler Işığında Koyunhisar Zaferi Ve Aydoğdu Bey*, Bursa, s. 15.

⁴⁴³ **Age**, s.16.

⁴⁴⁴ E. H. Ayverdi, **Age**, s. 6.

⁴⁴⁵ C. Texier, **Age**, s. 249.

⁴⁴⁶ R. P. Linder, **Age**, s.125.

⁴⁴⁷ İlk Osmanlılar zamanında Yenişehir yollara hâkim konumuyla son derece önemlidir. D. E. Pitcher (2019). *Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası*, (Çev.) Bahar Tırnakçı, Yky Yayınları, İstanbul, s. 63.

⁴⁴⁸ B. S. Düring (2020). *Küçük Asya'nın Tarih Öncesi Karmaşık Avcı-Toplayıcılardan Erken Kentsel Toplumlara*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 31.

3.11. Bizans'ın Bereketli Toprakları

3.11.1. Bursa'nın Fethi İçin Hazırlıklar

Şekil-3.17. Bursa Balabancık Hisarı Duvarları.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Osman Gazi, yaptığı fetihlerle kısa sürede Bursa⁴⁴⁹ ve İznik önlerine, diğer taraftan İzmit varoşlarına kadar ulaşırken aldığı bu toprakları beraberindeki gazi ve alplere dağıtarak bölgeye yerleşiyordu. Böylece devletin dayanıklılığını ve sürekliliğini sağlamış oluyordu⁴⁵⁰. Yenişehir'e yerleştikten sonra İznik taraflarına inmeye başladılar. Bölgedeki düşmanlarına rahat vermiyorlardı. Nitekim Yenişehir'e 20 km mesafedeki Marmaracık'ın fethini gerçekleştirdiler⁴⁵¹. Bu fetih beyliğin İznik ve Bursa hedeflerinin önünü açmak adına yapılmış fetihlerdendir⁴⁵². Marmaracık bölgesine yapılan saha çalışmasında herhangi bir kale veya kalıntısına da tesadüf edilmedi. Köyde ilk Osmanlı zamanından kalma bir hamam harabesi halen durmaktadır. Osman Gazi'nin karargâhını Söğüt'ten Yenişehir'e taşınmasının ana

⁴⁴⁹ Barasağ Havzası güneydoğu Haromszek Havzasına bağlıdır. Buradan birçok geçitlerle Karpatlardan geçildiğinden stratejik mevkii çok ehemmiyetlidir. Bu havza ismini içerisinde akan Barca (Bartza) çayından almıştır. Melich J., "Barca" isminin tarihiyle inceden inceye meşgul olmuş ve bu ismin en eski şeklinin Bursa olduğunu açık bir surette göstermiştir. Pamirden şimalde büyük Petro Dağında Bursa isimli bir çay vardır. Pamir yakınındaki diğer bir dağ deresinin adı da Sağ-bursadır; L. Rasonyi (2019). *Doğu Avrupa'da Türklük*, Yusuf Gedikli (Haz.), Selenge yayınları, İstanbul, s. 77.

⁴⁵⁰ J. W. Zinkeisen, *Age*, s. 67

⁴⁵¹ Marmaracık karyesi Hamza'nın mülküdür Oruç Bey'in oğlu elindedir; Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 217.

⁴⁵² Aşıkpaşazade, *Age*, s. 32.

sebebi Bursa ve İznik'in ablukasını rahatlıkla gerçekleştirebilmektir. Bu iki önemli şehri ele geçirmek için kuşatma hazırlıklarına başladılar. Bursa'nın ele geçirilmesi için stratejik hareket etmek gerekiyordu. Öncelikle Bursa'nın Doğusunda kalan Bilecik-İnegöl-Domaniç hattı Osmanlıların kontrolü altındaydı. Kaynaklar Osman Gazi zamanında Bursa hisarının sarp olması sebebiyle savaşıarak alınamayacağı hususunda hemfikirdir. Bundan dolayı Bursa'da kaplıca tarafına bir hisar yaptırdı. Hisar'ın sorumluluğunu kardeşinin oğlu Aktemur'a verdi. Dağ tarafında yaptırdığı hisar'ın sorumluluğunu ise Balabancık'a⁴⁵³ verdi. Bu iki hisar bir senede yapıldı⁴⁵⁴. Hisarların etrafındaki köyleri şenlendirdiler. Bursa'dan kâfirler parmağını bile çıkartamaz duruma geldi⁴⁵⁵. Bu iki hisar arasında iletişimi sağlamak içinde Abdal Murad görevlendirildi⁴⁵⁶. Uludağ'ın eteklerindeki eski Türk köyleri⁴⁵⁷ özellikle Oğuzların Kızık boyuna mensup Derekızık, Cumalıkızık, Hamamlıkızık, Değirmenlikızık, Fidyekızık ve bölgedeki birçok manav ve Yörük köyleri Bursa'nın fethinden evvel bölgeye yerleştirilmiştir⁴⁵⁸. Bu Türk boyları Bursa'nın alınmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Bölgeye yapılan saha araştırmalarında Balabancık Hisarı, Bursa'nın Yıldırım İlçesinde Mollaarap Mahallesi incelendi. Kaleyi Dr. Osman Şevki Bey keşfetmiştir⁴⁵⁹. Kalenin olduğu alanda okul ve sur duvarları önünde bir park bulunmaktadır. Şehrin doğu kısmında yer alan bu kalenin batı duvarı 23.75 metre, kuzey duvarının ise 15 metre uzunluğunda olduğu görülmekle beraber duvar kalınlıkları 2,6 metre olarak belirlenmiştir. Kalenin doğu ve güney surları günümüze ulaşmamıştır⁴⁶⁰. Hemen aşağısında Osman Gazi'nin evlatlarından Çoban Bey'in türbesi de aynı yerdedir⁴⁶¹. Aktimur Kalesi ise Bursa'nın Çekirge Mahallesi Kükürtlü Caddesinde Kara Mustafa Paşa Hamamının olduğu Kültür Parkın karşısında bulunmaktadır. Aktimur Kalesinin yerini ilk olarak Halil İnalçık tespit etmiştir. Balabancık ile

---

⁴⁵³ Aşıkpaşa'da Balabancık'ın Bursa kuşatmasında büyük gayretler gösteren eski Hıristiyan bir kul olduğundan bahsedilir; H. W. Lowry (2010). *Erken Dönem Osmanlı Devletinin Yapısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 85.

⁴⁵⁴ M. M. Neşri, *Age*, s.51.

⁴⁵⁵ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 34.

⁴⁵⁶ M. H. Yımanç (2017). *Makaleler*, Fahameddin Başar, İlyas Gökhan & Ömer Hakan Özalp (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 191.

⁴⁵⁷ Osmanlılar hâkim olana kadar Uludağ yüzyıllarca Hıristiyanların mekânı olmuştu. Osmanlıların bölgeye gelmesiyle Hıristiyan keşişlerin tanrıya dönük hayatları için ideal bir ortam sağlayan inziva mekânları dervişlerin tefekkür merkezi haline gelmişti; L. M. J. Garnett (2017). *Osmanlı Toplumunda Dervişler Ve Abdallar*, (Çev.) Hanife Öz, Dergâh Yayınları, İstanbul, s. 152, 153.

⁴⁵⁸ Demirkaynak Dede muhtemelen Osmanlı kuruluş zamanında Orhaneli-Harmancık-Hopandanişment köyü ve çevresinde bölgenin Türkleşmesinde rol oynamış bir alperendir. R. Yalgın (1943). *Anadolu'da Türk Damgaları*, Damgalar Enler, İmler Üzerinde Bursa'nın Değeri, Bursa Yeni basımevi, Bursa, s. 49.

⁴⁵⁹ E. H. Ayverdi, *Age*, s. 8, 9.

⁴⁶⁰ S. Arabacıoğlu (2023). *Kuruluş Dönemi Osmanlı Kaleleri*, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, s. 48, 49, 50.

⁴⁶¹ Çoban Bey Balabancık Hisarı demekle meşhur yerde kendisine Türbe yaptırmış ve etrafındaki yerleride vakfetmiştir; Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 72.

Aktimur Kalelerinin birbirlerine kuş uçuşu uzaklığı 1700 metredir⁴⁶². Bu iki kale kroniklerin bahsettiği gibi Bursa'nın abluka altına alınması için planlı olarak yapıldığı hem saha hem arşiv kayıtlarından rahatlıkla gözlemlenebilmektedir.

3.11.2. İznik'in Fethi İçin Hazırlıklar

Şekil-3.18. Bursa-Yenişehir-Süleymaniye Köyü Kalesi Duvarları.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

İznik jeopolitik olduğu kadar, ideolojik bir noktadır. Hem Selçuklu, hem de Bizans'a başkentlik etmiştir. İznik, çevresindeki güçlü beyliklere nazaran Osmanlı'nın şanslıydı ve Osmanlılar bu bölgenin doğal mirasçısıydı. Diğer taraftan İznik kaybedildikten sonra da hep Darü'l-İslam olarak görülmüş ve kaybının geçici olduğu düşünülmüştür⁴⁶³. Dönemin kaynakları İznik'i tarif ederken sarp ve kalabalık bir şehir olduğunu dört yanında göl, sazlık ve bataklıklar bulunduğunu ve kalenin yanına adam varamazdı şeklinde açıklar. Dört kapısı olan şehrin her kapısından bin alaca atlı kâfir çıksa da o vakit Osman'ın gazilerinin adam başı bin kâfir üzerlerine gelse yüzlerini çevirmeyeceklerini yazmaktadır. Türkler, İznik'e baskın yapsalar da böyle güçlü bir merkezi almanın zorluğunun farkındaydılar. İlk olarak İznik'in Yenişehir'den yana olan kısmına bir kale yaptılar. Bu kalenin emniyetini Taz Ali'ye bıraktılar. Kaynaklar kalenin dibinde soğuk bir pınar olduğunu ona da Taz Ali pınarı

⁴⁶² S. Arabacıoğlu, **Agt**, s. 48, 49, 50.

⁴⁶³ S. Divitçioğlu, **Age**, s. 35.

dendiğini ifade etmektedir⁴⁶⁴. Diğer yandan Taz Ali Kalesine ilaveten Orhan Gazi, Trokokkia olarak bilinen Karatekin⁴⁶⁵ hisarını ele geçirdi böylece İznik'e gelen yolları önemli ölçüde abluka altına aldılar⁴⁶⁶. Bölgeye yapılan saha incelemelerinde Taz Ali⁴⁶⁷ olarak bilinen kale geçmişte İnalıcık tarafından yeri keşfedilmiş Dıraz Ali köyündedir⁴⁶⁸. Kroniklerin bahsettiği gibi Taz Ali Pınarı yerinde durmaktadır. Ancak kale ahşaptan yapılmış olacak ki kaya ya oyulmuş delikleri gözüke de kendisi günümüze ulaşmamıştır. Yine İnalıcık tarafından keşfedilen Bir diğer kale Trokokkia yani Karatekin Kalesi⁴⁶⁹ İznik Karatekin köyünün girişindeki tepelik üzerindeki alandır. Kale alanı toprakla örtülmüştür. Bu alandaki saha gözlemlerinde sırlı seramik parçaları, tuğlalar ve birçok define çukurları tespit edildi. Kroniklere ve yeni araştırmalara konu olmayan iki farklı kaleye İznik saha gözlemleri esnasında tesadüf edildi. Bunlardan ilki İznik Gölü kenarında ki Karacakaya Gözetleme Kulesidir. Bir diğeri ise Müşküle Kalesidir. Adı Müşküle Kalesi olarak bilirse de kaleye Yenişehir'in Süleymaniye (Örencik)⁴⁷⁰ köyünden çıkmak daha kolaydır(Ek-139). Müşküle kalesine gerçekleştirilen saha çalışmasında kale alanında büyük sur duvarları ve kalenin giriş kapısı günümüzde halen ayakta. Kalenin bir tarafı Yenişehir diğer tarafı ise İznik'e hâkimdir. İznik rahatlıkla kaleden gözlemlenebilmektedir. Muhtemeldir ki böyle kıymetli konumda bulunan Karacakaya Gözetleme Kulesi ve Müşküle Kalesi gibi yerler İznik'in fethinden evvel Osmanlıların kontrolüne geçmiştir. Kaynaklarda yapılan incelemelerde İznik Gölü kenarında büyük bir kaya parçası üzerinde bulunan Karacakaya Gözetleme Kulesi hakkında Alexiad'da oldukça ilginç bir bilgiye tesadüf edildi⁴⁷¹. Bizans ordusu Türkiye Selçukluların idarecisi Ebul Kasım'a yardıma giderken Ermiş Georgios Kulesine varıp oradan

⁴⁶⁴ Anonim Osmanlı kroniği, *Age*, s. 10, 11.

⁴⁶⁵ Karatekin köyünden 19.01.1970 doğumlu Ü**I Y***z ile yapılan sözlü görüşmede çocukken kalenin olduğu alana asar dediklerini manav türkü olduklarını atalarının İznik'e gidebilecek yardımı kestiklerini aktarmıştır.

⁴⁶⁶ M. M. Neşri, *Age*, s. 55.

⁴⁶⁷ Taz adı Kumanlar dâhil olmak üzere tüm Türklerde kullanılmakla beraber kelimenin tam anlamı dazdır. Veyahut beyaz üzerine koyu benekli olan at anlamında da kullanılmaktadır. L. Rasonyi, *Age*, s. 244.

⁴⁶⁸ Dırazali köyünden 01.03.1959 doğumlu İsmail Sevinç ve 15.10.1962 Erzurum doğumlu S**t A**n ile yapılan sözlü görüşmede Köyün Çınartaşı mevkiinden düzlük diye aşağıya indiklerini belirtmiştir.

⁴⁶⁹ Goltz Paşa, Karatekin kalesinden Karadin kalesi veya karargâhı olarak seyahati esnasında bahsetmiş ve incelemeler de bulunmuştur; C. F. Goltz (2023), *Anadolu Anılar*, (Çev.) Gönül Mutlu & İsmail Mutlu, Ark Yayınları, İstanbul, s. 276.

⁴⁷⁰ Yenişehir Süleymaniye köyünden 01.04.1963 Doğumlu M*****a Y***z ve 02.05.1975 Doğumlu M*****t E***z ile yapılan sözlü görüşmede çocukluklarının kalenin olduğu alanda geçtiğini eskiden çayırılık olan bu alanda çok piknik yaptıklarını havanın iyi olduğu zamanlarda kaleden İznik-Orhangazi-Yenişehir ve Uludağ rahatlıkla görüldüğünü söylemişlerdir. Çocukluklarında kalenin top atma kulelerinin dahi durduğunu aktaran Y***z ve E***z defineci tahribatıyla kalenin tahrir olduğunu aktarmışlardır.

⁴⁷¹ Yalova Çoban Kale, denizden gelen ana güzergâhı kontrol ederken Müşküle Kalesinden Kale Tepe olarak bahseden Foss, İznik ve Yenişehir Ovalarını kontrol ettiğini yazmıştır. İznik'in güneybatısında göl kenarında ki Karacakaya ise Ortaçağ'a ait bir yapı olduğunu söylerken İznik'in çevresindeki güvenlik noktalarına dikkat çekmiştir; C. Foss (2022). *The Beginnings Of The Ottoman Empire*, Oxford University Press, s. 79.

İzmit'e devam ettiklerini aktarıyor⁴⁷². Karacakaya Gözetleme Kulesinin olduğu alanda bir mezar olduğu arkeolojik çalışmalara da konu olmuştur⁴⁷³. Alexiad'da bahsi geçen Ermiş Georgios Kulesi, muhtemelen Karacakaya Kulesidir. Müşküle Kalesi hakkında yapılan incelemeler de 1116-1118 yılları arasında İmparator Alexios döneminde, Türklerle İzmit için giriştikleri mücadeleler esnasında İmparatorun Miskoura adında bir yere gelerek Türkleri gözetlediğini ifade etmektedir. İmparatorun İzmit'i ve Türkleri gözetlediği bu mekân Müşküle Kalesidir⁴⁷⁴. Osmanlılar İzmit'in fethinden evvel İzmit'e çıkabilecek yolları önemli ölçüde kontrol altına almışlardır. İzmit'in Lefke Kapısı istikameti ve bu güzergâh üzerindeki yol İzmit'ten Karatekin'e oradan Arapuçtu Derbendi yoluyla Lefke'ye Ulaşır. Bu yol'u kontrol altında tutan Osmanlılar İzmit istikametinden gelecek olası yardımın önüne geçmişlerdir. Diğer bir güzergâh ise Gemlik istikametidir ki bu istikamet üzerinde bulunan Taz Ali Kalesi, Karacakaya Gözetleme noktası ve Müşküle Kalesi de Osmanlıların kontrolü altında olduğundan şehri kısıp almışlardır. Şehre yardım gelebilecek en mühim güzergâh ise Dragon Vadisi üzerinden Yalova'ya çıkan istikamettir ki bu istikametten gelen yardım sebebiyle Bizans ile Osmanlılar arasında 1302'de Bapheus Savaşı gerçekleşmiştir. Bu savaş ile alakalı bilgiler aşağıda teferruatlı olarak verilmiştir.

3.11.3. Bapheus Muharebesi

Şekil-3.19. Yalova-Hersekburnu ve Osman Gazi Köprüsü.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

⁴⁷² A. Komnena, *Age*, s. 202.

⁴⁷³ A. B. Yalman (1993). İzmit Ve Çevresinde Belirlenen Eski Eser Tahribatları Ve Öneri Koruma Tedbirleri, *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), s. 464.

⁴⁷⁴ A. Komnena, *Age*, s. 483.

Osman Gazi ve Alplerinin İznik⁴⁷⁵ abluka altında tutması İznik⁴⁷⁶ ahalisini bu durumdan bezdirmişti. İstanbul'a haber gönderen İzniklilere yardım gecikmedi. II. Andronikos 1302 yılında 10 bin kişilik bir Alan topluluğunu, Muzalon Ailesinden birisinin emrine vererek görevlendirdi⁴⁷⁷. Orduyu Bizans İmparatorluğu gemilerle Hersekburnu dediğimiz noktadan, Yalova'da karaya çıkardılar⁴⁷⁸. Dönemin Bizans kaynaklarından olan Pachymeres İznik civarında durumun dayanılmaz hale geldiğini aktarmıştır. Bu dönemde İmparatorun kız kardeşi Maria İznik'e gelerek Osman'ı tehdit etti. Osman'a yapılan bu hakaret sebebiyle uc bölgesine 30 bin kadar Türk geldi⁴⁷⁹. Haber İmparatora ulaştığında İmparator Osman'a elçiler aracılığı ile hediyeler yollasa da bu durum onu durdurmaya yetmedi. Osman her defasında İznik'e saldırmaya devam ediyordu. Üzüm bağlarını söktü, ekinleri yok etti. Şeklinde dönemin kaynağı görüşlerini ifade etmiştir⁴⁸⁰. Bizans ile Osman Gazi arasında İznik hattında bu hadiseler yaşandığında Bizanslıların farklı meseleleri de vardı. 1294 yılında Ceneviz-Venedik savaşına dâhil olan Bizans⁴⁸¹, 1302 Temmuzunda 13 savaş gemisi ve 7 korsan gemisinden oluşan Venedik Filosunun Haliç'e girmesi ve sarayın karşısında bulunan Bizans mülklerini ateşe vermeleri üzerine Bizans, Venedik'e ticari kapitülasyonlar vermek zorunda kaldı⁴⁸². Aynı dönemde Patrik XII. İoannes'in II. Andronikos ile ters düşmesi, 1302 Temmuzunda istifa edecekmiş gibi yapıp istifa etmemesi kilise ve devlet arasında işleri karıştırdı⁴⁸³. Hersek Burnundan İznik istikametine doğru hareket eden

---

⁴⁷⁵ Bir zamanlar ilk Selçuklular tarafından fethedilmiş olan İznik'in Osmanlılar Devrinde tekrar fethi 32 sene sürdü. Şehir surlarla çevrili ve şehri koruyan 300 kule vardı İbn Battuta'nın yazdığına göre Osman 20 yıl şehri muhasara etti ve öldü. Oğlu İhtiyarüddin Orhan 12 yılın sonunda şehri zabtedebildi; V. A. Gordlevskiy (2015). *Küçük Asya'da Selçuklular*, (Çev.) Abdülkadir İnan, Timurlan Omorov (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 237.

⁴⁷⁶ Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından 1075 yılında Türkiye Selçuklu Devletinin başkenti olan İznik I. Kılıçarslan zamanında 1096 yılında Haçlılara kaybedildikten sonra 1105'de yeniden ele geçse de tekrar kaybedilmiştir. İznik "Darü-l İslam" yani İslam beldesi olarak görüldüğünden Osman ve Orhan Gazilerin ana hedefleri hep İznik olmuştur; Halil Inalcık (2015). Osman Gazi'nin İznik (Nicaea) Kuşatması Ve Bafeus Savası, *Söğüt'ten İstanbul'a*, Oktay Özel & Mehmet Öz (Haz.) s. 301, 302.

⁴⁷⁷ Y. Ayönü (2017). XIV. yy Başlarında Batı Anadolu'da İki Rakip Güç Germiyan Oğulları Beyliği Ve Bizans İmparatorluğu, *Uluslar Arası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür Ve Medeniyet Sempozyumu III, Germiyanogulları Beyliği Bildiriler*, Mehmet Ersan & Mehmet Şeker (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 41, 42.

⁴⁷⁸ Anonim Osmanlı Kroniği, *Age*, s. 12.

⁴⁷⁹ Bizans müellifi Pachymeres Osman Gazi'nin yardımına Menderes bölgesinden Türklerinde geldiğini yazsa da Inalcık Menderesin uzak olduğunu Afyonkarahisar'dan yardıma gelindiğini iddia etmiştir; Y. Ayönü (2016). XIII. Yüzyılın İkinci Yarısı Ve XIV. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Menteşe Beyliğinin Güney Batı Anadolu'daki Faaliyetleri, *Menteşeoğulları Tarihi Muğla Bildiriler*, Adnan Çevik & Murat Keçiş (Ed.), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 8, 9.

⁴⁸⁰ Bu hadise 1307 yılında yaşandı; G. Pachymeres (2019). *Bizanslı Gözüyle Türkler*, (Çev.) İlcan Bihter Barlas Bilgi Kültür Sanat, İstanbul, s. 114, 115.

⁴⁸¹ G. Ostrogorsky, *Age*, s. 452.

⁴⁸² D. M. Nicol, *Age*, s. 141, 142.

⁴⁸³ D. M. Nicol, *Age*, s. 129.

Bizans ordusunu 27 Temmuz 1302'de Osman Gazi karşıladı⁴⁸⁴. Dragon Vadisi⁴⁸⁵ olarak ta bilinen vadide Çoban Kale havalisinde karşılaştılar. Türkler, Bizanslıları yenerek hersek burnundan denize döktüler. Kimisi öldü kimisi gemilere binip canını zor kurtardı⁴⁸⁶. Savaşın yapıldığı alanlardan olan Dragon Vadisi, Çobankale ve Hersekburnu'na gidildi. Sahada incelemelerde bulunuldu. Çobankale'nin bulunduğu alan eski İznik-İstanbul yolunun önemli noktalarındandır. Kale'de günümüze arkeolojik kazı çalışmaları yapıldığından kazı alanına girilemedi⁴⁸⁷. Yetkililer tarafından kazı evinde kazı ile alakalı teferruatlı çalışmaları öğrendikten sonra Hersek Burnuna kadar inerek Osman Gazi'nin Bizans ordusunu denize döktüğü nokta incelendi. Günümüzde bu alanda Osman Gazi Köprüsü bulunmaktadır.

3.11.4. Tahta Kılıçlı Derviş Bineva Baba

Anonim Osmanlı Kroniği dışında çoğu Osmanlı kroniğinde yer almayan Bineva Baba, Yalova ve civarının Türkleşip İslamlaşmasına katkıda bulunmuş dervişlerdendir. Osman Gazi'nin İznik'i kuşattığı dönemlerde bölgeye gelip yerleşmiş Bineva Baba isimli bir zat vardır. Aynı dönemde tekfurun kızı cüzzam olmuş ve çareyi Yalova'daki termal su kaynağında bulmuşlar⁴⁸⁸. Tekfur kızının iyileşmesi üzerine suyun üzerine binalar yaptırmış etrafı da şenlendirmiştir. Bahsi geçen bölgede Bineva Baba, tahta kılıcı ile gelip bölgedeki kâfirleri islam'a davet etmiştir. Elindeki tahta kılıca gülen kâfirler teklifi kabul etmemiş elindeki tahta kılıçla bize ne yapabilirsin ki diyerek alay etmişler. Kâfirlerden birisi Bineva Baba'ya gelerek, kılıcınla beni kes demesi üzerine Bineva Baba, kâfiri ortadan ikiye ayırınca kâfirler imana geldiler. Bineva Baba, o bölgede yaşadı ve vefat etti. Mezarı, Yalova'da Termal'in yanındadır. Hamama gelenler halen bu mezarı ziyaret ederler⁴⁸⁹. Bineva Baba'nın kabrinin yerini ile alakalı Yalova'da araştırmalar devam etmektedir⁴⁹⁰. Mezarın muhtemel

---

⁴⁸⁴ Pachymeres, *Age*, s. 75.

⁴⁸⁵ Drakon savaşı 21 Ekim 1096 tarihinde kılıçarslanın dragon vadisinde haçlıların İznik'e gelişini önlemek için yaptığı ve kazandığı savunma muharebesidir; I. Demirkent, *Age*, s. 27.

⁴⁸⁶ Anonim Osmanlı kroniği, *Age*, s. 12.

⁴⁸⁷ Kale; Yalova-Altınova İlçesi, Karadere Köyü, Çobankale Mahallesi arazisi içerisinde yer almakta olup, sahildeki Hersek Mahallesi'nin yaklaşık 7 km uzağında, Altınova merkezinin 5 km, Soğuksu (Ayazma) Köyü'nün 2 km güneyindedir. Bursa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 16.04.2004 tarih ve 10461 sayılı karar ile arkeolojik alan olarak tescil edilmiştir; S. Seçkin (2018). Tarihsel Süreçte Yalova/Altınova Çobankale, *Cedrus*, 6(535), s. 535, 536.

⁴⁸⁸ Bahsi geçen sıcak su hikâyesi Kütahya Yoncalı Ilıcasında Selçuklular zamanında bir beyin kızının cüzam olması üzerine bu kız Yoncalı hamamlarında şifa bulmuş şeklinde anlatılmaktadır.

⁴⁸⁹ Anonim Osmanlı kroniği, *Age*, s.12, 13, 14.

⁴⁹⁰ Yalova İl Özel İdaresi ile Yalova Üniversitesinden Cihan Yalvar, mezarın yerinin tespiti ile alakalı çalışmalar yapmaktadır.

yeri tespit edilmesinin ardından, mezarın başındaki Çınar Ağacının yaş tayini yapıldıktan sonra Bineva Baba'nın kabrinin üzerine türbe inşa edecekler⁴⁹¹.

3.11.5. Dinboz Muharebesi

Şekil-3.20. Bursa-Kestel-Erdoğın(Dinboz)Köyü Dinboz Savaş Şehitleri Mezarlığı.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Dinboz Muharebesi, Bursa'nın Kestel ilçesine bağlı Erdoğın köyde⁴⁹² 1303 yılında⁴⁹³ gerçekleşmiştir⁴⁹⁴. Dinboz⁴⁹⁵ Yenişehir ile Bursa arasında bulunan bir geçittir. Bu geçide hâkim olan Uluabat'a kadar olan alanda rahatlıkla hareket edebilir. Osmanlı'nın, Bizans ile yaptığı savaşlar arasında en önemlilerinden birisi olan Dinboz Muharebesi hakkında kronikler

⁴⁹¹ <https://www.yalovamiz.com/yasam/tarihi-bineva-baba-turbesi-gun-yuzune-cikartilacak-52339>.

⁴⁹² Erdoğın Köy'den (Dinboz) M*****a Ö*****e 22.07.1975-M*****1 Y*****1 05.01.1955 ile yapılan sözlü görüşmede 1960'da Erdoğın köyün adı Dinbozdu. 1960 sonrası Erdoğın köy adını aldı. Aydoğdu Bey'in mezarı buradadır. Mezarlığın olduğu alandan kimse gidip ağaç kesmez, orası 400 kişinin şehitliğidir. Dinbozda bir han vardır. Han olarak adlandırılan kalıntıların horasan harcı ile yapıp 2m yüksekliğindedir. Dedelerimiz han derdi Yenişehir yolu burası, türbenin olduğu yol Kıztaşı yolu olarak geçer. Yenişehir yolu cumhuriyet zamanında yapılan kadar buradan geçiyordu. Türbenin olduğu alan Aydoğdu mevkiydi. 1982 de tapu orayı Harmankaya olarak kaydediyor. Yenişehir yolu (eski mezarlığın içindedir. Savaşın olduğu alan "Dinboz İsiçi" mevki şimdi "Tospalık" deriz. Dinboz şehitlerinin olduğu alan kızıl pelit ve meşe ağaçları ile kaplıdır. Şeklinde görüşlerini paylaşmışlardır.

⁴⁹³ II. Andronikos zamanında 15 Ocak 1303 tarihinde hafif bir deprem oldu. Bizans'ın 1302-1303 yılları arasında yaşadığı savaş, deprem, sel gibi hadiseler otoritelerini büyük ölçüde kaybetmelerine sebep olmuştur; D. M. Nicol, *Age*, s. 130.

⁴⁹⁴ H. İnalçık (2007) Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg, *Belleten*, 71(261), S. 515, 516.

⁴⁹⁵ İhtifalci Mehmet Ziya Dimboz hakkında Bursa Ovası ile Yenişehir Ovasını birbirinden ayıran oldukça yüksek bir boğazın ortasını işgal ettiğine değinir; M. Ziya, *Age*, s. 166.

1302 Bapheus'tan sonra Bizans'ın Bursa, Adranos (Orhaneli), Kestel⁴⁹⁶, Kite (Ürnlü)⁴⁹⁷, Bedenos (Gözede) Tekfurları'nın bir araya gelerek Osman Gazi'yi Bursa ovasına sokmamak adına ittifak ettiklerini anlatmaktadır. Savaşın başlangıç noktası Yenişehir'in Koyunhisar köyünün olduğu alandaki düzlüktür⁴⁹⁸. Kaynaklar savaşta çok fazla insan öldüğünü aktarmaktadır⁴⁹⁹. Bu savaşta Osman Gazi'nin ağabeyi Gündüz'ün oğlu Aydoğdu şehit düşmüştür. Karnı ağrıyan atların, sıtma olan insanların Aydoğdu'nun mezarında ki toprağı yiyerek şifa⁵⁰⁰ bulduğu anlatılır⁵⁰¹. Aydoğdu'nun savaş esnasında şehit düşmesi üzerine Adranos ve Bursa tekfuru kaçtı. Kestel⁵⁰² Tekfuru teslim oldu. Kite⁵⁰³ Tekfuru Uluabat'a kaçtı. Uluabat Kalesine⁵⁰⁴ sığınan Kite Tekfurunu, Uluabat tekfurundan isteyen Osman Gazi vermezseniz gölün başından dolanırım sizi harap ederim diye tehdit etti. Uluabat tekfuru Osman Gazi'ye anlaşma teklif etti. Senden ve senin neslinden hiç kimse Uluabat Köprüsünden⁵⁰⁵ geçmesin bende Kite Tekfurunu vereyim dedi. Osman Gazi anlaşmayı kabul

⁴⁹⁶ Kestel Kale Mahallesinde bulunan Kestel Kalesi bölgeye hâkim bir tepededir. Kuzeyinde Barak Fakih, güneyinde Aksu, doğusunda İnegöl, batısında Bursa merkez vardır. Kalenin eski temelleri yıkık duvarları üzerine yenileme çalışmaları yapılmış. Bursa istikametine bakan kulesinin bir kısmı orijinal olup yaklaşık 6 metre yüksekliğindedir orijinal temel ise 2.5-3 m arasındadır.

⁴⁹⁷ 08.03.1963 doğumlu K***i B**i ile yapılan sözlü görüşmede 1960'lı yıllarda Kite adının Ürnlü olarak değiştiğini, bunun sebebinin köydeki tarımsal faaliyetler olduğunu aktarmıştır. Köyde hamam, kale ve köprü var. Kite Ovasında kurulan kalenin irili ufaklı 3 parçası vardır. Yaklaşık 15 metre uzunluk, 5 metre yüksekliği olan yapı geçmişte cezaevi olarak kullanıldı. Kalenin taşları yol ve ev temellerinde kullanıldı. Kale 13 bin metre kare alana kuruludur. Şeklinde görüşlerini paylaşmıştır.

⁴⁹⁸ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 210.

⁴⁹⁹ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 32, 33.

⁵⁰⁰ Selanikte büyük din şehidi Demetrios'a adanmış bir kilise yapılmıştır ve onun mübarek kabrinden sızan bir şifalı merhem inançla oraya gelenleri mucizevi bir şekilde iyileştirmiş. Bu olay Dinboz Savaşında şehit düşen Aydoğdu mezarı etrafında ritüelleri akla getirmekle beraber kabir üzerindeki tahta sandukadan sızan reçinenin hastaları iyileştirdiğine inanıldığı anlaşılıyor; A. Komnena, *Age*, s.82.

⁵⁰¹ Anonim Osmanlı kroniği, *Age*, s. 14.

⁵⁰² Mehmet ziya Kestel'den geçerken Bizanslılardan kalma kale harabesini izleyerek Dimboz'a yol aldıklarına değiniyor. M. Ziya, *Age*, s.165, 166.

⁵⁰³ Kite Kalesi, Osmanlı kroniklerindeki yerini, Dimbos Savaşı ile almıştır. Bursa'nın batı kısmında yer alan kalenin bulunduğu alanda, kaleye ait olduğu düşünülen kalıntılar mevcuttur. Kalıntıların olduğu alan sit alanı ilan edilmiş ve korumaya alınmıştır. İlerde yapılacak olan kazı çalışmasıyla kalenin detayları gün yüzüne çıkacaktır; S. Arabacıoğlu, *Agt*, s. 59.

⁵⁰⁴ Uluabat (Lopadion) Kalesi Bursa'nın batısında, Karacabey ilçesi Uluabat ve Harmanlı Mahalleleri sınırları içinde bulunan, Uluabat Gölü kıyısında yer alan Uluabat Kalesi, Kültür varlıkları koruma kurulu tarafından koruma altına alınmıştır. Uluabat Kalesi, 29.01.2010/5418 sayılı kararla, 2. derece Arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiştir. Kale alanı ile ilgili 09.05.2014 - 3243 sayılı kararla, köşe koordinatları için verilen pafta uygun görülmüştür. Kuzeyinden geçen bir nehir ile sınırlanan Uluabat (Lopadion) Kalesi'nin içinde sivil mimari örneklerinin de bulunduğu görülmüştür. Kale dikdörtgen bir plana sahiptir. Kalenin sur uzunlukları, uzun kenarı 475 metre, kısa kenarı ise 150 metre olarak tespit edilmiştir; *Age*, s. 72, 73.

⁵⁰⁵ Uluabat'ta Osman Gazi'nin Kite Tekfurunu Uluabat Tekfurundan istemek için üzerinden geçtiği Roma köprüsünün ayak genişliği yaklaşık 5.5 metre 8 ayaklı köprü köprü ayak uzunlukları yaklaşık 6 metre. Köprü ile alakalı değerlendirmeler görünen kısımlar için yapılmıştır görünen kısımların ortalama uzunluğu 120 metredir. Diğer yandan Uluabat Kalesinin güney duvarları günümüze ulaşmıştır. Kuzey duvarları nehre bakar. 1.5 km sur duvarlarını gezdik. Kalenin güney-batı köşesinde tek gözlü girişi vardır. Normalde şehir İznik gibi kale ile çevrili iken nehir tarafındaki sur duvarları günümüze ulaşmamıştır. İlaveten Osman Gazi'nin Kite tekfurunu vermezsen gölün başından dolanıp gelirim seni harap ederim diye tehdit ettiği hadise birebir gerçeğe uyuşmaktadır. Uluabat kalesinin güneyi düz bir ovaya bakmaktadır. Yani kuzeyi nehir ile çevriliyken güneyinde kalenin etrafını

etti. Kite Tekfurunun kellesini aldı. Osman Gazi'nin Uluabat Tekfuruna verdiği söz gereği Osmanlı hanedanından hiç kimse bir daha o köprüden geçmedi. Uluabat'a gidecekleri zaman kayak ile geçip gittiler⁵⁰⁶. Bu savaştan sonra Bursa ovası tamamen Osmanlılara açıldı. Dönemin kaynakları Batı Anadolu'nun Edremit'e kadar Türkler tarafından istila edildiğine değinmektedir⁵⁰⁷. Bu savaş ile alakalı aydınlanmamış iki husus vardır. İlki Bursa, Adranos, Kite ve Kestel gibi tekfurlukların yerleri belliyken Bedenos⁵⁰⁸ Tekfurluğunun tam olarak yeri saptanamamıştır. İnalçık, "Osman I" Dia maddesinde ve "Osman Beg" makalesinde Bedenos'un yanına soru işareti koymuştur. Ancak tahrir kayıtlarında Bedenos'un, İnegöl sınırları içerisinde yer aldığı açıktır. Bu sebeple tahrir kayıtlarından hareketle Bedenos'un doğru yerini bulabilmek adına İnegöl ve havalisinde saha araştırmalarına başlandı. Tahrir kayıtlarında Bedenos'u iki yerde aramanın mantıklı olacağı düşünüldü. Bunlardan ilki İnegöl'ün Çayyaka⁵⁰⁹ yani Bedre köyü⁵¹⁰ diğeri ise Aksu-Gözüde köyleri arasındaydı. İlk tercihimiz olan Çayyaka (Bedre) köyü⁵¹¹ Bedre Çayı ve Bedre ismine ilaveten, buradaki kale yapısından dolayı Bedenos'un burada olabileceği ihtimalini güçlendirdi. Köye yapılan saha çalışmasında köy Muhtarı Sami Çakmak ve ekibi yardımıyla Bedre kalesi olarak bilinen alana orman içerisinde yaklaşık 2 saatlik bir yürüyüş ve tırmanış neticesinde ulaşıldı(Ek-73). Kalenin olduğu alandan İnegöl-Bursa-Mezit Vadisi rahatlıkla gözlemlenebiliyor. Bedenos'un⁵¹² burası olduğu hususunda hemfikir olunmuşken, araştırmalar esnasında, Bedre'de psikoposluk olduğunu anlatan bir kaynağa tesadüf edilmesi⁵¹³ Bedre'de kale olarak tespit edilen alanının esasen bir Piskoposluk olabileceği kuşkusunu uyandırdı. Bedre'nin Bedenos olma ihtimalini tamamen dışlamadan muhtemel arayışlara tekrar başlandı. Tahrir

---

çevreleyen su kaynağı bulunmamaktadır. Bu da bizlere ilk Osmanlı tarihinin kaynağı olan Yahşi Fakih menakıpnamesi'nin doğruluğunu göstermesi bakımından önemlidir.

⁵⁰⁶ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 32, 33.

⁵⁰⁷ O. Turan (2016). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi-Türk Dünya Nizamının Milli, İslami Ve İnsani Esasları*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 234, 235.

⁵⁰⁸ M. M. Neşri, **Age**, s. 50, 51.

⁵⁰⁹ İnegöl Bedre karyesi kesimcidirler. Evveliden nesne vermezlermiş sonra Naib Bahşi ve Yazıcı Lütfi teftiş eyleyip bin akçe ziyade eylemiş. Ö. L. Barkan & E. Meriçli, **Age**, s. 82.

⁵¹⁰ Çayyaka Bedre 1487 tarihli tahrir defterinde Sultan I. Muradın mülkü olarak kayıtlıdır; *İnegöl Tanıtım Ve Kent Rehberi*, İnegöl Kent Konseyi Kültür Sanat Turizm Ve Tarih Çalışma Gurubu (Haz.), İstanbul, s. 216.

⁵¹¹ 01.08.1971 Doğumlu S**i Ç****k ile yapılan sözlü görüşmede Bedre yani Çayyaka doğumluyum. Bedre köyümüzün ismi Türkiye'de farklı yerlerde var. Bedrus denilen Hıristiyan birinden gelir. Bedre köyünün eski, bir köy olduğunu biliyoruz. 1960'lı yıllarda köyün adı Çayyaka oldu derenin adı bedre deresidir. Tekfur Bedrus'un yaptırdığı bir kalemiz var. Şeklinde görüşlerini paylaşmıştır.

⁵¹² Akhisarda (Pamukova) Bednos viranı karyesi Süleyman Paşa vakfidir Geyve kadısı tasarruf eder. Bednos belkide Rumlar arasında sıkça kullanılan bir köy, yerleşim veyahut kale adıdır; Ö. L. Barkan & E. Meriçli, **Age**, s. 493.

⁵¹³ W. M. Ramsay (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev.) Mihri Pektaş, Meb Basımevi, İstanbul, s. 225.

kayıtlarında Balados-Baladyanos köyü, İnegöl Bednos köyü, Aksu Karyesinde⁵¹⁴ Pekmezalanı-Bednos Alanı adlı mezraların tahrir kayıtlarında bulunması araştırmanın Kestel'in Aksu⁵¹⁵-Gözede ve Lütfiye köyleri arasında yoğunlaştırılmasına sebep oldu⁵¹⁶. Tapu parsel kayıtlarında Lütfiye köyü sınırları içerisinde Kale bayırı adında bir mevkiye tesadüf edilmesi üzerine Lütfiye köyüne gidildi. Köyden İlyas Yıldız ile kale alanına çıkıldı. Burada bir gözetleme noktası veyahut siper gibi yapılar olduğu açılan define çukurları sebebiyle rahatlıkla incelense de Bedenos'un yerinin burası olabileceği hususunda kuşku uyandırmadı. Buradan sonra Aksu ve Gözede köyleri arasında saha araştırmalarında bulunuldu. Aksu köyünden 15.03.1947 Doğumlu H*****n Ö*****k ile yapılan saha gezileri ve sözlü görüşmeler de Bednos Alanının Aksu'ya yakın bir konumda Gözede-Aksu köyleri arasında aranması gerektiğini ifade etmiştir. Gözede köyünden 10.10.1963 Doğumlu A***n D***n ile yapılan sözlü görüşmede; *"Bedenos şehri diye bildiğim ve yaşlılardan duyduğum kadarıyla Aksu-Gözede arasındaki ova Bedenos şehri diye geçermiş. Tarihi bir hamam vardı. Kalıntılarını yıktılar. Pekmez Alanının olduğu yere biz Bednos veya Bedenos şehri deriz"*. Şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Nitekim yapılan incelemeler de Gözede Ovasında yoğun tarımsal faaliyetler yapıldığı ve köyün yakınlarına sanayi kuruluşlarının da kurulması ile gözle görülür pek bir malzeme kalmadığı gözlenmiştir. Sadece Gözede köyüne gidilen İpek Yolu Bulvarında tapu parsel kayıtlarında Pekmezalanı mevkiinde tuğla, seramik vb parçaların yoğun olarak gözlemlendiği alanlar bulunmuştur. Bedenos'un yeri yerel ahalinin ve arşiv verilerinin işaret ettiği gibi Aksu-Gözede⁵¹⁷ köyleri arasındadır. Bu tespiti koruma kurul raporundaki bilgilerde doğrular niteliktedir⁵¹⁸. Zira savaşın yapıldığı Dimboz'a 15 km mesafededir. Dimboz Savaşının tekfurları sırasıyla Adranos-Bedenos-Kestel-Bursa ve Kite tekfurudur ki bu tekfurlukların günümüzdeki konumları Harita üzerinde incelendiğinde birbirlerine yakın komşu tekfurluklardır. Tekfurlardan sadece Orhaneli (Adranos) tekfuru, yukarıda adı geçen tekfurlukları, Uludağın dağ yöresinden gelebilecek tehlikelere karşı koruyan bir tekfurluk olduğu açıktır. Savaş ile alakalı aydınlanmamış ikinci ve son husus ise Aydoğdu Bey'in mezarının nerede olduğudur. Öncelikle gerçekten Osmanlı arkeolojisine önem vermeden ve

⁵¹⁴Aksu Köyü'nün yanında Pekmezalanı ve Yayaviranı adıyla anılan mevkilerde tarım yapılmış. Yayaviranı denilen mevki, eski Roma kaldırımlarının çok iyi biçimde korunduğu yerdir. Bednos Alanı olarak anılan mevkide yaya çiftliği olup, Bizans dönemi yerleşim yeridir. S.30.

⁵¹⁵Aksu Köyü'nde yaşamını sürdürmek isteyenlere "Derbentçilik" görevi verilmiş, bu görev karşılığında elde edilen gelire sahip olma ve devlete ödenecek bütün vergilerden muaf tutulma teminatı sunulmuştur; H. Öztürk (2011). *Dünden Bugüne Aksu Köyü*, Bursa Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, Bursa, s. 9.

⁵¹⁶ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 27, 87, 88, 95.

⁵¹⁷ Tahrir kayıtlarında Gözede köyünde bulunan Dölek Zemininin, Bedenos'a yakın olduğu belirtilmiştir. Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s.94.Bu kayıt yukarıda metin içerisinde zikrettiğimiz koruma kurulu tarafındanda tescillenmiş Gözede köyündeki alanın Bedenos olduğunu işaret etmektedir.

⁵¹⁸ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 18.01.2022. No: 11046.

şüphe duyulan bölgelerde arkeolojik kazı yapılmadan söylenen sözler hep muallâkta kalacaktır. Konu hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır. İlki Aydoğdu Bey'in mezarının Yenişehir Koyunhisar köyünde olduğudur. İkinci görüş ise Erdoğan Köy'deki büyük ağaçlarla kaplı savaşın yapıldığı alandaki asırlardır defin yapılmayan tarihi mezarlıktır. Yenişehir Koyunhisar tezini savunanlar 1887 yılında Osmanlı arşivlerinde, Koyunhisar köyünde, Aydoğdu Bey'in Türbesinin inşası ile alakalı belgeyi göstermekte ve türbenin burada olduğunu iddia etmektedir⁵¹⁹. Türbenin yapılması ile alakalı gerekli dilekçeyi hazırlayan memurun Aydoğdu Bey'den Orhan Bey'in oğlu olarak bahsetmesi onun Aşıkpaşazade tarihini dahi okumadığını göstermektedir⁵²⁰. Diğer yandan aynı dönemlerde yaşamış olan İhtifalci Mehmet Ziya, Koyunhisar'daki Aydoğdu Bey Türbesinden bahsederken onun Osman Gazi'nin büyük atası olduğunu iddia etmektedir⁵²¹. O dönem okur-yazarlarının tutumlarından anlaşılıyor ki Aydoğdu Bey'in gerçekte kim olduğu hakkında net bir fikirleri yoktur. Tek uzlaştıkları nokta onun Osmanlı kuruluş dönemine dair bir karakter olduğu konusudur. Aydoğdu Bey'in kabrinin, Dinboz'da olduğunu iddia edenler ise⁵²² Kronikler'den hareketle, Anonim Tevarih, "*Dinboz sınırında defn ettiler*"⁵²³. Aşıkpaşazade⁵²⁴ "*Dinboz'da Koyunhisarına giden yol üzerinde yatar,*" Neşri⁵²⁵ ise "*Dinboz'dan Koyunhisarına giden yolda*" şeklinde mezarın yerini aktarmaktadır. Kroniklerdeki bilgiler ve savaşın yapıldığı alandaki tarihi mezarlık, Aydoğdu'nun mezarının Dinboz'da olduğu ihtimalini akla getiriyor. Nitekim Dinboz'da savaşın şehitlerinin bulunduğu çok geniş bir tarihi mezarlık alanı varken Koyunhisar köyünde Aydoğdu'nun Türbesinden başka hiçbir emare bulunmamaktadır.

3.12. 1304-1305 Sakarya Seferleri

1302 yılında Osman Bey'in Bizans ordusunu hem Bafeus⁵²⁶ hem de 1303 Dinboz Muharebelerinde⁵²⁷ yenmesi ve 1302 İlbaharında Sakarya Nehri'nde sellere bağlı meydana gelen yatak değişiklikleri, Osmanlılara Karasu ve Sakarya Vadisinde hızla ilerleme fırsatı verdi⁵²⁸. Diğer yandan Bizans topraklarındaki Türk varlığı da bu fetihleri kolaylaştırdı. XIII.

---

⁵¹⁹ S. Erol, *Age*, s. 39.

⁵²⁰ *Age*, s. 37.

⁵²¹ M. Ziya, *Age*, s. 166.

⁵²² R. Kaplanoğlu & N. Abacı (2014). Bursa'nın Doğu Kapısı Kestel, Kestel Belediyesi, Bursa, s. 29, 30.

⁵²³ Anonim Osmanlı Kroniği, *Age*, s. 14.

⁵²⁴ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 34.

⁵²⁵ M. M. Neşri, *Age*, s. 50, 51.

⁵²⁶ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 11, 12.

⁵²⁷ *Age*, s. 14, 15.

⁵²⁸ C. İmber, *Age*, s. 13.

Yy'ın sonlarında Türklerin, Ortodoks Rahipleriyle anlaşarak⁵²⁹ Rum beldelerine muhacirler yerleştirmeleri, Bizans'ın maddi olduğu kadar manevi bakımdan da sukut içerisinde olduğunu göstermektedir⁵³⁰. Aynı zamanda bölgede azımsanmayacak derecede "Turkopol" adı verilen Türk kökenli Hristiyan Bizans askerleri de yaşamlarını sürdürmekteydiler⁵³¹. Diğer yandan Bizans Devletinin uyguladığı ağır vergiler⁵³² ve başkenti İznik'ten İstanbul'a taşdıktan sonra bölgeyi eskisi kadar önemsememesi, savunmasını da ücretli Katalan birliğine bırakması otoritesinin zayıflamasına ve toprak kayıplarına sebep oldu⁵³³. Böyle bir siyasi ve iktisadi kargaşa ortamında Osman Gazi, oğlu Orhan Gazi ve nökerleri, İznik'in fethinin önünü açmak için bu iki seferi planladılar. İlk seferde Leblebici, Çadırılı, Lefke, Akhisar ve Geyve kontrol altına alınırken Orhan Gazi'nin öncülük ettiği ikinci seferde Karaçepiş, Ap Suyu, Tekfurpınarı, Menekşehir, Karagözhisar, Gölbeyi, Kaynarca, Karasu ve Karatekin kalesi⁵³⁴ alınarak Sakarya bölgesindeki hâkimiyet Osmanlıların eline geçmiştir⁵³⁵. Nitekim Osmanlılar, İznik'e İstanbul'dan gelecek olası bir yardım için Karasu ve Sakarya hattındaki bölgelerde emniyeti ellerinde tutmaları gerektiğinin farkındaydılar. Zira Bozüyük-Bilecik hattına hâkim olmaları Karasu vadisini onlar için emniyetli kılmaktaydı⁵³⁶. Ancak Karasu'yun Sakarya ya karıştığı son nokta olan Çadırılı, onun gerisinde Leblebici ve aynı zamanda Lefke'nin de itaat altına alınması gerekiyordu. Kronikler bu sefere Osman Bey, Köse Mihâl ve Samsa Çavuş'un katıldığını, Orhan Bey ve Saltuk Alp'in ise Karacahisar'ı Germiyan'dan koruması için görevlendirildiklerine değinmektedir. Bu seferi özel kılan bir diğer hadise ise Köse Mihâl'in bu seferden önce Müslüman olup Osman Bey'e tabii olmasıdır⁵³⁷. Osman Bey idaresindeki

⁵²⁹ Bizans her ne kadar sınırları tahkim etse de, Sakarya kıyılarına kazıklar çaksa da, sınır Bizans'ın istediği gibi su geçirmez değildir. Müslümanlarla Hristiyanlar pazarlarda dirsek dirseğidirler. Bölgede canlı bir ticaret ağı vardır. İki taraf arasında ilişkileri geliştiren bir diğer unsur da Bizans toprakları üzerinde yaşayan Hristiyanlaşmış Türklerdir; İ. Beldiceanu (1992), "*Başlangıçlar: Osman ve Orhan*", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Robert Mantran (Ed.), c. 1, Say Yayıncılık, İstanbul, s. 21, 22.

⁵³⁰ O. Turan (2014). *Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 301.

⁵³¹ Selçuklu Türklerinden evvel Anadolu'da Hristiyan Türklerin varlığı bilinmektedir. Bahsi geçen bu gurupların Selçuklu ve Osmanlı döneminde de kimliklerini korudukları görülmekle beraber, Bizans bu gurupları paralı asker olarak ordusunda kullanmaktaydı. Nitekim Din değiştirip Hristiyanlığı seçen Türklere Bizanslılar Turkopol adını vermiştir. Turkopol kelimesi sadece askerler için değil onların Rum kadınlarla olan evliliklerinden doğan çocukları içinde kullanılmaktaydı. Turkopollerin Selçuklu ya da Türkmen paralı askerlerin soyundan oldukları tahmin edilmektedir. Zira Bizans kaynaklarında Turkopoller Peçenek ve Kumanlardan ayrı olarak bahsedilmektedir; N. Altunsoy, *Agt*, s. 62.

⁵³² Y. Ayönü, *Age*, s. 272.

⁵³³ C. Cahen, *Age*, s. 357.

⁵³⁴ Karatekin Kalesi çalışmamızda "İznik'in Fethi İçin Hazırlıklar" başlığı altında değerlendirilmiştir.

⁵³⁵ H. Yılmaz (2017). *Çağdaş Kaynak Ve Belgeler Işığında Sakarya'nın Fethi Ve Fethin Bilinmeyen Târîhi, Geçmişten Günümüze Sakarya Tarih / Kültür / Toplum Uluslararası Sakarya Sempozyumu*, M. Y. Ertaş, M. B. Aydın & A. Bilgin (Ed.), Türk Tarih Kurumu, s. 91, 93, 102, 104, 109, 110.

⁵³⁶ Karasu Vadisinin Bozüyük-Karaköy hattında yapılan saha çalışmalarında herhangi bir gözetleme kulesi tespit edilemedi. Bozüyük merkezdeki Höyük tepesinde ise antik döneme ait su sarnıcı dışında herhangi bir sur veya gözetleme kulesi kalıntısına rastlanılmamıştır.

⁵³⁷ M. M. Neşri, *Age*, s. 52, 53.

kuvvetler 1304 Sakarya Seferinde, ilk olarak Leblebici Kalesini ardından Çadırılı ve Lefke Kalelerini ele geçirmişlerdir. Burada seferin güzergâhı ile alakalı İnalıcık'ın verdiği bilgiler akla yatkın görünmektedir. Tarafımızca önerilen güzergâh, İnalıcık'ın verdiği güzergâhın detaylandırılmış halidir. İnalıcık güzergâhı; Karacahisar-Harmankaya-Gölpazarı ve Sakarya Vadisi⁵³⁸ olarak vermiştir⁵³⁹. Bu rota detaylandırıldığında, Osmanlıların Harmankaya-Sorgun-Kümbet-Kurşunlu-Gölpazarı (Leblebici Hisar)-Bayırköy (Çadırılı) ve Lefke üzerinden ilerledikleri kuvvetle muhtemeldir. Osman Bey ve nökerleri, Lefkeyi ele geçirdiklerinde Lefke-İznik yolu üzerinde, Arapuçtu gözetleme noktasını, Lefke-Yenişehir hattı üzerindeki Göksu Kuleleri adı verilen Çavuş Kalesini ve son olarak Osmaneli Cambazkaya Mevkiindeki gözetleme noktasını da hâkimiyetleri altına almışlardır(Ek-54). Kroniklerde Lefke'nin de fethinin tamamlanmasının akabinde Samsa Çavuş, Osman Bey'den Yenişehir Suyu (Göksu) yanındaki kalenin yönetimini alır. Kaynaklar o bölgeye Çavuş Köyü⁵⁴⁰ adı verildiğini belirtir. Lefke'den hareket eden Osman Bey ve Nökerleri Mekece-Akhisar ve Geyveyi ele geçirdiler. Orhan Gazi'nin öncülük ettiği ikinci seferde ise Karaçepiş-Ap Suyu-Tekfurpınarı-Menekşehisar-Karagözhisar-Gölbeyi-Kaynarca ve Karasu kalesi⁵⁴¹ ve dönüş güzergâhında askerleri Akhisar'a getiren Orhan Gazi, buradan son nokta olan Karatekin'i de ele geçirerek İznik'in fethinin önündeki engelleri kaldırmış oldu⁵⁴².

3.13. 1304/1305 Sakarya Fethinde Ele Geçirilen Kaleler

Bu çalışmada, Osman Bey'in İznik'in fethinin⁵⁴³ önünü açmak için gerçekleştirdiği Sakarya seferinde ele geçirilen kalelerin saha çalışması yapılarak günümüzdeki yerlerinin tespiti temel hedeflerdendir. 1304/1305 Seferinde⁵⁴⁴ Osman Gazi ve Orhan Gazi sırasıyla Leblebici-Çadırılı-Lefke-Mekece-Akhisar ve Geyve Kalelerini ele geçirmiştir. İkinci seferde ise Karaçepiş-Ap Suyu-Tekfurpınarı-Menekşehisar-Karagözhisar-Gölbeyi-Kaynarca-Karasu

⁵³⁸ H. İnalıcık (2007). Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg, *Belleten*, 71(261), s. 516, 517.

⁵³⁹ Seferin çıkış güzergâhı Harmankaya olduğuna göre Osman Bey ve nökerleri kuvvetle muhtemel Karacahisar'dan Harmankaya'ya geçerek orduyu orada toplamışlardır

⁵⁴⁰ Bilecik'te Çavuşköy, Bilecik İlyasça Köyü yakınında Çavuş Tepe ve İnegöl Çavuş Köy, Samsa Çavuş'un hatırasını taşıması bakımından önemlidir.

⁵⁴¹ Hakan Yılmaz, *Agm*, s. 91, 93, 102, 104, 109, 110.

⁵⁴² Aşıkpaşazade, *Age*, s. 35, 36, 37, 39, 30, 40.

⁵⁴³ Kutalmışoğlu Süleymanşah 1075 tarihinde İznik'i fethederek Türkiye Selçukluları'nın temelini atmış oldu; A. Sevim, *Age*, s. 27. Evvelce Kutalmış oğlu Süleyman Şah tarafından fethedilen ve başkent yapılan İznik, I. Haçlı seferiyle 1096 tarihinde elden çıksa da bölgedeki Türkler tarafından tekrar İznik'i almak hedef haline gelmiştir. Orhan Gazi'nin "Benim garezim İznik'tir" sözü Kutalmışoğlu Süleyman Şahın emanetine sahip çıkma ve devlet olma isteği olarak görülebilir.

⁵⁴⁴ Bizans kronikleri 1304 Baharında Osman Gazi'nin doğunun hükümdarı olduğunu ifade etmektedir; Ş. Kılıç (2013). *Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora) Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları*, İthaki Yayınları İstanbul, s.192.

kalesi ve Karatekin Kaleleri alınmıştır⁵⁴⁵. Bahsi geçen kalelerin bir kısmının yerleri tespit edilmiştir. Kroniklerdeki bilgiler, güncel haritalar ve bölgedeki yerleşiklerle yapılan görüşmeler neticesinde mevzu bahis kalelerin muhtemel yerlerinin tespiti yapılmaya çalışılmıştır. İlaveten aşağıda değerlendirilen kaleler yerleri tespit edilemeyen veyahut ilk Osmanlı kroniklerinin ana kaynağı olan Yahşi Fakih menkıbesinde adı geçen kaleler yer almaktadır.

3.13.1. Mekece Kalesi

Şekil-3.21. Sakarya-Pamukova-Mekece Kalesi.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Mekece Kalesi, Mekece-Ahiler Köyü yolu üzerinde Mekece çıkışında yolun kenarındadır⁵⁴⁶. Kale tapu parsel kayıtlarında “Kale Civarı Mevkii” olarak geçmektedir. Etrafında tarım yapıldığından tahrip olmuştur⁵⁴⁷. Goltz Paşa'nın anılarında Mekece Kalesinden Mekece de Sivri Tepenin güney ayağında dağlardan çıkan Papaz Suyu Vadisinde bir Bizans kontrol noktası bulunduğu, burasının Türkler tarafından cami ve hamama

⁵⁴⁵ Yılmaz Tekfurpınarı'nı Adliye, Ab-Suyu'nu Harmantepe, Karaçepiş'i Seyifler, Menekşehisar'ı Yukarıbağlarbaşı köyüne, Karagözhisar'ı Boğazkesen Kalesi'ne, Göl Beyi Kalesini ise Kuzey ve Güney Mağara Kalelerine konumlandırmıştır. Kaynarca ve Karasu Kaleleri ise bilindikleri isimle adlandırılmıştır; H. Yılmaz, **Agm**, ss. 75-130.

⁵⁴⁶ B. Umar (2004). *Bithynia Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması Ve Gezi Rehberi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, s. 222.

⁵⁴⁷ 19.10.1950 Mekece Doğumlu M****t K**a ile 05.04.2023 tarihinde yapılan sözlü mülakatta, kale duvarlarının çocukluğunda durduğunu ve definciler tarafından parçalandığını aktarmıştır. Yolun sağında ve solunda kalenin parçalarının geçmişte durduğunu, lakin hem yolların yenilediği hem de tarım yapılması sebebiyle şu anda ufak bir alanda kalenin son kalan parçalarının kaldığını aktarmıştır.

dönüştürüldüğü lakin vakti olmadığı için kaleyi görme fırsatı olmadığı, aktarılmıştır⁵⁴⁸. 2000’li yılların başında kale ile alakalı yapılan saha araştırmalarında kalenin dört metrelik kısmının korunarak günümüze kadar geldiği, bu alanın, kalenin kulesine ait olma ihtimalinin olduğu, duvarlarının kalınlığının 2,5 metre, Taşların ise bölgedeki taşlar olduğunu kayıt altına alınmıştır. Kalenin kalan parçaları ve duvar işçilikleri Bizans’ın geç dönemine uygundur. Diğer yandan kalenin Osmanlıların eline geçtikten sonra İznik’in fethine kadar kullanıldığı da aşikârdır⁵⁴⁹.

3.13.2. Akhisar (Pamukova) Kalesi

Sakarya’nın Pamukova ilçesine bağlı Paşalar köyünde, tapu kayıtlarında Kale Tepe olarak geçen mevkide bulunan Akhisar Kalesinin Bizans döneminde inşa edildiği bilinmektedir. Kale, yapılan kaçak kazılar ve doğal sebeplerden dolayı tahrip olmuştur⁵⁵⁰. Kaleye ya Pamukova Paşalar köyünden yokuş yukarı tırmanarak ya da Karapınar-Kadıköy-Bakacak köyleri istikametine giden yoldan sola ayrılarak ormanlık ve taşlık bayırdan yapılacak yürüyüşle ulaşılabilir. Akhisar Kalesi ilk kez 1982 yılında Clive Foss tarafından keşfedilmiştir⁵⁵¹. Kalenin batı ve kuzeybatıda yaklaşık 10 metrelik kısmı ve mancınık platformu korunarak günümüze kadar ulaşmıştır⁵⁵². Kroniklerde Osman Bey’in 1304 Sakarya Seferinde, diğer bölgedeki tekfurlar gibi Akhisar tekfurunun itaat etmediği, Pamukova düzlüğünde yaşanan yoğun çatışma⁵⁵³ sonrasında kalesini terk ederek kaçtığı ve kalenin Osmanlıların eline geçtiği aktarılmaktadır⁵⁵⁴.

3.13.3. Geyve Kalesi

Geyve Kalesi hakkında yapılan akademik araştırmalar, kalenin yeri hakkında farklı önerilerde bulunsa da Geyve Kalesinin yerini tam olarak tespit edebilmek mümkün değildir. Araştırmalar Geyve Kalesini Alifuatpaşa Parla Tepesinde⁵⁵⁵ gösterse de⁵⁵⁶ burada bir kale kalıntısı olmadığı gibi Geyve merkeze 5 km mesafededir. Diğer yandan kroniklerde bahsi geçen kaleler, örneğin; Bilecik, Çadırlı, Leblebici, Lefke, Mekece gibi Kalelerin hepsi bahsi geçen yerleşimlerin içerisinde yer almaktadır. Örneğin kronikler Bilecik Kalesinden

---

⁵⁴⁸ C. F. Goltz, **Age**, s. 102.

⁵⁴⁹ F. Yıldırım, **Age**, s. 43, 46.

⁵⁵⁰ S. Arabacıoğlu, **Agt**, s. 65.

⁵⁵¹ F. Yıldırım, **Age**, s. 48, 49.

⁵⁵² **Age**, s. 51, 54.

⁵⁵³ H. Yılmaz, **Agm**, s. 89.

⁵⁵⁴ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 35, 36.

⁵⁵⁵ Araştırmacılar tarafından Geyve Kalesinin yeri olarak gösterilen Parola Tepesi Sakarya Vadisine hâkim konumuyla dikkat çekmektedir.

⁵⁵⁶ F. Yıldırım, **Age**, s. 103.

bahsederken kale Bilecik'e 5 km mesafede bulunan Küplü'de ya da başka bir noktada tespit edilmemiştir. Geyve Kalesi de kroniklerin bahsettiği gibi muhtemelen Geyve'nin içerisinde⁵⁵⁷. Nitekim kroniklerde Tekfurun, Geyve Kalesini bırakıp günümüzde Geyve'nin içerisinde geçen Kuru⁵⁵⁸ Deresi⁵⁵⁹ istikametine gitmesi⁵⁶⁰, İlk Osmanlı tarihinin yazarı, Orhan Gazi'nin imamının oğlu Yahşi Fakih'in Zaviyesinin Geyve de olması kalenin şehirle ilişkisini belirlemesi açısından önemlidir. Nitekim kale Geyve de olmasaydı Geyve Kalesi olarak müellif tarafından yazılmazdı. Diğer yandan Evliya Çelebi eserinde Geyve Kalesinin küçük bir kale olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca IV. Murad zamanında Sakarya Nehrinin taşması sonucunda Geyvenin sular altında kaldığını, bu hadiseden sonra şehrin yeniden inşa edildiğini eserinde aktarmıştır⁵⁶¹. Kuruluş dönemindeki ufak yerleşimlerde yer alan Bizans veya Türk yapımı kaleler, şehre bitişik durumda ve şehirlerin muhafazası için karakol vazifesi görmekteydi. Lefke ve Mekece Kalelerinin varlığını bildiğimiz halde çok ufak kaleler olduğu için günümüze ulaşmadılar. Muhtemelen Geyve Kalesinin de akıbeti diğer kaleler gibi oldu ve şehirde bir kalıntı olmaması zorlama çıkarımlar yapmayı, Geyve etrafındaki gözetleme noktalarını Geyve Kalesi ile ilişkilendirmeyi de beraberinde getirdi⁵⁶².

---

⁵⁵⁷ Süheyl Ünver'in Geyve hakkında gözlemleri dikkat çekicidir. Ünver, Geyve'de Tarihi kabristanın yok edilerek yerine yeni ve çirkin resmi binalar yapıldığını Geyve'nin tarihi bu mezarlıkta olduğunu ancak yok olan bu mezarlığın ilk Osmanlı şehri mazisi için üzücü olduğunu ifade etmiştir. S. Ünver (2022). *Alemdağı Hatıraları, Saraçlarname Ve Geyvename*, Milad Salmani (Haz.), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, s. 222. Ünver'in gözlemleri bize Geyve'de tarihi eserlerin önemli kısmının yok olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

⁵⁵⁸ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 375.

⁵⁵⁹ 06.04.1972 doğumlu M****t T****n ile 03.05.2023 tarihinde yapılan sözlü mülakatta, Kurudere, Geyve'nin içerisinde geçen bir deredir Yazın su akmaz kışları su akar. Parla veya Parola tepesi adı verilen tepede kale yok. Şeklinde görüşlerini paylaşmıştır.

⁵⁶⁰ M. M. Neşri, *Age*, s. 52, 53.

⁵⁶¹ S. A. Kahraman & Y. Dağlı, *Age*, s. 318.

⁵⁶² 16.07.1950 Geyve doğumlu N****k C****n ile 07.01.2025 tarihinde yapılan sözlü mülakatta, Geyve içerisinde kale veya kale kalıntısı olmadığını aktarılmıştır.

3.13.4. Lelebici Kalesi (Gölpazarı)

Şekil-3.22. Bilecik-Gölpazarı Paşaköy Mevki-Lelebici Hisar Kalıntıları.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Lelebici Kalesinin yer aldığı, Osmanlıların bölgede ilk yerleştiği yerlerden olan Gölpazarı'nın eski adı tahrir kayıtlarında Göl⁵⁶³ kazası olarak geçmektedir⁵⁶⁴. Bu küçük yerleşim, Köse Mihal'in torunu Mihal Bey'in kervan yolu üzerine han, hamam ve cami yaptırmasıyla şenlenmiştir⁵⁶⁵. Osman Bey'in 1304 Sakarya Seferinde ilk fethettiği kalelerden olan Lelebici Kalesi⁵⁶⁶ ise Gölpazarı'nda Paşaköy mevki olarak bilinen Kaledüzü Sirtında kurulmuş ufak bir Bizans kalesidir(Ek-38). Kaleye, Gölpazarı ilçe merkezine ulaştıktan sonra Gölpazarı Meslek Yüksek Okulunun yanındaki Hasan Ali Yücel Caddesinden 40. Sokak takip edilerek ulaşılır. Gölpazarı'na ve ovaya hâkim durumda olan kale alanında, yoğun defineci tahribatı olduğundan taş, tuğla ve seramik parçaları rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Yapılan saha çalışmasında, yapının ayakta kalan herhangi bir duvar parçasına tesadüf edilmese de toprak altında kalan kalenin beden duvarları belli olmaktadır⁵⁶⁷. Lelebici Kalesinin yeri ile alakalı yerli ve yabancı araştırmacılar farklı sebeplerle yeni yerler önermektedir. Öztürk,

⁵⁶³ Adından da anlaşılacağı üzere Gölpazarı'nın ilk adının Göl olması burada büyük bir bataklık olduğunu işaret etmektedir. Nitekim konuyla ilgili 1906, 1908 ve 1937 tarihli belgeler bulunmaktadır. Bahsi geçen belgeler Gölpazarı etrafındaki bataklık kurutulması ile alakalıdır; BOA. ŞD.01223.00002.001.

⁵⁶⁴ Ö. L. Barkan & E. Meriçli, *Age*, s. 293.

⁵⁶⁵ F. Başar, *Agm*, s. 25.

⁵⁶⁶ Seyyid Lokmân (2022). *Zübdetü't-Tevârîh Osmanlı Tarihi (1299-1595)*, İbrahim Pazan (Haz.), Göker İnan (Ed.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, s. 111.

⁵⁶⁷ 6.10.1959 Gölpazarı doğumlu A***t S***k ile 08.07.2024 tarihinde yapılan sözlü mülakatta, kalenin bulunduğu alanın Paşaköy mevki olarak geçtiği, burada eskiden Rumların yaşadığı, Papazın Evi, Gâvur Evleri gibi mevki adları olduğu, çocukluğundan beri kale kalıntısını bildiği ve buradaki kalenin Lelebici Kalesi olarak geçtiği aktarılmıştır.

kaleyi Osmaneli Balçıkhisarda Leblebi Deresi adını taşıyan bir dere olması sebebiyle buraya konumlandırmaktadır⁵⁶⁸. Balçıkhisar adından da anlaşılacağı üzere, burada bir kale olsa da günümüze ulaşmamıştır⁵⁶⁹. Ancak 1304 Sakarya seferinin sefer güzergâhına baktığımızda bu bölge daha içeride kalmakta ve seferin gidişatı ile örtüşmemektedir. Yabancı araştırmacılardan Clive Foss ise 1607 tarihli Osmanlı vesikasında Leblebici Kalesinin Gölpazarı'nda yazıldığını bilse de, kalenin yerinin Öztürk gibi Lefke'nin yukarısında aranmasının daha doğru olacağını söyler. Buna gerekçe olarak da Osman Bey'in Yenişehir'den gelip Gölpazarı'nda bir kale almasının mantıklı olmayacağını ancak Bilecik'ten hareket ederse Leblebicinin Gölpazarı'nda olabileceğini iddia etmesi Foss'un coğrafyayı yeterince tanımadığının açık bir delilidir⁵⁷⁰. Diğer yandan 1607 tarihli belgeyi⁵⁷¹ ilk olarak ortaya Uzunçarşılı çıkarmış, belgede 1607 tarihinde Celali eşkıyasının açık şehirlere hücum etmelerinden dolayı Gölpazarı Kazası dâhilindeki hükümete müracat ederek nice zamandan beri harap olan Leblebici Kalesinin beden duvarlarının, tamiri ile orada kalmaları için müsaade istemişlerdir. Devlet ise isteklerine müsaade ederek Gölpazarı kadısına hüküm göndermiştir⁵⁷². Diğer yandan aynı tarihlerde Lefke kadısı da vardır ve eğer kale iddia edildiği gibi Lefke dolaylarında olsaydı, Gölpazarı kadısının hükmü yerine Lefke kadısının hükmü istenirdi⁵⁷³. 418 yıl önce yazılan vesikada harap durumda olduğu belirtilen bu kalenin, saha gözlemleri ve Osmanlı arşiv vesikalarıyla da açık bir şekilde Gölpazarı'nda olduğu anlaşılmaktadır⁵⁷⁴.

---

⁵⁶⁸ H. S. Öztürk (2023). *Nikaia Egemenlik Alanı Epigrafik Tarihi Coğrafya Araştırmaları II. Gölpazarı (Tattaios) Bilecik*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 7.

⁵⁶⁹ Balçıkhisar Kale Doruğu sırtındaki kale kalıntısı günümüze ulaşmamıştır.

⁵⁷⁰ C. Foss, *Age*, s. 65.

⁵⁷¹ BOA. A.DVNS.MHM.D.076.

⁵⁷² İ. H. Uzunçarşılı (2015). *Osmanlı Tarihi Anadolu Selçukluları Ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime İle Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar I. Cilt*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 111.

⁵⁷³ BOA, A.DVNS.MHM.D.075.

⁵⁷⁴ Bahsi geçen Leblebici Kalesinin yerini tespit edebilmek adına Gölpazarı Söğütçük Köyü Hatçıklar Kaleyeri düzü ve Osmaneli Soğucakpınar köyünde de ufak kale yerleşim alanları tespit edilse de diğer Bizans kalelerinde gördüğümüz yapım teknikleri ve diğerlerine nazaran büyüklük ve konum açısından Gölpazarı'nın üstünde Kaledüzü mevkiinde tespit ettiğimiz kalenin Leblebici Kalesi olması akla yatkın görünmektedir.

3.13.5. Çadırılı Kalesi (Bilecik-Bayırköy)

Şekil-3.23. Bilecik-Bayırköy Çadırılı Kalesi.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Çadırılı Kalesi, Osman Bey'in Leblebici Hisarını aldıktan sonra Lefke istikametine giderken aldığı kalelerden birisidir⁵⁷⁵. Fethedilen kalelerin doğrudan güzergâh üzerinde olmaları önemli olmakla birlikte, Osmanlılar gerilerinde güvenliklerini tehdit edecek bir Bizans noktası kalmasını istemediler. Bu sebeple 1304 Sakarya Seferi planlı ve stratejik noktaların hedef alındığı bir seferdi. Kaynaklar 1304 seferinde Leblebici, Çadırılı ve Lefke tekfurlarının Osman Bey'e tâbi olduklarını belirtmektedir⁵⁷⁶. Çadırılı Tekfurluğu, Osmanlı zamanında Bilecik'e bağlı nehir kenarında çeltik tarımı ile geçimini sağlayan bir köydü⁵⁷⁷. Köyde, Osman Bey zamanında kurulmuş, Burçaklı Zaviyesi⁵⁷⁸ adında bir zaviye de yolculara hizmet vermekteydi. Çadırılı 438 numaralı defterde 26 nefer ortakçı/çeltikçi olarak vergi nüfusunu oluşturmakla beraber avarızdan muaf tutulmuşlardı. Sipahilere tabi kalyoncular da mezkûr köyde bulunmuşlar; bölge, 1654 yılında ise Köprülü Mehmet Paşa'nın vakfına hibe

⁵⁷⁵ Gibbons Osmanlı ilk dönem muharebelerinin köy muharebelerine benzediğini üç asır sonra gelen en meşhur Osmanlı coğrafyacısının yerlerini tayin edemediği coğrafi isimleri zikretmenin bir kıymeti olmayacağını belirtmektedir; H. A. Gibbons (1998). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, 21.yy Yayınları, Ankara, s. 26-27. Kuruluş coğrafyasında Halil İnalçık ile başlayan saha araştırma yöntemleri ilk Osmanlı kaynaklarının kuşku uyandırmayacak derecede doğru olduğunu gösteren veriler elde edilmiştir.

⁵⁷⁶ Aşıkpaşazade, *Age*, s. 35, 36.

⁵⁷⁷ H.İnalçık (2004). İznik İçin Osman Gazi Ve Bizans Mücadelesi, *Tarih Boyunca İznik*, Işıl Aybakgil, Halil İnalçık & Oktay Aslanapa (Ed.), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 70.

⁵⁷⁸ V.Turğut (2011). "XVI. Yüzyılda Tahrir Defterlerine Göre Hüdavendigar Ve Sultanönü Sancaklarında Abdalân-I Rum", *Uluslararası Sosyal Aratırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 19, s. 219.

ve temlik edilmiştir⁵⁷⁹. Osmanlı kroniklerinde adına sıkça rastlanılan Çadırılı Köyü ve Kalesini bulabilmek için ön araştırma yapılmış; kaynaklarda bu köyün çeltik tarımı ile uğraştığına dair bilgiler, yerleşimi, bol su kaynaklarına yakın yerlerde aranması gereğini ortaya çıkarmıştır. Karasu ve Sakarya Nehirleri boyunca yer adları ve isimler üzerine incelemeler yapılırken Bilecik-Bayırköy’de Çadırılı Mevkiine tesadüf edilmiş ve sonrasında saha inceleme metodu ile tespit yapılmıştır. Bayırköy’den Emekli Öğretmen Ali Osman Kavuştu’nun⁵⁸⁰ rehberliğinde Çadırılı Mevkiine ve Kale alanına tırmanış gerçekleştirilmiş, kaynaklarda belirtildiği gibi terk edilmiş köy kalıntısına ve kalenin sağlam yapılarına ulaşılmıştır. Kale duvarlarına ait izler dışında kalenin merdivenleri, su veya tahıl deposu gibi birçok yapı, gözden uzak bir konumda olduğundan defîne tahribatına uğramayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Çadırılı Kalesinin yapı malzemelerinde ise kalker, granit, şist cinsi moloz ve kırma taşlar ile Roma harcı kullanıldığı görülmüştür⁵⁸¹. Arkeologlar tarafından sur kalıntılarının Ortaçağ yapısı olduğu ve kalenin bu dönemde yoğun yerleşime sahne olduğu belirtilmektedir⁵⁸². Çadırılı Kalesinin yeri hakkında Foss Cambazkayayı⁵⁸³ Kaplanoğlu ise Yenişehir-Osmaneli hattındaki Çiftlik-Değirmenli dereleri arasını göstermektedir⁵⁸⁴. Bugüne kadar yerli ve yabancı araştırmacılar Çadırılı’nın yeri hakkında farklı önerilerde bulunsalar da Çadırılı Kalesinin Bilecik-Bayırköy-Çadırılı Mevkiinde bulunduğu hem isimlendirme hem de Osman Bey’in sefer güzergâhı açısından makul görünmektedir.

---

⁵⁷⁹ V. Turğut, *Age*, s. 204, 205.

⁵⁸⁰ 25.11.1954 Bilecik-Bayırköy Doğumlu A*ı O***n K*****u ile 16.07.2024 tarihinde yapılan sözlü mülakatta: Çocukluğundan beri bu kalenin ve kaya yapısının dikkatlerini çektiğini, kale etrafında çocukluk yıllarında çobanlık yaptığını, bu bölgenin çadırlar olarak geçtiğini, burada bir tekfurun yaşadığını büyüklerinin anlattığını ve kalenin merdiven basamaklarında oyun oynadıklarını aktarmıştır.

⁵⁸¹ H. Nikolayidis, *Agt*, s. 30, 31.

⁵⁸² E. Tuna, H. Erpehlivan & H. Nikolayidis (2023). Ankara-Bilecik İli Arkeolojik Yüzey Araştırması: 2022 Yılı Çalışmaları, *Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü 43. Uluslararası Kazı, Araştırma Ve Arkeometri Sempozyumu 39. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. 2, s. 308, 309.

⁵⁸³ Foss eserinde, Çadırılı bulunamadı, ancak bir tanımlama önerilebilir. General Von Der Goltz’un Lefkeden yaklaşık sekiz kilometre aşağı akışta Sangarius’un sağ kıyısında, o zamanlar eski kale olarak bilinen bir roma kalesinin kalıntılarını kaydetti. Lefke’ye yakın konumu burasını Çadırılı için bir aday haline getiriyor; C. Foss, *Age*, s. 65, 66. Foss’un Çadırılıya aday olarak gösterdiği kale alanı Cambazkaya’da bulunan gözetleme kulesidir. Bu tezimizde Lefke Cambazkaya Gözetleme Kulesi başlığı altında değerlendirilmiştir.

⁵⁸⁴ R. Kaplanoğlu, *Age*, s. 51.

3.13.6. Lefke (Osmaneli) Kalesi

Şekil-3.24. Bilecik-Osmaneli Kalesinin bulunduğu yer.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Lefke (Osmaneli), İznik ve Sakarya hattında bulunması sebebiyle stratejik bir noktadadır⁵⁸⁵. İlk Osmanlı kroniklerinde Osman Bey'in Sakarya Seferinde ele geçirdiği ilk kalelerden olan Lefke Kalesi⁵⁸⁶, günümüze ulaşmamıştır. Kale hakkında yerli araştırmacılardan Öztürk, Lefke Kalesini, Selçik Köyü sınırları içerisinde bulunan Osmaneli Yeni Otogarının karşısında, Ankara-İstanbul karayolunun üzerinde göstermektedir⁵⁸⁷. Lefke Kalesi hakkında Evliya Çelebi⁵⁸⁸ kare şeklinde, küçük taştan ve harap durumda olduğuna değinmiştir⁵⁸⁹. XVI. yüzyıl Osmanlı kayıtlarında Lefke'de Baraklı, Savcıoğlu, Saru Balaban ve Hisar Mahallesi bulunmaktadır. Özellikle Lefke Hisar Mahallesi, evkaf defterinde Yörgüç Paşa vakfına bağlı olarak 31 neferlik vergi nüfusu barındırmakta; aynı mahalle Muhasebe-i Anadolu Defterinde ise 32 haneden müteşekkildir⁵⁹⁰. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise Lefke

⁵⁸⁵ Prof. Dr. Refik Arıkan ile 2016 yıllarında başka bir konu sebebiyle yapılan saha çalışmalarında Arapuçtu Mevkiinde bir gözetleme alanı tespit edildi. Muhtemelen Bizans döneminde yapılmış olan bu yapı İznik-Lefke hattının kontrolünü sağlamaktaydı. Nitekim Osmanlı arşiv belgelerinde de Vezirhan Belbaşı Derbendinde görevli zaptiyenin İznik-Lefke arasında bulunan Arapuçtu Derbendine nakledilmesi hakkındaki vesika; BEO.000354.026537.001. Bu hattın bir gözetleme noktası görevi gördüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

⁵⁸⁶ M. M. Neşri, *Age*, s. 52, 53.

⁵⁸⁷ H. S. Öztürk, *Age*, s. 200.

⁵⁸⁸ H. N. Atsız, *Age*, s. 262, 264.

⁵⁸⁹ *Age*, s. 262.

⁵⁹⁰ V. Turğut, 2015, s. 178, 179.

Kazasında Hisar Mahallesi'ne tesadüf edilmemektedir⁵⁹¹. Muhtemelen mahalle kalenin de herhangi bir parçasının kalmaması sebebiyle isim değişikliğine uğramıştır⁵⁹². Kalenin, Lefke'nin içerisinde yer aldığı muhakkak olmakla beraber; Osmaneli⁵⁹³ Eski Belediye Başkanı Münir Şahin, Lefke Hisar Mahallesi'nin Tekke Tepesi altında ve kilise etrafında olduğunu aktarmıştır. Nitekim bu alanda 2006 yılında yapılan Bilecik Kültür envanteri çalışmalarında horasan harcı ile sıvanmış su sarnıcı da bulunmuştur⁵⁹⁴.

3.13.7. Lefke Cambazkaya Gözetleme Kulesi

Şekil-3.25. Bilecik-Osmaneli Cambazkaya Gözetleme Kulesi Kalıntısı.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Osmaneli Merkez'e yaklaşık 9 km mesafede Prof. Dr. Yunus Söylet İçmeler Tesisine yakın konumda bulunan Cambazkaya gözetleme noktası Bizans yapısı olmakla beraber 1.

⁵⁹¹ M. Doğan (2023). 19. Yüzyılda Lefke (Osmaneli) Gayrimüslimleri, *Sakarya Nehrinin İncisi Osmaneli Lefke Tarih Kültür Mimari Coğrafya*, İlhami Yurdakul & Ali Okumuş (Ed.), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, s. 247.

⁵⁹² Orta ve geç Bizans döneminde yeni yapı malzemeleri üretilmeye ve ocaklardan çıkarılmaya devam edilse de hem tuğla hem taş öğeler daima yeniden kullanıldı. Eski eserler harabeye dönerken parçaları söküldü ve bu parçalar yeni inşaatlarda kullanıldı. Buna devşirme malzeme kullanım adı da verilmektedir; R. Ousterhout (2016). *Bizansın Yapı Ustaları*, (Çev.) Fügen Yavuz, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 154-155. Bu bağlamda Lefke Kalesinin taşlarının Osmaneli'de başka yapılarda kullanıldığı muhtemeldir.

⁵⁹³ 1 Nisan 1914 tarihinde Lefke ile aynı ismi taşıyan Rumeli'de iki üç kasaba bulunduğu bunlar ile karışmasını önlemek amacıyla kasabayı fetheden Osman Gazi'nin adına atfen isminin Osmaneli olarak değiştirilmesi teklif edilmiş 8 Nisan 1914'te onaylanmıştır; D. Uslu (2023). Lefke İsmi'nin Osmaneli Olarak Değiştirilmesi, *Sakarya Nehrinin İncisi Osmaneli Lefke Tarih Kültür Mimari Coğrafya*, İlhami Yurdakul & Ali Okumuş (Ed.), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, s. 127. Detaylı bilgi için; H. Demiryürek (2015). *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik.

⁵⁹⁴ T. Çelik & B.Yalman vd. (2006). *Bilecik Kültür Envanteri*, T.C. Bilecik Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, s. 130.

derece arkeolojik sit alanıdır⁵⁹⁵. Osman Bey'in 1304 tarihinde Lefke'ye gerçekleştirmiş olduğu seferde Cambazkaya Gözetleme Kulesini de ele geçirdiği muhtemeldir. Cambazkaya Gözetleme Kulesine 2024 yılı Temmuz ayında çıkılmış ve burada saha incelemesi gerçekleştirilmiştir. Gözetleme noktasının kalıntıları tapu kayıtlarında Cambazlar Tepe Mevkiindedir. Bu tepe Osmaneli Kızılöz Köyü sınırlarında kalmaktadır. Yolun sağ ve solunda iki tane Cambazkaya vardır. Yapılan çalışmada bu istihkâmın doğu tarafında kaldığı belirlenmiştir. Goltz Paşa, hatıratında bölgeye değinir ve Cambazkaya hakkında; *“Geniş bir bölgede karşılıklı iki tane izole dev gibi kocaman alçı taşı kayalıklar bulunuyordu. Bunlara Cambaz Kayalar adı verilmişti. Eskiden bir cambazın ipini bu kayalara bağlayarak nehrin üzerinden geçtiği söyleniyordu. Karşıda sol tarafta Roma dönemine ait eski bir yol vardı. Yanında Roma döneminde kalma sur kalıntısı bulunuyordu. Dörtgen şekilde hayret verici bir mağara da bulunmaktaydı.”* şeklinde bilgi verir⁵⁹⁶.

3.13.8. Lefke (Göksu) Gözetleme Kuleleri

Şekil-3.26. Bilecik-Osmaneli Göksu Osmaneli İstikameti Gözetleme Kulesi.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Osmaneli Merkeze 15 km mesafede bulunan Göksu Gözetleme Kuleleri, tapu kayıtlarında Osmaneli Çiftlik köyü sınırlarında kalmakta olup tapuda Kuleler Mevkii adıyla bilinmektedir. Esasen bu alan yıllardır farklı araştırmacılar ve arkeologlar tarafından defalarca ziyaret edilip incelenmiş; I. Haçlı seferin'den Osmanlı kuruluşuna kadar aktif olarak

⁵⁹⁵ TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 29.04.2015. No: 3164.

⁵⁹⁶ C. F. Goltz, *Age*, s. 102, 103.

kullanılmış bir yerleşim yeri olduğu, Göksu Boğazını kontrol ettiği vurgulanmıştır. Bu araştırmada Göksu Kulelerini önemli kılan unsur ise Osman Bey'in 1304 Sakarya seferinde Çadırlı ve Lefke Tekfurlarının kendisine tabi olduktan sonra Samsa Çavuş'un Osman Bey'den Çadırlı ve Lefkeyi istemesi üzerine Osman Bey, Samsa Çavuş'a kroniklerdeki ifadeyle Lefke yakınında, dere ağzında, Yenişehir suyunun⁵⁹⁷ yanında bir hisarcık vermiştir⁵⁹⁸. Bölgede, Göksu, Düzmeşe, Selçuklu veya Bizans Kuleleri olarak bilinen kale alanının kroniklerde geçen yer olması kuvvetle muhtemeldir. Bölge Osmanlı kuruluş devri arkeolojisi bakımından "Çavuş Kalesi" olarak da adlandırılabilir.

3.13.9. Karaçepiş Hisarı

Kaynaklara göre 1304/1305 yıllarında Osmanlıların Sakarya Seferinde ele geçirdiği kalelerden bir diğeri ise Karaçepiş hisarıdır. Kaynaklar Orhan Gazi'nin Karaçepiş'e yürüdüğünü gazilerin üç bölük olarak ayrıldıklarını bir bölük hisar üzerine, diğeri bölük gece hisarın ötesine, son bölük ise hisarın yanındaki dereye saklandı. Böylece hisar'ı ele geçirdiler⁵⁹⁹. Kroniklere göre hisar'ın bulunduğu alan Adapazarı Seyiflerdedir. Hisar'ın yerine ilk olarak Yılmaz, dikkat çekmiştir⁶⁰⁰. Seyifler'e yapılan saha çalışmasında aynı kronikte bahsettiği gibi hisar'ın yanında bir dere de bulunmaktadır.

3.13.10. Ap Suyu/Harmantepe Hisarı

Aşıkpaşazade, Karaçepiş Hisarı düştükten sonra aşağı yanında bir hisar dahi vardır. Onu da ahd ile aldılar bu iki hisara er koydular diye bahsettiği hisar⁶⁰¹ Seyifler'in aşağısındaki Harmantepe Kalesidir. Kroniklerdeki anlatım ile saha verileri birebir örtüşmektedir.

---

⁵⁹⁷ Gallus adı verilen Lefke suyu kaynağını Olympus'un doğu yamaçlarından alır. Ona Bedre Çayı adı da verilir. Lefkede, Sakarya ile birleşmektedir; C. Texier, **Age**, s. 148, 149. Esasen Göksu'nun başlangıcı Bilecik İli Bozüyük İlçesinde Muratdere ve Aksu Ormanlarındaki sular Mezit vadisine akarak Göksu'yu besler Mezit deresinden İnegöl'de Kocası ya da Göksu burada Bedre Çayı Göksuyu besler buradan Yenişehir'e ve Yenişehir sınırlarından da Osmaneli'nde Sakarya'ya dökülmektedir.

⁵⁹⁸ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 35, 36.

⁵⁹⁹ **Age**, s. 39.

⁶⁰⁰ H. Yılmaz, **Agm**, s. 102.

⁶⁰¹ Aşıkpaşazade, **Age**, s. 40.

3.14. Adranos Tekfurunun Öldürümesi ve Bursanın Fethi

Şekil-3.27. Bursa-Orhaneli Kalesi.

Kaynak: (Mehmet Can ÇETİN)

Bursa'nın fethi ile alakalı dönemin kaynakları Bursa'nın kâfirlerinin açlıktan bunaldığını bir bahane ile hisarı vermek istediklerini anlatır. Bursa'dan evvel Osman Gazi oğlu Orhan'ı Adranos'a (Orhaneli) gönderir. Adranos tekfuru Dinboz Savaşında Aydoğdu'nun şehit olmasına sebep olduğundan evvelce ondan intikam almak isterler. İnalıcık'ın kroniklere güvenilebileceği kadar ihtiyatlı yaklaşılması hususu burada karşımıza çıkar. Aşıkpaşazade, Aydoğdu'dan bahsedeceği yerde hadiseyi karıştırır, Ermeni Belinde şehit düşen Bayhoca'nın Dinboz'da şehit düştüğünü yazar. Osman Gazi, Orhan Gazi'nin yanına Köse Mihal, Turgut Alp ve Ahi Hasan'ı verdi. Orhan Gazi Alpleri ile Adranos'a vardılar. Adranos Tekfuru, Orhan Gazi'nin geldiğini haber alınca kalesini terk edip kaçtı. Alata Dağına çıktı. Orhan'dan kaçarken Tekfur dağdan düştü parçalandı. Adranos Kalesini yıktılar⁶⁰². Kale, Orhaneli ilçe merkezinin 2,5 kilometre güneyinde Bursa-Orhaneli karayolu üzerinde, Kocasü Nehrinin yakınında çevreye hâkim bir tepededir. Seyyah Hamilton ve Texier'de Adranos kalesi hakkında eserlerinde bilgi verirler⁶⁰³. Kalenin olduğu alana yapılan saha çalışmasında geriye 2-3 parça kulelerin kaldığı gözlemlenmiştir. Kale alanı, maden ocağı olarak kullanıldığından kalenin kalan son parçalarının koruma ve restorasyonu yapılmazsa

⁶⁰² Aşıkpaşazade, *Age*, s. 41, 42.

⁶⁰³ Ö. F. Dinçel (2021). *Arşiv Vesikalarına Göre Bursa Dağ Yöresi I*, 4 Renk Matbaası, Bursa, s. 11.

çok uzun süre ayakta kalması mümkün değildir. Diğer yandan Adranos tekfurunun kaçtığı Alata Dağında Tekfurun bir kalesi daha vardır. Dinçel'in araştırmaları ile ortaya çıkan bu kale "Kale-i Kühsar" olarak da bilinmektedir. Kale Sadağ köyü yakınında Kaleler Tepesindedir. Sadağ Kanyonuna hâkim bir tepe üzerinde yer alan kale, duvarları yıkılsa da temel duvarları halen ayakta. Tekfurun kendisini attığı yer burasıdır⁶⁰⁴. Nitekim Sadağlılar tarafından bu tepe "Tekfurun Atladığı Yer" olarak ta bilinmektedir⁶⁰⁵. Adranos yani Orhaneli Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Bursa'ya giden Orhan Gazi ve yoldaşları Bursa Pınarbaşı'na giderek suyun yanında beklemeye başladılar. Köse Mihal, Bursa Tekfuru ile 30 bin floriye sulh etti⁶⁰⁶. Bursa böylece Osmanlıların eline geçmiş oldu⁶⁰⁷. Bursa fethedildiğinde Osman Gazi hayattaydı ancak hastaydı, Orhan Gazi kendi zamanında şevket bulsun istedi⁶⁰⁸. Bursa Kalesinin kroniklerden de anlaşılacağı üzere sadece Pınarbaşı tarafı düzlük bir alana açılır. Diğer yerleri uçurumlarla çevrilidir. Kalenin toplam sur uzunluğu ise 3.400 metre civarındadır⁶⁰⁹. Kaleyi teslim aldıkları Pınarbaşı tarafına yapılan saha çalışmasında diğer yerlerde olduğu gibi kroniklerdeki anlatılarla topografyanın örtüştüğü gözlemlenmektedir.

3.15. Osman Gazi'nin Vefatı

Bursa'nın fethi sırasında Osman Gazi hayattaydı, ancak hastaydı. Oğlu Orhan'a öldüğüm vakit beni Bursa'da gümüşlü kubbenin altına gömün diye vasiyette bulundu. Orhan'a öğütlerde bulunan Osman, Allah'ın sözünden başka söz kabul etme sen bilmezsen Allah'ın ilmini bilen kişilere danış sana tabi olanları hoş gör ve alplerine ihsan et dedi. Bu dönemde önce Şeyh Edebalı, ardından Orhan Gazi'nin annesi vefat etti. İkisini de Bilecik Kalesine defnettiler. Onlardan üç ay sonra Osman Gazi Söğüt'te vefat etti⁶¹⁰. Osman Gazi'yi ilk olarak Söğüt'e defnettiler, daha sonra oradan alıp Bursa'da gümüşlü kubbenin altına naklettiler⁶¹¹. Uc bölgesine nam salan Osman Gazi'den kalan mirasta akçe veya altın yoktur. Bir tekele, bir yancık, bir tuzluk ve kaşık, birkaç iyi atı ile misafirleri için Sultanönü'nde koyunları vardı⁶¹². Burada tartışılması gereken en önemli husus Osman Gazi'nin vefat ettiğinde Söğüt'e gömülmesi daha sonra Bursa'ya kabrinin nakledilmesi konusudur. Muhtemeldir ki Bursa fethedildikten sonra Osman Gazi'nin vasiyet ettiği yer Kilise

⁶⁰⁴ Age, s. 11.

⁶⁰⁵ 05.15.1953 Fıranlar doğumlu K*****n s*****i ile yapılan görüşmede Sadağ'ın manav köyü olduğunu kaleler Tepesinin ise "Tekfurun Atladığı Yer" olarak bilindiğini ifade etmiştir.

⁶⁰⁶ M. M. Neşri, Age, s.58, 59.

⁶⁰⁷ Aşıkpaşazade, Age, s. 42.

⁶⁰⁸ Aşıkpaşazade, Age, s. 44.

⁶⁰⁹ S. Arabacıoğlu, Agt, s. 52, 57.

⁶¹⁰ Aşıkpaşazade, Age, s. 44, 45.

⁶¹¹ M. M. Neşri, Age, s. 63.

⁶¹² Aşıkpaşazade, Age, s. 50, 51.

olduğundan o bölge Müslüman mezarına uygun hale getirilmiş olacak ki ondan sonra kabir bugünkü yerine taşınmıştır.

3.16. Kuruluş Dönemi Arkeolojisi ve Çalışmada İzlenen Metot

Arkeoloji disiplini içine en son katılan çalışma alanlarından biri Osmanlı arkeolojisidir. Ülkemizdeki Arkeologların önemli bir bölümü klasik dönem arkeoloji üzerine çalışmaktadır. Osmanlı dönemindeki boşluk ise sanat tarihçileri tarafından üstlenilmiştir. İlk olarak Oktay Aslanapa tarafından Osmanlı dönemi arkeolojisi, İznik'te çini fırınları kazısıyla başlamıştır. Ardından Halil İnalçık Kuruluş dönemi araştırmalarında kaynakların azlığının sorun olduğunu, kuruluş dönemini yazabilmek için Osmanlı arkeolojisine önem verilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Eskişehir Karacahisar Kalesi kazıları başlamıştır⁶¹³. Tez çalışmamız kapsamında kuruluş devrine ışık tutacak arkeolojik çalışmaların yapıldığı Eskişehir-Karacahisar kazı alanı, Şarhöyük kazı alanı ve Yalova Çobankale kazı alanı ziyaret edildi. Karacahisar Kazı Başkanı Hasan Yılmazyaşar, Şarhöyük Kazı Başkanı Mahmut Bilge Baştürk ve Çobankale kazı ekibinden ilgili arkeologlar çalışmaya yardımcı oldular. Yapılan incelemeler ve kazı alanlarındaki bulgular ile alakalı yapılan yayınlar, Osmanlı arkeolojisinin yaygınlaştırılması gerekliliğini gösterdi. Özellikle kroniklerde bahsi geçen ve tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmalarında, tespit edilen yerlere yapılacak arkeolojik çalışmalar, Osmanlı kuruluş devrine fazlasıyla katkı sağlayacaktır. Aşağıda Osmanlı Devletinin kuruluş devrine arkeolojik olarak katkı sağlayacak muhtemel alanlar liste olarak verilmiştir.

Tablo 3.1. Osmanlı Devletinin kuruluşuna arkeolojik katkı sağlayacak alanlar.

İl	İlçe/Köy	Nitelik
Kütahya	İncik	Kale
Kütahya	Domaniç	Kandilli Çam Muharebe Alanı
Eskişehir	İnönü	Kale
Eskişehir	Mihalgazi/Bozaniç	Kale
Bilecik	Söğüt/Göncek	Osman Gazi'nin Doğduğu Köy
Bilecik	Bayırköy/Çadırlı	Kale
Bilecik	Gölpazarı/Leblebici	Kale
Bilecik	Bozüyük/Kandili	Kale
Bilecik	Söğüt	Kale
Bursa	Yenişehir/Süleymaniye	Kale
Bursa	Kestel/Erdoğan köyü	Dinboz Muharebe Alanı
Bursa	Kestel/Gözede	Bednos Tekfurluğu

⁶¹³ R. Körpe (2022) Tarih Araştırmalarında Yeni Bir Metot: Osmanlı Arkeolojisi, *Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalçık Tarih Ve Tarihçilik Sempozyumu Bildiriler*, (Haz.) Ayşe Bedir, Birkan Soykan, U. C. Deniz İmamoğlu, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, c. II, VIII. Dizi, Sayı: 32b, Ankara, s. 411,417, 418.

SONUÇ

Osmanlı kuruluşu ile ilgili ilk anlatılar Orhan Gazi'nin İmamının oğlu Yahşi Fakih'in menkıbesine dayanmaktadır. Menkıbedeki bilgilerden hareketle Ertuğrul Gazi, Bizans-Selçuklu sınırı olan uc bölgesine gelmiş ve kendi döneminde çevredeki Bizans, Moğol ve Germiyan gibi farklı otoriteler ile "Müdara" yani iyi geçinme siyasetini tercih ederek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra beyliğin başına geçen Osman Gazi, babasının sürdürdüğü iyi geçinme siyasetinin aksine ona dost olanlara dostça, düşman olanlara ise düşmanca yaklaşmıştır. Babası döneminde Söğüt-Pazaryeri-Eskişehir arasında sıkışmış olan Kayıları, kendi döneminde Bursa-İznik gibi Bizans için önemli ve büyük şehirlerin önlerine taşımıştır. Onun döneminde beylik genişleme siyaseti sürdürmüş ve devlet olma yolundaki temelleri atmıştır. Diğer yandan ilk Osmanlıların bölgeye nasıl ve neden geldikleri, hangi boya mensup oldukları, onlar hakkındaki ilk menkıbelerin doğruluğu bilim camiası içerisinde hep tartışma konusu olmuştur.

Bu çalışmada Osmanlı kuruluş tarihine katkı sağlamak amacıyla 2021-2025 yılları arasında ilk Osmanlı anlatılarında adı sıkça geçen Ankara, Bolu, Eskişehir, Kütahya, Sakarya, Bilecik, Bursa, Yalova, Kocaeli, İstanbul dolaylarında, adım attıkları her yerleşim, kale ve güzergâh'a saha çalışması düzenlendi. Yukarıda bahsedilen İllerin ilçe, belde ve köyleri de çalışma kapsamına alınarak incelemeler gerçekleştirildi. Aşağıda Osmanlı kuruluş tarihine katkı sağlayacağı düşünülen arazi ve arşiv çalışmaları ile tespit edilen ve tartışılan konular maddeler halinde paylaşıldı;

1. Ertuğrul Gazi'nin atalarının mezar yerleri ile ilgili incelemeler yapıldı. Kayık Alp'in Mudurnu Çepni'de, Sarkuk Alp'in Eskişehir Karaöyük'te, Gökalp'in Zemzemiye'de ve Gündüz Alp'in Beypazarı Hırka'da mezarlarının bulunduğu hususunda kronik, arşiv verileri ve saha gözlemleri ile tespitler yapıldı.

2. Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi döneminde Söğüt-Domaniç göç yolunun muhtemel güzergâhları hakkında önerilerde bulunuldu.

3. Kuruluş tarihi açısından Dodurga, Kütahya-İncik, Bozüyük-Kandilli, Eskişehir-Eskihisar ve Eskişehir-İnönü Kalelerinin önemine dikkat çekildi.

4. Devletin kurulduğu coğrafyadaki yollar, derbendler hem arşiv hem de saha gözlemleri ile birlikte ele alındı.

5. Osmanlı tarihi takvimlerinde Osman Gazi'nin, Gönüçak'ta doğduğunu yazması üzerine Osman Gazi'nin doğduğu köyün günümüzdeki yerinin tespiti ile ilgili saha

çalışmaları yapıldı. Doğduğu köyün Söğüt'te Kızılsaray ve Kepen köyleri arasında Gönücağ adlı terk edilmiş eski bir köy olduğu tespit edildi.

6. Ermeni Beli, Kulaca'nın Fethi, Domaniç Beli ve Karacahisar'ın Fethi gibi Osmanlıların Bizans ile giriştikleri ilk mücadelelere dair saha ve arşiv çalışmaları gerçekleştirildi.

7. Taraklı-Göynük-Mudurnu Seferi günümüz imkanları ile muhtemel güzergahlar ve güzergahlar üzerinde tespit edilen Taraklı, Göynük, Mudurnu, Bozaniç, Atalan ve Laçın Erkeç Kalelerinin bu sefer ile alakalı önemlerine değinildi.

8. Osmanlı-Germiyan ve Çavdar Tatar münasebetleri ve kroniklerde bahsi geçen Oynaşhisar hadisesinin günümüzdeki yerinin tespiti yapıldı(Ek-90).

9. Bilecik-Yenişehir hattında gözetleme noktaları olan İncirli, Koyunköy, Üçok, Ayvacık ve Orhan kaleleri tespit edildi. Kalelerin İznik-Bursa fethi için bir ön hazırlık karakolları, olduğu hususunda değerlendirmelerde bulunuldu.

10. Bilecik'in fethinden önce Bilecik Tekfurunun, Osman Gazi tarafından kellesinin alındığı Kaldırayık Deresi veya köyü'nün günümüzde ki yerinin tespiti yapıldı.

11. Köprühisar, Söğüt Derbendi, Bilecik, Yarhisar ve İnegöl'ün fethinde mevzu bahis yerleşimlerin kalelerinin, muhtemel yerleri tartışıldı. İlaveten sadece Neşri Tarihinde, tespit edilen Söğüt Derbendi Kalesinin günümüzdeki yeri tespit edilerek kuruluş tarihi açısından önemine değinildi.

12. İznik'in fethi için yapılan hazırlıklarda yerleri bilinen Dıraz-Ali ve Karatekin Kalelerine ilaveten Müşküle Kalesi ve Karacakaya Kulesinin yerleri tespit edilerek önemine değinildi(Ek-92).

13. Dinboz Muharebesinin, kroniklerdeki anlatımlar ile birebir örtüştüğü gözlemlenmekle beraber bu muharebede, yeri tespit edilemeyen Bedenos Tekfurluğunun günümüzdeki yeri ile savaşta şehit düşen Aydoğdu'nun muhtemel mezar alanı hakkında önerilerde bulunuldu.

14. 1304-1305 Sakarya Seferinde net olarak yerleri bilinmeyen Geyve, Leblebici, Çadırlı, Lefke Kalelerinin yerleri tespit edildi. Bunlara ilaveten seferde bahsi geçen Mekece, Akhisar, Karaçepiş, Ap Suyu'na incelemelerde bulunuldu. Sefer esnasında Osman Gazi'nin, Samsa Çavuş'a verdiği, Osmaneli Göksu Gözetleme Kuleleri ile Cambazkaya'daki Gözetleme Kulesi yerinde incelenerek kuruluş tarihi açısından önemine değinildi.

15. Bursa'nın fethinden evvel öldürülen Adranos Tekfurunun Kalesi, yazlık kalesi (Kale-i Kühsar) ve kendisini attığı Orhaneli Sadağ köyünde incelemeler yapılarak çalışmada değerlendirildi(Ek-116).

Sonuç olarak Osmanlı kuruluşunu oluşturan istek ve arzu düşünüldüğünden çok farklıydı. Teknolojinin olmadığı dönemlerde yeğeni Aydoğdu'nun şehit edilmesi ile öfkelenen Osman Gazi, Kite Tekfuru'nu Uluabat'a kadar, savaş alanından yaklaşık 100 km boyunca kovaladı. Diğer taraftan kroniklerde Orhan Gazi'i, İznik önlerinde mücadele ederken başka bir vakitte Eskişehir Seyitgazi'nin Kümbet köyünde Oynaşhisarında, Çavdar tatarları dize getiriyor. Günümüz teknolojisi ile ulaşımın kolay olduğu bu yolları, dönemin insanları nasıl kat ediyordu? Günde kaç saat uyuyorlardı? Bu zamana kadar Osmanlı kuruluşu ile ilgili çok şey tartışıldı. Genel görüş menkıbelerin hayal ürünlerinden ibaret olduğu, onların Bizanslılar ile yaptıkları evlilikler neticesinde dünyaya hâkim olan bir devlet yönünde olduğuydu. Bu çalışma sonucunda, İncalcık'ın menkıbelerin önemi üzerinde neden durduğunu, ilk Osmanlı anlatılarında yer alan hemen hemen her yerin anlatımlarla birebir uyduğunu ve hiçbir yerin uydurmadan ibaret olmadığını Tahrir kayıtları, Tapu Parsel kayıtları ve saha gözlemleri bizlere gösterdi. Osmanlı kuruluşunu bir bilinmeze sürüklemek yerine arşiv ve saha verilerini birlikte değerlendirerek Ertuğrul ve Osman Gazi dönemi hakkında literatüre yeni bilgiler kazandırılmaya çalışıldı.

KAYNAKÇA

- Altınsapan, E. & Gerengi, A.** (2017). Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazı Çalışmalarında Bulunan Bir Grup Sikke, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(58), s. 1-9.
- Altınsapan, E.** (1997). *Ortaçağda Eskişehir Ve Çevresinde Türk Sanatı*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksakal, E. A.** (2021). Karacahisar Kalesi Taşlarının Akıbetine Dair, T.C Eskişehir Valiliği Şehir Ve Değer Araştırmaları Dergisi, 1(1). s. 106-109.
- Ayönü, Y.** (2016). XIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIV. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Menteşe Beyliğinin Güney Batı Anadolu'daki Faaliyetleri, *Menteşeoğulları Tarihi Bildiriler*, Adnan Çevik & Murat Keçiş (Ed.). Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 3-12.
- Ayönü, Y.** (2014). *Selçuklular Ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ayönü, Y.** (2017). XIV. YY Başlarında Batı Anadolu'da İki Rakip Güç Germiyan Oğulları Beyliği Ve Bizans İmparatorluğu, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür Ve Medeniyet Sempozyumu III, Germiyanogulları Beyliği Bildiriler*, Mehmet Ersan & Mehmet Şeker (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 39-50.
- Altunsoy, N.** (2019). *Türkiye Selçuklular Döneminde Gayrimüslimler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Arabacıoğlu, S.** (2023). *Kuruluş Dönemi Osmanlı Kaleleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Arıkan, R. & Demiryürek, H.** (2019). H.1246-M.1831 Ve H.1254-M.1839 Tarihli Nufus Defterlerinde Söğüt, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- Arıkan, R. & Çetin, M. C.** (2019). *Bilecik Küplü Osmanlı Mezar Taşları Ve Kitabeleri*, Babıali kültür yayıncılığı, İstanbul.
- Arıkan, R.** (2023). Bilecik'in Fethinin Osmanlı Kuruluş Tarihi Açısından Önemi, *Vakanüvis-Uluslar Arası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(Dr. Recep Yaşa'ya Armağan Armağan), s. 2174-2201.
- Aşıkpaşazade** (2013). *Aşıkpaşazade Tarihi (Osmanlı Tarihi 1285-1502)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Albek, S.** (1991). *Dorylaiondan Eskişehir*, Anadolu Üniversitesi Basım Evi, Eskişehir.
- Altaş, N. T.** (2009). *Bozüyük Kent Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anonim Osmanlı Kroniği** (*Osmanlı Tarihi 1299-1512*). (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, 2015, İstanbul.

- Albek, S.** (1991). *Dorylaion'dan Eskişehir'e*, Anadolu Üniversitesi Basım Evi, Eskişehir.
- Atsız, H. N.** (2013). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Bayar, M.** (2004). *Karakeçili Yörük Aşiretinin Eskişehir'e İskânı*, Lider Matbaa, İstanbul.
- Barkan, Ö. L. & Meriçli, E.** (1998). *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri Cilt: 1*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Başar, F.** (1995). Ertuğrul Gazi, *DİA*, c. 11, s. 314-315.
- Bakır, A.** (2005). *Orta Çağ İslam Dünyasında Tekstil Sanayi Giyim-Kuşam Ve Moda*, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Baştürk, M. B.** (2022). Şarhöyük-Dorylaion Kazıları: Eskişehir'in Binlerce Yılıının Özeti, *Fetih Ve Medeniyet Dergisi*, 2(5), s. 98-113.
- Beyazıt, M.** (2014). Aizanoi Antik Kentinde Bulunan Graffitilerde Kopuz Ve Âşıklar, *Sanat Tarihi Dergisi*, XXIII(1). S. 83-119.
- Bilgili, H.** (2022). *Bilecik Türbeleri*, Tunç Yayıncılık, İstanbul.
- Blessing, P.** (2018). *Moğol Fethinden Sonra Anadolu'nun Yeniden İnşası Rum Diyarında İslami Mimari (1240-1330)*. (Çev.) Merve Özkılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Boz, C.** (2020). *Anadolu Selçuklu, İlhanlı Ve Beylikler Döneminde Sultan Öyüğü (Eskişehir)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Busbecq, O. G.** (1977). *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- Büyükkahraman, G.** (2013). *Bozaniç (Sarıcakaya-Mihalgazi, Eskişehir) Eosen Volkanitlerinin Petrolojisi Ve Jeodinamik Evrimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Cahen, C.** (2014). *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev.) Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Cameron, A.** (2015). *Bizanslılar*, (Çev.) Özkan Akpınar, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Çelik, M. B. & Akbaş, E.** (2022). *XII. Yüzyıl Latin Kroniklerine Göre Haçlıların Alexios Komnenos Algısı*, Kriter Yayınları, İstanbul.
- Çelik, T. & Yalman, B. vd.** (2006). *Bilecik Kültür Envanteri*, T.C. Bilecik Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, Bilecik.
- Çetin, M. C.** (2021). *Bilecik Dodurga Osmanlı Nüfus Ve Temettuat Defterleri*, Tunç Yayıncılık, İstanbul.
- Çetin, M. C. & Bilgili, H.** (2019). *Pazaryeri Osmanlı Nüfus Defterleri Ve Kitabeleri*, Tunç Yayıncılık, İstanbul.
- Çobanoğlu, A. V.** (2013). Vezirhan Külliyesi, *DİA*, c. 43, s. 94.

- Daş, M.** (2005). Laskaris Hanedanı Döneminde İznik Ve Çevresinde Türk Varlığı, *Uluslar Arası İznik Sempozyumu*, İznik Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, s. 81-89.
- Denkhalbant, A.** (2001). Kasım Paşa Külliyesi, *DİA*, c. 24, s. 550-552.
- Dernschwam, H.** (1992). İstanbul Ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, (Çev.) Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Demirkent, I.** (1996). "Haçlılar", *DİA*, c. 14, s. 525-546.
- Demiryürek, H.** (2015). *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik.
- Demirkent, I.** (2014). *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Divitçioğlu, S.** (2008), *Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu*, Eren Yayınevi, İstanbul.
- Dinçel, Ö. F.** (2019). Domaniç İkizce Savaşı, Domaniç Kültür Derneği, Ankara.
- Doğan, M.** (2023). "19. Yüzyılda Lefke (Osmaneli) Gayrimüslimleri", *Sakarya Nehrinin İncisi Osmaneli Lefke Tarih Kültür Mimari Coğrafya*, İlhami Yurdakul & Ali Okumuş (Ed.), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, s. 241-286.
- Dinçel, Ö. F.** (2021). *Arşiv Vesikalarına Göre Bursa Dağ Yöresi I*, 4 Renk Matbaası, Bursa.
- Doğru, H.** (2005). *XVI. YY Eskişehir Ve Sultanönü Sancağı*, Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları, Eskişehir.
- Doğru, H.** (1991). *XVI. Yüzyılda Eskişehir Ve Sultanönü Sancağı Ahiler Ve Ahi Zaviyeleri*, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Doğru, H.** (1997). *XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Düring, B. S.** (2020). *Küçük Asya'nın Tarih Öncesi Karmaşık Avcı-Toplayıcılardan Erken Kentsel Toplumlara*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erol, S.** (2014). *Belgeler Işığında Koyunhisar Zaferi Ve Aydoğdu Bey*, Bursa.
- Emecen, F.** (1992). "Bilecik", *DİA*, c. 6, s. 154-156.
- Eco, U.** (2016). *Ortaçağ 3 Şatolar, Tüccarlar, Şairler*, (Çev.) Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Tarih, İstanbul.
- Emecen, F.** (2019). "Mal Hatun", *DİA*, c. EK-2, s.182-183.
- Evliya Çelebi** (2013). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyehatnamesi 1.-6. Kitaplar*, (Haz.) Seyit Ali Kahraman & Yücel Dağlı, 4. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Fallmerayer, J. P.** (2011). *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, Celalettin Yavuz & İsmail Hacıfettahoğlu (Haz.). (Çev.) Ahmet Cevat Eren, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Foss, C.** (2004). İznik'in Bizans Surları 260-1330, Işıl Akbaygil, Halil İnalçık & Oktay Aslanapa (Ed.). *Tarih Boyunca İznik*, İstanbul, s. 249-262.

- Foss, C.** (1985). 1984 Yılı Kocaeli Ve Kütahya Ortaçağ Kaleleri Araştırması, *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, T. C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 137-142.
- Foss, C.** (2022). *The Beginings Of The Ottoman Empire*, Oxford Universty Press, Oxford.
- Garnett, L. M. J.** (2017). *Osmanlı Toplumunda Dervişler Ve Abdallar*, (Çev.) Hanife Öz, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Gibbons, H. A.** (1998). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, 21. yy Yayınları, Ankara.
- Gregory, T. E.** (2016). *Bizans Tarihi*, (Çev.) Esra Ermert, YKY Yayınları, İstanbul.
- Gordlevskiy, V. A.** (2015). Küçük Asya'da Selçuklular, (Çev.) Abdülkadir İnan, Timurlan Omorov (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Goltz, C. F.** (2023), *Anadolu anılar*, (Çev.) Gönül Mutlu & İsmail Mutlu, Ark Yayınları, İstanbul.
- Gökbel, A.** (2021). *Kıpçak Türkleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Gökmen, Ö.** (2023). *Orta Sakarya Havzasında Sarıcakaya, Mihalgazi Ve İnhisar İlçelerinde Arazi Kullanımı Ve Planlama Önerileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Güler, K.** (2012). Evliya Çelebi'nin Gözüyle Kütahya, *Doğumunun 400. Yılında Uluslar Arası Evliya Çelebi Sempozyumu Bildirileri*, Yusuf Akçay (Haz.), İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Hacı Bektaş Veli** (2022). *Hacı Bektaş Veli Velayetname*, Hamiye Duran (Haz.), Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.
- Hadidi** (2015). *Hadidi Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Halacıoğlu, Y.** (1994). "Derbend", *DİA*, c. 9, s. 162-164.
- Haldon, J.** (2017). *Bizans Tarih Atlası*, (Çev.) Ali Özdamar, Alfa Yayınları, İstanbul.
- İbn Battuta** (2016). *İbn Battuta Seyahatnamesi*. (Çev.) A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları İstanbul.
- İbn Hurdazbih** (2008). *Yollar Ve Ülkeler*, (Çev.) Murat Ağarı, Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- İbn Kemal** (1991). *Tevarihi Ali Osman I. Defter*, Şerafettin Turan (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- İmber, C.** (2006). *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, (Çev.) Şiar Yalçın, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- İnce, K.** (2002). Kurşunlu Külliyesi, *DİA*, c. 26, s. 448-450.
- İnalçık, H.** (2020). Osman I, *DİA*, c. 33, s. 443-453.

- İnalcık, H.** (2007) Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg, *Bellekten*, 71(261), s. 480-536.
- İnalcık, H.** (2004). İznik İçin Osman Gazi Ve Bizans Mücadelesi, *Tarih Boyunca İznik*, Işıl Aybakgil, Halil İnalcık & Oktay Aslanapa (Ed.), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 59-85.
- İnalcık, H.** (2017). *Osmanlı Tarihinde Efsaneler Ve Gerçekler*, Kronik Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, H.** (2015). *Seçme Eserleri-II Devlet-İ Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Kafadar C.** (2010). *İki Cihan Aresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, (çev.) Ceren Çıkmın & Mehmet Öz, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Kahraman, N. & Arıkan, R.** (2017), Osmanlı Aşiretinin Göçebeliği Ve Göç Yolları, *Osmanlıda Yönetim Ve Savaş*, Mehmet Yaşar Ertaş & Hacer Kılıçaslan (Ed.), Mahya Yayınları, İstanbul, s. 41-56.
- Kahraman, N. & Arıkan, R.** (2017). I. Haçlı Seferinde Haçlıların İznik'ten Eskişehir'e Takip Ettikleri Güzergâhın Tespiti, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), s. 18-35.
- Kahraman, N. & Arıkan, R.** (2017). İstanbul'u Anadolu'ya Bağlayan Kadim Yol Üzerinde Tarihi Bir Yapı: "Lefke Rüstempaşa Kervansarayı", *Asos Journal*, (46), s. 223-233.
- Kahraman, N. & Arıkan, R.** (2016). İznik-Eskişehir Osmanlı Yolu Üzerinde Tarihi Bir Yapı: Akbıyık Rüstempaşa Kervansarayı, *Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı*, Murat Ercan, Ali Ayata & S. Ece Altınok Çalışkan (Ed.), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, s. 1669-1674.
- Kaplanoğlu R. & Çalay T.** (2019). *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri Kete Kazası (Keles, Nilüfer, Mudanya, Gemlik ve Armutlu İlçeleri)*, Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, Bursa.
- Kaplanoğlu, R.** (2023). *Sultanönü Livası Tahrir Defterleri İnönü Kazası*, Asa Kitabevi, Bursa.
- Kaplanoğlu, R. & Abacı, N.** (2014). *Bursa'nın doğu kapısı Kestel*, Kestel belediyesi, bursa.
- Kaplanoğlu, R.** (2023). *Sultanönü Livası Tahrir Defterleri Karacaşehir Kazası*, Asa Kitabevi, Bursa.
- Kaplanoğlu, R.** (2023). *Sultanönü Livası Tahrir Defterleri Bilecik Kazası (Bilecik İlçesi)*, Asa Kitabevi, Bursa.
- Kaplanoğlu, R.** (2000). *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, Bursa.

- Kaplanoğlu, R.** (2023). *Sultanönü Livası Tahrir Defterleri Karacaşehir Kazası*, Asa Kitabevi, Bursa.
- Kaplanoğlu, R.** (2023). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Dair Yeni Tespitler, *Sultan I. Ahmed Dönemi Ve Bursa*, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, s. 337-374.
- Kemal** (2018). *Selatinname (Manzum Osmanlı Tarihi-684-895/1296-1490)*. Necdet Öztürk (Haz.), Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Kılıç, Ş.** (2013). *Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora) Osmanlı Tarihinin Bizanslı Tanıkları*, İthaki Yayınları İstanbul.
- Kılıç, A., Altınsapan, E. & Gerengi, A.** (2018). Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazılarında Bulunan (2011-2014) Ok Uçlarının Hız Ve Menzil Analizleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(69), s. 1-14.
- Komnena, A.** (1996). *Alexiad*, (Çev.) Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Koç, Y.** (2011). Osmanlı Devletinin Kuruluş Problemi Ve Tahrir Defterleri, Azmi Özcan & Mehmet Öz (Ed.) *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Meseleleri Sempozyumu*, s. 104-120.
- Koç, C. & Koç, A.** (2024). Afet Sonrası Taşınan Yerleşmelerin Değerlendirilmesi: Sekli Köyü (Beypazarı) Örneği, *Journal Of Environmental And Natural Studies*, 6(1), s. 1-22.
- Konyalı İ. H.** (1959) *Söğütte Ertuğrul Gazi Türbesi Ve İhtifali*, Sinan Matbaası, İstanbul.
- Körpe R.** (2022) Tarih Araştırmalarında Yeni Bir Metot: Osmanlı Arkeolojisi, *Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalçık Tarih Ve Tarihçilik Sempozyumu Bildiriler*, (Haz.) Ayşe Bedir, Birkan Soykan, U. C. Deniz İmamoğlu, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, c. II, VIII. Dizi, Sayı: 32b, Ankara, s. 409-429.
- Köprülü, F.** (1991). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Köprülü, M. F.** (2018). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Orhan Köprülü (Haz.), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Köprülü, O. F.** (1988). "Abdal Kumral", *DİA*, c. 1, s. 63.
- Köprülü, F.** (1984). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Köprülü, F.** (2002). *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Kurat, A. N.** (2016). *Peçenekler*, (Haz.) Ahsen Batur, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Lefort, J.** (1997). 13. Yüzyılda Bitinya, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Elizabeth A. Zachariadou (Ed.), (Çev.) Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz & Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 106-128.
- Lindner, R. P.** (2008). *Osmanlı Tarih Öncesi*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Lindner, R. P.** (2014). *Osmanlı Tarih Öncesi*, (Çev.) Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul.

- Lokmân, S.** (2022). *Zübdetü't-Tevârih Osmanlı Tarihi (1299-1595)*, İbrahim Pazan (Haz.), Göker İnan (Ed.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul.
- Lowry, H. W.** (2010). *Erken Dönem Osmanlı Devletinin Yapısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Matrakçı, Nasuh** (2014). *Beyan-I Menazili Seferi Irekeyn*, Gazi Yurdaydın (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Mecit, S.** (2017). *Anadolu Selçukluları Bir Hanedanın Evrimi*, (Çev.) Özkan Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mevlana Mehmed Neşri** (2013). *Cihannüma Osmanlı Tarihi (1288-1485)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Nicol, D. M.** (2016). *Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453*. (Çev.) Bilge Umar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Nikolayidis, H.** (2016). *Antik Kaynaklar Ve Epigrafik Veriler Işığında Bilecik İli Tarihi Coğrafyası (M.Ö. 6. Yüzyıldan Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Nişancızade Mehmed Efendi.** (2022). *Osmanlı Tarihi (1299-1566) Mir'atü'l-Kainat*, Göker İnan (Haz.), Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Norwich, J. J.** (2013). *Bizans*, (Çev.) Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Ocak, A. Y.** (1991). "Babailik", *DİA*, c. 4, s. 373-374.
- Ocak, A. Y.** (2020). *Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Oruç Bey** (2014). *Oruç Bey Tarihi (Osmanlı Tarihi 1288-1502)*. (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Orhan, C. T.** (2007). *Anadolu Kervan Yolları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Orhonlu, C.** (1990). *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Ostrogorsky, G.** (2015). *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev.) Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ottoman Arcadia The Hamidian Expedition To The Land Of Tribal Roots 1886. Bahattin Öztuncay-Özge Ertem (Ed). Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, 2018.
- Ousterhout, R.** (2016). *Bizans'ın Yapı Ustaları*, (Çev.) Fügen Yavuz, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, H.** (2011). *Dünden Bugüne Aksu Köyü*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa.
- Öztürk, H. S.** (2023). *Nikaia Egemenlik Alanı Epigrafik Tarihi Coğrafya Araştırmaları II. Gölpaazarı (Tattaios) Bilecik*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

- Öztürk, N.** (2011). Osmanlı Kroniklerine Göre Ertuğrul Gazi, Azmi Özcan & Mehmet Öz (Ed.). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Meseleleri Sempozyumu*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, s. 22-49.
- Öztürk, H. S.** (2022). *Nikea Egemenlik Alanı Epigrafik-Tarihi Coğrafya Araştırmaları I Osmaneli/Lefke (Bilecik)*, Homer Kitapevi, İstanbul.
- Pachymeres, G.** (2019). *Bizanslı Gözüyle Türkler*, (Çev.) İlcan Bihter, Barlas Bilgi Kültür Sanat, İstanbul.
- Parman, E. & Altınsapan, E.** (2001). Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyü'nde Himmet Baba Türbesi Ve Devşirme Malzemesi, *Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Araştırmaları*, Baha Tanman & Uşun Tükel (Haz.), Simurg Kitapçılık, İstanbul, s. 115-127.
- Peacock, A. C. S.** (2023). *Moğol Anadolusun'da İslam Edebiyat Ve Toplum*, (Çev.) Renan Akman, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Pitcher, D. E.** (2019). *Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası*, (Çev.) Bahar Tırnakçı, Yky Yayınları, İstanbul.
- Rasonyi, L.** (2019). *Doğu Avrupa'da Türklük*, Yusuf Gedikli (Haz.), Selenge yayınları, İstanbul.
- Roux, J. P.** (2021). *Kral mitler ve simgeler*, (Çev.) Nuri Fudayl Kıcıroğlu, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Seçkin, S.** (2018). Tarihsel Süreçte Yalova/Altınova Çobankale, *Cedrus*, 6(535), s. 535-553
- Sevim, A.** (2015). *Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleymanşah*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sevim, S.** (2004). Ermeni Derbendi (Hüdavendigâr Ve Sultanönü Sancakları Arasındaki Ulaşım), *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(7). s. 61-69.
- Shukurov, R.** (2023). *Bizans Türkleri 1240-1461*, (Çev.) Hakan Abacı, Alfa yayınları, İstanbul.
- Sümer, F.** (2002). "Kösedağ Savaşı", *DİA*, c. 26, s. 272-273.
- Sümer, F.** (2022). "Kayı", *DİA*, c. 25, s.77-78.
- Sümer, F.** (2016). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Steinherr, İ. B.** (1992), "*Başlangıçlar: Osman ve Orhan*", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Robert Mantran (Ed.), c. 1, Say Yayıncılık, İstanbul.
- Steinherr, İ. B.** (2002). Osmanlı Devletinin Kuruluşunun İncelenmesinde Tahrir Defterlerinin Önemi, *XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler c. III*. Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 1315-1320.

- Stenherr, I. B.** (1997). İstanbul-Bitinya’da Gayrimüslim Nüfus (14.Yüzyılın İkinci Yarısı-15.Yüzyılın İlk Yarısı), *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Elizabeth A. Zachariadou (Ed.), Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz & Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 8-22.
- Şahin, H.** (2020). *Dervişler, Fakihler, Gaziler Erken Osmanlı Toplumunda Dini Zümreler (1300-1400)*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Şahin, H.** (2015). *Orta Zamanın Türkleri Ortaçağ İslam Ve Türk Tarihine Dair Yazılar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Şahin, İ.** (2009). Söğüt, *DİA*, c. 37, s. 389-391.
- Şahin, M. K. & Varis S.** (2017). Eskişehir Seyitgazi Kümbet Köyü Himmet Baba Kümbeti Üzerine Yeni Düşüncüler, *XX. Uluslararası Orta Çağ Ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, c. 2, s. 610-621.
- Taeschner, F.** (2010). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, (Çev.) Nilüfer Epçeli, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Taş, K. Z.** (1993). *Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Temir, A.** (1989). *Caca Oğlu Nur El-Din’in Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Türk Tarih Kurumu, İstanbul.
- Texier, C.** (2002). *Küçük Asya Coğrafyası Tarihi Ve Arkeolojisi, I. Cild*, (Çev.) Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Torun, A. S. & Uygun, M.** (2007). *Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk Ve İskânı*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, Ankara.
- Topal, M.** (2021). *Osmanlı Döneminde İnhisar*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Topal, M.** (2017). 16. Yüzyıl Tahrir Kayıtlarına Göre Günyüzü Vakıfları, *Geçmişten Günümüze Sivrihisar*, Zafer Koylu & Haşim Şahin (Ed.), Sivrihisar Belediyesi Yayınları, İstanbul, s. 67-81.
- Tuna, E., Erpehlivan, H. & Nikolayidis, H.** (2023). “Ankara-Bilecik İli Arkeolojik Yüzey Araştırması: 2022 Yılı Çalışmaları”, *Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü 43. Uluslararası Kazı, Araştırma Ve Arkeometri Sempozyumu 39. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c. 2, s. 303-320.
- Turğut V.** (2024). Kır/Kayırhanlı Enverî/Aydınoğulları’nın Osmanlılaşma Süreci Ve Vakıfları Üzerine, *Aydın’ın Fethi Ve Aydın Bey*, Kemal Ramazan Haykıran (Ed.), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, s. 53-134.

- Turğut, V.** (2019). Osman Gazinin Hanımları Ve Çocukları, *Vakanüvis Uluslar Arası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(Söğüt Özel Sayı), s. 67-80.
- Turğut, V.** (2017). Germiyanogulları'nın Menşei, Vakıfları Ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine, *Sosyal Ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), s. 1-98.
- Turan, O.** (2012). *Selçuklular Ve İslamiyet*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Turan, O.** (2016), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Turğut, V.** (2015). *Osmanlı Devletinin Kuruluş Coğrafyasında Vakıflar Ve Şehirleşme (16.Yy Bilecik Ve Çevresi)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Turğut, V.** (2011). "XVI. Yüzyılda Tahır Defterlerine Göre Hüdavendigâr Ve Sultanönü Sancaklarında Abdalân-I Rum", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(19), s.208-227.
- Turan, O.** (2016). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi-Türk Dünya Nizamının Milli, İslami Ve İnsani Esasları*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Turan, O.** (2014). *Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Umar, B.** (2004). *Bithynia Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması Ve Gezi Rehberi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Uslu, D.** (2023). "Lefke İsmiinin Osmaneli Olarak Değiştirilmesi", *Sakarya Nehrinin İncisi Osmaneli Lefke Tarih Kültür Mimari Coğrafya*, İlhami Yurdakul & Ali Okumuş (Ed.), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (2015). *Osmanlı Tarihi Anadolu Selçukluları Ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime İle Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar c. 1*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (2011). *Osmanlı Tarihi Cilt I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ünver, A. S.** (2014). *Selçuk Tababeti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ünver, S.** (2022). *Alemdağı Hatıraları, Saraçlarname Ve Geyyename*, Milad Salmani (Haz.), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- Weber M.** (2023). *Max Weber Kitaplığı Ekonomi Ve Toplum c.1*, (Çev.) Latif Boyacı, Runik Kitap, İstanbul,
- Vasilev, A. A.** (2016). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev.) Tevabil Alkaç, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Vi An Lu** (2018). XIV. Ve XVII. Yüzyıllarda İklimsel Ve Doğal Şartların Osmanlı İmparatorluğu'na Etkisi, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), s. 216-240.
- Witteck, P.** (2013). *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, (Çev.) Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul.

- Yağlı, A. R.** (2022). *Hülâgû Han'dan Emîr Timur'a Anadolu Tatarları*, (Haz.) Semiha Nurdan & Muhammed Özler, *XVIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler X. Cilt*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 55-80.
- Yalgın, R.** (1943). *Anadolu'da Türk Damgaları, Damgalar Enler, İmler Üzerinde Bursa'nın Değeri*, Bursa Yeni basımevi, Bursa.
- Yalman, A. B.** (1993). İznik Ve Çevresinde Belirlenen Eski Eser Tahribatları Ve Öneri Koruma Tedbirleri, *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), s. 461-485.
- Yazıcızade, Ali** (2017). *Tevarih-i Ali Selçuk (Oğuzname-Selçuklu Tarihi)*, Abdullah Bakır (Haz.), Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Yalvar, C.** (2021). Anadolu'da Son Türk İskânı: İznik İmparatorluğunda Kuman-Kıpçaklar ve Yalova Kazımıye (Yortan) ile Elmalık (Saruhanlı) Köylerindeki Varlıkları, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 127(250), s. 11-36.
- Yağcı, M. & Şen, H.** (2021). Moğol İstilasını Karşısında İznik Rum İmparatorluğu: III. İoannes Vatatzes Dönemi, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(1). s. 94-121.
- Yılmaz, H.** (2021). Göç, Fetih Ve Yerleşim Yollarının Kesiştiği En Stratejik Nokta: "Sultan-Önü" (Kayır-Hanlı Uç Beyliği'nin Bilinmeyen Tarihçesi). *Fetih Ve Medeniyet T.C. Eskişehir Valiliği Şehir Ve Değer Araştırmaları Dergisi*, 1(4), s. 204-235.
- Yılmaz, H.** (2021). Yeni Tarihî Bulgularda Osmanlı Ataları /4: Anadolu'ya Yerleşen İlk Ata: 'Şah-Melik Kaya Alp' ya da 'Kayır Hân' (II)", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, LXIX(408), s. 44-53.
- Yılmaz, H.** (2020). Yeni Tarihi Bulgularda Osmanlı Ataları/1: Mahan'da Hüküm Süren İlk Atalar: Tuğrul Beğ-Tigin ve Seyfü'd-Devle Emir Kutluğ, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, LXVIII(404), s. 26-35.
- Yılmaz, H.** (2021). Yeni Tarihî Bulgularda Osmanlı Ataları /7: Anadolu'ya Yerleşen İlk Ata: 'Şah-Melik Kaya Alp' ya da 'Kayır Hân' (V), *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, LXIX(412), s. 56-62.
- Yılmaz, H.** (2021). Yeni Tarihî Bulgularda Osmanlı Ataları, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 69(4), s. 52-57.
- Yılmaz, H.** (2020). Osmanlı "Kayı" Menşeinin Yeni Tarihî Ve Nümızmatik Kanıtları, *Türk Dünyası Tarih-Kültür Dergisi*, 68(402), s. 26-33.
- Yılmaz, H.** (2021). Yeni Kaynaklar, Arşiv Kayıtları Ve Toponomik Kanıtlar Işığında Gündüz Alp Ve Er-Tuğrul Gâzî'nin Batı Anadolu'ya Yerleşme, Emâret Ve Ölüm Târihleri, *Bursa Günlüğu*, (12), s. 68-79.

Yılmaz, H. (2022). Sultan Osman Ve Oğlu Orhan'ın Yeni Bulunan Orijinal Şeceresi ve Kuruluş'u Anlatan En Eski Osmanlı Târihi Metni, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 72(429). s. 18-37.

Yılmaz, H. (2017). "Çağdaş Kaynak Ve Belgeler Işığında Sakarya'nın Fethi ve Fethin Bilinmeyen Târihi", *Geçmişten Günümüze Sakarya Tarih / Kültür / Toplum Uluslararası Sakarya Sempozyumu*, s. 75-130.

Yılmaz, H. (2019). Osman Gâzi'nin 700/1300-1301'de Yenişehir'de Bastırdığı Üçüncü Sikkesi, *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(Söğüt Özel Sayısı). s. 81-120.

Yılmazyaşar, H. (2021). Bilgiyi Ararken: Karacahisar Kalesi Araştırma-Kazı Süreci (1999-2020), *Fetih Ve Medeniyet-T.C. Eskişehir Valiliği Şehir Ve Değer Araştırmaları Dergisi*, 1(1). s. 14-21.

Yılmazyaşar, H. (2023). Karacahisar Kalesi Örnekleri Işığında I. Murad Sikkeleri, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(1), s. 1025-1054.

Yıldırım, F. (2004). *Sakarya Kaleleri*, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Adapazarı.

Yinanç, M. H. (2017). Ertuğrul Gazi, *Makaleler*, (Haz.) Fahameddin Başar, İlyas Gökhan & Ömer Hakan Özalp, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 407-426.

Yinanç, M. H. (2013). *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I. Cilt*, Refet Yinanç (Haz.), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Yurtsever, A. & Baştürk, M. B. (2024). Şarhöyük / Dorylaion Mimari Bezeme Parçaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Arkeoloji Dergisi*, 1(32), s. 99-114.

Yuvalı, A. (1996). "Gazan Han", *DİA*, c. 13, ss. 429-431.

Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. 1, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Ziya, M. (2008). *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, Mehmet Fatih Birgül & Levent Ali Çanaklı (Haz.), Bursa İl Özel İdaresi, Ankara.

Koruma Kurulu Raporları

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu-Karar Tarih ve No: 29.04.2015-3164

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 18.01.2022. No: 11046.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 25.06.2015. No: 3346

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu, Karar Tarih: 25.07.2017. No: 5426.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 21.05.2015 ve No: 3221.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu, Karar Tarih: 02.03.2018. No: 6161.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu-Karar Tarih: 16.05.2017-No:5216.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu-Karar Tarih: 25.06.2015- No: 3345.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 2020. No: 1302.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 20.09.2018. No: 6792.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 28.03.2018. No: 6179.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 21.09.2018. No: 6818.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Karar Tarih: 20.09.2018. No: 6792.

Bursa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu. Tarih: 16.04.2004. No: 10461.

İnternet Kaynakları

Yalovamız.com.Yaşam. [Erişim: 05.03.2025, <https://www.yalovamiz.com/yasam/tarihi-bineva-baba-turbesi-gun-yuzune-cikartilacak-52339>.]

Arşiv Kaynakları

Ankara Vilayeti Salnamesi (1290/1873).

Devlet arşivleri başkanlığı Osmanlı arşivi, BEO.000354.026537.001.

Devlet arşivleri başkanlığı Osmanlı arşivi, BOA.ŞD.01223.00002.001.

Devlet arşivleri başkanlığı Osmanlı arşivi, BOA.A.DVNS.MHM.D.076.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA.A.DVNS.MHM.D.075.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA.DH.MKT.01450.00086.001.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA, A.DVNS.MHM.D.00007.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA, HRT.1500.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA, HRT.1500. BOA, İ.DH.00963.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA, DH.MKT.1441/17.
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA, HRT.1500.
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA, HRT.1500.
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BEO, 000354.026537.001.
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BEO, 000354.026537.001.
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BEO, HRT.1083.
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BEO, İ.DH.00963.
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, BOA-AE.SMST.III.00058.04286.001.

Sözlü Mülakatlar

K*****n S*****i (05.15.1953). 05.07.2024 tarihli sözlü mülakat.
A***t S***k (6.10.1959). 08.07.2024 tarihli sözlü mülakat.
N***k C***n (16.07.1950). 07.01.2025 tarihli sözlü mülakat.
M*****t T*****n (06.04.1972). 03.05.2023 tarihli sözlü mülakat.
S**i Ç****k (01.08.1971). 02.07.2024 tarihli sözlü mülakat.
M*****t K**a (19.10.1950). 05.04.2023 tarihli sözlü mülakat.
M*****a Ö****e (22.07.1975). 08.09.2024 tarihli sözlü mülakat.
M*****l Y*****l (05.01.1955). 08.09.2024 tarihli sözlü mülakat.
H*****n Ö****k (15.03.1947). 10.07.2024 tarihli sözlü mülakat.
A***n D***n (10.10. 1963). 05.10.2024 tarihli sözlü mülakat.
S*****n B*****m (04.07.1947). 10.03.2025 tarihli sözlü mülakat.
A*****h B****ç (15.01.1962). 11.05.2024 tarihli sözlü mülakat.
Ü**l Y***z (19.01.1970). 06.09.2024 tarihli sözlü mülakat.
İ*****m S***i (10.01.1967). 05.07.2024 tarihli sözlü mülakat.
Y***s A*****u (01.01.1965). 05.07.2024 tarihli sözlü mülakat.
M*****a Y***z (01.04.1963). 15.08.2024 tarihli sözlü mülakat.
M*****t E***z (02.05.1975). 15.07.2024 tarihli sözlü mülakat.
R***t B****r (03.05.1955). 10.09.2023 tarihli sözlü mülakat.
M*****m B*****n (04.02.1983). 03.04.2025 tarihli sözlü mülakat.
S*****h A**a (18.10.1965). 01.06.2023 tarihli sözlü mülakat.
A**n Ö***n (15.05.1967). 20.05.2024 tarihli sözlü mülakat.
İ***n Y***z (1964). 20.04.2024 tarihli sözlü mülakat.
H***n T***ı (28.10.1966) 10.01.2024 tarihli sözlü mülakat.
İ*****m K*****n (01.05.1964). 01.06.2024 tarihli sözlü mülakat.
M*****a S***m (03.05.1966). 04.07.2023 tarihli sözlü mülakat.

M*****a C*n (03.01.1959). 04.07.2023 tarihli sözlü mülakat.

Y***n G****k (05.02.1978) 06.08.2023 tarihli sözlü mülakat.

A**f D****ş (03.06.1955) 03.09.2024 tarihli sözlü mülakat.

Y***f G****n (01.04.1962) 07.03.2023 tarihli sözlü mülakat.

İ****I Y****z (06.02.1968) 07.03.2023 tarihli sözlü mülakat.

EKLER

Ek-1: Ankara-Beypazarı-Hırkatepe Köyü Ev Duvarı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-2: Ankara-Beypazarı-Hırkatepe Köyü Gündüz Alp Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-3: Ankara-Beypazarı-Sarayköy.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-4: Ankara-Nallıhan-Tapduk Emre Dergâhı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-5: Ankara-Nallıhan-Tapduk Emre Dergâhı Mezarlığı

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-6: Eskişehir-Çukurhisar Höyük.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-7: Eskişehir-Mihalıççık-Karasakal Mezarlığı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-8: Eskişehir-Mihalıççık-Kızılbörukü Köyü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-9: Eskişehir-Mihalıççık-Kayı Köyü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-10: Eskişehir-Mihalıççık-Kızılbörekli Köyü Anıt ağaçlar.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-11: Eskişehir-Mihalıççık-Anıt Ağaçlar.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-12: Eskişehir-Mihalıççık-Yunusemre-Yunus Emre Külliyesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-13: Eskişehir-Odunpazarı-Karahüyük Mezarlığı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-14: Eskişehir-Tepebaşı-Şarhöyük Kazı Alanı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-15: Eskişehir-Tepebaşı-Şarhöyük Kazı Alanı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-16: Eskişehir-İnönü-Sultan Alaeddin (Hoca Yadigar) Cami.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

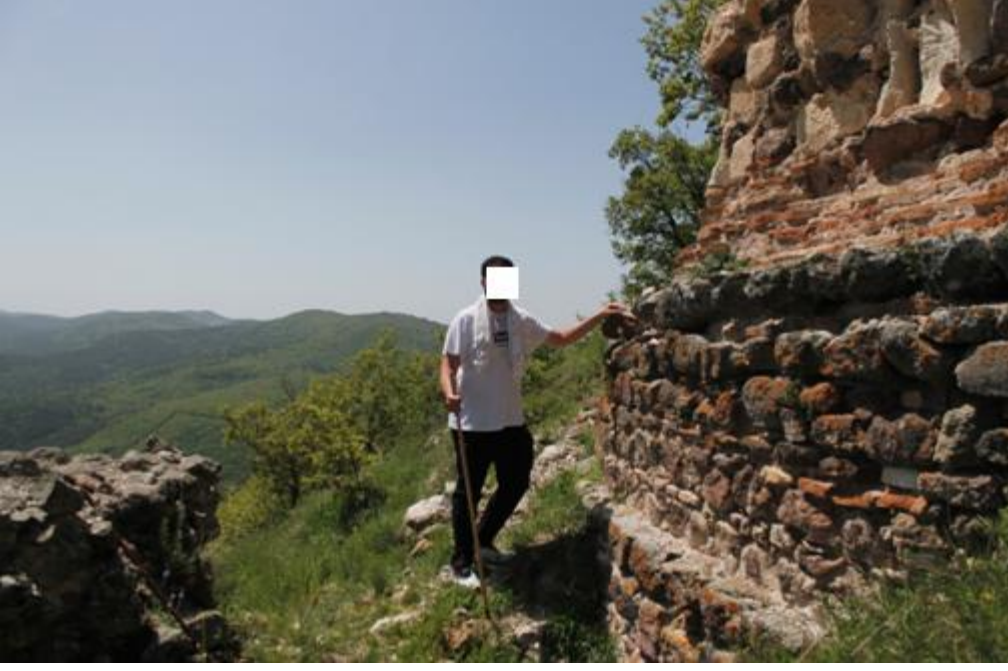
Ek-17: Eskişehir-Odunpazarı-Karacahisar Kalesi Kazı Alanı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-18: Kütahya-İncik Köyü Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-19: Kütahya-İncik Köyü Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-20: Bilecik-Bozüyük-Saraycık Köyü Çeşme.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-21: Bilecik-Bozüyük-Kandilli Köyü Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-22: Bilecik-Bozüyük-Dodurga Beldesi Dodurga Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-23: Bilecik-Bozüyük-Dodurga Beldesi Dodurga Kalesi Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-24: Bilecik-Söğüt Ertuğrul Gazi Kabri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-25: Bilecik-Sögüt-Zemzemiye (Şaraphane) Eski Köy Mezarlığı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-26: Bilecik-Sögüt-Kepen Köyü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-27: Bilecik-Sögüt-Kepen Köyü Yatırı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-28: Bilecik-Sögüt-Göncek Köyü'nün kalıntıları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-29: Bilecik-Bayırköy Çadırılı Kalesi Merdivenleri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-30: Bilecik-Bayırköy Çadırılı Kalesinden Paşalar Boğazı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-31: Bilecik-Bayırköy Çadırılı Kalesi Sur Duvarı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-32: Bilecik-Bayırköy Çadırılı Kalesi Sur Duvarı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-33: Bilecik-Çakırpınar Köyü Hicri 1230 Tarihli Çeşme.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-34: Bilecik-Çavuşköy Samsa Çavuş Kabri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-35: Bilecik-Gölpazarı Bedi Köyü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-36: Bilecik-Gölpazarı Paşaköy Mevki-Leblebici Hisar.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-37: Bilecik-Gölpazarı Paşaköy Mevki-Leblebici Hisar Kalıntıları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-38: Bilecik-Gölpazarı Paşaköy Mevki-Leblebici Hisar Kalıntıları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-39: Bilecik-İnhisar-Harmanköy Köse Mihal'in Tekfurluk Kalesi Kalıntıları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-40: Bilecik-İnhisar-Harmanköy Köse Mihal'in Tekfurluk Kalesi Kalıntıları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

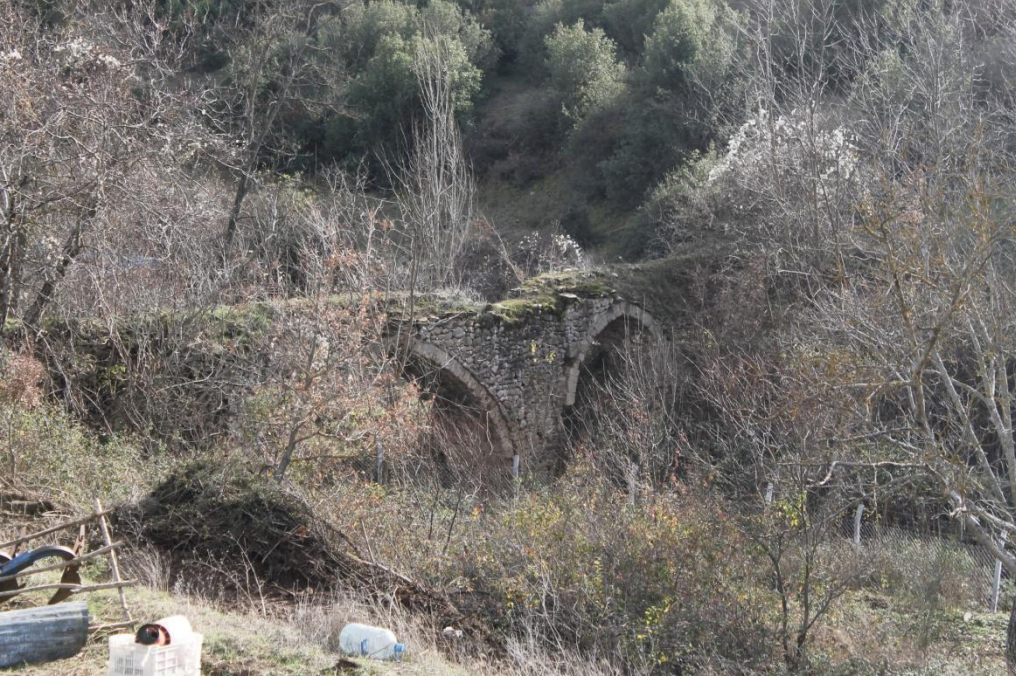
Ek-41: Bilecik-İnhisar-Harmanköy Köse Mihal'in Tekfurluk Kalesi Kalıntıları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-42: Bilecik-İnhisar-Harmanköy Sıcak Su Kaynağı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-43: Bilecik-Merkez-Kaldırek Deresi üzerindeki Su Kemerı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-44: Bilecik-Kalesi Sur Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-45: Bilecik-Kalesi Sur Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-46: Bilecik-Kalesi Sur Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-47: Bilecik-Kalesi Sur Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-48: Bilecik-Kalesi Sur Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-49: Bilecik-Kalesi Sur Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-50: Bilecik-Kuyubaşı Köyü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-51: Bilecik-Kuyubaşı Kalesi Duvar taşları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-52: Bilecik-Osmaneli Kalesinden Genel Bakış.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-53: Bilecik-Osmaneli Arapuçtu Derbendi Gözetleme Noktası Defineci Tahribatı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-54: Bilecik-Osmaneli Cambazkaya'dan Osmaneli İstikameti.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-55: Bilecik-Osmaneli Göksu Yenişehir İstikameti Gözetleme Kulesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-56: Bilecik-Sögüt-Çaltı Kalesi Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-57: Bilecik-Sögüt-Çaltı Kalesi Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-58: Bilecik-Sögüt-Zeyve(Dereboyu) Köyü Erenler Mevki.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-59: Bilecik-Sögüt-Zeyve (Dereboyu) Köyü Tarihi Taş Ocağı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-60: Bilecik-Sögüt-Zeyve (Dereboyu) Köyü Sögüt Derbendi Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-61: Bilecik-Sögüt-Zeyve (Dereboyu) Köyü Sögüt Derbendi Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-62: Bilecik-Sögüt-Zeyve(Dereboyu) Köyü Sögüt Derbendi Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-63: Bilecik-Sögüt-Zeyve (Dereboyu) Köyü Sögüt Derbendi Kalesinden Kızıldamlar Barajı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-64: Bolu-Göynük-Mudurnu arası Samsa Çavuş Kabri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-65: Bursa Kalesinin Tophaneden GiriŖi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-66: Bursa PınarbaŖı Kapısı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-67: Bursa Çobanbey Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-68: Bursa Zeyniler Köyü ve Uludağ.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-69: Bursa Çekirge-Aktimur Kalesi Sur Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-70: Bursa İnegöl-Babasultan Zaviyesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-71: Bursa-İnegöl-Bedre (Çayyaka) Köyü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-72: Bursa-İnegöl-Bedre(Çayyaka)Köyü Kalesi Sur Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-73: Bursa-İnegöl-Bedre(Çayyaka)Köyü Kalesi Sur Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-74: Bursa-İnegöl-Bedre (Çayyaka) Köyü Kalesi Sur Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-75: Bursa-İnegöl-Çavuşköy-Samsa Çavuş Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-76: Bursa-İnegöl-Eskikaracakaya Köyü Mezit Deresi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-77: Bursa-İnegöl-Hamzabey Köyü Baykoca Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-78: Bursa-İnegöl-Hamzabey Köyü Kervansaray Kalıntısı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-79: Bursa-İnegöl-Kulaca Köyü Kahvehanesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-80: Bursa-İnegöl-Mezit Deresi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-81: Bursa-İnegöl-Tekkeköy Akbıyık Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-82: Bursa-İnegöl-Turgutalp (Gence) Köyü-Turgutalp Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-83: Bursa-İnegöl-Yiğitköy-Yiğit Baba Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-84: Bursa-İznik-Sarı Saltuk Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-85: Bursa-İznik-Abdülvahap Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-86: Bursa-İznik-Hacı Özbek Cami.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-87: Bursa-İznik-Hacı Özbek Cami M.1333 tarihli kitabesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-88: Bursa-İznik-Ayasofya Cami.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-89: Bursa-İznik-Dirazali Pınarı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-90: Bursa-İznik-Dikilitaş-Çavdar Tatar Çizimleri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN

Ek-91: Bursa-İznik-Dikilitaş.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-92: Bursa-İznik-Gemlik yolu üzerindeki Karacakaya Gözetleme Kulesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-93: Bursa-İznik-Gemlik yolu üzerindeki Karacakaya Gözetleme Kulesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-94: Bursa-İznik-Karatekin Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-95: Bursa-İznik-Karatekin Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-96: Bursa-İznik-Karatekin Kalesi Arkeolojik yüzey buluntuları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-97: Bursa-İznik-Karatekin Kalesi Arkeolojik yüzey buluntuları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-98: Bursa-İznik-Müşküle Köyü Manzarası.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-99: Bursa-Kestel Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-100: Bursa-Kestel Kalesi duvar detayları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-101: Bursa-Kestel-Aksu Köyü Han Kapısı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-102: Bursa-Kestel-Aksu Köyü Han duvarı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-103: Bursa-Kestel-Erdoğan (Dinboz) Köyü Aydoğdu Bey Kabri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-104: Bursa-Kestel-Erdoğan (Dinboz) Köyü mezarlığında tarihi yapı temelleri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-105: Bursa-Kestel-Erdoğan (Dinboz) Köyü mezarlığında tarihi yapı temelleri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-106: Bursa-Kestel-Gözede Köyü Bednos Alanı veya Bednos Tekfurluğu.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-107: Bursa-Kestel-Gözede Köyü Bednos alanında bulunan arkeolojik yüzey malzemeleri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-108: Bursa-Kestel-Lütfiye Köyü Kale alanı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-109: Bursa-Orhaneli Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-110: Bursa-Orhaneli Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-111: Bursa-Orhaneli-Harmancık-Hopandanişment Köyü-Demirkaynak Dede.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-112: Bursa-Orhaneli-Harmancık-Hopandanişment Köyü Mezarlığı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-113: Bursa-Orhaneli-Harmancık-Hopandanişment Köyü Demirkaynak Dede.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-114: Bursa-Orhaneli-Harmancık-Hopandanişment Köyü Karadonlar Mezrası.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-115: Bursa-Orhaneli-Sadağ Kalesi.

Kaynak: Ömer Faruk DİNÇEL.

Ek-116: Bursa-Orhaneli-Sadağ Kalesi.

Kaynak: Ömer Faruk DİNÇEL.

Ek-117: Bursa-Karacabey-Uluabat Roma Köprüsü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-118: Bursa-Karacabey-Uluabat Roma Köprüsü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-119: Bursa-Karacabey-Uluabat Kalesi Surları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-120: Bursa-Karacabey-Uluabat Kalesi Surları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-121: Bursa-Nilüfer-Ürünlü (Kite) Köyü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-122: Bursa-Nilüfer-Ürünlü (Kite) Kalesi Surları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN

Ek-123: Bursa-Nilüfer-Ürünlü (Kite) Kalesi Surları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-124: Bursa-Yenişehir-Postinpuş Baba Zaviyesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-125: Bursa-Yenişehir-İncirli Köyü İncirpınarı Mevki.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-126: Bursa-Yenişehir-İncirli Köyü Kahvehanesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-127: Bursa-Yenişehir-İncirli Köyü Sarıkız Mevki.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-128: Yenişehir Hayriye'den Köprühisar'a giden güzergâh'ta Göksu üzerinde Köprü kalıntısı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-129: Bursa-Yenişehir-Kızıllhisar Köyü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-130: Bursa-Yenişehir-Koyunhisar Koyu Aydoğdu Bey Turbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-131: Bursa-Yenişehir-Kopruhisar Koyu.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

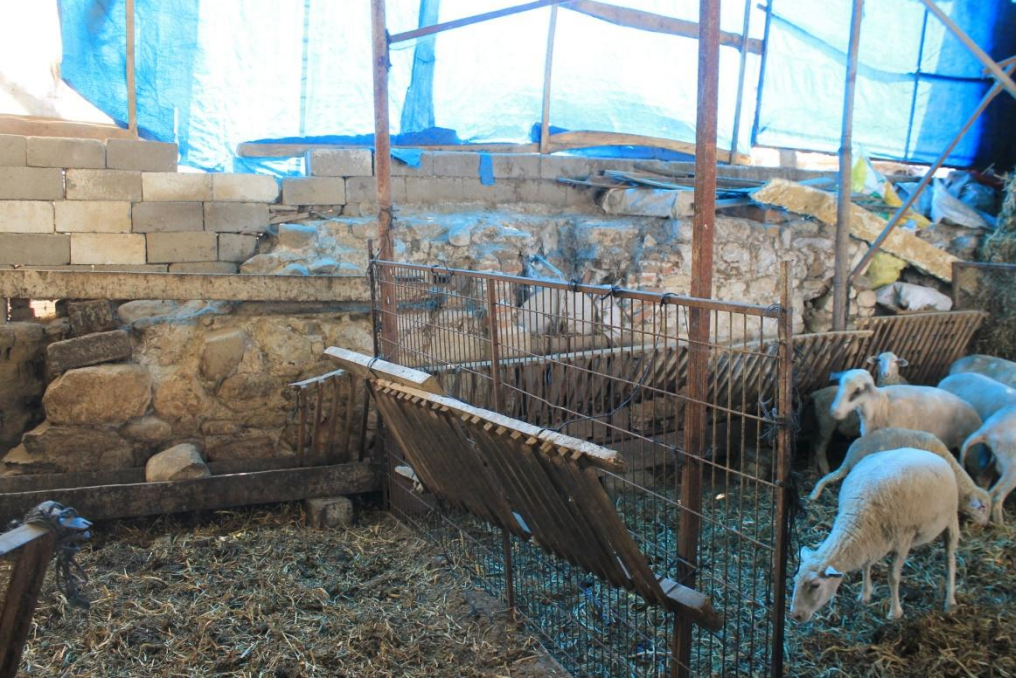
Ek-132: Bursa-Yenişehir-Köprühisar'ın Surlarının zemin kalıntıları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-133: Bursa-Yenişehir-Köprühisar Hamamı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-134: Bursa-Yenişehir-Köprühisar Kervansaray Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-135: Bursa-Yenişehir-Marmaracık Köyü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-136: Bursa-Yenişehir-Marmaracık Köyü Hamamı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-137: Bursa-Yenişehir-Süleymaniye Köyü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-138: Bursa-Yenişehir-Süleymaniye Köyü Kalesi Giriş Kapısı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-139: Bursa-Yenişehir-Süleymaniye Köyü Kalesi Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-140: Bursa-Yenişehir-Süleymaniye Köyü Kalesinden İznik Gölü Manzarası.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-141: Bursa-Yenişehir-Yarhisar Hamamı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-142: Bursa-Yenişehir-Yarhisar Cami.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-143: Bursa-Yenişehir-Yarhisar Kale alanı yolu.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-144: Bursa-Yenişehir-Yarhisar Kale alanı arkeolojik yüzey buluntuları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-145: Eskişehir-Mihalgazi-Bozaniç Kalesi Tırmanış Ekibi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-146: Eskişehir-Mihalgazi-Bozaniç Kalesi Duvarları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-147: Eskişehir-Mihalgazi-Bozaniç Kalesi Gözetleme Noktası kalıntıları.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-148: Eskişehir-Seyitgazi-Aslanbeyli-Şeyh Şücaeddin Veli Külliyesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-149: Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyü-Himmet Baba Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-150: Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyü-Himmet Baba Türbesi Kapı Kenarı Kayı Tamgası.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-151: Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyü-Himmet Baba Türbesi Çavdar Tatar Çizimleri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-152: Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyü-Oynaşhisar.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-153: Eskişehir-Seyitgazi-Yazıdere-Üryan Baba Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-154: Eskişehir-Tepebaşı-Uludere (İtburnu) Beştaş Mevki.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-155: Eskişehir-Tepebaşı-Uludere (İtburnu) Şeyh Süleyman Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-156: Bilecik-Gölpazarı Mihal Bey Hanı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-157: İstanbul-Sancaktepe-Abdurrahman Gazi Kabri.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-158: İstanbul-Sancaktepe-Samandıra Tekfur Sarayı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-159: İstanbul-Sultanbeyli-Aydos Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-160: İstanbul-Beykoz-Yoros Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-161: Kütahya-Domaniç-İkizce Tepe.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-162: Kütahya-Domaniç Çay Bahçesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-163: Kütahya-Domaniç İkizce Savaşının başladığı muhtemel alan.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-164: Kütahya-Domaniç İkizce Savaşı Kandilli Çam ve mezarların bulunduğu alan.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-165: Kütahya-Domaniç Ilıcaksu.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-166: Sakarya-Arifiye-Adliye Köyü Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-167: Sakarya-Geyve-Alifuatpaşa II. Bayezid Köprüsü ve Parola Tepesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-168: Sakarya-Pamukova-Mekece-Papazsuyu Vadisi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-169: Sakarya-Pamukova-Paşalar Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-170: Sakarya-Pamukova-Paşalar Karaca Ahmet Türbesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-171: Sakarya-Ferizli-Seyifler Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-172: Sakarya-Ferizli-Seyifler Kalesi.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-173: Yalova-Altınova-Çobankale Kazı Alanı.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-174: Yalova-Osman Gazi Köprüsü.

Kaynak: Mehmet Can ÇETİN.

Ek-175: Bilecik-Pazaryeri-Dülgeroğlu Köyü Kalesi Defineci Tahribatı.

Kaynak: Refik ARIKAN.

Ek-176: Bilecik-Pazaryeri-Dülgeroğlu Köyü Kalesi.

Kaynak: Refik ARIKAN.

Ek-177: Bilecik-Abadiye-Orhan Kalesi.

Kaynak: Refik ARIKAN.

Ek-178: Bilecik-Okçular Kalesi.

Kaynak: Refik ARIKAN.

Ek-179: Bursa-Yenişehir-Çiçekközü Kalesi.

Kaynak: Refik ARIKAN.

Ek-180: Bursa-Yenişehir-Çiçeközü Kalesi.

Kaynak: Refik ARIKAN.

Ek-181: Bilecik-Ayvacık Kalesi.

Kaynak: Refik ARIKAN.

Ek-182: Bilecik-Ayvacak Kalesi.

Kaynak: Refik ARIKAN.

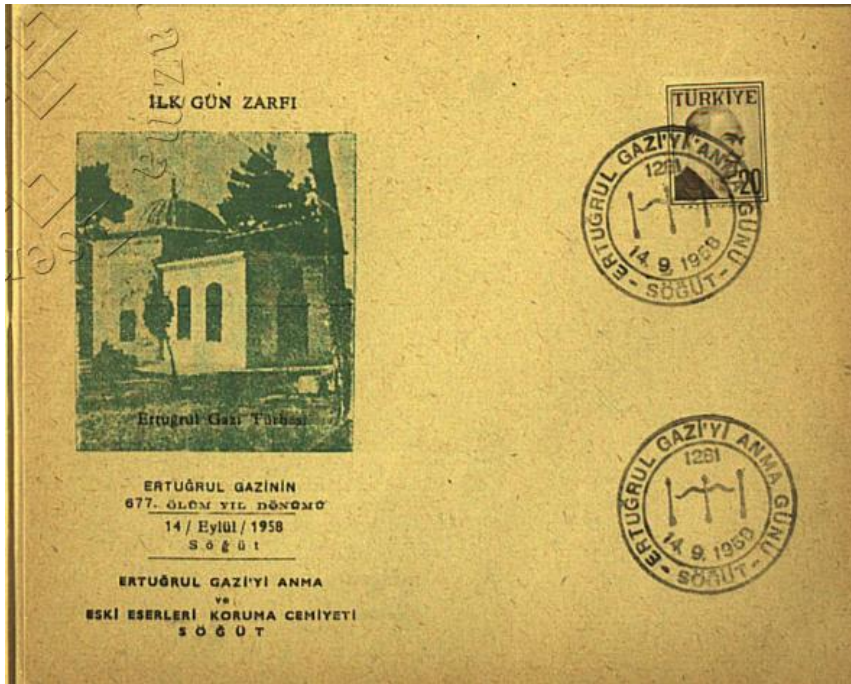
Ek-183: Söğüt Kızılsarayda Gündüz Bey Türbesi.

Kaynak: Söğüt Defterleri, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, SUHEYLUNVER780.

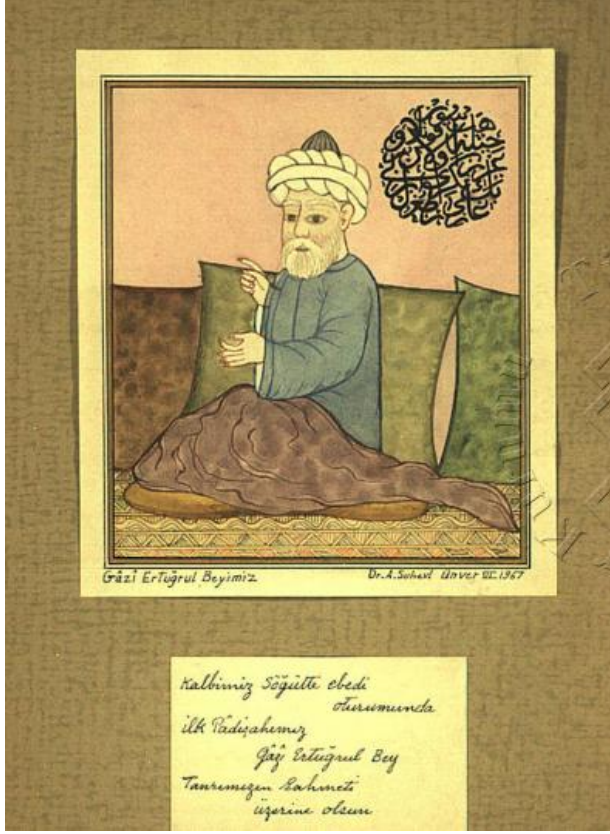
Ek-184: Süheyl Ünver Eskişehir Defterinde Ertuğrul Gazi.

Kaynak: Söğüt Defterleri,Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi,SUHEYLUNVER780.

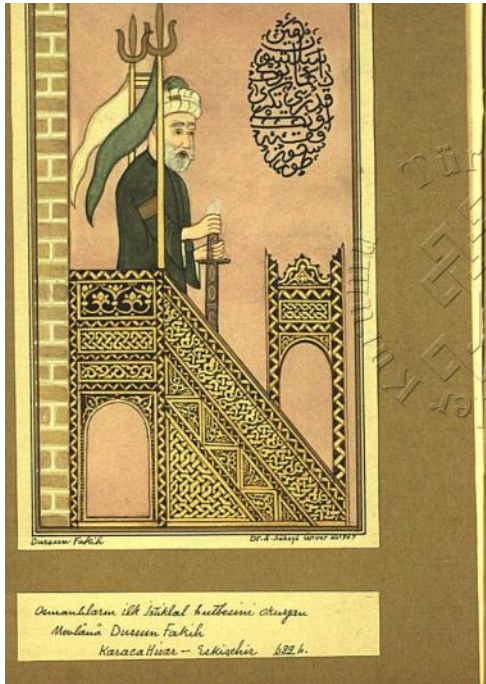
Ek-185: Süheyl Ünver Söğüt Defteri Ertuğrul Gazi Şenlikleri.

Kaynak: Söğüt Defterleri,Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi,SUHEYLUNVER780.

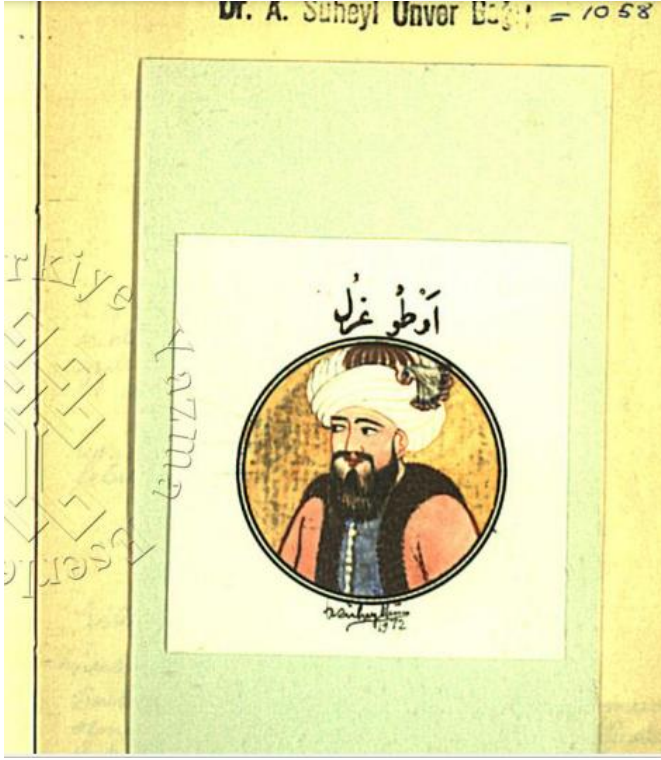
Ek-186: Süheyl Ünver Eskişehir Defteri Ertuğrul Gazi.

Kaynak: Söğüt Defterleri, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, SUHEYLUNVER780.

Ek-187: Süheyl Ünver Eskişehir Defteri Dursun Fakih.

Kaynak: Söğüt Defterleri, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, SUHEYLUNVER780.

Ek-188: Süheyl Ünver Söğüt Defteri Ertuğrul Gazi.

Kaynak: Söğüt Defterleri, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, SUHEYLUNVER780.